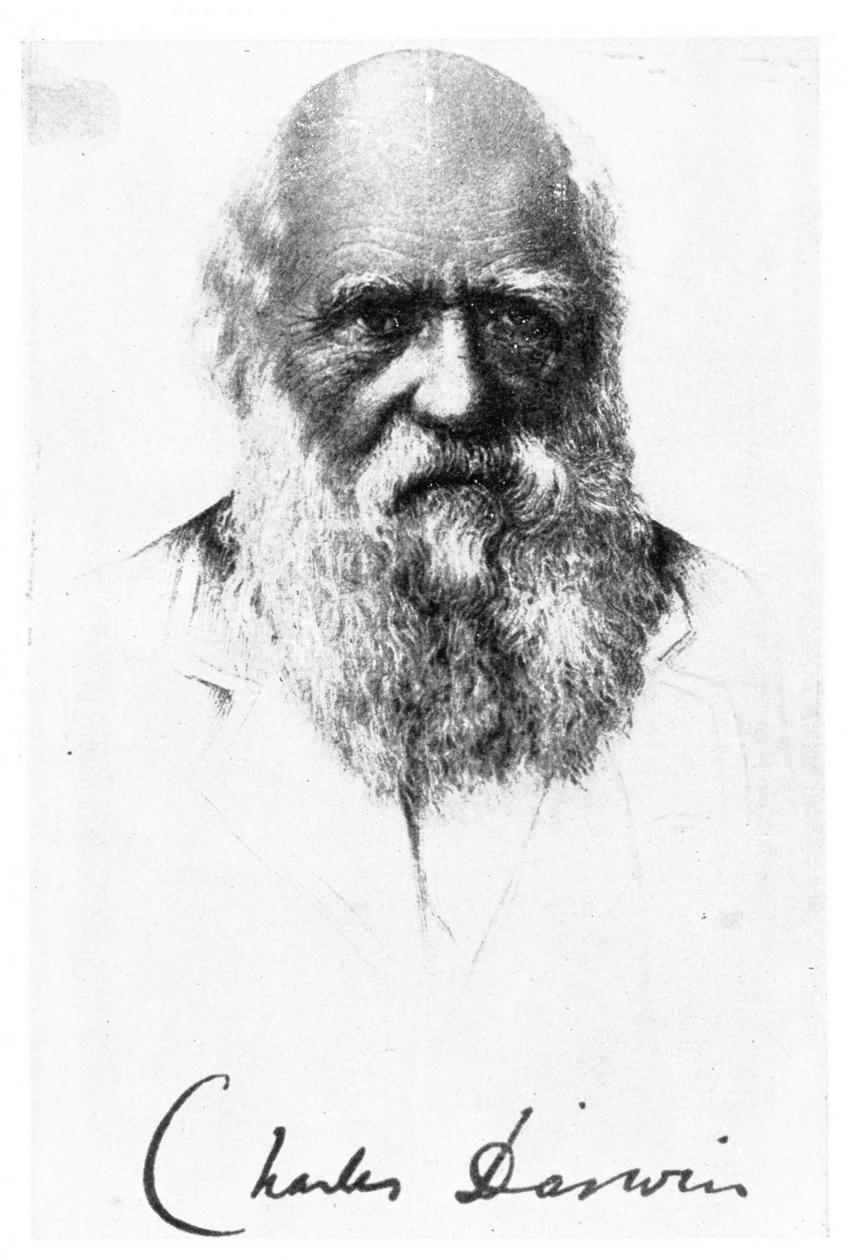
Charles Darwin

1809-1882

AUTOBIOGRAFIA LUI CHARLES DARWIN

Tradusă din limba engleză de VIORICA V. DOBROVICI,
iar din limba rusă de conf. D. DOROGAN, traduceri
colaționate de profesorii V. DOBROVICI și V. MÎRZA
și stilizate de OTILIA CAZIMIR.

Redactor responsabil
Acad. V. D. MÎRZA

Charles Darwin spre bătrînețe (1875).

CHARLES DARWIN

AMINTIRI DESPRE DEZVOLTAREA GÎNDIRII ŞI CARACTERULUI MEU

AUTOBIOGRAFIA

(1809—1882)

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ЧАРЛЗ ДАРВИН

ВОСПОМИНАНИЯ
О РАЗВИТИИ МОЕГО УМА
И ХАРАКТЕРА
(АВТОБИОГРАФИЯ)

ДНЕВНИК РАБОТЫ
И ЖИЗНИ

Полный перевод с рукописей Ч. Дарвина,
вступительная статья и комментарии
проф. С. Л. СОБОЛЯ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
АКАДЕМИИ НАУК СССР
Москва • 1957

Facsimilul coperții autobiografiei lui Darwin după traducerea în l. rusă de către S. L. Sobol, 1957.

THE AUTOBIOGRAPHY OF CHARLES DARWIN

1809-1882

With original omissions restored
Edited with Appendix and Notes
by his grand-daughter

NORA BARLOW

COLLINS
ST JAMES'S PLACE, LONDON
1958

Facsimilul coperţii autobiografiei lui Ch. Darwin cu omisiunile originale restabilite. Editată cu un apendice şi note de nepoata sa Nora Barlow, 1958.

PREFAȚĂ TEHNICĂ

Față de interesul deosebit de mare pe care-l prezintă Autobiografia *genialului biolog englez Charles Darwin, noi am considerat că este de datoria noastră să redăm forma integrală a acestei* Autobiografii *intitulată de el :* Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu.

Opera autobiografică a lui Charles Darwin a fost publicată de fiul său Francis, pentru prima oară, în anul 1887, cu unele omisiuni, cu ocazia tipăririi sub îngrijirea sa, a lucrării : The Life and Letters of Charles Darwin, including an Autobiographical Chapter *(Editura J. Murray, London, 1888).*

Autobiografia lui Darwin, în această formă, a fost tradusă în romînește și publicată odată cu Originea speciilor *în Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1958, în colecția „Clasicii științei universale" (p. 1—36).*

Forma completă a acestei Autobiografii *a apărut tîrziu (1957 și 1958) și nu am reușit să ne-o procurăm decît anul trecut.*

În 1957, sub îngrijirea profesorului S. L. Sobol[1]*, această lucrare a fost editată în limba rusă în Editura Academiei de Științe U.R.S.S., Moscova, pentru prima oară. Prof. Sobol a folosit microfilmul manuscrisului lucrării* Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu *în forma sa completă, manuscris păstrat în Biblioteca Universității din Cambridge.*

---

[1] Prof. S. L. Sobol a tradus și tipărit în limba rusă, în Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., vol. IX al *Operei complete* a lui Ch. Darwin, *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului „Beagle"*, operă tradusă în limba romînă, în anul 1958, în Editura tineretului.

În 1958, după același manuscris, Nora Barlow, nepoata lui Charles Darwin, a publicat aceeași lucrare în englezește în Editura Collins, London.

Ambii autori au adăugat omisiunile originale făcute de Francis Darwin la indicațiile familiei sale. Nora Barlow a corijat, după original, unele pasaje din Autobiografia *editată sub* îngrijirea lui Francis Darwin.

Lucrarea Norei Barlow apare cu puțin înaintea sărbătoririi centenarului genialei opere a lui Charles Darwin : Originea speciilor [1].

Lucrarea lui S. L. Sobol conține o Introducere, *un fel de prefață tehnică,* Observațiile lui S. L. Sobol *asupra volumului* Amintiri..., *traducerea* Jurnalului — Journal (Personal Diary) *a lui Charles Darwin, precum și un număr mare de note, foarte prețioase, din care reproducem cea mai mare parte în lucrarea de față. Notele lui Sobol sînt adăugate la sfîrșitul lucrării sale. Ele tratează despre multe subiecte, dar în special dau lămuriri importante despre mulți oameni cu care Darwin a venit în contact.*

Lucrarea editată de Nora Barlow conține o Prefață, *un* Apendice, Note *și un* Index. *Toate acestea tratează diferite subiecte, dar în special luminează unele din aspectele vieții lui Ch. Darwin și condițiile în care el a elaborat opera sa.*

Noi redăm în ediția de față traducerea Introducerii *prof. S. L. Sobol, precum și întreaga lucrare editată sub îngrijirea Norei Barlow.*

În lucrarea noastră, unele note infrapaginale sînt redate după Francis Darwin și sînt marcate cu inițialele acestuia „F. D.". Alte note infrapaginale aparțin Norei Barlow și sînt marcate cu inițialele „N. B.". Alte note infrapaginale reprezintă notele finale ale prof. S. L. Sobol ; ele sînt marcate cu inițialele „S. L. S.". În fine, notele noastre personale sînt marcate cu „N. trad.". În unele cazuri notele prof. Sobol și acelea ale lui N. Barlow aveau, în parte, același conținut. Pentru a evita repetițiile am făcut sinteza ambelor note, ori de

---

[1] Centenarul acestei opere s-a sărbătorit într-un cadru solemn cu ocazia celui de al XV-lea Congres Internațional de zoologie de la Londra (16—23 iulie 1958). Luna cînd s-a ținut Congresul corespunde cu luna în care, cu un secol în urmă, Charles Darwin a prezentat la Linnean Society rezumatul viitoarei sale capodopere *Originea speciilor,* și o dată cu acesta tot Darwin a prezentat lucrarea lui A. R. Wallace intitulată *On the Tendency of Varieties to depart indefinitely from the Original Type.*

cîte ori a fost cazul, indicînd de fiecare dată, în ce fel a fost completată fiecare notă.

Am ținut seama că problemele tratate de prof. Sobol nu coincid întotdeauna cu cele tratate de Nora Barlow; de aceea am socotit util de a prezenta, în traducere, atît Introducerea *prof. S. L. Sobol cît și* Prefața *și* Apendicele *din lucrarea N. Barlow. În felul acesta cititorii capătă o imagine mai completă asupra societății din timpul lui Darwin, asupra vieții, operei și caracterului acestuia.*

Lucrarea apărută sub îngrijirea prof. Sobol ne-a fost procurată de tov. prof. N. Botnariuc de la Facultatea de biologie a Universității București; iar lucrarea apărută în îngrijirea Norei Barlow ne-a fost procurată de tov. prof. E. Ungureanu, de la Institutul de medicină din Iași. Pe această cale le mulțumim pentru ajutorul primit.

Între timp, la intervenția amabilă a d-lui Joseph Needham, secretarul bibliotecii Universității din Cambridge, d-l A. Tillotson ne-a trimis microfilmul „Autobiografiei" și „Jurnalului personal" al lui Ch. Darwin. Le mulțumim călduros pe această cale.

Introducerea *asupra volumului* Amintiri... *și notele finale din lucrarea prof. S. L. Sobol au fost traduse de tov. conf. Dim. Dorogan, de la Institutul de medicină din Iași.*

Toată lucrarea în englezește, publicată sub îngrijirea Norei Barlow, a fost tradusă de tov. Viorica Dobrovici, lector de limba engleză la Institutul de medicină și la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași.

Confruntarea textului tradus a manuscrisului Autobiografiei *lui Ch. Darwin a fost făcută de tov. conf. Dim. Dorogan. după textul rus al prof. Sobol concomitent cu confruntarea traducerii din limba engleză a aceluiași text făcută de prof. Vasile Dobrovici și acad. Vasile Mîrza după textul lucrării editată sub îngrijirea Norei Barlow și după traducerea în romînește a* Autobiografiei *editată sub îngrijirea lui Francis Darwin.*

Stilizarea textului a fost făcută de Otilia Cazimir.

În text am întîlnit unele fraze cu subiecte sau predicate subînțelese. Noi le-am adăugat în traducere, subiectul sau predicatul după caz, punîndu-le în paranteze drepte, pentru a arăta că este un adaos la textul original.

Socotim că lucrarea de față constituie o prețioasă expunere care se adresează atît tineretului cît și cadrelor vîrstnice prin conținutul său educativ, excepțional de valoros.

Traducătorii

INTRODUCERE*

Prin publicarea *Autobiografiei* lui Ch. Darwin în anul 1887 de către Francis, fiul lui Ch. Darwin, în cuprinsul primului volum *The Life and Letters of Charles Darwin including an Autobiographical Chapter,* reprezintă în mod evident o variantă mult prescurtată a *Amintirilor...* scrise de către Charles Darwin în anii 1876—1881. După cum se vede din remarca introductivă a lui Francis Darwin la *Autobiografie* (p. 26), acest titlu îi aparține lui și nu lui Ch. Darwin, care în scopul sublinierii faptului că principala lui tendință a constat în a arăta istoricul dezvoltării sale psihice, și-a denumit notele sale *Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu.* În anul 1887, după cinci ani de la moartea tatălui său, Francis Darwin a considerat că nu este posibilă publicarea completă a *Amintirilor.....* tatălui său, care din multe puncte de vedere erau prea sincere. Francis Darwin a preferat să imprime *Amintirilor...* în special caracterul de povestire a faptelor fundamentale ale vieții lui Ch. Darwin, adică a caracterului autobiografiei însăși și nu al amintirilor ; în acest scop el a exclus din textul *Amintirilor.....* toate părțile, alineatele și frazele care nu conțineau date directe asupra evenimentelor din viața lui Ch. Darwin și despre activitatea lui științifică. Unele dintre aceste părți excluse din *Amintiri,* de exemplu partea referitoare la atitudinea lui Ch. Darwin față de religie, povestirea lui despre tatăl și fiul său (povestire mult prescurtată), sînt prezentate de către Francis Darwin în primul și al VIII-lea capitol al aceluiași prim volum *The Life and Letters* cu indicația că aceste texte au fost scoase din *Amintiri.....* Cîteva pasaje mai scurte din *Amintiri.....* sînt date în cele trei volume ale lucrării *The Life and Letters* și în *More Letters.*

---

* Introducere scrisă de prof. S. L. Sobol la ediția rusă a *Amintirilor despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu.*

Toate acestea, cît și indicațiile directe ale lui Francis Darwin în textul *Autobiografiei* cu privire la prescurtările efectuate de el, arătau că acestea au fost aduse la cunoștința cercurilor largi ale cititorilor *Amintirilor....* lui Ch. Darwin sub o formă incompletă. În anul 1933, Nora Barlow, nepoata lui Ch. Darwin, a publicat în întregime pasajul din *Amintiri...* în care Ch. Darwin prezenta date caracteristice asupra căpitanului Robert Fitz-Roy (vezi mai jos observații *Amintiri.....*, p. 196)[1]. Însă pînă în prezent, textul complet al *Amintirilor....* lui Ch. Darwin a rămas nepublicat și necunoscut cercurilor largi ale cititorilor. Cititorii ruși, în marea lor majoritate, cunosc numai textul *Autobiografiei* publicat de către Francis Darwin în capitolul al II-lea din *The Life and Letters,* tradus în limba rusă de către K. A. Timiriazev la sfîrșitul celui de al X-lea deceniu al secolului trecut. Capitolul referitor la religie a fost retradus în limba rusă din traducerea germană a lui B. Ville, traducere făcută în anul 1907 (vezi p. 198)[2] și de atunci, spre deosebire de *Autobiografia* (în traducerea lui K. A. Timiriazev) nu a mai fost reeditat.

Autorul acestor rînduri, pe cînd pregătea pentru publicarea volumului al IX-lea al operelor lui Ch. Darwin în ediția Academiei, în componența căruia trebuia să intre și diferitele date autobiografice ale lui Ch. Darwin, a încercat să reproducă textul inițial al *Amintirilor...* după toate pasajele și extrasele publicate pînă atunci. Munca efectuată a dat un anumit efect pozitiv, însă textul obținut pe această cale rămînea net neunitar și fragmentar. A devenit și mai clar faptul că părți însemnate și evident foarte interesante ale *Amintirilor...* lui Ch. Darwin rămîneau nepublicate ; la 75 de ani după moartea genialului savant ar fi fost pe deplin natural ca cercurile largi ale cititorilor din lumea întreagă să cunoască textul integral al *Amintirilor.....* — cel mai important document autobiografic lăsat de genialul fondator al biologiei contemporane.

Colegiul de redacție al ediției Academiei a *Operelor* lui Ch. Darwin, considera ca fiind extrem de necesar de a da în volumele consacrate vieții și corespondenței lui Ch. Darwin, textele complete ale *Amintirilor....* și ale unor serii de alte documente și scrisori ale lui Ch. Darwin rămase încă nepublicate : „Jurnalul" vieții și activității lui, primul „Caiet de note" asupra concepției evoluționiste din anii 1837—1838. unele scrisori către Ch. Lyell și altele. Deoarece originalele sau copiile majorității manuscriselor lui Ch. Darwin sînt păstrate la Biblioteca Universității din Cambridge, Colegiul de redacție a luat hotărîrea de

[1] În ediția rusă a *Amintirilor.....* În lucrarea de față acest pasaj se găsește la paginile 83—86. N. trad.

[2] P. 95 în lucrarea de față. N. trad.

a se adresa acestei biblioteci (prin Biblioteca Centrală a Academiei de Științe a U.R.S.S.), cu rugămintea de a i se pune la dispoziție fotocopiile sau microfilmele documentelor arătate mai sus ale lui Ch. Darwin. Biblioteca Universității din Cambridge ne-a pus la dispoziție cu cea mai mare amabiltate microfilmele documentelor enumerate mai sus, iar la cererea noastră de a ne aproba publicarea traducerii în limba rusă a acestor documente ale lui Ch. Darwin, secretarul Bibliotecii Universității din Cambridge, Mr. A. Tillotson, în scrisoarea adresată academicianului V. N. Sukacev, redactorul principal al ediției Academiei a *Operelor* lui Ch. Darwin, a comunicat următoarele : „Dear Sir, I thank you for the letter from yourself and Professor Sobol about the Darwin material. We are glad to enable you to publish a complete Russian translation of Darwin's works by means of microfilms of documents in this Library. We have no objection to their being translated and published, Yours truly, A. Tillotson (Secretary of the University Library Cambridge, England)“ [1].

Mă folosesc de acest prilej ca în numele tuturor biologilor sovietici, al Colegiului de redacție al ediției Academiei a *Operelor* lui Ch. Darwin, cît și din partea mea personal, de a exprima profunde mulțumiri Bibliotecii Universității din Cambridge și secretarului ei, Mr. A. Tillotson, pentru acest act cu adevărat prietenesc care servește cum nu se poate mai bine la apropierea și înțelegerea reciprocă a popoarelor și savanților din Anglia și Uniunea Sovietică, savanți care cinstesc, în mod egal, personalitatea luminoasă a celui mai mare biolog al tuturor timpurilor și popoarelor.

Din seria de documente ale lui Darwin obținute de la Cambridge, publicăm în cartea de față, fără a mai aștepta apariția volumului al IX-lea al *Operelor*, traducerea completă a două documente autobiografice — *Amintiri...* și *Jurnal*. Despre primul document s-a vorbit mai sus. În prealabil, înaintea primirii de către noi a microfilmului textului complet al *Amintirilor.....*, noi intenționam să utilizăm pentru cel de al IX-lea volum al *Operelor* lui Ch. Darwin, vechea traducere a *Autobiografiei*, făcută de K. A. Timiriazev (sau mai probabil efectuată sub conducerea lui), care a fost revizuită și corectată după textul publicat de către Francis Darwin și completat prin traducerea altor pasaje publicate din *Amintiri....*

---

[1] Stimate Domn. Vă mulțumesc dvs. și profesorului Sobol pentru scrisoarea referitoare la documentele lui Ch. Darwin. Sîntem bucuroși de a vă da posibilitatea publicării traducerii complete în limba rusă a lucrărilor lui Ch. Darwin pe calea utilizării microfilmelor documentelor păstrate în biblioteca noastră. Nu avem nimic împotriva traducerii și publicării lor. Al dvs. A. Tillotson (Secretarul Bibliotecii Universității din Cambridge, Anglia). N. trad.

Cunoaşterea manuscrisului de la Cambridge al *Amintirilor.....*, ne-a făcut să renunţăm la traducerea anterioară şi să facem o traducere cu totul nouă, unitară ca stil, traducere care să corespundă exact textului englez, aşa cum l-am cunoscut din manuscrisul original al lui Ch. Darwin. Darwin, după cum el însuşi ne spune în rîndurile introductive ale *Amintirilor....*, nu s-a ocupat deloc de stilul expunerii ; afară de aceasta, în anii 1877—1879 şi 1881, el a făcut o serie de intercalări vaste care au tulburat armonia arhitecturală a *Amintirilor....* nu prea sever coordonată şi fără aceste intercalări. Toate acestea imprimă *Amintirilor....* caracterul unei ciorne prelucrate incomplet din punct de vedere al stilului. Presupunem că unul din scopurile urmărite de către Francis Darwin cînd a efectuat prelucrarea *Amintirilor...*, a fost de a imprima acestora un aspect mai coordonat şi mai uşor de citit. Însă, deoarece noi am urmărit cu totul alt scop şi anume acela de a populariza în cercurile largi ale cititorilor acest extrem de important document sub aspectul în care a apărut scris de pana lui Darwin însuşi, era natural de a oglindi în traducere cît mai exact cele mai mici amănunte ale tuturor particularităţilor, toate nuanţele originalului darwinian, ţinînd seama totodată, se înţelege, de legile limbii ruse.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru micul *Jurnal*, în care Ch. Darwin nota foarte pe scurt, începînd cu anul 1838 şi terminînd cu anul 1881, cele mai importante evenimente din activitatea sa ştiinţifică şi din viaţa sa. Acest *Jurnal* a fost mult utilizat de către Francis Darwin în notele sale explicative la scrisoarea lui Ch. Darwin, incluse în *The Life and Letters* şi în *More Letters*. Însă Francis Darwin a prezentat textual numai puţine note ale *Jurnalului*. *Jurnalul* (sau, cum este denumit în catalogul Bibliotecii Universităţii din Cambridge *Jurnalul personal)* lui Darwin este scris într-o limbă extrem de laconică şi pentru a-l face întrucîtva mai uşor de citit, a fost nevoie ca în textul său să fie introduse destul de numeroase cuvinte suplimentare cuprinse în paranteze pătrate.

Despre particularităţile ambelor manuscrise — *Amintiri....* şi *Jurnal* — este destul să comunicăm următoarele : manuscrisul *Amintirilor...* reprezintă prin el însuşi manuscrisul lui Ch. Darwin scris de mîna sa proprie, cu un scris foarte mărunt, dar suficient de citeţ, pe 206 pagini de caiet format mare. Numerotaţia de bază (adică numerotaţia paginilor textului scris în anul 1876) cuprinde 121 pagini. Intercalările, scrise în anii 1877—1879 şi 1881, sînt însemnate cu numărul paginii la care aparţin ele şi în cazurile în care intercalarea ocupă cîteva pagini, prin literele succesive ale alfabetului englez. În observaţii, noi dăm enumerarea amănunţită atît a părţilor publicate anterior ale

Amintirilor...., cît și a tuturor părților esențiale nepublicate pînă în prezent. Traducerea *Jurnalului* a fost făcută de noi după copia manuscrisului pregătită la indicația lui Francis Darwin, probabil în anii cînd el pregătea pentru publicare volumele *The Life and Letters.* Într-o serie de locuri ale acestei copii există pe margini corecturile cuvintelor făcute de mîna lui Francis Darwin, citite incorect sau nedescifrate deloc de către cel ce a copiat. În două-trei locuri, nici chiar Francis Darwin nu a putut descifra scrisul tatălui său.

Caracterul ambelor documente în care sînt amintite un foarte mare număr de evenimente, nume și localități geografice, puțin cunoscute sau cu totul necunoscute cititorului sovietic contemporan, a făcut necesar un comentariu destul de vast, fără de care o parte însemnată a *Amintirilor....* și *Jurnalului* ar putea rămîne neînțeleasă. La alegerea ilustrațiilor am căutat să dau cititorilor sovietici un material cît mai nou, puțin cunoscut la noi.

Doresc să-mi exprim sincera mea recunoștință lui A. I. Șirokova și A. J. Pavlova de la Biblioteca Centrală a Științelor sociale a Academiei de Științe a U.R.S.S. pentru ajutorul lor în obținerea materialelor și documentelor lui Charles Darwin de la Biblioteca Universității din Cambridge. Mulțumesc de asemenea și lui A. O. Zelenina care și-a luat greaua sarcină de a confrunta textul manuscris al *Amintirilor....* cu părțile publicate anterior și a știut pe această cale să scoată la iveală părțile *Amintirilor....* rămase necunoscute pînă în prezent.

Mulțumesc candidatului în științe filozofice — S. K. Ant, care a efectuat munca de îmbunătățire a traducerii vechi a *Autobiografiei* și a traducerii unor pasaje din *Amintiri....* publicate anterior în Anglia, dar care nu erau traduse în limba rusă. De asemenea, mulțumesc profesorilor S. G. Hellerstein (observația nr. 13a) și F. T. Grünbaum (observația nr. 15a) și docenților P. E. Zabludovski (observația nr. 73) și V. L. Levin (observația nr. 22a și 67).

S. L. SOBOL

PREFAȚĂ*

Charles Darwin și-a scris amintirile la bătrînețe, pentru plăcerea lui personală și pentru interesul copiilor lui și al urmașilor acestora. El a terminat povestirea principală, cuprinzînd 121 de pagini, între mai și august 1876, scriind, după cum spune el, cîte un ceas pe zi, de cele mai multe ori după amiaza. În timpul ultimilor șase ani ai vieții, îndată ce-i veneau în minte amintiri proaspete, el a căutat să dezvolte ceea ce scrisese mai înainte, introducînd astfel cele șaizeci și șapte de pagini de adaos la locurile potrivite. Ediția de față a *Autobiografiei* e o transcriere completă a întregului manuscris, care, legat în piele, este păstrat în Biblioteca Universității din Cambridge.

Autobiografia a apărut tipărită întîia oară ca o parte din *Life and Letters of Charles Darwin*[1], editată de fiul său Francis și publicată în 1887 de editorul John Murray, după cinci ani de la moartea autorului, cînd multe omisiuni erau socotite ca necesare[2].

S-au publicat două ediții. În 1929, *Autobiografia* a apărut ca un volum separat în *The Thinkers Library,* No. 7 (Watts & Co.), cu două adăugiri: prima, un capitol de *Reminiscesnces*[3] de Francis Darwin, și a doua o expunere, tot de Francis Darwin, a vederilor tatălui său cu privire la religie. În 1950, G. Simpson a scos un volum intitulat *Charles Darwin's Autobiography* (Henry Schuman, New York), care cuprinde un studiu introductiv, *The Meaning of Darwin*[4], de

* Prefața scrisă de Nora Barlow la ediția engleză a *Autobiografiei.*

[1] Viața și corespondența lui Charles Darwin.

[2] Fiul său, Francis a notat: „Prin urmare, e ușor de înțeles că, într-o relatare atît de personală și de intimă, scrisă de autor pentru soția și copii săi, au apărut unele pasaje care trebuiau omise; și nu am socotit necesar să arăt locul unde aceste omisiuni au fost făcute“ (nota lui Francis Darwin).

[3] Amintiri.

[4] Concepția lui Darwin.

Simpson, *Reminiscences* de Francis Darwin și *Notes and Letters of Charles Darwin depicting the growth of the Origin of Species*[1]. Toate aceste texte au fost luate din versiunea din 1887, fără nici o corectură față de manuscrisul original. Totuși, unele extrase din pasajele nepublicate au apărut recent, de cînd manuscrisul e pus la dispoziția cercetătorilor.

Am urmărit îndeaproape originalul, restabilind omisiunile care se urcau la aproape șase mii de cuvinte și îndreptînd multe dar neînsemnate scăpări din vedere și modificări ce se strecuraseră în prima redactare. Acolo unde a fost necesar am schimbat punctuația defectuoasă și am completat doar prescurtările esențiale, amîndouă împiedicînd o lectură curentă. Pretutindeni, intercalările lui Charles Darwin sînt puse între paranteze rotunde, iar adăugirile mele personale între paranteze drepte. Notele infrapaginale din ediția lui Francis Darwin a *Autobiografiei* sînt însemnate cu inițialele F. D., iar cele adăugate de mine cu inițialele N. B. Ca să păstrez continuitatea textului, n-am notat primele omisiuni așa cum apar, dar la sfîrșitul cărții se găsesc menționate, pentru cei ce doresc să le urmărească, pagina și rîndul celor mai importante dintre ele.

Apendicele și *Notele* dau amănunte asupra subiectelor ce apar în text și cuprind scrisori nepublicate. Polemica cu Samuel Butler, care a fost redată pe larg în partea a II-a din *Apendice,* poate fi socotită de unii că i s-a dat prea mare importanță. Dar mi-am dat seama că scrisorile nepublicate aruncă o lumină mai mult asupra acestei povestiri complexe, de atîtea ori greșit înțeleasă. De altminteri, ea prezintă un interes mai general, deoarece cuprinde părerile lui Charles Darwin asupra primilor evoluționiști.

Aduc mulțumirile mele lui Sir Charles Darwin, care mi-a îngăduit să păstrez volumul legat al manuscrisului timp de mai multe luni, înainte de a-l fi încredințat Bibliotecii Universității din Cambridge. Bibliotecarul mi-a acordat condiții favorabile pentru revizuirea finală, și-i rămîn îndatorată pentru amabilitatea sa. De asemenea, îi mai rămîn îndatorată și D-lui R. V. Kerr, ca și D-lui Pilgrim, pentru sprijinul acordat.

Sprijin am mai avut și de la mulți alții : de la soțul meu și de la fiii mei, de la sora mea, D-na Rees Thomas, de la verișoarele mele, D-na Cornford și defuncta D-nă Raverat, de la D-ra Sybil Fountain, D-l Argent și Dr. Padel.

NORA BARLOW

---

[1] Note și corespondența lui Charles Darwin descriind dezvoltarea ***Originii speciilor.***

„Dacă aş trăi încă douăzeci de ani şi aş fi încă în stare să lucrez, cît ar trebui să modific ORIGINEA SPECIILOR şi cît ar trebui modificate vederile mele asupra tuturor punctelor! Totuşi este un început, şi asta înseamnă ceva......".

CHARLES DARWIN CĂTRE J. D. HOOKER 1869
(ediţia engleză)

ARBORELE GENEALOGIC AL LUI CHARLES DARWIN

Erasmus căsăt. (1) Mary Howard; (2) Eliz. Chandos-Pole
1731—1802 (bunicul lui Charles) | c. 1739—1770 | cu urmaşi; bunica lui Francis Galton

Charles
1758—1778
Un tînăr foarte promiţător mort dintr-o septicimie contractată prin disecţie.

Erasmus
1759—1799

Robert Waring căsăt. 1796 Susannah
1766—1848 | fiica lui Josiah Wedgwood din Etruria, 1765—1817

Marianne
1798—1858
căsăt. H. Parker cu urmaşi

Caroline
1800—1888
căsăt. Josiah Wedgwood din Leith Hill Place, 4 fiice

Susan Elizabeth
1803—1866
fără urmaşi

Erasmus Alvey
1804—1881
fără urmaşi

CHARLES ROBERT căsăt. 1839 Emma,
1809—1882 | fiica lui Josiah Wedgwood din Maer 1808—1896

Emily Catherine
1810—1866
fără urmaşi

1. — William Erasmus, căsăt. 1877 Sara Sedwick fără urmaşi
1839—1914 | 1839—1902
2. — Anne Elizabeth
1841—1851
3. — Mary Eleanor
1842 m. copil
4. — Henrietta Emma, căsăt. 1871 Richard Buckley Litchfield fără urmaşi
1843—1929 | 1832—1903
5. — George Howard, căsăt. 1884 Maud Du Puy cu urmaşi
1845—1912 | 1861—1947
6. — Elizabeth fără urmaşi
1847—1926
7. — Francis, căsăt. (1) 1874 Amy Richenda Ruck; 1850—1876 cu urmaşi (2) 1883 Ellen Wordsworth Crofts; 1856—1903 cu urmaşi (3) 1913 Florence Maitland m. 1920
1848—1925
8. — Leonard căsăt. (1) 1882 Elisabeth Frances Fraser; fără urmaşi 1846—1898 (2) 1900 Charlotte Mildred Massinberd fără urmaşi 1868—1940
1850—1943
9. — Horace căsăt. 1880 Emma Cecilia Farrer (Ida) 1854—1946 fiică din prima căsătorie a lordului Farrer
1851—1928
10. — Charles Waring
1856—1858

INTRODUCERE*

Amintirile personale ale lui Charles Darwin asupra vieții și activității sale, scrise între 67 și 73 ani, trebuie să rămînă o importantă lucrare de informație, fie în istoria ideilor, fie în galeria de portrete a oamenilor. Darwin reprezintă încă figura conducătoare a acelei revoluții în gîndirea științifică ce a urmat publicării *Originii speciilor* în mijlocul sec. XIX, revoluție care a cuprins curînd toate domeniile cunoașterii. Dar posteritatea trebuie să reafirme mereu trecutul, și pentru aceasta sînt necesare mai ales izvoare precise contemporane, în special spre a lumina vremurile furtunoase, cînd vîntul putea să schimbe un crez odată acceptat. Figurile mari trebuie privite în mediul lor de viață, iar cuvintele lor trebuie ascultate, purificate de dezvoltarea dogmelor elaborate după moartea lor. În *Autobiografie,* Charles Darwin ne vorbește de maturizarea lentă a gîndirii și a teoriilor sale, care l-au dus la publicarea lucrării la Societatea Linneană împreună cu A. R. Wallace, în 1858, și la *Originea speciilor,* în 1859.

Cred că e timpul să restabilim omisiunile făcute în 1887. Ici și colo, asprimea unor pasaje a trebuit cenzurată acum 70 de ani, din respect pentru sensibilitatea prietenilor săi. Acum, aceste comentarii nu numai că par inofensive, dar scot la iveală idei ingenioase, care aruncă lumină asupra trecutului.

De altminteri, omisiunile cele mai importante au izvorît din amintirea sentimentelor puternice ivite după publicarea *Originii,* încă vii la începutul anului 1880, cînd Francis Darwin lucra la *Life and Letters.* De fapt, familia era împărțită în ceea ce privește publicarea unora din pasajele referitoare la ideile religioase ale lui Charles Darwin. Francis, editorul, era de părere că procedeul just era o publicare completă a manuscrisului, în timp ce alți membri ai familiei susțineau cu tărie că ideile lui Charles, scrise atît de intim și fără intenția de a fi date publicității, i-ar dăuna prin simplitatea lor.

---

* Introducerea scrisă de Nora Barlow la ediția engleză a *Autobiografiei.*

Eu scriu ca una din generația următoare, și-mi vine greu să-mi imaginez încordarea care va fi existat în ceea ce ni se păruse totdeauna o falangă unită și puternică de unchi și mătuși. Curînd după moartea lui Charles, înainte de publicarea volumului *Life and Letters*, aceste neînțelegeri erau atît de mari, încît s-a sugerat ideea să se recurgă la judecată. Leonard Darwin[1] îmi scria, în 1942: „Sînt singura persoană în viață care poate să-și mai amintească de neînțelegerile grave ce s-au ivit în ajunul publicării *Autobiografiei* și, care au făcut-o pe Etty[2] să meargă atît de departe, încît *să vorbească* de măsuri legale spre a opri publicarea *Autobiografiei*. Aceste măsuri nu puteau fi luate decît împotriva lui Frank. Etty socotea că în ceea ce privește problemele religioase, *Autobiografia* era incompletă și în parte fără sens, și că în aceste împrejurări n-ar fi fost numai incorect față de memoria lui ca *Autobiografia* să fie publicată, deoarece chiar el, tatăl lor, s-ar fi opus cu tărie la aceasta. N-aș fi surprins dacă părerea mamei, părere pe care nici unul din noi n-am cunoscut-o, n-ar fi constituit ultimul cuvînt adresat lui Frank împotriva publicării pasajelor omise din *Autobiografie*". Intervenția d-nei Darwin e sprijinită de un comentar scris de mîna ei pe un exemplar al manuscrisului *Autobiografiei* transcris de Francis. Acest comentar ne este prezentat într-o notă infrapaginală, la locul potrivit. Sublinierea cuvîntului *să vorbească* din scrisoarea lui Leonard ni-l arată, după părerea mea, ca fiind sigur că Henrietta, sora lui, n-ar fi introdus niciodată o acțiune în justiție. Cu toate acestea, e limpede că părerile erau împărțite, iar neînțelegerile în această familie unită erau mari, explicate poate pe de-a întregul de faptul că nu toți copiii erau de aceeași părere în ce privește concepția științifică a tatălui și cea religioasă a mamei lor. Totuși, aceste deosebiri de vederi existente nu au dus la nici o înstrăinare între părinți. Această rezervă intenționată a fost o urmare a furtunii științifico-religioase ce se dezlănțuise între 1860—1870, cu o furie pe care ar fi greu s-o înțelegem astăzi. Aversiunea lui Charles Darwin față de orice polemică publică sau dispută personală a găsit și după moartea sa un ecou în această neînțelegere familiară. Francis se referă la religia lui Charles și la rezerva sa în capitolul VIII din *Life and Letters*, vol. I, care cuprinde pasaje însemnate luate din *Autobiografie*, pasaje probabil trecute mai întîi prin cenzura familiei, și care sînt puse din nou la locul lor în lucrarea de față.

---

[1] Leonard Darwin, al patrulea fiu al lui Charles Darwin, maior la Academia Regală de Geniu.

[2] Henrietta, fiica cea mai mare a lui Charles, căsătorită cu R. P. Litchfield.

Teoria evoluției e pe deplin acceptată astăzi, iar autorul *Originii speciilor* e mort de mai bine de șaptezeci de ani. Omisiunile făcute foarte curînd după moartea sa trebuie repuse acum la locul lor, deoarece e deosebit de prețioasă orice dovadă de care dispunem acum cu privire la cei care transformă credințele fundamentale. Cît de importantă a fost schimbarea e greu să ne imaginăm astăzi, cînd nu-i ușor să ne transpunem în era preevoluționistă.

E adevărat că ideile asupra evoluției aveau o poveste lungă în urma lor. Sînt unii care l-ar socoti pe Charles Darwin ca pe un cercetător norocos într-o serie de peste două mii de ani. Teoria nesubstanțială asupra evoluției plutea în aer, situația era pregătită, — și așa mai departe. Dar situația e totdeauna pregătită pentru reinterpretarea teoriilor în lumina unor noi viziuni și a unor fapte noi. Aceasta e însăși sfera de activitate a științei. Linia generală de gîndire a lui Darwin a mers împotriva speculației ușoare, deși mintea sa formula cu ușurință teorii pe care era gata să le supună unor probe esențiale de observație și de experiență. I-au trebuit douăzeci de ani de teoretizare combinată cu faptele găsite, ca să pregătească dovada evoluției în fața unei lumi cu totul antagoniste. Darwin a trebuit să se convingă pe el însuși, prin dovezi adunate treptat, înainte de a putea convinge pe alții. Și la el atît îndoielile cît și convingerile sînt tot atît de liber exprimate. Cărțile sale rămîn ca trepte ascendente pentru știința de mîine. Rigiditatea dogmatică a fost cu totul străină ideii sale centrale.

Descoperirile ulterioare nu au subminat cu nimic poziția lui Darwin. Genetica mendeliană și progresele în studiile de citologie și variație mai curînd au confirmat și sprijinit tema principală a *Originii speciilor* [1], așa încît numele său rămîne mai strîns legat decît oricare altul de admiterea concepțiilor evoluționiste în doctrina științifică a secolului al XIX-lea. *Autobiografia* îl situează pe locul cuvenit în succesiunea istorică a ideilor asupra evoluției și îl scoate mai bine în evidență decît relatările cele mai conștiincioase. Putem cuprinde tabloul originii Darwin-Wedgwood, atît ca înaintași genetici, cît și ca reprezentanți ai tradițiilor utilitariene și a conservatorilor (Whig). Putem vedea dragostea deosebită a lui Darwin pentru istoria naturală transformîndu-se din pasiunea tinerească de a colecționa și vîna, în pasiunea matură de a teoretiza. Putem urmări timiditatea sa făcînd loc, cu încetul, numai convingerii științifice și niciodată finalității dogmatice. În edițiile ulterioare ale *Originii*, Darwin a dovedit o credință mereu sporită în moștenirea caracterelor dobîndite și în

---

[1] Contrar părerii lui Barlow, darwiniștii creatori sovietici socotesc că neodarwinismul a golit de conținutul său materialist concepția lui Darwin. N. trad.

importanța folosirii și nefolosirii părților în descrierea generală a evoluției, descriere care a dus la oarecare ambiguitate de exprimare în ceea ce privește rolurile respective în selecția naturală [1]. Niciodată Darwin nu a șovăit în credința sa că selecția naturală e factorul principal al evoluției, dar admiterea și altor cauze ale evoluției i-a îngăduit să arate și problemele încă nerezolvate, și e adevărat că șovăirile sale pot dovedi înțelepciunea sa, dacă privim lucrurile prin lumina unei lucrări recente [2].

Pasajul din *Autobiografie* reprodus în facsimilul alăturat dovedește aceste îndoieli și arată cum gîndurile sale se luptau pentru întîietate, ducîndu-l la adăugiri și ștersături. Pasajul se găsește la p. 96—97 din *Autobiografie.*

În aceste vremuri, protestele adevărate ale oamenilor mari în mediul lor de viață sînt cu deosebire necesare, deoarece două școli de gîndire înclină să ia marile figuri din istorie și să le modeleze pentru a-și demonstra propriile lor doctrine. Pentru un marxist, individul e produsul mediului lui economic: revoluționarul, artistul, inventatorul, sînt aruncați în sus, ca niște baloane de săpun, de necesitățile economice. Tot așa adeptul teoriei lui Freud, deși de pe poziții cu totul diferite, desconsideră teoria genetică și vede progresul omului numai din punct de vedere al adaptării sau neadaptării lui la experiența personală. Fără îndoială că amîndouă aspectele își au dovezile lor, deoarece omul nu se poate dezvolta, atît trupește cît și spiritualicește, în afara mediului [3]. Autoportretele au meritul de a înfățișa atît influențele din afară, cît și omul. E posibil să existe unii cărora *Autobiografia* să le arate că Charles Darwin nu a fost un metafizician sau un gînditor profund, care să depășească domeniul teoriei sale despre lume. Dar nimeni nu poate citi cuvintele sale fără să recunoască un caracter de o rară simplitate și de o desăvîrșită integritate. *Autobiografia* ne arată cum a modificat el întregul mers al gîndirii epocii victoriene, nu înfrumusețîndu-și descoperirile și nici printr-un brusc iconoclasm, ci mai curînd printr-o perspicacitate minuțioasă și printr-o judecată ponderată, deschizînd orizonturi vaste cercetărilor de mai tîrziu.

NORA BARLOW

---

[1] Vezi noua reeditare a lui Darlington a primii ediții a *Originii* (Watts & Co.).

[2] Vezi C. Waddington, *Principles of Embryology* (Principii de Embriologie), 1956.

[3] Contrapunerea concepției materialiste a lui Darwin cu teoria idealistă a lui Freud și cu marxismul este confuză și nelogică. Marxismul și darwinismul au puncte comune între ele și nici o legătură cu freudismul după părerea noastră. N. trad.

AMINTIRI
DESPRE DEZVOLTAREA GÎNDIRII ŞI CARACTERULUI MEU

AUTOBIOGRAFIA

Table of Contents

Facsimilul „Conținutului“ (tablei de materii) autobiografiei după microfilmul manuscrisului original.

Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu

*Autobiografia**

31 mai 1876 *Ch. Darwin*

CONȚINUTUL**

De la nașterea mea pînă la înscrierea la Cambridge. Viața la Cambridge. Călătoria pe „Beagle". De la întoarcerea acasă pînă la căsătoria mea. Concepțiile religioase. De la căsătoria mea și șederea la Londra pînă la stabilirea la Down. Viața la Down. Descrierea modului în care au apărut diferitele mele cărți. O apreciere a capacităților mele intelectuale.

Un editor german mi-a scris și mi-a cerut să povestesc cîte ceva despre dezvoltarea intelectului și a caracterului meu, o dată cu o schiță autobiografică. M-am gîndit că asemenea încercare m-ar amuza și eventual, ar putea să intereseze pe copiii mei

* După S. L. Sobol, deosebirile dintre date de la începutul și sfîrșitul manuscrisului (31 mai 1876 la început, și 28 mai 1876 la sfîrșit) s-ar datora faptului că Ch. Darwin a pus ultima dată din memorie fără a se mai uita la începutul manuscrisului. N. trad.

** „Conținutul" (pe care-l redăm ca facsimil), a fost scris de Darwin pe o pagină separată. S. L. Sobol presupune că Darwin a redijat „Conținutul" la 3 august 1876 după terminarea lucrării. N. trad.

Prima pagină a manuscrisului lui Ch. Darwin „Amintiri despre dezvoltarea gîndirii și caracterului meu" (1876).

sau pe copiii lor. Știu că și pe mine m-ar fi interesat mult să citesc o schiță a amintirilor bunicului meu — fie și scurtă și plicticoasă — scrisă cu mîna lui, despre ce a gîndit, ce a făcut și cum a lucrat [1]. Am încercat să scriu povestirea de față, în care e vorba de mine, ca și cum aș fi un mort care privește în urmă, dintr-altă lume, propria lui viață. Nu mi s-a părut că acest lucru ar fi greu, deoarece pentru mine viața e aproape sfîrșită. Nu mi-am dat nici o osteneală în ceea ce privește stilul.

M-am născut în Shrewsbury [2], la 12 februarie 1809. L-am auzit pe tata spunînd că, după părerea lui, oamenii cu însușiri intelectuale deosebite au, în general, o memorie a trecutului îndepărtat chiar de la o vîrstă foarte fragedă. Nu e cazul meu, deoarece primele mele amintiri datează de pe la patru ani și cîteva luni, cînd ne duceam în apropiere de Abergele [3] să facem băi de mare. Mi-aduc aminte destul de nelămurit de unele întîmplări și locuri de acolo.

Mama a murit în iulie 1817, cînd abia împlinisem opt ani, și e ciudat că nu pot să-mi amintesc nimic despre ea afară de patul ei de moarte, de rochia ei de catifea neagră și de masa ei de lucru, cu totul curioasă ca formă. Cred că uitarea mea se datorește în parte surorilor mele, care, din pricina durerii lor, n-au fost niciodată în stare să vorbească despre ea sau măcar să-i pomenească numele, și în parte stării ei bolnăvicioase de mai înainte. În primăvara aceluiași an, am fost trimis la o școală din Shrewsbury [4], unde am urmat un an. Înainte de a mă

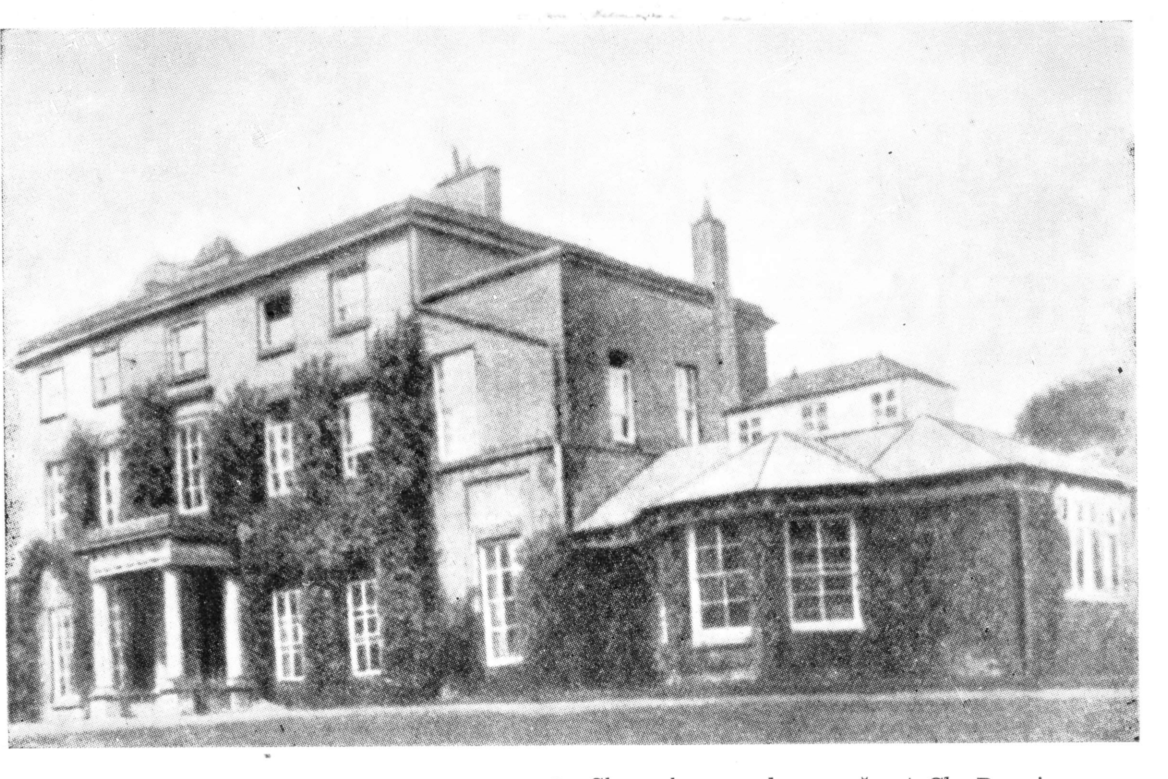
---

[1] Ch. Darwin se referă la bunicul său Erasmus Darwin (1731—1802) medic, naturalist și poet, unul dintre primii biologi evoluționiști care, pe la sfîrșitul secolului XVIII a elaborat o concepție evoluționistă apropiată de concepția lui Lamarck. S. L. S. (nota 3, p. 200).

[2] Shrewsbury, vechi oraș, centru administrativ al ținutului Shropshire în partea de apus a Angliei centrale, vecin cu Țara Galilor, situat pe malul rîului Severn. S. L. S. (nota 4, p. 200).

[3] Abergele, un mic orășel în partea de nord a Țării Galilor, pe malul Mării Irlandei. S. L. S. (nota 6, p. 200).

[4] Condusă de Rev. G. Case, preotul capelei unitariene din High Street. D-na Darwin era unitariană și lua parte la slujba religioasă în capela d-lui Case, iar tata, în copilărie, se ducea și el acolo împreună cu surorile lui mai mari. Dar atît el cît și fratele său, au fost botezați și sortiți să aparțină bisericii anglicane; și după primii ani ai copilăriei, se pare că el se ducea de obicei la biserică, dar nu la capela d-lui Case. Din cele scrise (în *St. Jame's Gazette*, din 15 decembrie 1883) rezultă că o placă murală a fost așezată în amintirea lui în capelă, care este cunoscută astăzi sub numele de „Biserica Creștină Liberală“, F. D. ...Amintim că secta Unitarienilor nega dogma Trinității. S. L. S. (nota 8. p. 200).

„Maunt". Casa d-rului Robert Darwin din Shrewsbury unde s-a născut Ch. Darwin (după S. L. Sobol).

duce la şcoală, soră-mea Carolina se ocupase de educaţia mea, dar mă îndoiesc dacă această încercare a reuşit. Mi s-a spus că eram mai slab la învăţătură decît sora mea mai mică, Catherine, şi cred că în multe privinţe am fost un copil neascultă-

Susanne Darwin (Wedgwood), mama lui Ch. Darwin (după S. L. Sobol).

tor. Carolina era cît se poate de bună, inteligentă şi harnică; dar era prea silitoare atunci cînd încerca să mă înveţe carte, şi-mi aduc aminte bine, după atîţia ani, cum mă întrebam cînd mă pregăteam să intru în odaia în care mă aştepta: „Oare pentru ce o să mă mai certe acum?" Şi ajunsesem atît de nepăsător la dojană, încît nu-mi mai păsa ori ce mi-ar fi spus.

Pe vremea cînd urmam școala aceea, mi s-a dezvoltat mult gustul pentru istoria naturală și în special pentru colecționări. Încercam să aflu nume de plante și colecționam tot felul de lucruri : scoici, sigilii poștale, francaturi [1], monede și minerale. Pasiunea de a colecționa care-l face pe om să ajungă un naturalist sistematic, un virtuos sau un zgîrcit, era foarte puternică în mine, și evident că era înnăscută, deoarece nici una dintre surorile mele sau fratele meu nu arătaseră vreodată această înclinare.

O mică întîmplare de pe atunci mi-a rămas adînc întipărită în minte, și îmi închipui că asta se datorește tulburării puternice pe care mi-a provocat-o mai tîrziu în conștiință. Întîmplarea merită să fie amintită, deoarece dovedește clar, că la vîrsta acea fragedă mă interesa variabilitatea plantelor ! Într-o zi, îi spuneam unui alt băiețel (cred că era Leighton [2], care mai tîrziu a ajuns un binecunoscut lichenolog și botanist), că puteam să obțin *Polyanthes* și *Primule* de diferite culori, stropindu-le cu anumite lichide colorate, ceea ce era fără îndoială o mare minciună, deoarece nici nu încercasem vreodată așa ceva. Aici pot să mărturisesc că, în copilărie, aveam înclinarea de a născoci cu tot dinadinsul neadevăruri, și întotdeauna făceam lucrul acesta din dorința de a stîrni uimire. Odată, de pildă, am cules o mulțime de fructe superbe din livada tatălui meu și le-am ascuns într-un tufiș, apoi am alergat pe nerăsuflate să dau de veste că descoperisem o grămadă de fructe furate [3].

Cam tot pe vremea aceea, sau sper că la o vîrstă și mai fragedă, furam uneori fructe ca să le mănînc. Una din metodele mele era ingenioasă. Grădina de fructe și zarzavaturi, în-

---

[1] Membrii înaltei nobilimi și ai parlamentului aveau dreptul prin semnătura lor pusă pe plicul scrisorilor, să le trimită netimbrate. „Francaturile" erau deci autografe (nota ediției germane a Autobiografiei editată de Fr. Darwin).

[2] Rev. W. A. Leighton, care a fost coleg cu tata la școala d-lui Case, își amintește că tata a adus la școală o floare, spunînd că maică-sa îl învățase cum putea descoperi numele plantei uitîndu-se înăuntrul ei. Și d-l Leighton urmează : „Această întîmplare mi-a ațîțat în chip deosebit atenția și curiozitatea, și l-am întrebat de mai multe ori cum s-ar putea ajunge la acest rezultat ?" Bineînțeles, metoda nu putea fi transmisă. F. D.

William Allpart Leighton (1805—1899), botanist, educat la St. John's College. Cambridge. A publicat *Flora Of Shropshire* (Flora din Shropshire), *Lichen Flora of Great Britain* (Flora de licheni din Marea Britanie) și alte lucrări. N. B.

[3] Tatăl său trata cu înțelepciune această tendință, nepedepsind minciunile, dar scoțînd în evidență adevărul. F. D.

cuiată seara, era împrejmuită cu un zid înalt. Dar cu ajutorul copacilor din vecinătate, puteam să mă urc cu uşurinţă pe creasta zidului. Apoi înfigeam un băţ lung în gaura din fundul unui ghiveci de flori destul de mare şi, ridicîndu-l în sus, desprindeam piersici şi prune care cădeau în ghiveci, aşa încît captura era asigurată. Îmi amintesc, cînd eram copil, că furam mere din livadă ca să le duc unor băieţi şi tineri care stăteau într-o casă din apropiere şi, înainte de a le da fructele, le demonstram cît de repede puteam să alerg. Şi e surprinzător cum nu-mi dădeam seama că mirarea şi admiraţia pe care o arătau ei talentului meu de alergător, nu era decît de dragul merelor. Îmi amintesc însă ce fericit eram cînd îmi mărturiseau că nu mai văzuseră niciodată vreun băiat alergînd aşa de repede!

Îmi aduc aminte[1] în mod limpede şi de altă întîmplare din timpul cînd eram elev la şcoala d-lui Case, şi anume de înmormîntarea unui soldat cavalerist. Şi e surprinzător, ce desluşit văd încă înaintea mea calul, cu cizmele şi cu carabina atîrnate la şa, şi aud salva de foc trasă deasupra mormîntului. Această scenă mi-a răscolit adînc toată simţirea poetică pe care o aveam în mine[2].

În vara anului 1818, am plecat la vestita şcoală a d-lui Butler din Shrewsbury, unde am rămas şapte ani, pînă la mijlocul verii lui 1825, cînd împlineam şaisprezece ani. La şcoala aceasta am fost intern, aşa am avut marele avantaj de a trăi o adevărată viaţă de şcolar. Dar cum distanţa de acasă pînă la şcoală era abia mai mare de o milă, adeseori fugeam în timpul recreaţiilor mai lungi, între apeluri şi seara înainte de închiderea porţilor. Cred că lucrul acesta a fost, în multe privinţi, în avantajul meu, deoarece mi-a păstrat interesul şi dragostea de casă. Îmi amintesc că în prima parte a vieţii

[1] De la acest pasaj ... Îmi aduc aminte ... şi pînă la pagina *35*, aliniatul care începe ... Nimic n-ar fi mai dăunător ..., reprezintă pasaje pe care Francis Darwin le-a inversat în *Autobiografia* redijată de el. N. trad.

[2] E curios că un alt băiat din Shrewsbury a fost şi el mişcat de această înmormîntare militară. D-l Gretton, în *Memory's Harkback* (Aduceri aminte) spune că scena l-a impresionat atît de puternic, încît putea „să se ducă întins la locul din cimitirul St. Chad unde bietul om fusese înmormîntat". Soldatul acela era un cavalerist din Inniskilling şi comandantul lui fusese rănit nu de mult la Waterloo, unde corpul său de armată luptase victorios împotriva cavaleriei cuirasate franceze. F. D.

mele de școlar, eram nevoit de multe ori să alerg cît puteam ca să ajung la timp și că, de obicei, ajungeam. Dar cînd nu eram sigur, mă rugam cu credință lui dumnezeu, să mă ajute. Și-mi aduc bine aminte că atribuiam succesul meu rugăciunilor, și nu faptului că alergam foarte repede, și mă minunam că, de obicei, dumnezeu mă ajuta.

Am auzit pe tata și pe surorile mele mai mari povestind că încă din copilărie îmi plăceau mult plimbările lungi și singuratice. Dar la ce mă gîndeam în timp ce mă plimbam, nu știu. Adesea mă furau gîndurile, și o dată, pe cînd mă întorceam la școală pe creasta vechilor fortificații din jurul orașului Shrewsbury, transformată în cărare pentru pietoni, fără parapet pe una din părți, am călcat alături și am căzut, de la înălțimea de numai șapte sau opt picioare [1]. Cu toate acestea, mulțimea gîndurilor care mi-au trecut prin minte în timpul acestei foarte scurte, dar subite și cu totul neașteptate căderi, a fost uimitoare și greu compatibilă cu părerea fiziologilor, care susțin că orice gînd cere o apreciabilă durată de timp.

În primele zile de școală, trebuie să fi fost un băiețel foarte naiv. Într-o zi, un băiat cu numele de Garnett m-a dus cu el într-o patiserie unde a cumpărat cîteva prăjituri fără să le plătească, deoarece negustorul avea încredere în el. Cînd am ieșit, l-am întrebat de ce n-a plătit prăjiturile, iar el mi-a răspuns numaidecît : „Păi, nu știi ? Unchiul meu a lăsat moștenire orașului o sumă mare de bani, cu condiția ca fiecare negustor să vîndă orice, fără nici o plată, aceluia care ar purta pe cap pălăria lui veche și ar mișca-o într-un anumit fel". După aceea mi-a arătat cum trebuia să miști pălăria. Pe urmă a intrat în altă prăvălie, unde avea credit, și a cerut un lucru neînsemnat, mișcîndu-și pălăria așa cum îmi arătase, și bineînțeles că a căpătat marfa fără s-o plătească. Cînd am ieșit afară mi-a spus : „Dacă vrei să te duci singur la patiserie (cît de bine îmi amintesc locul unde era !), eu îți împrumut pălăria și poți să capeți tot ce poftești dacă o miști cum trebuie". Am primit bucuros propunerea lui mărinimoasă, am intrat și am cerut cîteva prăjituri, apoi am mișcat pălăria cea veche așa cum trebuia. Și tocmai ieșeam din prăvălie cînd negustorul s-a repezit după mine. Atunci am dat drumul prăjiturilor și am fugit, ca și cum mi-ar fi fost viața în primejdie. Și am

[1] 2,12 m.

rămas surprins cînd falsul meu prieten, Garnett, m-a întîmpinat cu hohote de rîs.

Pot spune, spre lauda mea, că în copilărie am fost omenos, dar lucrul acesta îl datoram în întregime educaţiei şi exemplului pe care mi-l dădeau surorile mele. Într-adevăr, mă îndoiesc dacă omenia e o calitate firească sau înnăscută. Îmi plăcea grozav să colecţionez ouă, dar niciodată nu luam mai mult de unul din cuibul unei păsări, cu excepţia unei singure împrejurări cînd le-am luat pe toate, dar nu pentru valoarea lor, ci din bravadă.

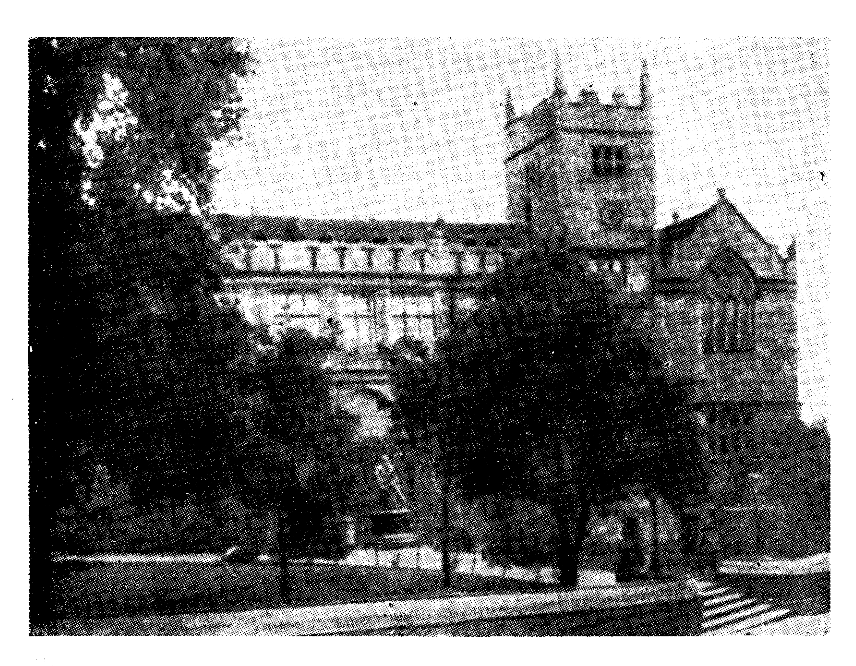
Îmi plăcea mult pescuitul cu undiţa, şi aş fi stat ceasuri întregi pe malul vreunui rîu sau al vreunui iaz, cu ochii aţintiţi la plută. Cînd eram la Maer [1], mi s-a spus că puteam să ucid viermii cu apă sărată. Şi din ziua aceea, n-am mai pus niciodată vreun vierme viu în cîrligul undiţei, cu toate că lucrul acesta dăuna, fără îndoială, succesului meu de pescar.

Odată, cînd eram mic, pe cînd eram extern sau înainte de asta, m-am purtat crud bătînd un căţeluş şi cred că numai ca să mă bucur de puterea mea. Dar nu l-am bătut prea tare, deoarece căţeluşul nici n-a schelălăit. Sînt sigur de asta, pentru că locul unde l-am bătut era aproape de casă. Fapta aceasta mi-a apăsat greu conştiinţa, dovadă amintirea locului exact unde săvîrşisem crima. Probabil că de aceea dragostea mea pentru cîini a fost şi mai puternică, ajungînd mai tîrziu şi pentru mult timp, o adevărată pasiune. Şi cîinii păreau a şti acest lucru, deoarece reuşeam să le fur dragostea pe care o aveau faţă de stăpînii lor.

Nimic n-ar fi fost mai dăunător pentru dezvoltarea inteligenţei mele decît şcoala d-rului Butler, pentru că educaţia ce ni se dădea era strict clasică şi nu ni se preda nimic altceva decît puţină geografie şi istorie antică. Ca mijloc de educaţie, şcoala a fost, pentru mine, pur şi simplu egală cu zero. Toată viaţa am fost incapabil să învăţ vreo limbă străină. Se acorda o atenţie deosebită versificaţiei, pe care n-am putut s-o fac niciodată bine. Eram mulţi prieteni, şi aveam împreună o colecţie enormă de versuri vechi, pe care, amestecîndu-le laolaltă, uneori cu ajutorul altor băieţi, le puteam folosi ca să tratez orice subiect. Se dădea multă atenţie învăţatului pe dinafară al lecţiilor din ziua precedentă. Lucrul acesta îl făceam cu

[1] Casa unchiului meu, Josiah Wedgwood cel tînăr. F. D. Acolo locuia o familie de verişori şi verişoare Wedgwood, dintre care cea mai tînără a fost soţia lui Charles. Maer e aşezat în inima ţinutului Shropshire, doar la 20 mile de drum de Shrewsbury. N. B.

multă ușurință, învățînd patruzeci-cincizeci de versuri de Virgil sau Homer în timp ce asistam la slujba religioasă de dimineață. Dar acest exercițiu s-a dovedit cu totul inutil, deoarece după patruzeci și opt de ore toate versurile erau uitate. Nu eram

Școala d-rului Butler din Shrewsbury unde a învățat Ch. Darwin. În fața clădirii în care se află azi biblioteca se găsește monumentul lui Ch. Darwin (după S. L. Sobol).

leneș și în afară de versificație, în general îi învățam conștiincios pe clasici fără să folosesc juxte. Singura plăcere pe care am simțit-o cu prilejul acestor studii, le-o datoresc odelor lui Horațiu, pe care le admiram mult. La absolvirea școlii, nu eram nici avansat, dar nici înapoiat pentru vîrsta mea, și cred că toți profesorii mei, împreună cu tata, mă socoteau drept un băiat foarte obișnuit, mai curînd sub nivelul intelectual mijlociu. Spre adînca mea durere, tata mi-a spus într-o zi : „Nu te interesează nimic afară de vînătoare, de cîini și de prins șobolani. Ai să fii o rușine și pentru familie, și pentru tine". Dar cred că tata, care era omul cel mai bun din cîți am cunoscut vreodată, și a cărui amintire mi-e atît de scumpă,

trebuie să fi fost supărat şi cam nedrept cînd mi-a spus asemenea vorbe.

Aici se cuvine să adaug cîteva pagini despre tata, care în multe privinţi a fost un om deosebit [1].

Avea aproape 1,87 m înălţime [2], umerii largi şi era foarte bine făcut, aşa că a fost omul cel mai voluminos pe care l-am văzut cîndva. Cînd s-a cîntărit ultima dată, avea 152,352 kg [3], dar după aceea încă a mai sporit mult în greutate. Principalele caracteristici ale inteligenţei sale erau spiritul de observaţie şi puterea de înţelegere. Nici una din aceste caracteristici n-am văzut-o vreodată întrecută, sau măcar egalată, de alţii. Înţelegerea lui nu privea numai nenorocirile altora ci, mai mult încă, bucuriile tuturor celor din jurul său. Asta îl făcea să se gîndească totdeauna cum să bucure pe alţii şi cu toate că dispreţuia extravaganţa, îl îndemna să facă multe fapte generoase. De pildă, d-l B., un mic fabricant din Shrewsbury, a venit într-o zi la el şi i-a spus că, în cazul cînd n-ar putea să împrumute 10 000 lire, ar trebui să dea faliment, dar că el nu avea posibilitatea să dea nici un fel de garanţie legală pentru acest împrumut. Tata i-a ascultat explicaţiile care aveau de scop să-l convingă că, totuşi, pînă la urmă va putea să înapoieze banii. Dar puterea de intuiţie a tatălui meu l-a făcut să capete siguranţa că putea să aibă încredere în el. Aşa că i-a avansat suma, care era enormă pentru un om tînăr ca el, şi după un timp oarecare suma i-a fost restituită.

Bănuiesc că această capacitate de înţelegere i-a dat tatii puterea nelimitată de a cîştiga încrederea oamenilor, ceea ce l-a ajutat să fie un medic vestit. A început să practice medicina înainte de a avea douăzeci şi unu de ani, şi onorariile din primul an i-au fost de-ajuns ca să-şi poată întreţine doi cai şi un om de serviciu. În anul următor, clientela i-a sporit şi mai mult şi a urmat tot aşa peste şaizeci de ani, cînd a încetat de a mai da consultaţii. Marele său succes ca medic a fost cu atît mai remarcabil, cu cît mi-a mărturisit că la început îşi ura atît de mult profesia, încît, dacă ar fi fost sigur

---

[1] Acest adaos (care se termină la p. 47 a *Autobiografiei)* a fost scris în 1878, sau mai tîrziu, şi cu toate că e inclus in *Life and Letters*, vol. I, p. 11, a fost omis în *Autobiografia* editată de Thinker's Library. N. B.

[2] În limba engleză 6 feet 2 inches. N. trad.

[3] În limba engleză 24 stones. N. trad.

Dr. Robert Darwin c. 1826 (după N. Barlow). Decuparea profilului în hîrtie neagră (umbre chinezești) constituia un obicei foarte răspîndit în Occident înainte de descoperirea fotografiei. N. trad.

de cea mai mică remuneraţie, sau dacă tatăl său l-ar fi lăsat să-şi aleagă singur cariera, nimic nu l-ar fi determinat să urmeze medicina. Către sfîrşitul vieţii, numai gîndul unei operaţii aproape că-l îmbolnăvea, şi abia putea suporta să vadă pe cineva că pierde sînge — sentiment pe care mi l-a transmis şi mie — şi-mi amintesc groaza pe care am simţit-o, şcolar fiind, cînd am citit că Plinius (mi se pare) a lăsat să-i curgă sîngele într-o baie caldă pînă ce a murit [1]. Tata mi-a povestit două întîmplări ciudate cu privire la sîngerare. Iat-o pe cea dintîi : cînd era foarte tînăr s-a făcut francmason. Un prieten de-al său, francmason şi el, şi care pretindea că nu-i cunoştea sensibilitatea în ce priveşte sîngele, i-a spus din întîmplare, în timp ce se îndreptau spre adunare : „Bănuiesc că nu ai nimic împotrivă să dai cîteva picături de sînge". Se pare că, atunci cînd a fost primit ca membru, i s-au legat ochii şi i s-au suflecat mînecile hainei. Nu ştiu dacă o asemenea ceremonie mai are loc şi astăzi, dar tata a menţionat cazul ca o dovadă excelentă a puterii de imaginaţie, deoarece simţise limpede cum îi curgea sîngele picătură cu picătură, şi nu-i venea să-şi creadă ochilor cînd, după aceea, n-a putut să-şi descopere nici urmă de înţepătură pe braţ.

Un mare măcelar de abator din Londra îl consulta o dată pe bunicul meu. În acelaşi timp, a fost adus înăuntru alt client, foarte grav bolnav. Bunicul vru să-i ia sînge imediat, cu ajutorul farmacistului care-l asista. Rugat să ţină braţul bolnavului, măcelarul şi-a cerut iertare şi a părăsit cabinetul. După aceea, i-a explicat bunicului că, deşi era sigur că ucisese cu propriile lui mîini mai multe vite decît oricare alt om din

---

[1] Plinius cel bătrîn, celebru naturalist şi istoric, a murit în anul 79, observînd erupţia Vezuviului. Ch. Darwin se referă, se pare, la Plinius cel tînăr. Împrejurările morţii ultimului sînt cu totul necunoscute. De aceea este îndoielnic dacă povestirea lui Darwin se referă la Plinius. Sinuciderea prin deschiderea arterelor în cada de baie a fost larg practicată în Roma veche. „Analele" lui Tacit sînt pline de astfel de povestiri ; deosebit de populară este povestirea lui Tacit despre moartea tragică în anul 65 a celebrului filozof şi scriitor roman, Seneca. Acesta şi-a deschis arterele atunci cînd Nero l-a condamnat la moarte pentru participarea la complotul lui Pison împotriva lui Nero (vezi „Cronica lui Caius Cornelius Tacit", traducerea făcută de A. Kroneberg, partea II, p. 208—211, M., 1858 ; vezi de asemenea N. F. Deratani şi alţii, „Istoria literaturii romane", p. 346, 1954. Este posibil ca Darwin să fi citit pe Tacit în original în şcoala clasică a dr. Butler. S. L. S. (nota 14, p. 201).

Londra, ar fi leşinat, oricît ar părea de absurd, dacă ar fi văzut bolnavul sîngerînd.

Datorită puterii tatălui meu de a cîştiga încrederea oamenilor, mulţi bolnavi, mai cu seamă femei, îl consultau cînd li se întîmpla vreo nenorocire, ca pe un fel de duhovnic. El mi-a povestit că pacienţii începeau totdeauna prin a se plînge vag de sănătatea lor. Din practică, tata ghicea imediat care era adevărata cauză a bolii, şi încerca să le sugereze că ei doar îşi imaginaseră că ar fi bolnavi şi că acum ar fi bine să-i destăinuiască necazurile lor. După aceea, bolnavii nu-i mai vorbeau nimic despre vreo suferinţă fizică. Subiectul obişnuit erau certurile familiare. Cînd soţii se plîngeau de soţiile lor, şi cînd cearta părea serioasă, tata îi sfătuia să facă aşa după cum urmează, şi sfatul său avea totdeauna succes dacă era urmat întocmai, ceea ce nu se întîmpla totdeauna. Soţul trebuia să-i spună soţiei că-i pare nespus de rău că nu mai puteau fi fericiţi împreună, că era convins că ar fi mai fericită dacă s-ar despărţi de el, că el n-a jignit-o cîtuşi de puţin (datorită acestui punct bărbatul dădea greş de cele mai multe ori), că n-o va mai vorbi de rău în faţa rudelor şi a prietenilor şi, în cele din urmă, că-i va asigura un venit cît mai corespunzător cu posibilităţile lui. Apoi îi cerea să se gîndească bine la această propunere. În cazul cînd femeia nu avusese nici o vină, stătea liniştită şi îşi dădea seama curînd în ce situaţie grea s-ar pune neavînd a înlătura nici o învinuire, deoarece soţul şi nu ea, era cel care propunea despărţirea. De regulă, soţia îşi ruga soţul să nu se mai gîndească la despărţire şi de obicei se purta cu el mult mai bine decît înainte.

Datorită abilităţii tatălui meu de a cîştiga încrederea oamenilor, a primit multe spovedanii ciudate de nenorociri şi crime. Adeseori spunea cît de multe soţii nefericite cunoscuse. În multe cazuri soţii şi soţiile trăiseră bine cîte douăzeci sau treizeci de ani, ca să ajungă apoi să se urască amarnic. El punea totul pe seama faptului că ei îşi pierduseră legătura comună îndată ce copiii lor crescuseră mari.

Dar cea mai deosebită putere pe care o avea tata, era aceea de a citi caracterul şi chiar gîndurile acelora pe care-i văzuse fie şi pentru puţin timp. Păstram multe exemple cu privire la această putere de pătrundere, dintre care unele mi se păreau aproape supranaturale. Aceasta l-a salvat pe tata de a-şi face un prieten nedemn (cu o singură excepţie, dar caracterul acelui om a fost curînd descoperit). Un preot din

alt oraş venise la Shrewsbury şi părea a fi un om bogat. Toată lumea se ducea la el, şi el era invitat în multe case. Tata l-a vizitat, dar cînd s-a întors acasă le-a spus surorilor mele că sub nici un motiv să nu-l invite, nici pe el, nici familia lui, în casa noastră: avea certitudinea că în omul acela nu trebuia să ai încredere. După cîteva luni, preotul a fugit pe neaşteptate, deoarece era înglodat în datorii, şi s-a aflat că aproape nu se deosebea de un excroc obişnuit. Iată apoi un caz de încredere, la care nu mulţi s-ar fi încumetat. Într-o zi a venit la tata un gentleman irlandez, cu totul străin, şi i-a declarat că şi-a pierdut punga cu bani şi că i-ar veni greu să aştepte în Shrewsbury pînă ce va primi banii din Irlanda. Şi i-a cerut tatălui meu să-i împrumute douăzeci de lire, ceea ce tata a făcut imediat, încredinţat că întîmplarea fusese adevărată. În cel mai scurt timp cu putinţă, tata a primit o scrisoare din Irlanda, cu cele mai adînci mulţumiri. Totodată era anunţat că în plic se afla o notă de credit în valoare de douăzeci lire pentru Banca Angliei. Dar în plic nu era nici o notă. L-am întrebat pe tata dacă lucrul acesta nu-l tulburase, şi tata mi-a răspuns: „Cîtuşi de puţin". Într-adevăr, a doua zi primi altă scrisoare, cu multe scuze pentru faptul că uitase (ca un adevărat irlandez), să pună nota în plicul trimis cu o zi mai înainte.

O rudă[1] de-a tatălui meu l-a consultat în legătură cu fiul său, care era neobişnuit de leneş şi nu voia cu nici un chip să muncească. Tata i-a spus: „Cred că tînărul acesta prostuţ îşi închipuie că o să-i las prin testament o mare sumă de bani. Spune-i hotărît că n-o să-i las nici o para chioară". Stingherit, tatăl tînărului mărturisi că, într-adevăr, această idee absurdă intrase în capul băiatului şi-l întrebă pe tata cum de putuse descoperi acest lucru. Iar tata i-a răspuns că n-ar şti să-i explice.

Contele de ... a venit la tata cu nepotul său, care era nebun, dar foarte liniştit. Nebunia tînărului consta în a se acuza de toate crimele de pe lume. Mai tîrziu, cînd tata a discutat cu contele asupra acestui caz, i-a spus: „Sînt sigur că nepotul dumitale e într-adevăr vinovat de... o crimă odioasă". Atunci Contele de ... a exclamat: „Doamne dumnezeule, doctore Darwin, dar cine ţi-a spus? Noi credeam că nici o făptură omenească nu ştie despre lucrul acesta afară de noi!" Tata mi-a

[1] Henry Parker, ginerele lui Robert [Darwin] căsătorit în 1824 cu Marianne, fiica cea mai mare a acestuia. N. B.

povestit această întîmplare după o trecere de mulți ani, și atunci l-am întrebat cum de putuse deosebi adevărul de falsa autoacuzare. Dar era o caracteristică a tatii să afirme că nu putea să explice acest lucru.

Următoarea întîmplare dovedește cît de bine putea tata să ghicească. Lordul Sherburn [1], mai tîrziu prim marchiz de Lansdowne, era vestit (așa cum remarcă undeva Macauly) pentru cunoștințele lui în legătură cu situația din Europa, cunoștințe de care era deosebit de mîndru. Venind la tata pentru o consultație medicală, i-a ținut după aceea un întreg discurs cu privire la situația din Olanda. Tata, care studiase medicina la Leyden, făcuse într-o zi o lungă plimbare la țară cu un prieten, care-l dusese în casa unui preot (să-i zicem, pentru că i-am uitat numele, Rev. Mr. A.). Preotul era căsătorit cu o englezoaică. Tatii îi era foarte foame, și gazdele aveau mîncare puțină pentru prînz, afară de brînză, de care tata nu se atingea niciodată. Bătrîna doamnă rămăsese surprinsă și mîhnită, și-l asigurase pe tata că era o brînză excelentă, trimisă din Bowood, reședința lordului Sherburn. Tata s-a mirat atunci că brînza trebuia să-i fie trimisă din Bowood, dar a uitat de această întîmplare, și nu și-a amintit-o decît după mulți ani, atunci cînd lordul Sherburn îi vorbea despre Olanda. Așa că i-a răspuns : „Aș crede, din cît am putut să-l cunosc pe Rev. Mr. A., că era un om foarte capabil și un bun cunoscător al situației din Olanda". Tata a văzut cum lordul s-a tulburat și a schimbat imediat vorba. În dimineața următoare, a primit de la el o notă în care îl anunța că-și amînase plecarea în călătorie și că dorea, în mod special, să-l vadă. Cînd s-au văzut, lordul i-a spus : „Dr. Darwin, e extrem de important pentru mine, cît și pentru Rev. Mr. A., să știu cum ai descoperit că el e izvorul informațiilor mele despre Olanda". Așa că tata a trebuit să-l lămurească și a văzut că lordul Sherburn a rămas cît se poate de surprins de abilitatea sa diplomatică de a ghici, deoarece mult timp după aceea a primit nenumărate mesaje amabile din partea lui, prin diferiți prieteni. Cred că lordul trebuie să fi povestit această întîmplare și copiilor săi, pentru că, după multă vreme, Sir. C. Lyell m-a întrebat de ce marchizul de Landsdowne (fiu sau nepotul primului marchiz) se interesa atît de îndeaproape de familia mea și de mine, cu toate că nu mă văzuse niciodată. Cînd Clubul Ateneului a mai

[1] Citește „Shelburne", scris tot timpul greșit, de cîte ori e menționat. N. B.

primit încă patruzeci de noi membri (patruzeci de hoţi, cum li se spunea pe atunci), mulţi căutau să devină membri, şi deşi eu n-am cerut nimănui acest lucru, lordul Lansdowne mi-a propus candidatura şi a reuşit ca să fiu ales. Dacă presupunerea mea e adevărată, n-am fost ales membru al Ateneului decît printr-un ciudat concurs de împrejurări, datorită faptului că tata nu mîncase brînză de Olanda cu o jumătate de secol mai înainte [1] !

În tinereţe, tata a scris întîmplător o scurtă relatare asupra unei întîmplări curioase şi a unei conversaţii, care sînt cuprinse într-o mapă separată.

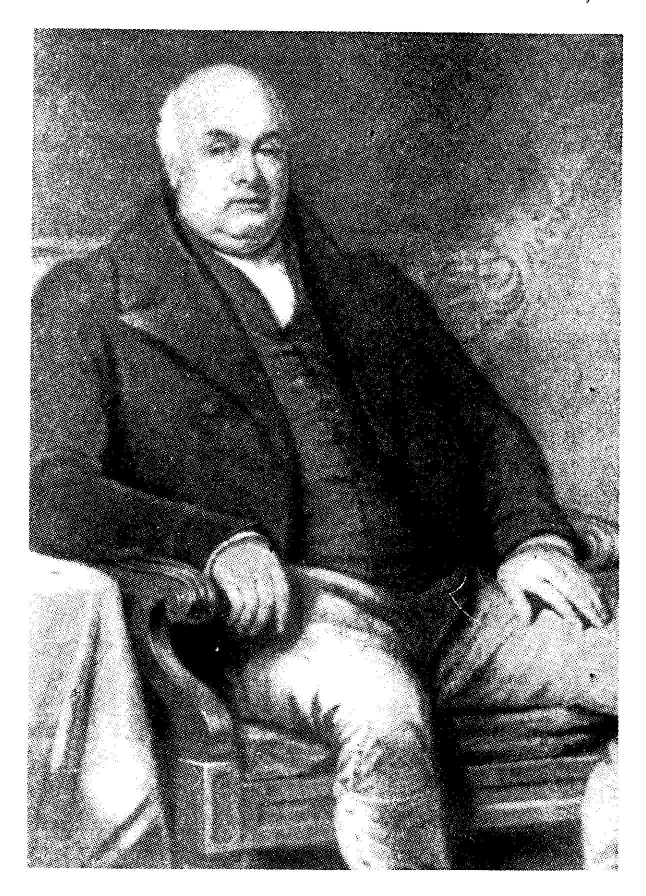
Ascuţimea spiritului său de observaţie îl făcea să prevadă cu o deosebită îndemînare evoluţia oricărei boli şi să sugereze nenumărate mici amănunte pentru uşurarea suferinţelor. Mi s-a spus că un medic tînăr din Shrewsbury, care nu-l simpatiza pe tata, obişnuia să spună că tata era cu totul neştiinţific, dar mărturisea că puterea sa de a prevedea sfîrşitul unei boli era neîntrecută. Pe vremuri, pe cînd tata credea că mă voi face şi eu medic, mi-a vorbit mult despre bolnavii săi. În trecut, practica luării de sînge era larg răspîndită, însă tata susţinea că în felul acesta i se făcea bolnavului mai mult rău decît bine, şi m-a sfătuit că, dacă voi fi vreodată bolnav, să nu-i îngădui nici unui medic să-mi ia decît o cantitate de sînge extrem de redusă. Cu mult înainte ca febra tifoidă să fie recunoscută ca o boală aparte, tata mi-a spus că sub numele de febră tifoidă se confundau două boli cu totul distincte [2]. Era un duşman aprig al băuturilor alcoolice, con-

---

[1] Ateneu („Atheneum“) — club aristocratic din Londra. Conform statutului acestui club, se făceau anual alegeri de membri dintre reprezentanţii eminenţi ai ştiinţei, literaturii şi artei ca şi dintre activiştii eminenţi pe tărîm social. Ch. Darwin a fost ales membru al clubului în 1838. Din scrisoarea lui Ch. Darwin către Lyell din 9 august 1838 (*Life and Letters,* t. 1, p. 294), reiese că Lyell a avut oarecare rol la alegerea lui Darwin în club, că la început Darwin nu era deloc entuziasmat de ideea de a fi membru al acestui club aristocratic („eu mă aşteptam că voi nutri o repulsie faţă de el“, adică faţă de club), însă cinînd cîteodată la club, Darwin avea posibilitatea de a se întîlni acolo cu eminenţi naturalişti londonezi şi frecventarea clubului a devenit pentru el chiar plăcută. În anul 1858, Huxley a fost ales şi el membru al clubului. S. L. S. (nota 15, p. 202).

[2] Tatăl lui Ch. Darwin a avut o intuiţie justă. În zilele noastre s-au descris mai multe entităţi morbide în grupul bolilor tifice care erau confundate pe vremea cînd tatăl lui Ch. Darwin practica medicina. N. trad.

vins de efectele lor dezastruoase în marea majoritate a cazurilor [1], atît în cele directe cît şi în cele ereditare, chiar dacă alcoolul era consumat de obicei în cantităţi moderate.

Dr. Robert Waring Darwin, tatăl lui Ch. Darwin.

Însă admitea şi chiar dădea exemple, că unele persoane puteau să bea mult toată viaţa lor fără să sufere, în aparenţă, nici un efect dăunător, şi credea că de multe ori putea să spună de mai înainte cine n-o să sufere din această pricină. El n-a

[1] Vezi prima notă, p. 235 a acestei lucrări. În scrisoarea de la tatăl lui Robert, dr. Erasmus Darwin, discută problema băuturilor. N. B.

băut niciodată nici o picătură din nici un fel de băuturi alcoolice. Această remarcă îmi aminteşte de un caz care dovedeşte că un martor, în cele mai favorabile împrejurări, poate totuşi să se înşele. Un moşier fusese rugat stăruitor de tata să nu bea. Ca să-i dea curaj, i-a spus că el nu se atinsese niciodată de vreo băutură alcoolică. La aceste cuvinte, gentlemanul i-a răspuns: „Ascultă, Doctore, cu mine nu merge. E foarte drăguţ din partea dumitale că mi-o spui, dar eu ştiu că dumneata bei în fiecare seară, după masă, cîte un pahar mare de gin cu apă fierbinte“ [1]. Tata l-a întrebat de unde ştia acest lucru. Şi omul i-a răspuns: „Bucătăreasa mea a fost ajutoare de bucătăreasă la dumneata timp de doi sau trei ani, şi a văzut cum majordomul îţi pregătea şi-ţi aducea în fiecare seară ginul şi apa“. Explicaţia era următoarea: tata avea obiceiul ciudat să bea după masă apă caldă într-un pocal, iar majordomul obişnuia să pună în pahar mai întîi puţină apă rece, ceea ce fata credea că e gin, şi numai după aceea să-l umple cu apă fiartă de la boilerul din bucătărie.

Tata obişnuia să-mi spună multe lucruri mărunte, pe care le găsise folositoare în practica sa medicală. Aşa, de multe ori doamnele plîngeau mult cînd îşi mărturiseau necazurile, ceea ce îl făcea să-şi piardă o mare parte din preţiosul său timp. Observase că, dacă le ruga să se stăpînească şi să-şi înăbuşe plînsul, le făcea să plîngă şi mai tare. Aşa că le încuraja să plîngă înainte, asigurîndu-le că asta o să le uşureze mai mult ca orice. Iar rezultatul, invariabil era că ele nu mai plîngeau, şi în felul acesta tata putea să asculte ce voiau să-i spună şi să le dea apoi sfaturi.

Cînd pacienţii foarte rău bolnavi îi cereau stăruitor un aliment neobişnuit şi nenatural, tata îi întreba cum de le venise în minte aşa ceva. Dacă îi răspundeau că nu ştiu, el îi lăsa să încerce, şi de multe ori obţinea rezultate bune, deoarece avea încredere în dorinţa lor instinctivă. Dar dacă bolnavii îi răspundeau că auziseră de la alţii că le-ar face bine, refuza categoric să le dea consimţămîntul.

Într-o zi, tata a dat un exemplu de un caz mărunt curios [care caracterizează natura umană]. Pe cînd era foarte tînăr, fusese chemat să consulte, împreună cu bătrînul medic al familiei, un domn de o deosebită distincţie din Shropshire. Bătrînul medic îi spusese soţiei acestuia că boala era de aşa na-

[1] Această părere dăinuia încă în 1884, cînd i-a fost menţionată fratelui meu de un bătrîn locuitor din Shrewsbury. F. D.

tură, încît sfîrşitul nu putea fi decît fatal. Tata însă a fost de altă părere, susţinînd că bolnavul se va vindeca. Dar s-a dovedit că greşise din toate punctele de vedere (judecînd pe temeiul autopsiei) şi şi-a mărturisit greşeala. După aceea a rămas încredinţat că familia n-o să-l mai cheme nici o dată. Dar după puţin timp, văduva a trimis după el, concediind pe bătrînul medic al familiei. Tata a fost atît de surprins, încît a rugat pe o prietenă a văduvei să afle de ce l-a chemat din nou. Văduva a răspuns prietenei sale că „n-o să mai încerce niciodată să-l vadă pe medicul acela bătrîn şi odios, care-i spusese de la început că soţul ei va muri, în timp ce dr. Darwin susţinuse că se va face sănătos !“. În alt caz, tata i-a spus unei doamne că soţul ei va muri, fără nici o îndoială. Peste cîteva luni s-a întîlnit cu văduva, o femeie foarte sensibilă, care i-a spus : „Sînteţi foarte tînăr, aşa că permiteţi-mi să vă dau un sfat : totdeauna, atît cît e cu putinţă, să daţi curaj oricărei rude apropiate care îngrijeşte de un bolnav. M-aţi făcut să deznădăjduiesc, şi din momentul acela mi-am pierdut tăria“. Tata mi-a mărturisit că din momentul acela a înţeles ce deosebită importanţă are să-i dai bolnavului nădejde, şi în acelaşi timp să-i dai tărie persoanei care îl îngrijeşte. Uneori, găsea că era cam greu să împace lucrul acesta cu adevărul. Un bătrîn, d-l Pemberton, l-a scutit de o asemenea încurcătură. Fusese chemat de acest domn, care spusese : „Din cîte am înţeles şi am auzit despre dumneavoastră, cred că sînteţi omul care o să-mi mărturisiţi adevărul şi dacă o să vă întreb, o să-mi spuneţi cînd mi se apropie sfîrşitul. Ţin mult să mă îngrijiţi d-voastră, însă numai dacă îmi promiteţi că, indiferent de ce voi spune, o să declaraţi totdeauna că nu sînt pe punctul de a muri“. Tata s-a învoit promiţîndu-i că vorbele sale n-or să-i dea niciodată a înţelege acest lucru.

Tata avea o memorie extraordinară, mai ales în ce priveşte datele, aşa că îşi amintea, chiar cînd era bătrîn de tot, ziua de naştere, de căsătorie şi de moarte a multor persoane din Shropshire. O dată mi-a mărturisit că această facultate îl plictisea, deoarece din moment ce auzea o dată, nu mai putea s-o uite, şi în felul acesta îşi aducea aminte mereu de moartea multor prieteni. Datorită acestei puternice memorii, cunoaştea un mare număr de povestiri ciudate, pe care-i plăcea să le spună, fiind bun povestitor. În general, era bine dispus, rîdea şi glumea cît se poate de liber cu toată lumea, de multe ori chiar cu personalul casnic — avînd apoi şi darul de a se face

ascultat pînă la sfîrşit. Multă lume se cam temea de el. Îmi amintesc că, într-o zi, mi-a spus rîzînd că mai multe persoane îl întrebaseră dacă d-ra Piggot (o fată bătrînă din Shropshire) fusese pe la el. În cele din urmă, s-a interesat de ce îl întrebaseră. I s-a spus atunci că d-ra Piggot, pe care tata o jignise de moarte, se lăudase la toată lumea că o să se ducă şi o să-i spună „acelui medic bătrîn şi gras tot ce gîndea ea despre el“. Şi într-adevăr îl vizitase, dar îi lipsise curajul să-i spună ceva şi nimeni nu s-ar fi putut purta cu el mai curtenitor şi mai prieteneşte. Cînd eram copil, stăteam în casa maiorului B., a cărui soţie era nebună. Indată ce mă vedea, biata femeie intra în cea mai oribilă stare de spaimă pe care am văzut-o vreodată, plîngînd îngrozitor şi întrebîndu-mă : „Vine şi tatăl dumitale ?“ Dar după aceea se liniştea. Întorcîndu-mă acasă, l-am întrebat pe tata de ce se temea atît de tare bolnava de el. Şi el mi-a răspuns că se bucura mult să afle acest lucru, deoarece o speriase înadins, dîndu-şi seama că era mai în siguranţă şi mai liniştită fără nici o constrîngere dacă soţul ei putea s-o influenţeze, de cîte ori începea a fi furioasă, spunîndu-i că trimite după dr. Darwin. Şi aceste cuvinte au avut un efect sigur tot restul lungii sale vieţi.

Tata era deosebit de sensibil, aşa că multe întîmplări fără importanţă îl supărau, sau chiar îl mîhneau adînc. L-am întrebat odată, cînd era bătrîn şi nu mai putea să umble, de ce nu se plimba cu trăsura. El mi-a răspuns : „Fiecare drum dincolo de Shrewsbury se asociază în mintea mea cu o întîmplare dureroasă“. Totuşi, de obicei era bine dispus. Se supăra uşor, dar cum bunătatea lui era nemărginită, a fost iubit mult şi din toată inima.

Era un om de afaceri prudent şi priceput, aşa încît ar fi fost greu să piardă bani în vreo investiţie oarecare şi le-a lăsat copiilor o avere foarte mare. Îmi amintesc de o întîmplare care dovedeşte cît de uşor şi cît de des se nasc şi se răspîndesc părerile greşite. D-l E., un castelan dintr-una din cele mai vechi familii din Shropshire şi acţionar principal la o bancă, se sinucisese. Tata fusese chemat, pentru o simplă formalitate, şi-l găsise mort. Voi menţiona aici, ca să arăt cum se petreceau lucrurile în trecut, că d-lui E., fiind om de seamă şi unanim respectat, nu i se făcuse nici un fel de cercetare a trupului. Întorcîndu-se acasă, tata îşi închipuise că era de datoria lui să se ducă la bancă (unde avea cont) şi să-i spună directorului ce se petrecuse, deoarece s-ar fi putut ca această

întîmplare să influenţeze cursul băncii. Indată se răspîndi vestea că tata se dusese la bancă, îşi retrăsese banii, părăsise banca, şi abia după aceea se întorsese şi-i spusese directorului : „Acum pot să vă spun că d-l E. s-a sinucis", apoi plecase. Se pare că pe atunci toată lumea era de părere că suma retrasă de la o bancă nu era în siguranţă decît după ce depunătorul ieşea cu banii pe uşă. Tata auzi această poveste ceva mai tîrziu, cînd directorul îi mărturisi că fusese nevoit să se abată de la regula invariabilă de a nu permite nimănui să cerceteze contul altui depunător, arătînd mai multor persoane registrul cu contul tatălui meu şi dovedind în felul acesta că tata nu retrăsese nici un ban în ziua aceea. N-ar fi fost cinstit din partea tatii să facă uz de cunoştinţele sale profesionale în folosul său. Totuşi, gestul presupus a fost apreciat mult de unii oameni şi, după mulţi ani, cineva i-a spus : „Ei, doctore, straşnic om de afaceri te-ai dovedit punîndu-ţi în siguranţă, atît de inteligent, toţi banii pe care-i aveai în banca aceea".

Felul de a gîndi al tatălui meu nu se baza pe ştiinţă, şi el n-a încercat niciodată să-şi totalizeze cunoştinţele formulînd legi generale, deşi obişnuia să elaboreze teorii aproape în orice împrejurare. Nu cred că am moştenit mult de la el din punct de vedere intelectual, dar exemplul lui ar fi trebuit să servească, din punct de vedere moral, tuturor copiilor săi. Una din regulele sale de aur (greu de urmat) era : „Să nu legi niciodată prietenie cu omul pe care nu-l poţi respecta".

În ceea ce-l priveşte pe tatăl tatălui meu, autorul lucrării *Botanic Garden* [1] ş.a., am adunat toate faptele pe care le-am putut aduna în lucrarea sa *Life* [2].

După ce am spus atîtea despre tata, voi adăuga cîteva cuvinte şi despre fratele şi surorile mele.

Fratele meu, Erasmus [3], avea o minte deosebit de lim-

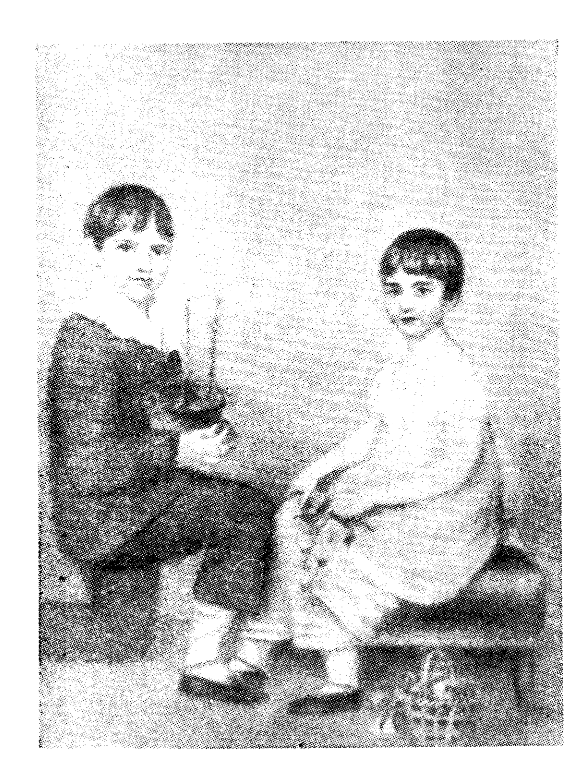
---

[1] Grădina botanică. N. trad.

[2] Vezi Apendice, partea I, p. 167, asupra dr. Erasmus Darwin.

[3] Erasmus Darwin, fratele mai mare al lui Ch. Darwin, a studiat medicina, la Edinburgh şi Londra obţinînd gradul de M. B. (Bacalaureat în medicină). La Cambridge însă el n-a practicat niciodată medicina. Erasmus a moştenit de la tatăl său o avere mare şi ducea la Londra o viaţă liniştită. Prietenii lui cei mai apropiaţi erau celebrul Carlyle şi soţia acestuia. Pînă la moartea sa, Erasmus a rămas în bune relaţii cu fratele său mai mic, vizitîndu-l des la Down şi petrecîndu-şi vara la staţiuni balneare împreună cu familia lui Charles. La începutul deceniului al VII-lea al secolului al XIX-lea, Charles, cînd venea la Londra, obişnuia să se oprească la fratele său mai mare, în casa acestuia de pe Queen Anne Street. S. L. S. (nota 18, p. 202).

pede, multe și variate înclinări și cunoștințe cu privire la literatură, artă și chiar știință. Cîtva timp, el a colecționat și uscat plante, apoi, o perioadă mai lungă, a făcut experiențe în domeniul chimiei. Era cît se poate de agreabil, și agerimea lui

Ch. Darwin și sora sa Catherine (acuarelă, 1816) (după S. L. Sobol).

îmi amintea adesea pe aceea a scrisorilor și operelor lui Charles Lamb [1]. Avea o inimă nespus de bună, dar sănătatea îi

---

[1] Charles Lamb (1775—1834), scriitor-umorist englez. În familiile Darwin și Wedgwood, după cum se vede, Erasmus era comparat cu Lamb. Astfel, Iulia Wedgwood, verișoara lui Erasmus și Charles Darwin, în scrisoarea sa despre Erasmus, publicată după moartea acestuia, la 3 septembrie 1881, în „Spectator", scria: „Convorbirile cu Erasmus Darwin erau, după părerea mea, tot atît de fermecă-

era șubredă încă din copilărie și, ca urmare, era lipsit de energie. El nu avea o bună dispoziție și cîteodată era morocănos, mai ales la începutul și spre mijlocul maturității. Citise mult încă din copilărie, și la școală m-a încurajat și pe mine să citesc, împrumutîndu-mi cărți. Felul de a gîndi și înclinările noastre erau atît de deosebite, încît nu cred că-i datorez mult din punct de vedere intelectual nici lui, și nici celor patru surori, care erau firi cu totul diferite, unele avînd caractere puternice. Toate au fost cît se poate de bune și iubitoare cu mine, tot timpul vieții lor. Inclin să fiu de aceeași părere cu Francis Galton și să cred că educația și mediul influențează prea puțin intelectul, și că cele mai multe din calitățile noastre sînt înnăscute.

Schița de mai sus a caracterului fratelui meu a fost scrisă de mine înaintea aceleia publicată în *Amintirile* lui Carlyle, care mi se pare a nu cuprinde nici un adevăr și a nu avea nici un merit [1].

Căutînd să-mi amintesc, atît cît pot, caracterul meu din timpul vieții de școlar, singurele calități care păreau a promite mult pentru viitor în această perioadă erau înclinările puternice și variate, multă rîvnă pentru tot ce mă interesa și o plăcere deosebită de a înțelege orice subiect sau lucru complex. L-am învățat pe Euclid cu un profesor particular, și-mi amintesc bine satisfacția pe care mi-o dădeau demonstrațiile geometrice clare. Îmi amintesc cu aceeași precizie plăcerea pe care

---

toare ca și operele lui Charles Lamb. El avea același fel de a glumi, aceeași eleganță în maniere, aceeași delicatețe și același stil". *(Life and Letters...*, t. 1, p. 24) S. L. S. (nota 19, p. 202—203).

[1] Pasajele referitoare la tatăl și fratele său au fost scrise de către Ch. Darwin în anul 1877 și 1878. Însă fraza de încheiere referitoare la Carlyle s-ar putea să fi fost adăugată de către Ch. Darwin abia în anul 1881, după apariția primei ediții a *Amintirilor (Reminiscences)* lui Carlyle în care acesta a făcut o scurtă caracterizare a lui Erasmus Darwin (t. II, p. 208). Deși această caracterizare nu conține nimic nefavorabil la adresa lui Erasmus Darwin, este de presupus că tonul ei a fost cauza atitudinii lui Ch. Darwin. Din aceeași cauză, Iulia Wedgwood a publicat în „Spectator" scrisoarea mai sus arătată, a cărui scop a constat, probabil, în încercarea de a nivela întrucîtva impresia asupra lui Erasmus pe care o crea caracterizarea lui Erasmus Darwin făcută de Carlyle (vezi *Life and Letters...*, t. 1, p. 22—25, în care sînt prezentate scrisoarea lui Iulia Wedgwood și un fragment din *Reminiscences* ale lui Carlyle). S. L. S. (nota 20, p. 203).

mi-o făcea unchiul meu (tatăl lui Francis Galton)[1] explicîndu-mi principiul vernierului la barometru. În legătură cu alte înclinări, afară de ştiinţă, îmi plăcea să citesc tot felul de cărţi şi obişnuiam să stau ore întregi citind piesele istorice ale lui Shakespeare, de obicei în golul unei ferestre vechi deschise între zidurile groase ale şcolii. Citeam de asemenea şi alte poezii, cum ar fi poemele de curînd publicate ale lui Byron, Scott şi ale lui Thomson, intitulate *Seasons*[2]. Menţionez acest lucru, deoarece mai tîrziu în viaţă, spre marele meu regret, am pierdut cu totul orice gust pentru orice fel de poezie, chiar cînd era vorba de Shakespeare. În legătură cu satisfacţia pe care mi-o dădea poezia, pot să adaug că în 1822, în timpul unei plimbări călare la graniţele Ţării Galilor, am simţit pentru întîia oară în suflet o vie plăcere pentru priveliştile frumoase, sentiment care a durat mai mult decît oricare altă plăcere estetică.

În primii ani de şcoală, un băiat avea un exemplar din *Wonders of the World*[3], pe care îl citeam, discutînd adeseori cu alţi băieţi asupra veracităţii unora din afirmaţiile cuprinse în carte. Şi cred că ea a trezit în mine, pentru prima oară, dorinţa de a călători prin ţări îndepărtate, dorinţă îndeplinită mai tîrziu prin călătoria mea pe *Beagle*. În ultimii ani ai vieţii mele de şcolar, am prins patima vînatului, şi cred că nimeni n-ar fi putut arăta mai multă rîvnă pentru cea mai sfîntă dintre cauze decît am arătat eu pentru vînătoarea de păsări. Îmi amintesc perfect de bine cînd am împuşcat primul meu sitar şi cînd am fost atît de emoţionat, încît abia am putut să-mi mai încarc puşca, aşa de tare îmi tremurau mîinile. Această pasiune a ţinut multă vreme şi ajunsesem un foarte bun ţintaş. La Cambridge obişnuiam să ochesc potrivin-

---

[1] Erasmus, bunicul lui Ch. Darwin, a fost căsătorit de două ori. Din prima căsătorie au rezultat doi copii: Robert Waring (tatăl biologului Ch. Darwin) şi Charles. Din a doua căsătorie, au rezultat de asemenea doi copii: o fată, Violetta şi un băiat, Francis. Violetta s-a căsătorit cu Samuel Tertius Galton şi au avut un copil: Francis Galton. Acesta a devenit un biolog celebru, în special prin metodele lui biostatistice. Francis Galton era vărul lui Ch. Darwin. (vezi arborele genealogic reprodus după Francis Darwin, *Life and Letters....*, p. 5). N. trad.

[2] *Seasons (Anotimpurile)*. J. Thompson (1700—1748) poet scoţian, reprezentantul aşa-numitei poezii „de cimitir", poezie elegiacă, sumbro-melancolică. Cea mai cunoscută operă a lui este *The Seasons* (1730). S. L. S. (nota 22, p. 203).

[3] *Minunile lumii*. N. trad.

du-mi arma la umăr în fața oglinzii, să văd dacă o țin bine. Altă metodă, mai bună, era să rog un prieten să facă vînt în jurul unei lumînări aprinse și apoi să trag cu o capsă pusă pe cocoș. Și dacă țințeam precis, curentul slab de aer trebuia să stingă lumînarea. Capsa pocnea atît de puternic încît mi s-a spus că directorul Colegiului ar fi făcut remarca: „Ciudat lucru! Mi se pare că d-l Darwin își trece vremea pocnind din bici în odaia lui, pentru că de multe ori aud pocnituri cînd trec pe sub ferestre!".

Printre elevii școlii îmi făcusem mulți prieteni, pe care-i iubeam mult, și cred că aveam pe-atunci o fire afectivă. Unii dintre acești băieți erau destul de inteligenți, dar pot să adaug la principiul „noscitur a socio"[1], că nici unul nu s-a distins cîtuși de puțin.

În ce privește știința, am continuat să colecționez minerale cu multă rîvnă, dar în chip foarte puțin științific: tot ce mă interesa era cîte un nume nou de mineral, și abia dacă încercam să le clasific. Cred că cercetam insectele cu oarecare atenție, deoarece la vîrsta de zece ani (1819), ducîndu-mă pentru trei săptămîni la Plas Edwards, pe malul mării, în Țara Galilor, m-a interesat și am fost surprins găsind o insectă mare, colorată în negru și roșu aprins, o hemipteră, mulți fluturi de noapte (*Zygaena*) și o cicindelă, care nu se găsesc în Shropshire. Eram aproape hotărît să încep a colecționa toate insectele pe care le puteam găsi moarte, pentru că, stînd de vorbă cu sora mea ajunsesem la concluzia că nu e bine să ucizi gîzele pentru plăcerea de a le colecționa. Citind *Selborne* a lui White[2], au început să mă intereseze obiceiurile păsărilor și chiar să-mi iau note cu privire la ele. Îmi amintesc că, în naivitatea mea, mă miram cum de nu se făceau ornitologi toți gentlemanii!

Spre sfîrșitul vieții mele de școlar, fratele meu se ocupa serios cu chimia, și-și înjghebase un laborator frumos, cu toate

---

[1] „spune-mi cu cine te însoțești".

[2] Gilbert White (1720—1793), preot englez, scriitor și naturalist, autorul unei lucrări care a rămas populară în Anglia pînă în prezent *The Natural History and Antiquities of Selborne in the Country of Southampton*, London, 1789. În deceniul al IV-lea al secolului al XIX-lea se enumerau peste o sută de ediții engleze și americane ale acestei cărți. Datele biografice referitoare la White și caracteristica operei lui vezi: E. A. Martin, *A bibliography of Gilbert White*, Westminster, 1897; *Journal of Gilbert White*, edited by W. Johnson, London, 1931, S. L. S. (nota 26, p. 204).

aparatele necesare, în magazia cu unelte din grădină, îngăduindu-mi să-l ajut, ca ucenic, în cele mai multe experiențe. El prepara toate gazele și mulți compuși chimici, iar eu citeam cu luare aminte felurite cărți de chimie cum ar fi *Chemical Catechism* [1] de Henry și Parkers. Subiectul mă interesa mult și obișnuiam să lucrăm pînă noaptea tîrziu. Aceasta a fost cea mai bună latură a educației mele din școală, pentru că mi-a arătat, practic, sensul științei experimentale. La școală s-a aflat că ne ocupam oarecum cu chimia, și cum faptul era fără precedent, am fost poreclit „Gaz". O dată am primit chiar o mustrare în public din partea directorului, dr. Butler, pentru motivul că-mi pierdeam timpul cu asemenea lucruri inutile, apoi m-a numit pe nedrept „poco curante" [2], și cum nu înțelegeam ce voia să spună, ocara mi s-a părut groaznică.

Cum nu făceam nimic bun la școală, tata a avut înțelepciunea să mă retragă la o vîrstă mai fragedă decît se obișnuiește și să mă trimită (în octombrie 1825), împreună cu fratele meu, la Universitatea din Edinburgh [3], unde am stat doi ani. Fratele meu își termina studiile medicale, deși nu cred că se gîndea să le folosească vreodată în practică, iar eu fusesem trimis să le încep. Dar peste puțin timp m-am convins, din diferite împrejurări fără importanță, că tata avea să-mi lase destulă avere ca să pot trăi confortabil, cu toate că niciodată nu mi-am închipuit că o să fiu un om atît de bogat cum sînt. Dar această convingere a fost destul ca să-mi frîneze orice efort mai serios de a învăța medicina.

La Edinburgh, învățămîntul consta în cursuri, și cursurile erau nesuferit de plictisitoare, cu excepția celor de chimie, ținute de Hope [4]. După părerea mea însă, cursurile nu prezintă

---

[1] Catechismul chimiei. N. trad.

[2] „Fără preocupări". N. trad.

[3] A locuit la d-na Machay, 11 Lothian Street. Puținele informații pe care le găsim în documentele Universității din Edinburgh, au fost publicate în *Edinburgh Weekly Dispatch,* 22 mai 1888, și în *St. James's Gazette,* 16 februarie 1888. Din ultima revistă, aflăm că el și fratele său Erasmus frecventau biblioteca mai mult decît obișnuiau studenții din vremea aceea. F. D. — J. H. Ashworth, *Charles Darwin as a student in Edinburgh, Proceedings of the Royal Society Edinburgh,* vol. LV, part. II, nr. 10, p. 97—113, Edinburgh, 1935 ; *Nature,* 1935, 5 octombrie, p. 534 ; *Nature,* 1935, 28 decembrie. S. L. S. (nota 28, p. 204).

[4] Thomas Charles Hope (1766—1844), profesor de chimie la Edinburgh, 1799—1843. N. B. — Hope, elev și adept al lui Lavoisier și Dalton, este unul dintre primii savanți din Anglia care dezvoltă con-

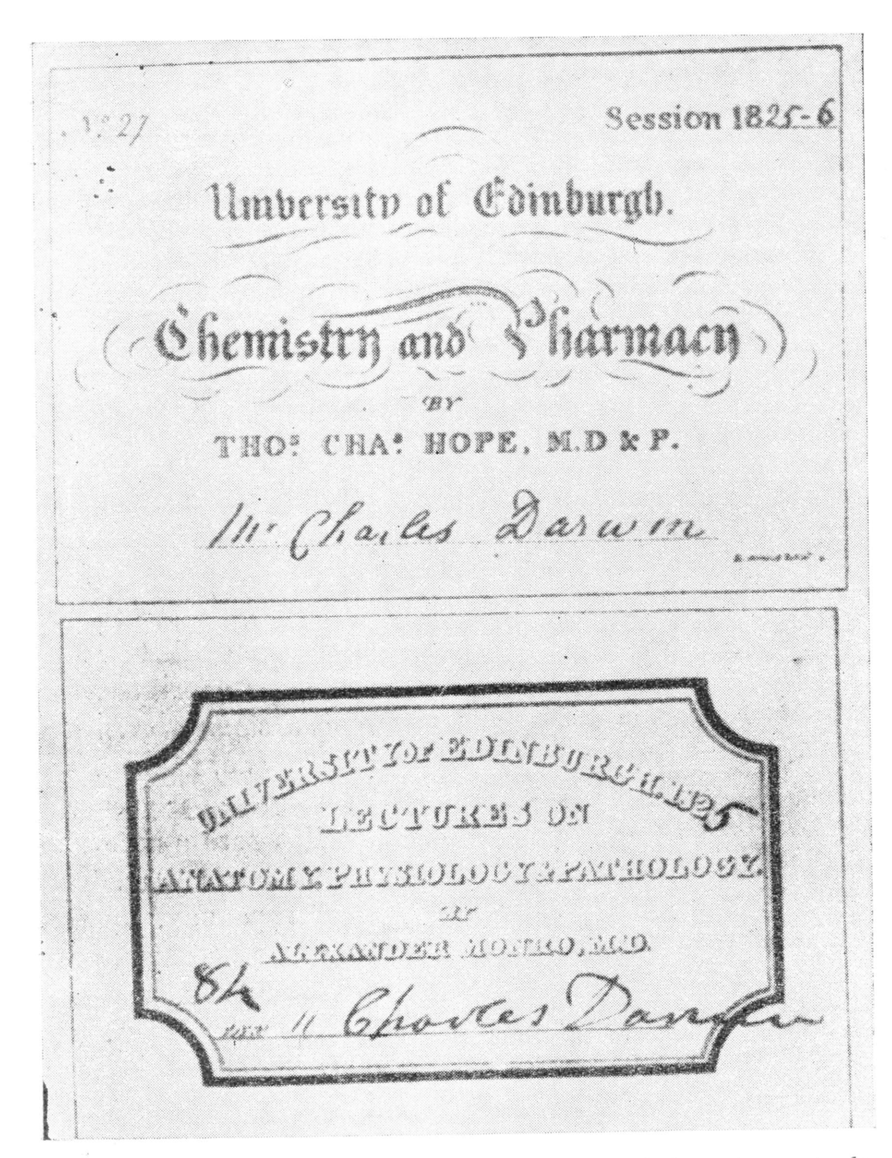
nici un avantaj, ba au destule dezavantaje în comparaţie cu lectura. Îmi amintesc cu groază de cursurile dr. Duncan[1] despre Materia Medica, în dimineţile de iarnă, la ora 8. Dr. Monro[2] îşi făcea cursurile de anatomie umană tot atît de plictisitoare pe cît era şi el, şi obiectul lui mă scîrbea. Una din cele mai mari nenorociri ale vieţii mele s-a dovedit a fi faptul că n-am fost obligat să fac disecţie. Altfel, scîrba mi-ar fi trecut repede şi practica aceasta ar fi fost nepreţuită pentru întreaga mea activitate de mai tîrziu. A fost un rău iremediabil, ca şi neputinţa mea de a desena. Am frecventat de asemenea, regulat, şi saloanele bolnavilor din spital. Unele cazuri m-au impresionat nespus, şi păstrez pînă astăzi, încă vie amintirea unora din ele. Însă nu am fost atît de lipsit de seriozitate încît din pricina lor să-mi distanţez vizitele la spital. Nu înţeleg de ce această latură a studiului meu medical nu m-a interesat mai mult, deoarece în timpul verii, înainte de a pleca la Edinburgh, începusem să îngrijesc oameni săraci, mai ales copii şi femei din Shrewsbury, luasem note atît cît puteam mai amănunţite asupra cazurilor cu toate simptomele lor, şi i le citisem tatii, iar tata mă îndemnase la noi cer-

---

cepţiile lor de pe catedra universitară; în special el a dezvoltat concepţia lui Dalton despre structura atomică a materiei. Hope era un strălucit lector şi se bucura de o mare popularitate printre studenţii Universităţii din Edinburgh (vezi A. Grant, *The Story of the University of Edinburgh*, în 2 vol., London, 1884, vol. II, p. 397—394). S. L. S. (nota 29, p. 204).

[1] Duncan Andrew, este Duncan cel mai mic dintre cei 2 Duncan; el ocupa la Edinburgh catedra de *Materia Medica* (învăţătura despre substanţele medicamentoase, farmacognozia) în anii 1821—1832. Manualul său de farmacopee („Edinburgh Dispensatory") a fost larg răspîndit mulţi ani în şcolile medicale din întreaga Europă. Duncan s-a ocupat de studiul cinchoninei (alcaloid din coaja arborelui de chinină) şi de o serie de alţi alcaloizi vegetali. În anii cînd Ch. Darwin studia la Edinburgh, Duncan era şi custodele bibliotecii universitare (vezi lucrarea lui Grant, citată mai sus la nota infrapaginală 1, t. I, p. 292 şi t. II, p. 14—16, 407; 424, 445, 447). S. L. S. (nota 30, p. 204).

[2] Este vorba de cel de-al treilea A. Monro, care a ocupat catedra de anatomie la Edinburgh (1798—1846). Tatăl său (Alexander Monro) al doilea Monro, şi bunicul său (Alexander Monro) primul Monro, a ocupat aceeaşi catedră (bunicul, din anul 1720). Ambii au devenit celebri ca eminenţi anatomişti, consacrîndu-se în special studiului anatomiei comparate. Al treilea Monro, ale cărui prelegeri le-a audiat tînărul Darwin, era un cercetător şi pedagog submediocru şi nu se bucura de dragostea studenţilor. Amănunte referitoare la cei trei Monro se găsesc în lucrarea lui Grant, citată mai sus la nota infrapaginală 1, în t. II, p. 386—391. S. L. S. (nota 31, p. 205).

N° 27 Session 1825-6

University of Edinburgh.

Chemistry and Pharmacy

BY

THOS CHAS HOPE, M.D & P.

Mr Charles Darwin

UNIVERSITY of EDINBURGH 1825

LECTURES ON

ANATOMY PHYSIOLOGY & PATHOLOGY

BY

ALEXANDER MONRO, M.D.

Charles Darwin

Bilet studențesc al lui Ch. Darwin pentru dreptul de a frecventa la Universitatea din Edinburgh prelegerile de chimie și farmacie ale prof. Hope și prelegerile de anatomie, fiziologie și patologie ale prof. Monro (după S. L. Sobol).

cetări și mă sfătuise ce medicamente să prescriu, pe care le preparam singur. La un moment dat aveam peste o duzină de pacienți, și munca mă interesa nespus de mult [1]. Tata, care era cel mai bun cunoscător de caractere pe care l-am întîlnit vreodată, declara că voi ajunge un medic cu deosebit succes, — înțelegînd prin aceasta un medic cu mulți pacienți. El susținea că elementul principal al succesului e să inspiri încredere, dar nu știu ce vedea el la mine care ar fi putut inspira încredere. Am asistat, apoi, de două ori, în sala de operații a spitalului din Edinburgh, la două operații foarte grele, dintre care una a unui copil, dar am fugit afară înainte de a se termina. După aceea n-am mai asistat niciodată la nici o operație, pentru că nici un motiv n-ar fi fost destul de puternic să mă convingă să asist. Toate acestea se petreceau cu mult înaintea epocii binecuvîntate a cloroformului. Amintirea celor două cazuri m-a obsedat ani în șir [2].

Fratele meu a urmat încă un an la universitate, așa că în timpul celui de-al doilea an am rămas singur, de capul meu. Lucrul acesta mi-a folosit, deoarece am făcut cunoștință cu cîțiva tineri pasionați de științele naturale. Unul dintre ei era Ainsworth [3], care mai tîrziu și-a publicat călătoriile lui în Assyria. Era un geolog din școala lui Werner [4], care știa cîte ceva din

---

[1] L-am auzit amintindu-și de mîndria pe care o simțise în urma rezultatelor bune ale tratamentului cu tartar emetic, care-mi reușise la o familie întreagă. F. D.

[2] În anul 1909 Francis Darwin a predat Universității din Edinburgh următoarele bilete studențești ale lui Darwin din anii 1825—1826: 1) pentru dreptul de a frecventa Biblioteca Universității; 2) pentru dreptul de a asista la prelegerile prof. A. Duncan de farmacognozie, dietetică și farmacie; 3) pentru dreptul de a asista la prelegerile prof. A. Monro de anatomie, fiziologie și patologie; 4) pentru dreptul de a frecventa prelegerile de clinică ale doctorilor Grew și Ailson; 5) pentru dreptul de a frecventa prelegerile prof. A. Monro referitoare la teoria și practica chirurgicală; 6) pentru dreptul de a frecventa permanent spitalul Regatului. S. L. S. (nota 33, p. 205).

[3] William Francis Ainsworth, 1807—1896, L.R.C.S., Edinburgh, 1827. A studiat geologia la Londra, Paris și Bruxelles. Chirurg și geolog în expediția pe Eufrat, în 1835, a condus apoi expediția creștinilor din Chaldea, 1838—1840. N. B.

[4] Abrahab Gottlieb Werner, 1750—1817, geolog, adept al teoriei neptuniene, care susținea că toate rocile depozitate fuseseră precipitate din apă. N. B.

toate, vorbea curgător, dar era superficial. Dr. Coldstream [1] era un tînăr cu totul deosebit, afectat, ceremonios, foarte credincios şi cu un suflet deosebit de bun. Mai tîrziu, el a publicat cîteva articole bune de zoologie. Al treilea tînăr era Hardie, despre care cred că ar fi ajuns un bun botanist dacă n-ar fi murit de tînăr, în India [2]. În sfîrşit, era şi dr. Grant [3], mai în vîrstă cu cîţiva ani decît mine. Nu-mi pot aminti cum l-am cunoscut. A publicat cîteva excelente articole de zoologie, dar după ce a venit la Londra, ca profesor la University College, n-a mai făcut nici o lucrare ştiinţifică, lucru pe care nu mi l-am putut explica niciodată. Îl cunoşteam bine ; era uscat şi formal în purtările sale, dar sub această crustă exterioară ascundea mult entuziasm. Într-o zi, în timp ce ne plimbam împreună, mi-a vorbit cu admiraţie despre Lamarck şi despre părerile acestuia asupra evoluţiei. L-am ascultat mut de mi-

---

[1] Dr. Coldstream a murit la 17 septembrie 1863. Vezi Crown 16 mo. Book Tract, No. 19, Religions Tract Society (fără dată). F. D. Această notă este dată în Thinkers Library Edition şi nu în *Life and Letters*. N. B. — S. L. Sobol atrage atenţia că dr. Coldstream a fost medic şi zoolog.

[2] Ainsworth a arătat într-un articol (vezi nota 28 S. L. Sobol) că Darwin a greşit în privinţa atît a numelui de familie cît şi a soartei studentului pe care el îl numeşte Hardie ; este vorba de fapt despre Willoughby Arding (1805—1879) care în anul 1826 a căpătat medalia de aur pentru colecţia sa de plante. În anul 1829, el a plecat în calitate de chirurg în India, iar după zece ani s-a întors în Anglia şi a practicat medicina timp de mai mulţi ani. S. L. S. (nota 34, p. 205).

[3] Robert Edmund Grant, 1793—1874, profesor de anatomie comparată şi de zoologie la Universitatea din Londra, 1827—1874, F. R. S. (Membru al Academiei) în 1836. Iată ce scrie T. H. Huxley despre Grant : „În şirul de biologi din vremea aceea (1851—1858) n-am întîlnit pe nimeni, afară de dr. Grant de la University College, care să găsească de spus un cuvînt pentru evoluţie. Însă pledoaria lui n-a fost suficientă pentru a face să avanseze cauza". *Life and Letters*, vol. II, p. 188. N. B. — P. H. Jespersen scrie un interesant articol intitulat *Charles Darwin and Robert Grant* („Lychnos", 1948—1949), articol consacrat raporturilor reciproce dintre Ch. Darwin şi R. Grant. Din anul 1820, Grant a lucrat la Edinburgh ocupîndu-se de studiul nevertebratelor marine. În 1827, Grant a fost ales profesor de anatomie şi zoologie comparată la Universitatea din Londra. Atît lucrările de la Edinburgh cît şi în prelegerile de la Londra de anatomie comparată (al IV-lea deceniu al secolului al XIX-lea), Grant vorbeşte despre „transformările speciilor" şi despre „dezvoltarea regnului animal.... de la cele mai simple". Grant a publicat în anul 1861 o lucrare referitoare la „subdiviziunile primare ale regnului animal" pe care a dedicat-o lui Ch. Darwin ca fondator al învăţăturii despre evoluţie. S. L. S. (nota 35, p. 205—206).

rare și, pe cît îmi pot da seama, nu m-a impresionat de loc. Citisem mai înainte *Zoönomia* bunicului meu, în care se susțineau aceleași păreri, dar care nu făcuse nici o impresie asupra mea. Probabil că, auzind de foarte tînăr asemenea ipoteze enunțate și elogiate, ele m-ar fi putut face să le susțin — sub o formă diferită — în *Originea speciilor*. Pe atunci admiram *Zoönomia*. Dar recitind-o, după un interval de zece sau cincisprezece ani, am rămas foarte dezamăgit, deoarece disproporția dintre speculații și fapte era prea mare [1].

Doctorii Grant și Coldstream se ocupau mult de zoologia marină și adesea îl însoțeam pe cel dintîi ca să colecționeze animalele din bălțile rămase după maree, pe care le disecam cît puteam mai bine. Mă împrietenisem de asemenea cu cîțiva pescari din Newhaven și cîteodată îi însoțeam cînd prindeau stridii, obținînd în felul acesta multe specimene. Dar pentru că nu practicam regulat disecția și nu aveam decît un nenorocit de microscop, încercările mele nu erau de loc bogate în rezultate. Totuși, am făcut o mică descoperire interesantă și, la începutul anului 1826, am citit la *Plinian Society*, un scurt studiu asupra acestui subiect. Era vorba despre așa-numitele ouă de *Flustra*, care au facultatea de a se mișca independent cu ajutorul cililor, ouă care sînt, de fapt, larve. În alt studiu scurt, am arătat că micii corpi globulari, care fuseseră considerați că ar fi starea primară a lui *Fucus loreus*, erau de fapt învelișul ouălor [2] lui *Pontobdella muricata*, un fel de vierme [3].

---

[1] Vezi Apendice, Partea I, asupra dr. Erasmus Darwin, p. 167. N. B.

[2] *Ovotheca*. N. trad.

[3] Raportul lui Darwin despre briozoarele *Flustra* și lipitoarea de mare cu trompă, *Pontobdella muricata*, a fost prezentat de Darwin nu „la începutul anului 1826", după cum el scrie, ci la 27 martie 1827, după cum rezultă din protocoalele Societății Pliniene. Fragmente din caietul de note din Edinburgh al lui Darwin, sînt publicate în articolul lui Ainsworth, citat mai sus (vezi nota 28 S. L. S.). Din aceste fragmente se vede cît de serios și-a pregătit tînărul Darwin prima sa lucrare științifică; notînd că „ouăle" (larvele de *Flustra*), sînt dotate cu organe de deplasare (cili), Darwin scrie că acest fapt, după cum se vede, nu a fost observat pînă în prezent nici de Lamarck, nici de Cuvier și nici de alți autori. Darwin s-a folosit de sfaturile îndrumătorilor și prietenilor săi mai vîrstnici, Grant și Coldstream, însă din povestirea lui se vede că încă de pe atunci Darwin manifesta o mare independență. Despre aceasta a scris și fiica lui Darwin, Henrietta Litchfield; povestirea

Filă din carnetul de însemnări al lui Ch. Darwin. Sus : iscălitura și data (martie, 1827) ; Jos : observațiile din 28 martie asupra „ouălelor“ (larvelor) lipitorii *Pontobdella* (după S. L. Sobol).

Plinian Society [1] a fost sprijinită, şi cred că chiar fondată de profesorul Jameson [2]. Era alcătuită din studenţi, care se adunau într-o încăpere din subsolul universităţii, să citească şi să discute comunicări cu privire la ştiinţele naturale. Obişnuiam să asist şi eu regulat şi aceste adunări aveau un efect bun asupra mea, deoarece îmi stimulau rîvna şi făceam noi cunoştinţe. Într-o seară, un biet tînăr se ridică şi, după

---

aceasta a fost publicată recent de către Jespersen (vezi nota 3, p. 56). Darwin descoperind cilii la „ouăle" de *Flustra* „s-a dus imediat la prof. Grant, care lucra la acest subiect, şi l-a pus la curent cu observaţia sa, deoarece Darwin credea că prof. Grant se va bucura la auzul unui fapt, atît de curios. Darwin a fost extrem de tulburat, deoarece prof. Grant i-a răspuns că este foarte urît din partea lui să se ocupe de subiectul de care se ocupă el însăşi şi că el, Grant, va considera ca urît faptul dacă tatăl meu îşi va publica descoperirea sa. Faptul acesta a produs o impresie profundă asupra tatălui meu şi el întotdeauna îşi exprima cel mai mare dispreţ faţă de astfel de sentimente, nedemne de cei ce caută adevărul". S. L. S. (nota 36, p. 206).

[1] Societatea a fost fondată în 1823 şi desfiinţată în 1840. (*Edinburgh Weekly Dispatch*, 22 mai, 1888). F. D. — Darwin a fost ales ca membru al Societăţii la 28 noiembrie 1826; după o săptămînă a fost ales printre cei cinci membri ai Consiliului Societăţii; interesul lui Darwin faţă de problemele ştiinţelor naturale se pare că era bine cunoscut membrilor Societăţii. În timpul cît Darwin a fost membru al Societăţii (28 noiembrie 1826 pînă la 3 aprilie 1827) au avut loc 19 şedinţe, şi Darwin, după cum se vede din protocoalele Societăţii, a asistat la 18 dintre ele şi de 4 ori a participat la discuţiile rapoartelor. Un mare interes pentru biografia lui Darwin îl reprezintă temele unor rapoarte: instinctul, anatomia mişcărilor expresive, ouatul cucului, modificarea particulară a formei frunzelor laurului nobil, principiile clasificaţiei naturale în legătură cu problema caracteristicilor speciilor. Ultimul raport a fost prezentat în ianuarie 1827 de către Ainsworth şi Darwin a participat la discuţii, însă protocoalele, spre părerea noastră de rău, nu redau cele spuse de Darwin. În şedinţa din 26 decembrie 1826, membrii Societăţii (dar nu ai Consiliului) au propus ridicarea lui Cuvier şi Blumenbach la rangul de membri onorifici. Este curios balotajul care a urmat. Ne întrebăm dacă nu se explică lipsa de dorinţă a majorităţii Societăţii Pliniene de a coopta pe Cuvier şi Blumenbach printre membrii săi onorifici prin poziţiile reacţionare ale acestor doi mari reprezentanţi ai ştiinţei biologice de pe atunci — deoarece era cunoscut reacţionarismul lui Cuvier şi vitalismul lui Blumenbach. S. L. S. (nota 37, p. 206).

[2] Robert Jameson, 1774—1854, regius profesor de istoria naturală şi directorul Muzeului din Edinburgh 1804—1854. A fondat Societatea Werneriană, 1808. N. B. (Regius profesor înseamnă profesor la una din catedrele înfiinţate de Henric VIII la Oxford sau Cambridge. N. trad.).

ce se bîlbîi nimitor de mult, roşindu-se, izbuti să spună. În cele din urmă, aceste cuvinte: „Domnule Preşedinte, am uitat ce voiam să spun". Bietul tînăr părea cu totul copleşit, şi toţi membrii erau atît de nedumeriţi, încît nimeni n-a găsit un cuvînt ca să-l scoată din încurcătură. Comunicările care se citeau în mica noastră societate nu se tipăreau, din care cauză nu am avut satisfacţia de a-mi vedea articolul meu publicat. Dar cred că d-rul Grant a menţionat mica mea descoperire în excelentul său tratat asupra *Flustrei* [1].

Am fost de asemenea membru la Royal Medical Society [2] şi am participat regulat la şedinţele ei. Dar cum subiectele erau exclusiv medicale, nu m-am prea interesat de ele. Se spuneau multe lucruri inutile, dar erau şi cîţiva vorbitori buni, dintre care cel mai de seamă era Sir J. Kay-Shuttleworth [3]. Dr. Grant mă lua cîteodată la şedinţele Societăţii Werneriene, unde se citeau diferite comunicări din domeniul istoriei naturale, care se discutau şi apoi se publicau în *Transactions*. Acolo l-am auzit pe Audubon [4], care a ţinut cîteva comunicări interesante

[1] Grant a citat descoperirea lui Darwin nu în lucrarea despre *Flustra*, ci în articolul referitor la coconii (învelişul „ouălor") lipitorii *Pontobdella*, publicat de el în „Edinburgh Journal of Science" (iulie 1827, t. III, p. 160—161). În acest articol Grant scria: „Meritul stabilirii pentru prima dată a faptului că „ouăle" aparţin acestui animal *(Pontobdella)* îi revine tînărului meu prieten sîrguincios, d-l Charles Darwin din Shrewsbury, care mi-a pus la dispoziţie cu amabilitate exemplarele de ouă (coconi) care conţin animalul în diferite stadii de dezvoltare". Textul aproape complet al raportului lui Darwin şi figurile din el au fost comunicate de către Ainsworth (vezi nota 28). S. L. S. (nota 38, p. 207).

[2] Societatea Regală de Medicină. N. trad.

[3] James Phillips Kay-Shuttleworth, prim baron, 1804—1877, M. D. (doctor în medicină. N. trad.), Edinburgh, 1827; membru asistent pentru ajutorarea săracilor; prim secretar al Comitetului Consiliului de educaţie, 1839—1849; membru al consiliilor ştiinţifice etc. N. B.

[4] John Jackes Audubon, 1780—1851. Ornitolog, autorul lucrărilor *The Birds of America* şi *The Quadrupeds of North America*. N. B. (Păsările din America şi patrupedele din America de Nord. N. trad.). — La început a urmat pictura la Paris la David. În 1803, a plecat din Franţa în S.U.A., unde s-a ocupat de ornitologie; tablourile păsărilor din America de Nord executate de el în acuarelă, au devenit cunoscute în toată lumea. Călătorind prin Europa, Audubon a stat la Edinburgh de la 23 octombrie 1826 pînă la 5 aprilie 1827. Aici el s-a împrietenit cu prof. Jameson, căpitanul Hall, scriitorul Walter Scott şi cu gravorul Lizarsom, care i-a făcut gravurile după tablourile lui în acuarelă, pentru prima ediţie în patru volume

cu privire la obiceiurile păsărilor din America de Nord, bătîndu-și joc, oarecum pe nedrept, de Waterton[1]. Fiindcă veni vorba, la Edinburgh locuia un negru, care călătorise cu Waterton și care își cîștiga existența împăind păsări, lucru pe care îl făcea foarte bine. Mi-a dat lecții contra plată și de multe ori obișnuiam să stau de vorbă cu el, fiind un om foarte inteligent și simpatic.

D-l Leonard Horner[2] m-a luat o dată la o ședință la *Royal Society* din Edinburgh, unde l-am văzut pe Sir Walter Scott, care prezida, scuzîndu-se în fața adunării că nu se simțea la înălțimea cinstei ce i se făcea. Mă uitam la el și la întreaga adunare cu smerenie și respect, și cred că datorită acestei vizite, făcută în tinerețe, cît și faptului că asistasem la ședințele de la *Royal Medical Society*, am apreciat mai mult cinstea ce mi s-a făcut acum cîțiva ani, cînd am fost ales membru onorific al acestor două societăți, cinste mai mare ca oricare alta de acest fel. Dacă mi-ar fi spus cineva pe vremea aceea că mi se va face cîndva o asemenea onoare, declar că aș fi socotit lucrul acesta tot așa de ridicol și de puțin probabil ca și cînd mi-ar fi spus că voi fi ales rege al Angliei.

În timpul celui de-al doilea an petrecut le Edinburgh, am asistat la cursurile de geologie și zoologie ale lui Jameson.

---

a lucrării *The Birds of America* (London, 1827–1838). Audubon a prezentat la Edinburgh două rapoarte: La Societatea Regală (19 februarie 1827) unul referitor la ouatul porumbelului sălbatec american, și la Societatea Werneriană de istorie naturală (24 februarie 1827), despre șarpele cu clopoței. Probabil că Darwin a asistat și la un raport și la celălalt. S. L. S. (nota 39, p. 207).

[1] Charles Waterton, 1782–1865. Naturalist și călător, autorul lucrării *Wanderings in S. America* (1825). N. B. (Călătorii în America de Sud. N. trad.). — Din anul 1812 pînă în anul 1824, Ch. Waterton a călătorit prin America de Sud și de Nord. Judecînd după spusele lui Darwin, se pare că Audubon contesta unele date ale lui Waterton referitoare la ornitologia Americii de Nord. În anul 1833 a apărut, pentru prima dată, marea lucrare de ornitologie a lui Waterton, care, ulterior a fost reeditată de mai multe ori. S. L. S. (nota 39, p. 207).

[2] Leonard Horner, 1785–1862, geolog și pedagog. A ajutat la organizarea Societății *London Institution*, 1827, și a luat parte activă la *Factory Acts*. N. B. (Factory Acts, statute care se ocupă cu protecția muncii. N. trad.). — Legăturile de prietenie dintre Horner și Darwin s-au stabilit ulterior, la Londra, cînd Darwin a început să-și publice lucrările sale geologice. S. L. S. (nota 40, p. 207–208).

Adeverință studențească permanentă pentru dreptul de a frecventa clinicile universitare ale spitalului din Edinburgh (după S. L. Sobol).

deși erau neînchipuit de plictisitoare [1]. Singurul efect pe care l-au avut asupra mea, a fost hotărîrea ca niciodată, cît voi trăi, să nu mai citesc vreo carte de geologie sau să studiez în vreun fel oarecare această știință. Totuși, sînt sigur că eram pregătit să tratez subiectul în chip filozofic, deoarece un bătrîn, d-l Cotton din Shropshire, care avea multe cunoștințe în ce privește rocile, îmi arătase cu doi sau trei ani în urmă un bloc eratic uriaș, bine cunoscut în orașul Shrewsbury sub numele de „clopotul din piatră", spunîndu-mi că nu există nici o rocă de același fel pînă la Cumberland sau Scoția și asigurîndu-mă, solemn, că lumea se va sfîrși înainte de a putea cineva să explice cum de-a ajuns această piatră în locul acela. Aceste vorbe făcuseră asupra mea o adîncă impresie, și de multe ori m-am gîndit la piatra aceea miraculoasă. Așa că am simțit cea mai subtilă plăcere cînd am citit întîia oară despre acțiunea ghețarilor plutitori care transportau blocuri eratice, ridicînd în slavă progresele geologiei [2]. Tot atît de surprinzător e

---

[1] Robert Jameson (1774—1854), cel mai proeminent dintre profesorii de la Universitatea din Edinburgh în prima jumătate a secolului XIX-lea. Mineralog și geolog, Jameson era în același timp și un remarcabil zoolog. El a editat două dintre cele mai mari reviste de științe naturale din Scoția. El a fondat pe lîngă Universitatea din Edinburgh Muzeul de istorie naturală, care mult timp, a fost considerat ca cel mai mare muzeu după British Museum (Londra). S-a păstrat programa analitică a cursului pe care Jameson l-a ținut în anul 1826—1827, cînd Darwin era student. Această programă ne arată că Jameson includea în prelegerile sale de „istorie naturală", geologia, metereologia, hidrologia, zoologia și botanica (peste o sută de prelegeri timp de 5 luni de iarnă). Capitolul zoologiei începea cu examinarea omului din punct de vedere istorico-natural și se termina cu prelegerile referitoare la Filozofia zoologiei, în care principala problemă tratată era „originea speciilor animalelor". Însă Jameson era elevul și adeptul lui Werner, celebrul geolog din Freiburg, adică era un neptunist convins, ceea ce l-a îndepărtat pe Jameson de Darwin. Trebuie însă de notat că părerea severă a lui Darwin despre prelegerile lui Jameson nu-și găsește confirmarea în părerile altor auditori și elevi de-ai lui Jameson. Despre Robert Jameson vezi lucrările lui Ainsworth (nota 28, S. L. S.) și „Istoricul Universității din Edinburgh" al lui Grant, t. II, p. 433 (nota 29, S. L. S.), vezi de asemenea și V. A. Eyles, *Robert Jameson and the Royal Scottish Museum*" „*Discovery*", t. XV, nr. 4, p. 155—162, aprilie 1954. S. L. S. (nota 41, p. 208).

[2] „Neptuniștii", considerau că „blocurile eratice" la distanțe enorme de roca mamă de munte se explică prin „inundațiile" care ar fi transportat la sute de mii de kilometri masele enorme de piatră. Caracterul net nesatisfăcător al acestei explicații a dus la teoria transportului bolovanilor de către icebergii plutitori, teorie care a

faptul că, deşi am 67 de ani, încă îl mai aud pe profesorul Jameson vorbind la o lecţie pe teren la Salisbury Graigs, despre un trap-dyke [1] cu marginile amigdaloide, cu straturile întărite de fiecare parte şi cu roci vulcanice împrejur afirmînd că acesta ar fi o fisură umplută cu sedimente de deasupra şi adăugînd cu un aer dispreţuitor că există unii care susţin că această încrustaţie ar fi fost injectată din miezul topit al pămîntului. Cînd îmi amintesc de această lecţie, nu mă mai mir de hotărîrea mea de a nu studia niciodată geologia.

Asistînd la lecţiile lui Jameson, am făcut cunoştinţă cu directorul muzeului, d-l Macgillivray [2], care a publicat mai tîrziu o carte excelentă şi voluminoasă despre păsările din Scoţia. Omul acesta nu avea nici aspectul, nici manierele unui gentleman. Am avut cu el cîteva discuţii interesante cu privire la istoria naturală şi a fost foarte îndatoritor cu mine. Mi-a dăruit cîteva scoici rare, deoarece pe vremea aceea colecţionam, deşi nu cu mult entuziasm, moluşte marine.

Vacanţele de vară ale acestor doi ani mi le-am consacrat exclusiv distracţiilor, cu toate că totdeauna aveam în mînă o carte, pe care o citeam cu interes. În vara anului 1826 am făcut o excursie lungă însoţit de doi prieteni, cu rucsacii în spinare, prin nordul Ţării Galilor. De cele mai multe ori am mers cîte treizeci de mile pe zi, rezervîndu-ne o zi pentru ascensiunea pe Snowdon. De asemenea am mai făcut o excursie călare în nordul Ţării Galilor cu sora mea, Carolina. Un servitor ne ducea îmbrăcămintea în sacii atîrnaţi la şa. Toamna mi-o rezervam pentru vînătoare, mai ales pe proprietatea d-lui Owen

---

fost propusă de Ch. Lyell şi adoptată mult timp şi de către Darwin. Abia la sfîrşitul deceniului al IV-lea al secolului al XIX-lea, Louis Agassiz a emis teoria gheţarilor care a explicat pe deplin răspîndirea bolovanilor prin deplasarea gheţarilor gigantici, care duceau spre sud bucăţi din rocile de bazalt pe care le lăsau acolo în timpul retragerii lor. Vezi articolul lui N. S. Şatski „Darwin ca geolog" (Ch. Darwin, *Opere*, t. II, p. 261—267. M. L., 1936). S. L. S. (nota 42, p. 208).

[1] Vînă de bazalt trapeian. N. trad. — Absurditatea „explicaţiei" neptuniene a originii acestor „trap-dyke" pe calea umplerii crăpăturilor din scoarţa terestră cu precipitaţiile aduse de apă, era evidentă în anii de studenţie a lui Darwin. S. L. S. (nota 43, p. 208—209).

[2] William Macgillivray, 1796—1852, Custode la Royal College of Surgeons Museum (Muzeul Colegiului Regal de Chirurgie) din Edinburgh, 1831—1841, profesor de Istorie Naturală în Aberdeen, în 1841, şi autorul lucrării *A History of British Birds*. N. B. (Istoria păsărilor din Anglia. N. trad.).

din Woodhouse şi pe acea a unchiului Jos[1] din Maer. Rîvna mea era atît de mare încît cînd mă culcam, obişnuiam să-mi pun cizmele de vînătoare gata pregătite lîngă pat, aşa fel ca să nu pierd nici o jumătate de minut încălţîndu-mă dimineaţa. Odată, la 20 august, am ajuns într-un punct îndepărtat al proprietăţii Maer să vînăm cocoşi de munte înainte de a se lumina de zi. Toată ziua apoi, împreună cu paznicul, am străbătut cu greu printre buruieni înalte şi tineri brazi scoţieni. Păstram o socoteală exactă de fiecare pasăre pe care o împuşcam în timpul unui sezon. Într-o zi, pe cînd vînam la Woodhouse cu căpitanul Owen, fiul cel mai mare al gazdei şi cu maiorul Hill, vărul său, mai tîrziu Lord Berwick, la care ţineam foarte mult, am avut impresia că s-au purtat urît cu mine, deoarece, de cîte ori trăgeam şi credeam că am ucis o pasăre, unul din ei se prefăcea că-şi încarcă puşca şi striga : „Asta nu trebuie s-o treci la socoteală, că am tras şi eu în acelaşi timp“, iar paznicul, dîndu-şi seama că era o glumă, le ţinea partea. După cîteva ore, prietenii mi-au mărturisit că glumiseră, dar asta nu era o glumă pentru mine, care înpuşcam un mare număr de păsări fără să ştiu cîte şi fără să le pot adăuga la lista pe care obişnuiam să le înscriu, făcînd cîte un nod pentru fiecare, pe sfoara agăţată la butonieră. Răutăcioşii mei prieteni observaseră acest lucru.

Oricît de mult îmi plăcea vînătoarea, totuşi cred că-mi era ruşine de entuziasmul meu, deoarece încercam să mă conving pe mine însumi că era o îndeletnicire aproape intelectuală, pentru că cerea multă dibăcie ca să-ţi dai seama unde se găseşte mai mult vînat şi cum să-ţi dirijezi bine cîinii.

Una din vizitele mele de toamnă la proprietatea Maer, în 1827, a rămas de neuitat, deoarece l-am întîlnit acolo pe Sir J. Mackintosh[2], cel mai bun povestitor pe care l-am ascultat vreodată. Mai tîrziu am auzit, cu o deosebită mîndrie, că el ar fi spus : „Este ceva în tînărul acesta, care mă interesează“. Asta se datora în cea mai mare parte faptului că observase cu cît interes ascultam orice spunea, pentru că eram tot atît de neştiutor ca un purcel în ce priveşte istoria, politica şi filozofia

---

[1] Josiah Wedgwood, fiul fondatorului uzinelor Etruria. F. D.

[2] Sir James Mackintosh, 1765—1832, filozof şi istoric. A studiat medicina la Edinburgh. El şi Josiah Wedgwood, din Maer, se căsătoriseră cu două din surorile Allen, aşa încît între cele două familii era o legătură prin alianţă. N. B. — Mackintosh a fost şi om de stat. S. L. S. (nota 48, p. 209).

morală. Cred că pentru un tînăr e bine să audă că l-a lăudat un om de seamă, deoarece asta îl ajută să păşească pe calea cea bună, deşi o asemenea laudă ar putea, probabil, sau chiar sigur, să-l ducă la îngîmfare.

Lăsînd la o parte vînătoarea de toamnă, vizitele mele la Maer în timpul acestor doi sau trei ani consecutivi au fost încîntătoare. Acolo, viaţa era cu totul liberă, ţinutul era minunat pentru plimbare şi călărie, iar seara se încingeau discuţii cît se poate de plăcute şi fără caracter personal, cum se întîmplă de obicei în marile reuniuni familiale ; în acelaşi timp se făcea şi muzică. Vara, toată familia obişnuia să stea pe treptele unui portic vechi, cu grădina de flori în faţă şi cu malul rîpos împădurit oglindindu-se în lac, unde, ici şi colo, sărea cîte un peşte sau se bălăcea cîte o pasăre. Nici un tablou nu mi-a rămas mai viu în minte decît acela al serilor de la Maer. Îl iubeam pe unchiul Jos, pe care îl şi respectam mult. Era taciturn şi rezervat, aşa încît părea mai curînd un om aspru, totuşi de multe ori vorbea deschis cu mine [1]. Era tipul omului dintr-o bucată, cu judecata cea mai limpede. Cred că nici o putere din lume nu l-ar fi putut face să se abată cu un inch de la ceea ce socotea el că era calea cea dreaptă. Găseam că i se potrivea bine cunoscuta odă a lui Horaţiu, pe care acum am uitat-o, în care se găsesc cuvintele „nec vultus tyranni etc." [2].

Cambridge, 1828-1831

După ce am petrecut doi ani la Edinburgh, tata a înţeles, sau a auzit de la surorile mele, că nu mă împăcam de loc cu gîndul de a mă face medic, aşa că mi-a propus să mă fac preot. El se împotrivea cu tărie, şi pe drept cuvînt, gîndului că o să rămîn un trîndav, preocupat numai de vînătoare şi pescuit,

---

[1] Sydney Smith era un oaspete obişnuit la Maer, şi D-na Litchfield citează amintirea mamei sale cu privire la o remarcă de-a sa : „Wedgwood e un om excelent, dar păcat că-şi urăşte prietenii", *Emma Darwin*, vol. 1, p. 74. N. B.

[2] Justum e tenacem propositi virum Non vultus instantis tyranni
Non civium ardor prava jubentium, Mente kuatit solida. F. D.

Pe bărbatul drept şi statornic în hotărîrile sale nu-l schimbă în judecata sa nestrămutată nici zelul cetăţenilor care-i cer răul, nici privirea tiranului ameninţător. N. trad.

ceea ce părea a fi, pe atunci, calea care-mi era, probabil, destinată. Am cerut timp de gîndire, deoarece din puținul pe care-l auzisem și la care mă gîndisem asupra acestui subiect, aveam scrupule în ce privește mărturisirea credinței mele în toate dogmele Bisericii Anglicane. Altminteri, ideea de a fi preot de țară mă atrăgea. De aceea, am citit cu atenție Pearson on the Creed [1] și alte cîteva cărți despre divinitate. Și cum pe atunci nu puneam cîtuși de puțin la îndoială adevărul strict și literar al fiecărui cuvînt din Biblie, m-am convins curînd că aceste credințe trebuie acceptate în întregime. Niciodată nu m-a impresionat cît de lipsit de logică era să spui că ai crezut în ceea ce nu puteai înțelege, și ceea ce de fapt nici nu era de înțeles. Aș fi putut spune cu toată sinceritatea că nu doream de loc să combat vreo dogmă, dar că n-am fost niciodată atît de nebun încît să cred și să spun „credo quia incredibile" [2].

Ținînd seama de înverșunarea cu care m-au atacat ortodocșii, pare ridicol faptul că am avut de gînd, la un moment dat, să mă fac preot. Această intenție, ca și dorința tatălui meu n-au fost niciodată părăsite formal, dar au murit de moarte naturală după ce, părăsind Cambridge, am plecat ca naturalist pe vasul *Beagle*. Dacă i-am putea crede pe frenologi, s-ar părea că eram foarte indicat, din punctul lor de vedere, să mă fac preot. Acum cîțiva ani, secretarii unei societăți germane de psihologie, mi-au scris, cerîndu-mi stăruitor o fotografie. După cîtva timp, am primit o dare de seamă asupra unei ședințe din care se vedea că forma capului meu fusese subiectul unei discuții publice și că unul dintre vorbitori declarase că aveam bosa preoției atît de dezvoltată, încît le-ar fi ajuns la zece preoți.

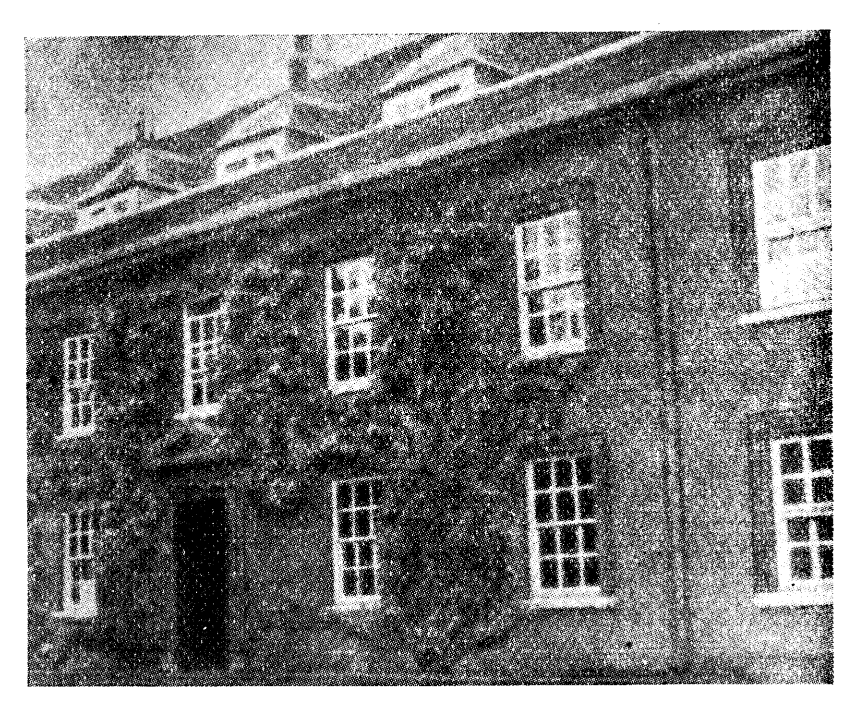
Deoarece era lucru hotărît că mă voi face preot, trebuia să mă duc la una din universitățile engleze să-mi iau o diplomă. Dar cum, de cînd părăsisem școala, nu mai deschisesem nici o carte clasică, am constatat spre marea mea deznădejde că, oricît ar părea de necrezut, în cursul celor doi ani uitasem aproape tot ce învățasem, pînă și cele cîteva litere grecești! De aceea n-am plecat la Cambridge la timp, în octombrie, ci am studiat la Shrewsbury cu un profesor particular, ducîndu-mă la Cambridge abia după vacanța de crăciun, la începutul anului 1828.

[1] Cartea lui Pearson despre Formele Credinței. N. trad. J. Pearson (1613—1686), teolog, episcop englez din Chester. S. L. S. (nota 50, p. 210).

[2] „cred pentru că este de necrezut". N. trad.

Curînd mi-am recuperat bagajul de cunoştinţe şcolăreşti şi puteam să traduc fără prea mare greutate cărţi uşoare greceşti, de pildă Homer sau din Biblia greacă.

În timpul celor trei ani petrecuţi la Cambridge, mi-am pierdut vremea în ce priveşte studiile universitare ca şi la

Colegiul „Christ" de la Universitatea din Cambridge. Intrarea în căminul studenţesc unde a locuit Ch. Darwin: fereastra camerei la etajul al doilea la dreapta intrării (după S. L. Sobol).

Edinburgh sau la şcoală. Am încercat matematicile, şi chiar m-am dus la Barmouth în vara anului 1828, cu un profesor particular (un om grozav de posac), dar n-am făcut decît prea puţine progrese. Studiul matematicii îmi displăcea, mai cu seamă, pentru că nu puteam găsi nici un sens în primele principii ale algebrei. Nerăbdarea mea era foarte copilărească şi în anii următori am regretat mult că n-am aprofundat suficient matematica, cel puţin atît cît să înţeleg ceva din marile ei principii conducătoare, deoarece oamenii înzestraţi în felul acesta par

a avea un simţ în plus. Dar în acest domeniu nu cred că aş fi reuşit să mă ridic vreodată deasupra unui nivel foarte modest. În ce priveşte clasicii, n-am făcut nimic altceva decît să frecventez cîteva cursuri obligatorii şi chiar şi această frecvenţă era aproape formală. În anul al doilea, a trebuit să muncesc o lună sau două ca să-mi iau „Little Go“ (primul pre-examen), lucru pe care l-am făcut cu uşurinţă. Apoi, în ultimul an, am lucrat cu oarecare tragere de inimă ca să-mi obţin diploma de B.A. [1], i-am repetat pe clasici, apoi puţină algebră şi pe Euclid, care mi-a plăcut tot atît de mult ca şi pe vremea cînd eram în şcoală. Ca să treci examenul de B.A. era nevoie de asemenea să studiezi *Evidences of Christianity* [2] şi *Moral Philosophy* [3], ale lui Paley. Le-am cercetat cu de-amănuntul şi sînt convins că aş fi putut scrie şi eu întreaga *Evidences*, foarte corect, dar bineînţeles fără să mă exprim aşa de limpede ca Paley. Logica acestei cărţi, şi pot adăuga că şi acea a cărţii *Natural Theology* [4], mi-a făcut tot atît de multă plăcere ca şi Euclid. Cercetarea atentă a acestor lucrări, fără a încerca să învăţ pe de rost măcar un capitol, a fost singura parte a cursului uni-

[1] *Bachelor of Arts* — bacaulaureat în arte. N. trad. — Aceasta este prima treaptă ştiinţifică acordată în Anglia absolvenţilor universităţilor şi colegiilor. Treapta următoare este aceea de M. A. (Master of Arts — maestru în arte) iar cea superioară este D. A. (Doctor of Arts — doctor în arte). Termenii aceştia reprezintă o rămăşiţă a evului mediu. În universităţile scolastice sub denumirea de „arte“ se înţelegeau aşa-numitele „arte libere“ în număr de şapte (gramatica, logica, retorica, aritmetica, geometria, muzica şi astronomia). Astăzi în unele ţări din apus sub numele de „arte libere“ sînt studiate în universităţi un grup de ştiinţe: lingvistica, filozofia, ştiinţele naturii, istoria şi altele. „Artele libere sînt opuse celor speciale, de exemplu celor studiate în instituţiile de învăţămînt superior tehnic. S. L. S. (nota 53, p. 210).

[2] Dovezile Creştinităţii. N. trad.

[3] Filozofia morală. N. trad. — William Paley (1743—1805), teolog englez, ale cărui opere (dintre care trei au fost amintite de către Darwin) au servit, timp îndelungat, ca manuale de bază de teologie în universităţile engleze. Paley, scriitor puţin original, contribuia prin operele sale la răspîndirea în Anglia aşa numitei „teologii naturaliste“ care pleacă de la teza că structura organismelor, adaptarea lor la condiţiile mediului lor sînt expresia înţelepciunii şi bunăvoinţei dumnezeeşti — deoarece dumnezeu a creat după un plan preconceput, fiecare vieţuitoare, fiecare plantă în concordanţă cu mediul în ale cărui condiţii, aşa cum a stabilit dumnezeu, trebuia să existe organismul dat. (*The Works of William Paley*, Edinburgh, 1825). S. L. S. (nota 54, p. 210).

[4] Teologia naturală. N. trad.

versitar care, așa cum credeam atunci și cum cred încă și astăzi, a fost de cel mai neînsemnat folos în educația mea intelectuală. Pe vremea aceea, premisele lui Paley nu-mi dădeau de gîndit și, luîndu-le drept adevăruri, eram fermecat și convins de șirul lung de argumente. Răspunzînd bine la examen la chestiunile în legătură cu *Dovezile Creștinității* de Paley, rezolvîndu-l bine pe Euclid și prezentîndu-mă satisfăcător la clasici, mi-a cîștigat un loc de seamă printre οἱ πολλοί [1], adică printre oamenii numeroși care nu umblă după onoruri. E destul de ciudat că nu-mi pot aminti al cîtelea am reușit, și memoria mea oscilează între al cincilea, al zecelea sau al doisprezecelea nume de pe listă [2].

La universitate se țineau cursuri publice din diferite discipline, frecvența fiind cu totul facultativă. Dar eram atît de dezgustat de cursurile de la Edinburgh, încît n-am frecventat nici măcar cursurile atît de interesante și elocvente ținute de Sedgwick [3]. Dacă le-ași fi urmat, probabil că m-aș fi făcut mai devreme geolog. Am frecventat însă cursurile de botanică ale lui Henslow [4] și mi-au plăcut mult pentru deosebita lor claritate și pentru admirabilele ilustrări. Dar n-am studiat botanica.

---

[1] Cei mulți. N. trad.

[2] Al zecelea pe lista din ianuarie 1831. F. D.

[3] Adam Sedgwick (1785—1873), profesor de geologie, Cambridge, 1818. F. R. S., 1830. N. B. — Sedgwick este autorul multor lucrări geologice care au făcut epocă, printre care cele privitor la paleozoicul din Anglia, Belgia și Germania. El este acela care a definit epocile cambriene și devoniene, noțiuni care sînt folosite și în zilele noastre. Concepția lui Sedgwick era idealistă (fixistă, teistă, finalistă). El l-a învățat pe Darwin în 1831 cum se efectuează o prospecțiune geologică. Între Darwin și Sedgwick au existat relații prietenești toată viața, deși ultimul a luat încă din 1859 poziție contra concepțiilor materialiste expuse de Darwin in *Originea speciilor*. În scrisoarea pe care i-a scris-o lui Darwin la 24 dec. 1859 și în luarea de atitudine publicată la Societatea de filozofie din Cambridge (mai 1860), Sedgwick s-a manifestat ca teist, partizan al teoriei armoniei universale. Pentru el determinismul se confunda cu voința lui dumnezeu: „care acționează pentru binele tuturor creaturilor sale după legi pe care le putem studia și înțelege" (Fr. Darwin, *Life and Letters*... vol. II, p. 249). Darwin n-a răspuns direct lui Sedgwick dar în scrisorile și lucrările sale ulterioare el a combătut concepțiile lui Sedgwick. Unele din răspunsurile sale la scrisoarea de mai sus se găsesc și în memoriul său autografic, atuncia cînd vorbește despre suferințe și scop. N. trad.

[4] John Stevens Henslow, 1796—1861. Profesor de botanică la Cambridge, 1827—1861. L-a ajutat pe Darwin să capete postul de naturalist pe *Beagle*, și Darwin a avut totdeauna o deosebită stimă față de el. N. B.

Henslow obişnuia să-şi ia elevii, împreună cu cîţiva membri mai în vîrstă ai universităţii, în lungi excursii pe cîmp, pe jos sau cu trăsurile, spre locuri îndepărtate sau în barcă, de-a lungul rîului şi să le vorbească despre plantele sau animalele mai rare pe care le întîlnea. Aceste excursii erau cît se poate de plăcute.

Deşi, după cum vom vedea îndată, viaţa petrecută la Cambridge avea şi unele avantaje, mi-am pierdut timpul acolo, şi poate mai mult decît timpul. Din pricina pasiunii mele pentru tragerea la ţintă şi pentru vînătoare şi, în lipsa lor, pentru plimbările călare prin ţinut, am intrat într-o societate de tineri care se ocupau cu vînătoarea, printre care se aflau şi cîţiva zăpăciţi şi josnici. De obicei luam masa de seară împreună şi, cu toate că la aceste mese veneau adeseori şi oameni mai de seamă, se întîmpla cîteodată să bem prea mult, după care urmau cîntece de veselie şi joc de cărţi. Ştiu că ar trebui să-mi fie ruşine de zilele şi de nopţile petrecute în felul acesta, dar cum unii din prietenii mei de atunci erau foarte agreabili, şi eram cu toţii foarte bine dispuşi, nu pot să nu-mi amintesc cu multă plăcere de vremea aceea [1].

Dar cu şi mai multă plăcere îmi amintesc că aveam şi mulţi alţi prieteni, cu totul altfel decît aceştia. Aşa, eram foarte apropiat de Whitley [2], care a ajuns mai tîrziu Senior Wrangler [3], şi obişnuiam să ne plimbăm de multe ori împreună. El mi-a trezit gustul pentru tablourile şi gravurile de valoare, din care am şi cumpărat cîteva. Mă duceam foarte des la Galeria Fitzwilliam [4], şi se pare că aveam un gust artistic destul de sigur, deoarece mă opream în faţa celor mai bune tablouri, pe care le discutam apoi cu bătrînul custode al muzeului. Am citit de asemenea, cu mult interes, cartea lui Sir J. Reynold [5]. Gustul acesta pentru artă, deşi nu era înnăscut în mine, a ţinut cîţiva ani şi mi-au plăcut multe tablouri din Galeria Naţională din

---

[1] Am dedus, de la unii contemporani ai tatălui meu, că el a exagerat natura bacanalică a acestor adunări. F. D.

[2] Rev. C. Whitley, Hon. Canonicus din Durham, fost lector de filozofie naturală la Universitatea din Durham. F. D.

[3] *Senior Wrangler*, cel mai bun dintr-o serie de doisprezece studenţi. N. trad.

[4] Fitzwilliam Museum, galeria de arte; conţine colecţii de muzică, cărţi, tablouri şi alte obiecte de artă donate de Richard Fitzwilliam, Universităţii din Cambridge, în 1816. N. trad.

[5] J. Reynold (1723—1792), pictor portretist englez, fondatorul unei şcoli de pictură. N. trad.

Londra. Acela al lui Sebastian del Piombo [1] a trezit în mine simţul sublimului.

Am intrat de asemenea într-un grup de muzicieni, după cît ştiu prin mijlocirea bunului meu prieten Herbert [2], care căpătase o înaltă distincţie ca matematician. Trăind în mijlocul acestor oameni şi ascultîndu-i cîntînd, am prins şi eu un gust pronunţat pentru muzică, şi de multe ori obişnuiam să-mi potrivesc plimbările în aşa fel, încît să pot asculta, în zilele de lucru, imnurile religioase din Capela de la King's College [3]. Lucrul acesta îmi făcea atîta plăcere, încît uneori mă treceau fiorii. Sînt sigur că în gustul acesta al meu nu era vorba de o simplă afectare sau de o simplă imitaţie, pentru că de obicei mă duceam singur la King's College şi uneori angajam copiii din cor să cînte la mine acasă. Cu toate acestea sînt cu totul lipsit de ureche muzicală, aşa fel încît nu pot să deosebesc o disonanţă, să ţin tact sau să fredonez corect o melodie. Aşa că e un mister cum a fost cu putinţă să-mi placă muzica.

Prietenii mei muzicieni şi-au dat seama curînd de starea mea şi uneori se distrau supunîndu-mă unui examen, care consta în a stabili cîte melodii eram în stare să recunosc cîntate ceva mai repede sau ceva mai rar ca de obicei. Cîntat în felul acesta, chiar şi „God save the King“ [4] a fost o grea enigmă pentru mine. Mai era printre noi şi alt tînăr, cu o ureche muzicală aproape tot atît de proastă ca şi a mea şi e ciudat că acesta cînta puţin din flaut. O dată am avut succesul de a-l întrece la unul din examenele noastre muzicale.

---

[1] Sebastian del Piombo (1485—1547), pictor italian, portretist şi colorist, contemporan cu Titian, Michel Angelo şi alţii ; are un număr de compoziţii de mari proporţii cu subiecte religioase. Se distinge prin colorit şi compoziţie. Dintre operele sale face parte şi tabloul *Învierea lui Lazăr* aflat la „National Gallery“, Londra. N. trad.

[2] Defunctul John Maurice Herbert, judecător la Curtea Comitală din Cardiff şi a districtului Monmouth. F. D.

[3] În Anglia, prin colegii se înţeleg instituţii diferite : liceu, universitate şi institute supra-universitare. Colegiile din Cambridge şi Oxford au o situaţie specială. Ele au administraţie autonomă şi sînt considerate ca deservind universităţile respective. Studenţii care intră în colegiu poartă numele de „fellow“, plătesc o taxă mare şi primesc casă, masă şi educaţie în specialitatea lor. La Cambridge şi Oxford, colegiile ocupă un cartier aparte, păstrîndu-şi numele iniţial al instituţiilor din Evul Mediu din care au luat fiinţă. Dintre cele mai importante colegii sînt : Christ's College (unde a studiat Ch. Darwin), Trinity College, Caius and Gonville College, Jesus College şi altele. N. trad.

[4] Imnul naţional englez. N. trad.

Dar nici una din ocupaţiile mele de la Cambridge n-a fost urmărită cu atîta rîvnă şi nici nu mi-a făcut o atît de mare plăcere, ca aceea de a colecţiona gîndaci. Era o simplă pasiune de colecţionar; deoarece nu-i disecam şi rareori comparam caracterele lor externe cu descrierile publicate, dar oricum, le aflam numele. Iată o dovadă de zelul meu: într-o zi, rupînd o bucată din scoarţa unui copac bătrîn, am descoperit doi gîndaci rari, şi am prins cîte unul în fiecare mînă. După aceea am mai descoperit unul, de alt soi, pe care nu mă lăsa inima să-l pierd. Şi atunci, am băgat repede în gură gîndacul pe care-l ţineam în mîna dreaptă. Dar, vai!... Gîndacul a eliminat un lichid atît de iute, că mi-a ars limba şi a trebuit să-l scuip, aşa că l-am pierdut şi pe el, şi pe cel de-al treilea.

Colecţionam cu mult succes, şi inventasem două metode noi: iarna, puneam un om să radă muşchiul de pe copacii bătrîni şi să-l vîre într-un sac mare, şi tot aşa puneam să mi se adune resturile de pe fundul bărcilor în care se aducea trestia din bălţi. În felul acesta am obţinut cîteva specii foarte rare. Nici un poet n-a simţit vreodată mai multă plăcere văzîndu-şi primul poem publicat, decît am simţit eu văzînd în *Illustrations of British Insects* de Stephen [1], cuvintele magice: „prinse de C. Darwin Esq.“. Am făcut cunoştinţă cu entomologia prin vărul meu de-al doilea, W. Darwin Fox [2], un om inteligent şi nespus de plăcut, care era pe atunci la Christ's College şi cu care ajunsesem prieten intim. După aceea, l-am cunoscut bine pe Albert Way de la Trinity College, care în anii următori a ajuns un arheolog bine văzut, şi ne duceam împreună să colecţionăm. Tot aşa am făcut cunoştinţă şi cu H. Thompson [3],

---

[1] James Francis Stephen (1792—1853), cunoscut entomolog londonez, preşedintele Societăţii de Entomologie din Londra. S. L. S. (nota 67, p. 212). — Autorul tratatului „A Manual of British Coleoptera“, 1839 şi altor lucrări. Într-o scrisoare adresată lui Fox (26 februarie 1829) Darwin spune că l-a vizitat pe Stephen care avea „în cabinetul său o colecţie de insecte“, a cărei măreţie depăşea visul celui mai înflăcărat entomolog. Darvin îl descrie pe Stephen ca pe un om mic de statură şi foarte bine dispus (*Life and Letters*, t. I, p. 175) N. trad.

[2] William Darwin-Fox, este rudă cu Ch. Darwin (vezi tabloul arborelui genealogic, p. 20 a acestei lucrări). A studiat teologia în acelaşi timp cu Darwin, la Cambridge şi s-au împrietenit fiind amîndoi atraşi de ştiinţele naturii. Fox s-a făcut preot de ţară şi a purtat o lungă corespondenţă cu vărul său Ch. Darwin, aşa cum reiese din *Life and Letters*. Darwin îl citează de mai multe ori în lucrările sale principale. N. trad.

[3] Mai tîrziu Sir H. Thompson, prim baronet. F. D.

de la acelaşi Colegiu, care mai tîrziu a devenit un agricultor model, preşedinte al unei mari societăţi de cale ferată şi membru în Parlament.

S-ar părea, prin urmare, că gustul meu pentru colecţionarea gîzelor a fost o indicaţie de succes în viaţă!

E uimitor ce impresie neuitată mi-au lăsat mulţi dintre gîndacii pe care i-am cules la Cambridge. Sînt în stare să-mi amintesc aspectul exact al unor anumiţi stîlpi, copaci bătrîni sau maluri de rîu unde am făcut o captură bună. Drăguţul de *Panagaeus*[1] *Crux-major* era pe atunci o adevărată comoară. Aici, la Down, am văzut un gîndac alergînd de-a curmezişul unei şosele şi, ridicîndu-l, mi-am dat seama imediat că abia se deosebea de *P. Crux-major*: era un *P. quadripunctatus*, o varietate sau o specie îndeaproape înrudită, deosebindu-se doar foarte puţin ca formă. Pînă acum nu văzusem niciodată un *Licinus* viu, pe care un ochi neexperimentat îl deosebeşte cu greu de alte carabide negre. Dar fiii mei au găsit aici un specimen şi mi-am dat seama imediat că era cu totul nou pentru mine. Totuşi, în ultimii douăzeci de ani nu mai cercetasem nici un gîndac din Anglia.

Încă n-am spus nimic despre întîmplarea care a influenţat mai mult ca oricare alta întreaga mea carieră. E vorba de prietenia mea cu prof. Henslow. Înainte de a pleca la Cambridge, îl auzisem vorbind despre el pe fratele meu ca despre un om care cunoştea toate ramurile ştiinţei, aşa că eram pregătit să-l respect. O dată pe săptămînă primea acasă[2] unde obişnuiau să se întîlnească seara toţi studenţii, împreună cu cîţiva membri mai în vîrstă ai universităţii care păstrau încă legătura cu ştiinţa. Curînd, cu ajutorul lui Fox, am căpătat şi eu o invitaţie, şi de atunci m-am dus acolo regulat. În scurtă vreme m-am împrietenit cu Henslow şi, în ultima jumătate a timpului petrecut la Cambridge, făceam împreună plimbări lungi aproape în fiecare zi. De aceea, unii dintre profesorii colegiului mă porecliseră „tînărul care se plimbă cu Henslow". De multe ori, seara, eram invitat să iau masa împreună cu familia lui. Avea cunoştinţe vaste în botanică, entomologie,

---

[1] *Panagaeus* şi *Licinus* — citat mai jos — două specii din familia *Carabidae*. S. L. S. (nota 69, p. 212).

[2] *Cambridge Ray Club*, care în 1887 ajunsese la a cincizecea aniversare, era urmaşul direct al acestor adunări, fiind întemeiat ca să umple golul rămas prin întreruperea, în 1836, a serilor de vineri de la Henslow. Vezi broşura profesorului Babington, *The Cambridge Ray Club*, 1887. F. D.

chimie, mineralogie şi geologie. Cea mai mare plăcere a lui era să tragă concluzii după îndelungate şi amănunţite observaţii. Avea un fel de a raţiona excelent şi o minte bine echilibrată, dar nu cred că s-ar putea spune despre el că era un geniu prea original.

Era profund credincios, şi atît de ortodox încît, într-o zi, mi-a mărturisit că ar fi nenorocit dacă s-ar schimba un singur cuvînt din cele treizeci şi nouă de Articole ale credinţei [1]. Calităţile sale morale erau, din toate punctele de vedere, admirabile. Henslow nu avea nici cea mai uşoară umbră de vanitate sau de alt sentiment meschin şi n-am văzut pe altcineva care să se gîndească mai puţin la sine însuşi sau la propriile sale interese. Avea o fire blîndă, şi se purta cît se poate de curtenitor şi de politicos. Totuşi, după cum am văzut, faptele rele puteau să trezească în el indignarea cea mai puternică şi atunci lua imediat atitudine.

Odată, în timp ce treceam împreună pe una din străzile din Cambridge, am văzut o scenă aproape tot atît de oribilă ca acele care se petreceau în timpul Revoluţiei Franceze. Fuseseră prinşi doi hoţi de cadavre [2] şi, în timp ce-i duceau la închisoare, o mulţime de oameni, din cei mai de jos, îi smulseseră din mîinile poliţaiului şi-i tîra pe picioare de-a lungul drumului plin de pietre şi de noroi. Erau murdari din cap pînă-n picioare şi aveau feţele însîngerate, fie din pricină că fuseseră bătuţi, fie că se loviseră de pietre, aşa că arătau ca două cadavre. Iar mulţimea era atît de compactă în jurul lor, încît abia i-am putut zări pe aceşti nenorociţi. N-am văzut

---

[1] În anul 1553, reformatorii religiei anglicane au formulat 42 de dogme ale credinţei. În anul 1563, numărul acestor dogme a fost redus la 39. Ele sînt foarte cunoscute printre credincioşii din Anglia sub denumirea de „cele treizeci şi nouă de articole". („Thirty-nine Articles"). S. L. S. (nota 72, p. 213).

[2] Hoţii de cadavre (Bodysnatchers). Acest episod prezintă interes, ca o confirmare documentară a faptului că practica răpirii cadavrelor din morminte pentru vînzarea lor la şcolile de medicină şi diferiţilor chirurgi şi anatomişti încă mai persista în Anglia în timpul anilor de studenţie a lui Darwin. Tocmai în anii aceştia (1829—1832), în Parlamentul englez se discuta Legea anatomică (Anatomy Act) care a fost votată la 19 iulie 1832. Principalii adversari ai acestei legi erau reprezentanţii bisericii care apărau interdicţia ce dăinuia din evul mediu de a fi folosite cadavrele pentru predarea anatomiei. La îndemnul lor, mulţimea adesea se răfuia cu „hoţii de cadavre", linşîndu-i. După datele din Enciclopedia britanică, legea din 1832 este în vigoare, cu mici modificări, şi astăzi. S. L. S. (nota 73, p. 213).

niciodată în viața mea atîta mînie ca aceea zugrăvită pe chipul lui Henslow în fața acestei scene oribile. El a încercat de mai multe ori să-și facă loc prin mulțime, dar a fost pur și simplu cu neputință. Atunci a alergat la primar, spunîndu-mi să nu mă duc după el, ci să aduc mai mulți polițiști. Nu-mi amintesc cum s-a terminat povestea, însă cei doi oameni au ajuns la închisoare fără să fi fost uciși.

Bunătatea lui Henslow era nesfîrșită, așa cum au dovedit-o inițiativele lui numeroase și excelente în folosul enoriașilor săraci atunci cînd, mai tîrziu, a deținut venitul canonic din Hitcham. Prietenia cu un asemenea om trebuie să fie, și nădăjduiesc că a și fost de un neprețuit folos. Nu pot să nu amintesc o întîmplare fără importanță, dar care dovedește marea lui bunăvoință. În timp ce examinam cîteva boabe de polen pe o placă umedă, am văzut tuburile polenice ieșite în afară și numaidecît am alergat să-i comunic uimitoarea descoperire pe care o făcusem. Sînt sigur că nici un alt profesor de botanică n-ar fi putut să nu rîdă de graba cu care mă dusesem să-i fac o asemenea comunicare. El însă s-a arătat a fi de aceeași părere, că fenomenul era interesant, și mi-a explicat semnificația lui, — dar m-a făcut să înțeleg bine că faptul era bine cunoscut. În felul acesta, am plecat fără a mă fi simțit cît de puțin umilit, ci dimpotrivă, foarte mulțumit că descoperisem singur un lucru atît de remarcabil, dar hotărît ca de aci înainte să nu mă mai grăbesc atît de tare să-mi comunic descoperirile.

Dr. Whewell[1] era unul dintre oamenii cei mai în vîrstă și mai distinși care-l vizita din cînd în cînd pe Henslow, și de mai multe ori m-am întors acasă, noaptea, în tovărășia lui. Dr. Whewell, după Sir. J. Mackintosh, era omul care întreținea cele mai interesante discuții cu subiecte serioase pe care le-am ascultat vreodată. Leonard Jenyns[2] (nepotul celebrului Soames

---

[1] William Whewell, 1794—1866, profesor la Trinity College, Cambridge, 1841—1866. F. R. S. 1820. Filozof, teolog și om de știință. N. B. — Este cunoscut prin lucrarea sa despre științele inductive (tradusă și în limba rusă, în trei volume, S. P. B., 1867—1869). Whewell se menținea la concepțiile teologo-idealiste extrem de reacționare. Propagînd în biologie „teologia naturală“ Whewell nu numai că nu a acceptat învățătura lui Darwin ci a și interzis menținerea în biblioteca din Trinity College a „Originei speciilor“ S. L. S. (nota 74, p. 213).

[2] D-l Jenyns (actualmente Blomefield) (1800—1893) a descris peștii pentru *Zoology of the Voyage of H. M. S. Beagle*, și e autorul unei lungi serii de studii, în special de zoologie. În 1887, a tipărit, pentru uzul său personal, o schiță autobiografică *Chapters in my life*. (Capitole din viața mea. N. trad.) și ulterior cîteva adăugiri (fără

Jenyns), care a publicat mai tîrziu cîteva studii bune de Istorie Naturală, stătea adesea la Henslow, care-i era cumnat. La început el nu mi-a plăcut, din pricina expresiei lui sarcastice şi oarecum severe. Şi mie nu mi se întîmplă prea des să-mi uit prima impresie. De data aceasta însă m-am înşelat cu totul, deoarece mi-am dat seama că era foarte bun la suflet, plăcut, şi avea nespus de mult umor. L-am vizitat în parohia lui, la marginea regiunii mlaştinilor (Swaffham Bulbeck), am făcut împreună multe plimbări agreabile şi am discutat amîndoi chestiuni de istorie naturală. Tot acolo am cunoscut, de asemenea, mulţi alţi bărbaţi mai în vîrstă decît mine, pe care nu-i interesa prea mult ştiinţa, dar care erau prieteni cu Henslow. Unul dintre ei, un scoţian, fratele lui Sir Alexander Ramsay, profesor la Jesus College, era un om încîntător, însă n-a trăit mult. Altul era d-l Dawes, mai tîrziu decan la Hereford, vestit pentru succesele pe care le obţinuse în instruirea săracilor. Aceşti oameni, şi alţii ca ei, împreună cu Henslow, obişnuiau să facă uneori excursii lungi la ţară, şi aceste excursii, la care mi se îngăduia să mă alătur şi eu, erau neînchipuit de plăcute.

Amintindu-mi din nou trecutul, presupun că trebuie să fi avut în mine ceva mai mult decît ceilalţi tineri obişnuiţi. Altminteri, cei despre care am vorbit mai sus, oameni mult mai în vîrstă şi cu înalte situaţii academice, nu mi-ar fi permis niciodată să stau alături de ei. Desigur că eu nu-mi dădeam seama că aş fi fost în vreun fel superior, şi îmi amintesc că, o dată, cînd unul din prietenii mei de vînătoare, Turner, văzîndu-mă mereu ocupat cu gîndacii, mi-a prezis că, într-o bună zi, o să ajung membru al Academiei regale [1], ideea mi s-a părut cu totul absurdă.

În timpul celui din urmă an petrecut la Cambridge, am citit cu luare aminte şi cu adînc interes *Personal Narrative* [2]

---

dată). Celebrul Soames Jenyns era văr cu d-l Jenyns-tatăl. F. D. — Legătura de rudenie ce s-a crezut că există cu Ch. Darwin era deci greşită. Leonard Jenyns aproape că acceptase oferta postului pe vasul *Beagle* înainte ca postul să-i fi fost oferit lui Charles Darwin. N. B.

[1] Royal Society — instituţie ştiinţifică superioară în Anglia. Fondată în anul 1660 ca o asociaţie liberă a naturaliştilor englezi. Royal Society este Academia de ştiinţe. S. L. S. (nota 78, p. 214). Membrii acestei Academii poartă tilul de Fellow of Royal Society (F.R.S.). Darwin a fost ales Fellow of Royal Society înainte de publicarea *Originii speciilor*. N. trad.

[2] Jurnal personal. N. trad.

a lui Humboldt[1]. Această lucrare, ca și *Introduction to the Study of Natural Philosophy*[2] a lui Sir J. Herschel, au trezit în mine dorința arzătoare de a aduce o cît de modestă contribuție la nobilul edificiu al Științelor Naturale. Nici o carte, și nici o duzină de alte cărți, nu au exercitat asupra mea atîta influență ca aceste două opere. Am copiat din Humboldt pasaje lungi despre Teneriffe, și le-am citit cu glas tare lui Henslow, Ramsay și Dawes într-una din excursiile mai sus pomenite, cred, deoarece mai înainte, cu altă ocazie, le vorbisem despre frumusețile Teneriffei, și cîțiva din grup declaraseră că vor încerca să se ducă acolo. Dar cred că n-au vorbit decît pe jumătate serios. Eu însă eram cît se poate de serios, și am obținut o recomandație către un negustor din Londra, să-mi dea informații cu privire la corăbii. Însă fără îndoială că planul a fost răsturnat de călătoria mea pe *Beagle*.

Vacanțele de vară mi le consacrasem colecționării de gîndaci, cîtorva lecturi și cîtorva scurte excursii. Toamna însă, mi-o închinam în întregime vînătorii, mai ales la Woodhouse și Maer și, din cînd în cînd, mi-o petreceam cu tînărul Eyton din Eyton[3].

În general, cei trei ani pe care i-am petrecut la Cambridge au fost cei mai veseli din viața mea fericită, deoarece mă bucuram pe atunci de o sănătate excelentă și eram aproape totdeauna bine dispus.

Pentru că venisem la Cambridge tîrziu, după crăciun, am fost silit să rămîn acolo încă două trimestre, la începutul anului 1831, după ce-mi trecusem examenul final. Atunci m-a convins Henslow să încep a studia geologia. De aceea, după întoarcerea mea la Shropshire, am cercetat unele secțiuni geologice și am colorat harta unor zone din jurul orașului Shrewsbury. Cum profesorul Sedgwick intenționa să viziteze nordul

---

[1] Alexandru Humboldt (1769—1859) și naturalistul francez Aimé Bonpland au făcut o descriere extrem de amănunțită care a avut un răsunet mare asupra contemporanilor, despre călătoria lor în regiunea tropicală a Americii de Sud. Lucrarea a avut 30 de volume și a fost tradusă în mai multe limbi. Darwin a citit cele 3 volume traduse în limba engleză, consacrate descrierii călătoriei însăși, sub numele de *Personal Narrative of Travels* (Jurnal personal de călătorii). Alexandru Humboldt a pus bazele Geografiei botanice. Universitatea din Berlin poartă numele de Humboldt. N. trad.

[2] Introducere în studiul filozofiei naturale. N. trad.

[3] Thomas Campbell Eyton, 1809—1880. A întreținut corespondență cu Darwin și Agassis, fiind un adversar al darwinismului. N. B.

Țării Galilor la începutul lui august, ca să-și continue celebrele lui cercetări asupra rocilor mai vechi, Henslow l-a rugat să-mi dea voie să-l însoțesc [1]. Așa că profesorul a venit și a dormit în casa tatălui meu.

O scurtă discuție cu el, în timpul serii, m-a impresionat adînc. Un lucrător îmi povestise că, pe cînd controla o veche carieră de nisip lîngă Shrewsbury, găsise o cochilie de volută tropicală mare și deteriorată, la fel cu acelea ce se pot vedea pe căminuri, prin vile. Și pentru că nu voia s-o vîndă, eram convins că o găsise într-adevăr în carieră. I le-am spus toate acestea lui Sedgwick, și el mi-a răspuns că scoica trebuie să fi fost aruncată acolo de cineva (și fără îndoială că acesta era adevărul), adăugînd apoi că dacă ar fi fost găsită într-adevăr în carieră, ar fi cea mai mare nenorocire pentru geologie, deoarece ar răsturna toate cunoștințele noastre cu privire la zăcămintele de suprafață din comitatele centrale ale Angliei. Aceste straturi de nisip aparțineau de fapt epocii glaciale, și mai tîrziu am găsit în ele sfărîmături de scoici arctice. Am fost peste măsură de surprins că pe Sedgwick nu-l încînta un fapt atît de extraordinar ca descoperirea unei scoici tropicale aproape de suprafața solului, în mijlocul Angliei. Nici nu mă făcuse să-mi dau atît de bine seama mai înainte, deși citisem felurite cărți științifice, că știința constă din gruparea faptelor așa fel, încît din ele să poată fi deduse legile generale sau concluziile.

A doua zi dimineața am plecat spre Llangollen, Conway, Bangor și Capel Curing [2]. Această călătorie mi-a fost de un folos hotărîtor, deoarece m-a învățat cum se studiază geologia unei regiuni. De multe ori Sedgwick mă trimitea pe un traseu paralel cu al lui, spunîndu-mi să-i aduc specimene de roci și să notez pe hartă stratificările. Nu mă îndoiesc că el făcea lucrul acesta spre binele meu, deoarece eram prea ignorant ca să-l pot ajuta. În timpul acestei călătorii am avut un exemplu izbitor de cît de ușor e să treci cu vederea unele fenomene,

[1] În legătură cu această excursie, tata obișnuia să povestească o întîmplare cu privire la Sedgwick: într-o dimineață, plecaseră de la un han și merseseră o milă sau două, cînd Sedgwick se oprise brusc, jurîndu-se că se întoarce, sigur fiind că „mizerabilul" (chelnerul) nu-i dăduse femeii de serviciu cei șase pence încredințați în acest scop. Pînă la urmă însă a fost convins să renunțe, înțelegînd că nu avea nici un motiv să suspecteze chelnerul de necinste. F.D.

[2] Toate punctele enumerate ca și Cwm Idwal se găsesc în partea cea mai de nord a Scoției. S.L.S. (nota 84, p. 215).

oricît de evidente, dacă nu au fost observate mai înainte de alţii. Am stat mai multe ore la Cwm Idwal, cercetînd toate rocile cu o deosebită luare aminte, deoarece Sedgwick urmărea să găsească în ele fosile, dar nici unul din noi nu a văzut vreo urmă a minunatelor fenomene glaciale din jurul nostru; n-am observat rocile vădit striate, blocurile eratice şi morenele terminale şi laterale. Totuşi, aceste fenomene erau atît de vizibile, încît, aşa cum am spus într-un articol publicat mulţi ani după aceea în *Philosophical Magazine*[1], o casă arsă de foc nu-şi dezvăluie povestea mai bine decît valea aceea. Dacă ar mai fi fost încă umplută de un gheţar, fenomenele ar fi fost mai puţin distincte decît acum.

La Capel Curig l-am părăsit pe Sedgwick şi am plecat în linie dreaptă, după busolă şi hartă, peste munţi la Barmouth, folosind potecile numai dacă se potriveau cu drumul meu. În felul acesta am ajuns în cîteva locuri ciudate şi sălbatice şi m-am bucurat mult de acest mod de a călători. Am vizitat Barmouth, m-am dus să-mi văd cîţiva prieteni de la Cambridge care studiau acolo, apoi m-am întors la Shrewsbury şi la Maer pentru vînătoare; pe vremea aceea m-aş fi socotit nebun să renunţ la primele zile ale vînătorii de potîrnichi de dragul geologiei sau al oricărei alte ştiinţe.

Călătoria pe „Beagle": de la 27 decembrie 1831 pînă la 2 octombrie 1836

Cînd m-am întors acasă din scurta mea excursie geologică în nordul Ţării Galilor, am găsit o scrisoare de la Henslow, în care mă informa că d-l căpitan Fitz-Roy[2] ar fi bucuros

[1] Revista filozofică, 1842. F.D.

[2] Robert Fitz-Roy, 1805—1865. Vice-amiral, hidrograf şi meteorolog. Fiul lordului Charles Fitz-Roy şi strănepotul ducelui de Grafton. A stabilit metode de prevestire a vremii. N.B. — El a fost comandantul vasului „Beagle" şi pe timpul expediţiei precedente în Ţara de Foc făcută împreună cu corabia „Adventure" în anii 1828—1830, sub comanda generală a căpitanului F. King. In timpul celor două călătorii pe „Beagle", sub îndrumarea lui au fost îndeplinite vastele lucrări de trecere pe hartă a coastelor Americii de Sud şi a cursului rîului Santa-Cruz. Efectuînd aceste lucrări, Fitz-Roy a cheltuit foarte mult din avutul său personal, bani pe care amiralitatea engleză a refuzat să-i restituie, fapt care pînă la urmă l-a dus pe Fitz-Roy

să-şi împartă cabina cu vreun tînăr care ar dori să plece cu el în călătorie, ca naturalist voluntar şi fără plată, pe vasul *Beagle*. Cred că am povestit în Jurnalul meu manuscris [1], toate împrejurările care s-au produs atunci, aşa că nu voi spune aici decît că am simţit o dorinţă arzătoare să accept imediat oferta. Însă tata s-a împotrivit cu tărie, adăugînd, din fericire pentru mine, cuvintele: „Dacă ai să găseşti un singur om cu bun simţ care să te sfătuiască să pleci, atunci îţi dau şi eu încuviinţarea mea". Aşa încît chiar în seara aceea am scris şi am refuzat oferta. A doua zi dimineaţa am plecat la Maer, să fiu gata pentru 1 septembrie, şi, în timp ce vînam, unchiul meu [2] a trimis după mine, oferindu-se să mă ducă cu trăsura la Shrewsbury şi să-i vorbească tatei, deoarece unchiul socotea că ar fi înţelept din partea mea să primesc propunerea, iar tata susţinuse întotdeauna că unchiul meu era unul dintre oamenii cei mai înţelepţi din lume. Îndată ce a vorbit cu unchiul, tata a consimţit cu cea mai mare bunăvoinţă să plec [3]. La Cambridge fusesem cam extravagant şi, ca să-l consolez

---

la ruină. Darwin apreciază caracterul remarcabil al lui Fitz-Roy, energia sa, marea lui experienţă şi talentul său organizatoric. Însă pe linie politică, ei aveau concepţii în flagrantă divergenţă. Fitz-Roy era conservator convins, apărător al sclavajului negrilor, partizanul politicii reacţionare colcnialiste a guvernului englez. După călătoria pe „Beagle", Fitz-Roy a fost, pentru cîtva timp, guvernator al Noii Zeelande. Însă, politica lui reacţionară, povara financiară impusă populaţiei, acordarea unei puteri prea mari misionarilor, au dus la protestul populaţiei către Parlamentul englez. Acesta a fost nevoit să ceară guvernului rechemarea lui Fitz-Roy din postul de guvernator. Fitz-Roy şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii sale într-un spital de psihiatrie, unde s-a sinucis. S.L.S. (nota 89, p. 216).

[1] În timpul călătoriei Charles Darwin îşi trecea observaţiile şi impresiile în „Caiete de note " („Note-Books"). Textul acestor „caiete de note" a fost publicat pentru prima dată în 1945 de către Nora Barlow şi a fost tradus în limba rusă de către S.L. Sobol (însoţit de o introducere scrisă de Sobol) sub numele de: *Beagle: Scrisori şi caiet de note*. Pe baza acestor „Caiete de note" Darwin şi-a alcătuit „Jurnalul" său *(Journal)* pe care Nora Barlow l-a publicat pentru prima dată în 1933 sub numele de „Diary" şi care a fost tradus în limba rusă în cadrul Operelor lui Ch. Darwin (Ch. Darwin, Opere, t. I, p. 423—564, M. — L., 1935). Acest *Journal* reprezintă prima redactare literară a călătoriei lui Ch. Darwin pe vasul *Beagle*. S.L.S. (nota 86, p. 215).

[2] Josiah Wedgwood, fiul lui Josiah Wedgwood the Potter.

[3] Vezi a doua notă a acestei lucrări, p. 237, scrisorile lui Charles Darwin şi Josiah Wedgwood, respingind obiecţiile d-rului Robert Darwin privitoare la călătorie. Se arată cum aceste obiecţii au fost învinse.

pe tata, i-am spus : „Ar trebuie să fiu grozav de iscusit ca să pot cheltui pe bordul lui *Beagle* mai mult decît cheltuiai cu mine la Cambridge" [1]. La care tata mi-a răspuns, zîmbind : „Dar toată lumea îmi spune că ești grozav de iscusit !"

A doua zi am plecat la Cambridge să-l văd pe Henslow, și de acolo la Londra, să-l văd pe Fitz-Roy, și plecarea a fost aranjată curînd. Mai tîrziu, după ce m-am împrietenit bine cu Fitz-Roy, am aflat că era cît pe ce să fiu respins din pricina... formei nasului meu ! Fitz-Roy era un discipol înflăcărat al lui Lavater [2], și, încredințat că putea să judece caracterul omului după trăsăturile feții ; se îndoia dacă altul, cu un nas ca al meu, ar fi putut avea destulă energie și hotărîre pentru o călătorie ca aceea. Am însă motive să cred că mai tîrziu a fost pe deplin mulțumit că forma nasului meu îl înșelase.

Fitz-Roy avea un caracter deosebit, cu multe și foarte nobile însușiri : devotat datoriei, îngăduitor față de cei ce greșeau, curajos, hotărît, de o energie inepuizabilă și prieten înflăcărat al tuturor celor de sub comanda sa. Era în stare să facă orice ca să-i ajute pe cei care-i socotea că merită un sprijin. Bărbat frumos, adevărat gentlemen, avea purtări deosebit de alese, ca și unchiul său dinspre mamă, celebrul Lord Castlereagh, după cum mi-a spus ministrul nostru la Rio. Totuși, trebuie să fi moștenit mult ca înfățișare și de la Carol al II-lea, deoarece dr. Wallich, dîndu-mi o colecție de fotografii făcute de el, am fost izbit de asemănarea uneia dintre ele cu Fitz-Roy ; uitîndu-mă la nume, am văzut că era Ch. E. Sobieski Stuart, conte de Albania [3], descendent nelegitim al acelui monarh.

Fitz-Roy avea însă o fire foarte nenorocită. Lucrul acesta nu se manifesta numai prin accesele sale de mînie dar și prin crize lungi de supărare împotriva celor care-l ofensaseră cîndva.

---

[1] Studenții de la Cambrindge plătesc o sumă anuală destul de mare pentru întreținerea lor în Colegiu. N. trad.

[2] J. G. Lavater (1741—1801), pastor, filozof elvețian. În lucrarea *Fragmente fizionomice*, el a încercat să arate legătura dintre caracterul omului și trăsăturile feței lui. „Fiziognomica" lui Lavater este lipsită de bază științifică. S. L. S. (nota 88, p. 215). — Teoria lui Lavater a avut oarecare răsunet și popularitate. În țara noastră I. L. Caragiale a ironizat acest curent. N. trad.

[3] Pretenția Contelui de Albania de a fi descendent regal s-a dovedit a fi bazată pe un mit. Vezi *Quarterly Review*, 1847, xol. XXXI, p. 83 ; de asemenea *Biographical and Critical Easays* a lui Hayward, 1873, vol. ii, p. 201. F. D.

Mai ales dimineaţa era mai rău dispus ca oricînd, şi ochiul lui de vultur putea să descopere, în general, orice neregulă de pe vas. Şi atunci era necruţător în mustrările sale. Ofiţerii tineri, cînd se schimbau înainte de prînz, obişnuiau să se întrebe „dacă s-a servit multă cafea fierbinte în dimineaţa aceea“, — ceea ce însemna : „în ce dispoziţie se află căpitanul ?“ De asemenea, era cam bănuitor şi, din cînd în cînd, grozav de indispus, indispoziţie care, o dată, aproape că a atins nebunia. De multe ori aveam impresia că nu mai era în stare să judece şi nu mai avea mintea întreagă. Cu mine se purta foarte drăguţ, însă era un om cu care foarte greu ai fi putut locui împreună în termeni buni cînd erai obligat să iei masa singur cu el, în aceeaşi cabină. Ne-am certat de multe ori, pentru că, atunci cînd se supăra, nu mai judeca. De pildă, la începutul călătoriei, la Bahia, în Brazilia, el apăra şi lăuda sclavajul, pe care eu îl uram. Atunci îmi spuse că tocmai vizitase pe un mare proprietar de sclavi, care-i întrebase pe mulţi din ei dacă doreau să fie liberi, şi că toţi îi răspunseră : „Nu“. L-am întrebat la rîndul meu, poate cu ironie, dacă credea într-adevăr că răspunsul sclavilor, dat în faţa stăpînului, fusese sincer. Lucrul acesta l-a supărat atît de grozav, încît mi-a spus că, dacă mă îndoiam de cuvîntul lui, nu mai puteam locui împreună. Am crezut că voi fi nevoit să părăsesc vasul ; dar îndată ce se răspîndi vestea despre cearta noastră — şi vestea se răspîndi repede, deoarece căpitanul trimise să-l cheme pe primul său locotenent ca să-şi descarce mînia vorbindu-mă de rău, — am avut marea satisfacţie să primesc, din partea tuturor ofiţerilor, invitaţia de a lua masa cu ei. După cîteva ore însă, Fitz-Roy îşi arătă obişnuita sa mărinimie, trimiţînd un ofiţer să-mi ceară scuze şi să mă roage să rămîn mai departe în aceeaşi cabină cu el. Îmi mai amintesc şi de un alt exemplu de sinceritate din partea lui. La Plymouth, înainte de a pleca în larg, s-a supărat cumplit pe un negustor de porţelanuri care refuza să-i schimbe nişte obiecte cumpărate din prăvălia lui. Căpitanul îl întrebă care era preţul unui foarte scump serviciu de porţelan de China şi-i spuse : „Aş fi cumpărat acest serviciu, dacă n-ai fi fost aşa de nepoliticos cu mine“ Deoarece ştiam că în cabină erau îngrămădite o mulţime de porţelanuri, m-am îndoit dacă avusese într-adevăr această intenţie ; şi cred că această îndoială mi s-a citit pe faţă, aşa că n-am mai adăugat nici un cuvînt. După ce am ieşit din prăvălie, el s-a uitat la mine zicîndu-mi : — Pe cît se pare, nu credeţi nimic din ceea

ce am spus. Am fost nevoit să mărturisesc că aşa era. El a tăcut cîteva minute, apoi a zis : Aveţi dreptate. În furia mea faţă de acest escroc am procedat greşit.

La Conception, în Chile, bietul Fitz-Roy era peste măsură de obosit şi prost dispus ; mi s-a plîns mult că trebuia să dea o recepţie pentru toţi locuitorii de acolo. Am protestat şi i-am răspuns că nu puteam înţelege ce rost ar avea o asemenea obligaţie din partea lui în acea împrejurare. Atunci s-a înfuriat şi mi-a spus că fac parte dintre oamenii cărora le place să primească favoruri, dar nu să şi ofere. M-am ridicat, am plecat din cabină fără să spun un cuvînt şi m-am întors la Conception, unde-mi aveam locuinţa. După cîteva zile, cînd m-am întors pe vapor, căpitanul m-a primit cu prietenia de totdeauna, deoarece furtuna trecuse fără urmă. Însă primul locotenent mi-a spus : „Ascultă filozofule, tare aş dori să nu te mai cerţi cu comandantul ; în ziua cînd ai plecat, cu toate că eram mort de oboseală (făcusem revizia vasului), am fost nevoit să mă plimb cu el pe covertă pînă la miezul nopţii, şi tot timpul te-a vorbit de rău !" Dificultatea de a fi în termeni buni cu căpitanul — unui vas de război — era mare, atît din pricină că faptul de a-i răspunde aşa cum răspunzi oricui putea fi socotit aproape ca o răzvrătire, cît şi din pricina teroarei pe care o exercita pe atunci asupra tuturor celor de pe bord. Îmi amintesc că am auzit un exemplu ciudat despre aceasta în legătură cu ofiţerul casier de pe vasul *Adventure*, vas care a navigat cu *Beagle* în timpul primei lui călătorii. Ofiţerul se afla într-un mare magazin din Rio de Janeiro, unde cumpărase rom pentru echipajul vaporului, cînd intră un domn scund, îmbrăcat civil. Ofiţerul i se adresă : „Fiţi vă rog atît de amabil, domnule să gustaţi romul şi să-mi spuneţi părerea dvs.". Gentlemenul a gustat romul, aşa cum i se ceruse, apoi a părăsit magazinul. Atunci negustorul l-a întrebat pe ofiţer dacă ştia că vorbise cu căpitanul unui vas de război care tocmai intrase în port. Bietului ofiţer i-a pierit glasul de spaimă, a scăpat din mînă paharul cu rom pe duşumea, s-a întors imediat pe bordul vasului său şi, după cum mi-a afirmat un ofiţer de pe *Adventure*, nimeni nu l-a putut hotărî să mai coboare de pe vas, de frică să nu-l mai întîlnească pe căpitan după acest înspăimîntător act de familiaritate.

După ce ne-am întors acasă, nu l-am văzut pe Fitz-Roy decît întîmplător, pentru că totdeauna mi-a fost frică să nu-l jignesc cumva fără să vreau, iar cînd mi s-a întîmplat o dată

s-o fac, aproape că nu ne-am mai împăcat. Mai tîrziu, a fost indignat că am publicat o carte atît de neortodoxă ca *Origina Speciilor*[1] (pentru că ajunsese foarte credincios). Spre sfîrşitul vieţii sărăcise, datorită în bună parte generozităţii sale. Oricum, după moarte s-a deschis o listă de subscripţie ca să i se achite datoriile. S-a sfîrşit în urma unei melancolii care l-a împins la sinucidere, întocmai ca şi pe unchiul său, Ld. Castlereagh, cu care semăna foarte mult ca înfăţişare şi ca fel de a se comporta.

Cu toate că avea defecte grave, caracterul său era în multe privinţe unul dintre cele mai nobile din cîte am întîlnit.

Călătoria pe *Beagle* a fost, fără îndoială, cel mai important eveniment din viaţa mea şi mi-a determinat întreaga mea carieră. Totuşi ea a atîrnat de o împrejurare atît de neînsemnată, cum a fost oferta unchiului meu de a mă duce cu trăsura cale de treizeci de mile, pînă la Shrewsbury, — ceea ce puţini alţi unchi ar fi făcut-o, — sau de cealaltă, tot atît de neînsemnată, cu privire la forma nasului meu. Am simţit totdeauna că prima învăţătură adevărată, sau educaţie a minţii mele, acestei călătorii i le datoresc. Ea m-a făcut să mă ocup îndeaproape de mai multe ramuri ale istoriei naturale, dezvoltîndu-mi în felul acesta puterea de observaţie, deşi o avusesem destul de bine dezvoltată şi pînă atunci.

---

[1] Fitz-Roy a fost un om extrem de religios, partizan orb al dogmei bisericeşti. El nu era în stare să înţeleagă îndoielile lui Darwin în problema referitoare la invariabilitatea speciilor. Polemizînd oarecum cu punctul de vedere al lui Darwin în problema referitoare la originea diferitelor forme de cintezii *(Fringilla)* din Galapagos, din forma existentă din America de Sud care se modifica în concordanţă cu condiţiile de viaţă, Fitz-Roy, în „Raportul" său asupra călătoriei vasului *Beagle*, spune că, toate aceste forme au fost create de dumnezeu, în mod special, independent una de cealaltă.

Cînd în 1859 a apărut *Originea speciilor*, Fitz-Roy a publicat în jurnalul „Times", sub pseudonimul Senex, două note, în care demonstra indubitabilitatea legendelor biblice referitoare la crearea plantelor, animalelor şi omului (aceste păreri au fost dezvoltate de el şi în suplimentul la „Raportul" arătat). Citind aceste note, Darwin a recunoscut imediat în autorul lor „urechile reacţionare" ale lui Fitz-Roy. „Sînt sigur, — îi scria el lui Lyell — că acestea au fost scrise de Fitz-Roy... Îmi pare rău că el nu a adăugat şi teoria sa potrivit căreia, mastodontul şi altele au dispărut din cauză că uşa corabiei lui Noe a fost făcută prea îngustă". (Vezi S. L. Sobol „Jurnal obşcei biologhii", t. I, nr. 1, p. 96—70, 1940). S.L.S. (nota 91, p. 216—217).

Cercetarea din punct de vedere geologic a tuturor locurilor vizitate a avut, de asemenea, o deosebită importanţă pentru mine, deoarece aci intra în joc raţionamentul. Cînd cercetezi pentru prima oară o regiune nouă, nimic nu poate fi mai descurajator decît haosul de roci ; dar cercetînd stratificarea şi natura rocilor şi fosilelor în mai multe puncte, judecînd totdeauna şi prevăzînd ce vei găsi în alte părţi, curînd începi a te lumina asupra regiunii, şi structura întregului începe a-ţi fi mai mult sau mai puţin inteligibilă. Luasem cu mine primul volum din *Principles of Geology*[1] de Lyell[2], pe care l-am studiat cu luare aminte. Această carte mi-a fost de cel mai mare folos în multe privinţe. Cel dintîi loc pe care l-am cercetat, St. Jago din insulele Capului Verde, mi-a dovedit limpede marea superioritate a metodei lui Lyell de a trata geologia, comparată cu metoda oricărui alt autor, ale cărui lucrări le cunoşteam deja sau pe care le-am citit mai tîrziu[3].

Altă ocupaţie a mea a fost să colecţionez animale din toate clasele, să descriu sumar şi să disec sumar multe vietăţi marine. Dar neputînd să desenez, şi neavînd destule cunoştinţe de anatomie, un teanc întreg de manuscrise elaborate în timpul călătoriei s-au dovedit aproape inutile. În felul acesta am pierdut mult timp — afară de timpul pe care l-am întrebuin-

---

[1] Principii de geologie. N. trad.

[2] Charles Lyell (1797—1875), geolog englez. În lucrările sale, în special începînd cu primul volum al cărţii *Principles of Geology*, el a pus bazele materialiste şi evoluţioniste ale geologiei. Pe vremea aceea, geologia era dominată de concepţia idealistă-teologică a lui Cuvier care explica transformările fiinţelor vii prin catastrofe universale, în care creatorul distrugea tot ce făcuse şi creea aceleaşi animale şi plante însă cu o organizare superioară celor precedente. Lyell este astăzi considerat pe drept cuvînt ca cel mai important precursor al darwinismului după Lamarck. În operele sale, Lyell a apreciat în mod pozitiv unele din teoriile lui Lamarck. La sfatul lui Henslow, Darwin a luat pe *Beagle* primul volum din *Principles of Geology* şi a apreciat justeţea teoriilor lui Lyell înainte de a ajunge în America de Sud. După întoarcerea din călătoria pe *Beagle*, Darwin a făcut cunoştinţă cu Lyell şi l-a frecventat mulţi ani, devenind unul din prietenii săi intimi. Lyell l-a influenţat foarte mult pe Darwin şi în acelaşi timp i-a format şi spiritul critic. La rîndul său, Lyell la început era evoluţionist în geologie şi admitea concepţiile vechi fixiste în zoologie şi botanică. Sub influenţa lui Darwin, Lyell a părăsit o bună parte din aceste păreri, devenind unul din susţinătorii darwinismului, însă un susţinător destul de timorat. Lyell l-a convins pe Darwin să scrie *Originea speciilor*. N. trad.

[3] Volumul al doilea din *Principles of Geology* l-a primit la Monte Video, în 1832. N.B.

ţat ca să-mi însuşesc unele cunoştinţe despre crustacee şi care mi-a folosit mai tîrziu, cînd am întocmit o monografie a Cirripedelor.

În anumite ore din zi îmi scriam *Jurnalul*, silindu-mă să consemnez cu grijă şi în culori vii tot ce văzusem. Acesta mi-a fost un bun exerciţiu. În parte, *Jurnalul* mi-a servit de asemenea drept scrisori pentru cei de acasă, deoarece de cîte ori se ivea prilejul, trimiteam fragmente în Anglia.

Diferitele studii speciale pe care le-am menţionat erau, totuşi, prea puţin în comparaţie cu deprinderea pe care am căpătat-o atunci, de a lucra la orice, cu energie şi cu atenţia încordată. Orice gîndeam sau citeam, trebuia să pun în legătură directă cu tot ce văzusem sau aş fi putut să văd ; şi această deprindere a minţii a continuat tot timpul celor cinci ani de călătorie. Sînt convins că această disciplină m-a ajutat să efectuez tot ce am realizat în ştiinţă.

Aruncîndu-mi privirea în trecut, pot vedea cum dragostea pentru ştiinţă a predominat treptat toate celelalte înclinări ale mele. În timpul primilor doi ani, vechea mea pasiune pentru vînătoare supravieţuia încă aproape cu aceeaşi putere, şi-mi împuşcam singur toate păsările şi toate animalele pentru colecţiile mele. Însă treptat am părăsit din ce în ce mai mult arma şi, în cele din urmă, i-am lăsat-o servitorului meu, deoarece vînătoarea mă încurca la lucru, mai ales cînd trebuia să studiez structura geologică a unei regiuni. Am descoperit, deşi fără să-mi dau seama şi pe nesimţite, că plăcerea de a observa şi de a judeca era mult mai mare decît aceea de a fi îndemînatic la vînătoare şi la pescuit. Instinctele primitive ale omului necivilizat au făcut loc, încetul cu încetul, obiceiurilor omului civilizat. Dovadă că gîndirea mi s-a dezvoltat datorită cercetărilor făcute în timpul călătoriei, e remarca pe care a făcut-o tata, care era cel mai ager observator din cîţi am văzut vreodată, sceptic şi departe de a fi adept al frenologiei. Aşa, îndată ce m-a văzut după călătorie, s-a întors spre surorile mele, exclamînd : „Într-adevăr, i s-a schimbat cu totul forma capului !".

Dar să ne întoarcem la începuturile călătoriei. La 11 septembrie (1831) am făcut o scurtă vizită, împreună cu Fitz-Roy, cu vasul *Beagle* la Plymouth. De acolo m-am dus la Shrewsbury, să-mi iau rămas bun pentru multă vreme de la tata şi de la surorile mele. La 24 octombrie m-am stabilit la Plymouth, unde am rămas pînă la 27 decembrie, cînd. însfîrşit, *Beagle*

a părăsit țărmurile Angliei ca să facă înconjurul lumii. De două ori am încercat să plecăm, dar de două ori ne-au împins îndărăt furtuni puternice. Cele două luni petrecute la Plymouth au fost cele mai nefericite din viața mea, deși eram ocupat cu tot felul de treburi. Eram amărît la gîndul că îmi părăseam pentru atîta timp toată familia și prietenii, iar vremea mi se părea neînchipuit de tristă. Apoi, aveam de multe ori palpitații și dureri în regiunea inimii și, ca orice tînăr ignorant și mai ales cu slabe cunoștințe medicale, eram convins că sînt bolnav de inimă. N-am consultat nici un medic, deoarece mă așteptam să aud sentința că n-ar fi indicat să plec în călătorie, iar eu eram hotărît să plec, cu orice risc.

Nu e nevoie să mai amintesc aici întîmplările din timpul călătoriei — unde m-am dus și ce am făcut, — deoarece le-am povestit pe larg în *Jurnalul* [1] pe care l-am publicat. Mai vie ca orice îmi apare acum în minte măreția vegetației tropicale, deși impresia mea de sublim, pe care întinsele deșerturi din Patagonia și munții acoperiți cu păduri din Țara de Foc au trezit-o în mine, mi-a lăsat o amintire de neuitat. Să vezi un sălbatic gol în țara lui de baștină, e ceva ce nu poți uita niciodată. Multe din excursiile pe care le-am făcut călare prin ținuturi sălbatice sau în bărci, excursii dintre care unele țineau chiar mai multe săptămîni, au fost nespus de interesante. Lipsa de confort și o oarecare primejdie erau pe atunci piedici fără importanță, pe care le uitam cu totul după aceea. De asemenea mă gîndesc cu o deosebită satisfacție la unele lucrări științifice, de pildă la rezolvarea problemei insulelor de corali sau la acelea care au lămurit structura geologică a unor insule, ca Sf. Elena [2], de exemplu. Nu pot să trec cu vederea nici [3] descoperirea relațiilor neobișnuite dintre animalele și plantele

[1] Tradus și publicat în romînește sub titlul *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle*, Editura tineretului, 1958.

[2] Teoria elaborată de Darwin încă în timpul călătoriei, referitoare la originea insulelor de corali, a fost expusă de el în monografia lui referitoare la recifele de corali, 1842 (Traducerea rusă: Ch. Darwin, *Opere*, t. II, p.285—448, M. — L., 1936, [și sub o formă prescurtată în *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle*, cap. XX, p. 437 și urm. tradusă în limba romînă. N. trad.]. Descrierea structurii geologice a insulei Sf. Elena a fost făcută de Darwin în cap. IV al Monografiei „Geological Observations", ed. a II-a, London, 1876). S. L. S. (nota 94, p. 217).

[3] Pasaj adăugat [care ține] pînă la sfîrșitul paragrafului. N. B.

care trăiesc în numeroasele insule ale arhipelagului Galapagos [1], și dintre toate acestea și locuitorii din America de Sud.

Pe cît pot să mă judec pe mine însumi, în timpul călătoriei am lucrat foarte mult, atît din simpla plăcere de a cerceta, cît și din dorința vie de a mai adăuga cîteva date la marea mulțime de fapte existente în științele naturale. Aveam, de asemenea, ambiția să ocup un loc de cinste printre oamenii de știință — și nu pot să știu dacă eram mai mult sau mai puțin ambițios decît majoritatea colegilor mei de lucru.

Structura geologică a insulei St. Jago e neobișnuită, deși simplă : un fluviu de lavă revărsat odinioară peste fundul mării alcătuit din scoici și corali recenți, triturați, transformați într-o rocă albă și tare. De atunci, insula întreagă s-a ridicat la suprafață. Dar linia de rocă albă mi-a dezvăluit un fapt nou și important, și anume că după aceea se produsese o scufundare în jurul craterelor, care ulterior intraseră în acțiune și revărsaseră din nou lavă. Mai întîi mi-a trecut prin minte că aș putea să scriu o carte despre structura geologică a diferitelor țări pe care le-am vizitat, și gîndul acesta m-a făcut să tresar de bucurie. Clipa aceea va rămîne neuitată pentru mine, și pot să-mi amintesc foarte limpede stînca joasă de lavă sub care mă odihneam, soarele strălucind, fierbinte, cîteva plante ciudate de deșert crescînd în jur și, la picioarele mele, coralii vii în bălțile adunate din maree. Mai tîrziu, în timpul călătoriei, Fitz-Roy mi-a cerut să-i citesc cîte ceva din *Jurnalul* meu, și la urmă mi-a spus că ar merita să fie publicat ; prin urmare, iată o a doua carte în perspectivă !

Către sfîrșitul călătoriei noastre, în timp ce mă aflam la Ascension, am primit o scrisoare în care surorile mele îmi spuneau că Sedgwick îl vizitase pe tata și-i spusese că voi ocupa un loc de cinste printre marii oameni de știință. Pe vremea aceea nu eram în stare să înțeleg cum de putuse afla ceva despre dările mele de seamă, dar am auzit (ceva mai

---

[1] Vezi *Călătoria unui naturalist...* cap. XVII, p. 365 și urm., „Arhipelagul Galapagos", în care Darwin descrie insulele Arhipelagului Galapagos, păsările și reptilele de pe aceste insule. În ediția romînească s-au reprodus după ediția rusă imagini de păsări și reptile la care se referă Darwin în acest capitol. De asemenea vezi și *Originea speciilor*, Editura Academiei R.P.R., 1958, cap. XII privitor la „Răspîndirea geografică", paragraful despre locuitorii insulelor oceanice, p. 322, și paragrafele următoare pînă la p. 331. N. trad.

FOR PRIVATE DISTRIBUTION.

THE following pages contain Extracts from LETTERS addressed to Professor HENSLOW by C. DARWIN, Esq. They are printed for distribution among the Members of the Cambridge Philosophical Society, in consequence of the interest which has been excited by some of the Geological notices which they contain, and which were read at a Meeting of the Society on the 16th of November 1835.

The opinions here expressed must be viewed in no other light than as the first thoughts which occur to a traveller respecting what he sees, before he has had time to collate his Notes, and examine his Collections, with the attention necessary for scientific accuracy.

CAMBRIDGE

Dec. 1, 1835.

Pagina titulară a broșurii cu extrase din scrisorile lui Ch. Darwin către John Henslow pe care acesta le-a tipărit la 1 decembrie 1835 difuzîndu-le printre membrii societății filozofice din Cambridge (după S. L. Sobol)

tîrziu) că Henslow citise în fața Societății filozofice din Cambridge [1] cîteva din scrisorile pe care i le trimisesem și le tipărise spre a fi difuzate în cerc restrîns. Colecția mea de oase fosile pe care i-o expediasem lui Henslow, trezise de asemenea un viu interes printre paleontologi. După ce am citit scrisoarea de acasă, m-am cățărat cu pași sprinteni pe munții din Ascension și am făcut să răsune rocile vulcanice sub ciocanul meu geologic! Toate acestea dovedesc cît eram de ambițios; totuși, cred că spun adevărul afirmînd că în anii următori, deși puneam cel mai mare preț pe aprecierea unor oameni ca Lyell și Hooker, care îmi erau prieteni, — marele public nu mă interesa. Nu vreau să spun că o recenzie favorabilă, sau vînzarea cu succes a cărților mele nu-mi făceau plăcere, însă această plăcere era trecătoare și sînt sigur că nu m-am abătut nici cu un inch din drumul meu ca să-mi cîștig vreun renume.

De la întoarcerea mea în Anglia, 2 octombrie 1836, pînă la căsătoria mea, 29 ianuarie 1839

Acești doi ani și trei luni îi consider ca pe cei mai activi din viața mea, deși am fost uneori bolnav, ceea ce m-a făcut să pierd oarecare timp. După mai multe călătorii dus și întors între Shrewsbury, Maer, Cambridge și Londra, la 13 decembrie m-am stabilit la Cambridge [2], unde se aflau toate colecțiile mele, în grija lui Henslow. Am rămas acolo trei luni și mi-am cercetat mineralele și rocile cu ajutorul profesorului Miller [3].

Am început să-mi pregătesc *Jurnalul de călătorie*, ceea ce nu era un lucru prea greu, deoarece îmi redactasem *Jurnalul* cu grijă, și munca cea mai importantă consta acum în a face un rezumat al celor mai interesante rezultate științifice pe care le obținusem. Am trimis de asemenea la Societatea geologică [4], la cererea lui Lyell, o scurtă dare de seamă

---

[1] Citite în ședința de la 16 noiembrie 1835 și tipărite într-o broșură de 31 pagini, spre a fi difuzate printre membrii Societății. F.D.

[2] În Fitzwilliam Street. F.D.

[3] William Hallowes Miller, 1801—1880. Profesor de Mineralogie, 1832—1870. N. B. — Profesor la Universitatea din Cambridge. S. L. S. (nota 98, p. 218).

[4] Geolog. Soc. Proc. ii, 1838, p. 446—449. F. D.

asupra observațiilor mele cu privire la ridicarea țărmului în Chili [1].

La 7 martie 1837, mi-am închiriat o locuință în Great Marlborough Street din Londra și am rămas acolo aproape doi ani, pînă m-am căsătorit [2]. În timpul acestor doi ani, mi-am terminat Jurnalul, am făcut mai multe comunicări în fața Societății geologice, am început să pregătesc manuscrisul pentru *Geological Observations* și m-am ocupat de publicarea lucrării *Zoology of the Voyage of the Beagle* [3]. În iulie, am început primul meu caiet de note pentru datele în legătură cu *Originea Speciilor*, lucrare asupra căreia meditasem mult timp și de care n-am încetat niciodată să mă ocup în următorii douăzeci de ani [4].

În timpul acestor doi ani, am mai ieșit cîte puțin în societate și am activat ca unul dintre secretarii onorifici ai *Societății geologice*. Îl vedeam foarte des pe Lyell. Una din trăsăturile sale caracteristice era respectul față de munca altora; și am fost tot atît de uimit cît și de încîntat de interesul pe care mi l-a arătat cînd, după întoarcerea în Anglia, i-am expus părerile mele cu privire la recifele de corali. Lucrul acesta m-a încurajat mult, iar sfatul și exemplul său au avut o deosebită influență asupra mea. În acest timp l-am văzut foarte des pe Robert Brown [5], „facile princeps botanicorum“ [6]. Îl vizitam de multe ori și luam cu el micul dejun de duminică dimineața, iar el revărsa asupră-mi bogata lui comoară de observații neașteptate și ascuțite, referitoare aproape totdeauna

---

[1] Lucrarea citată aici precede lucrarea intitulată *Geological Observations on the Volcanic Islands and Parts of South America, visited during the Voyage of H.M.S. „Beagle“* (1844). Această lucrare constituie partea a II-a a lucrării intitulată *Geology of the Voyage of the Beagle*, London, 1842 (*Life and Letters*, vol. III, p. 212 și 363). N. trad.

[2] Vezi nota a treia, p. 241. „Aceasta este întrebarea“. N. B.

[3] Zoologia călătoriei pe *Beagle*. N. trad.

[4] Acest celebru „Caiet de note“ al lui Darwin pe care el l-a ținut la zi, din iulie 1837 pînă în februarie 1838, este puțin cunoscut în prezent. (Vezi Ch. Darwin, *Opere*, t. III, p. 75—78, și 763—765. M. — L., 1939). S.L.S. (nota 100, p. 218).

[5] Robert Brown (1773—1858), botanist, bibliotecar la Linnean Society. N.B. — Mare sistematician și morfolog. Brown este primul cercetător care a descris nucleul celulei vegetale (1831). Tot lui îi aparține și descoperirea așa numitei mișcări browniene a particulelor microscopice solide, suspendate într-un lichid sau gaz. S.L.S. (nota 101, p. 218).

[6] „conducătorul indiscutabil al botaniștilor“. N. trad.

la amănunte fără importanţă, dar nu discuta niciodată cu mine probleme ştiinţifice mai vaste sau mai generale.

În aceşti doi ani am făcut cîteva excursii scurte, ca să mă odihnesc, şi una mai lungă la Terasele paralele din Glen Roy, asupra căreia am publicat o dare de seamă în *Philosophical Transactions* [1]. Această lucrare a fost o mare eroare, şi astăzi mi-e ruşine de ea. Adînc impresionat de ceea ce văzusem în legătură cu ridicarea ţărmului în America de Sud, am atribuit liniile paralele acţiunii mării, dar a trebuit să renunţ la această părere cînd Agassis şi-a expus teoria lui asupra lacurilor glaciare. Pentru că în stadiul nostru de cunoştinţe altă explicaţie nu era cu putinţă, am argumentat în favoarea acţiunii mării, şi această greşeală mi-a fost o lecţie bună : să nu mă mai bazez niciodată în ştiinţă pe un principiu exclusivist.

Deoarece nu puteam să mă ocup toată ziua numai de ştiinţă, în aceşti doi ani am citit mult şi în domenii variate, chiar şi cîteva cărţi de metafizică, deşi nu eram de loc apt pentru asemenea studii. Cam în aceeaşi epocă mi-au plăcut mult poeziile lui Wordsworth [2] şi Coleridge, şi pot să mă laud că am citit de două ori *Excursion*. Pe vremuri, cartea mea preferată, fusese *Paradise Lost* [3] a lui Milton, şi în excursiile mele din timpul călătoriei pe *Beagle*, cînd nu puteam să iau cu mine decît doar un volum mic, l-am ales totdeauna pe Milton [4].

---

[1] 1839, p. 39—82. F. D. — Glen Roy — valea Roy (Scoţia). Lucrarea lui Darwin referitoare la terasele paralele din Glen-Roy a fost publicată în 1839. Agassis şi Buckland au arătat că aceste terase reprezintă prin ele liniile litorale succesive ca înălţime, nu ale mării, după cum credea Darwin, ci ale lacurilor glaciale, adică a lacurilor care s-au format în cursul perioadei glaciale ca rezultat al umplerii văilor munţilor ale căror ieşiri erau închise de gheţar cu apele provenite din topirea acestora. S.L.S. (nota 102, p. 218).

[2] William Wordsworth (1770—1850), poet englez din şcoala romantică, aparţine şcolii „lacurilor" a poeţilor romantici, care la început proslăveau revoluţia franceză dar care după aceasta au început să dezvolte idei anti-revoluţionare şi mistico-religioase. Poemul lui Wordsworth *Excursion*, scris în anul 1814, este o idealizare a vieţii de la ţară, caracteristică lui Wordsworth.

[3] Paradisul pierdut. N. trad.

[4] John Milton (1608—1674), mare poet englez. În celebrele sale poeme *Paradisul pierdut* (1667) şi *Paradisul regăsit* (1671) Milton, „folosindu-se de imaginile Vechiului şi Noului Testament, a oglindit experienţa revoluţiei burgheze şi a arătat revolta maselor populare, ura lor împotriva monarhiei şi împotriva oricărei oprimări". S. L. S. (nota 104, p. 218—219).

Credința religioasă

În acești doi ani[1] am fost îndemnat să meditez mult asupra religiei. Pe cînd mă aflam pe bordul vasului *Beagle* eram destul de ortodox, și-mi amintesc că unii ofițeri rîdeau din toată inima de mine (cu toate că și ei erau ortodocși), pentru motivul că socoteam biblia ca o autoritate necorespunzătoare din punctul de vedere al moralității. Bănuiesc că îi amuza noutatea argumentului. Dar în acest timp am ajuns să înțeleg, treptat, că vechiul testament, începînd cu povestea, evident falsă, a facerii lumii, cu Turnul lui Babel, curcubeul ca semn ceresc etc. etc. și atribuindu-i lui dumnezeu sentimente de tiran răzbunător, nu era mai vrednic de crezare decît cărțile sfinte ale indienilor sau credințele oricărui sălbatic. Apoi îmi venea mereu în minte — și ideea n-aș fi putut-o înlătura chiar dacă aș fi crezut — că, în cazul cînd dumnezeu ar face acum o minune pentru indieni, ar îngădui ca această minune să fie legată de credința în Vishnu, Siva etc., așa cum e legat creștinismul de vechiul testament. Lucrul acesta mi s-a părut cu totul neverosimil.

Gîndindu-mă mai departe că, pentru a face pe orice om sănătos să creadă în minunile pe care se sprijină creștinismul, ar fi necesară dovada cea mai categorică, — că, cu cît cunoaștem mai bine legile imuabile ale naturii, cu atît mai neverosimile devin minunile, — că oamenii de pe vremea aceea erau ignoranți și creduli într-o măsură aproape de neînțeles pentru noi, — că nu se poate dovedi că evangheliile au fost scrise în același timp cu întîmplările pe care le povestesc, deoarece diferă între ele în multe amănunte importante, mult prea importante, pe cît se pare, pentru a fi considerate ca simple inexactități obișnuite la martori oculari ; — cu asemenea gînduri, cărora nu le acord nici cea mai mică noutate sau valoare afară de aceea de a mă fi influențat, am ajuns, treptat, să nu mai cred în creștinism ca într-o revelație divină. Faptul că multe religii false s-au răspîndit peste mari întinderi ale globului ca un foc năprasnic, a fost pentru mine un argument puternic. Oricît de frumoasă ar fi morala noului testament, cu greu se poate tăgădui că perfecțiunea ei atîrnă în parte de interpretarea pe care o dăm noi astăzi metaforelor și alegoriilor.

---

[1] Din octombrie 1836 pînă în ianuarie 1839. F. D.

Totuşi, nu voiam să renunţ la credinţa mea. Sînt sigur de asta, deoarece îmi amintesc bine că de foarte multe ori imaginam reverii, fie luate din scrisorile vechi ale unor romani distinşi, fie din manuscrise ce ar fi fost descoperite la Pompei sau în altă parte, reverii care confirmau în chip uimitor tot ce era scris în evanghelii. Dar, a da frîu liber imaginaţiei ca să născocesc dovezi suficiente spre a mă convinge, a ajuns să-mi fie din ce în ce mai greu. În felul acesta, necredinţa s-a furişat în sufletul meu cu încetul, însă pînă la urmă definitiv. Ritmul a fost atît de lent, încît n-am simţit nici un fel de amărăciune, şi de atunci nu m-am mai îndoit niciodată, nici o secundă măcar, de adevărul concluziilor mele. Într-adevăr, mi-ar veni greu să înţeleg cum ar putea dori cineva să fie adevărat creştinismul, cînd în cazul acesta limbajul simplu al textului ne asigură că oamenii care nu cred, şi printre aceştia ar fi şi tata şi fratele meu, şi aproape toţi prietenii mei cei mai buni, vor fi osîndiţi la pedeapsa veşnică. Şi aceasta e o doctrină condamnabilă [1].

Cu toate că nu m-am gîndit mult la existenţa unui dumnezeu ca persoană decît destul de tîrziu în viaţa mea, voi nota aici concluziile destul de vagi la care am ajuns. Vechiul argument al intenţiei în natură, adus de Paley, care odinioară îmi părea atît de convingător, cade acum, cînd a fost descoperită legea selecţiei naturale. Nu mai putem susţine, de pildă, că articulaţia frumoasă a unei scoici bivalve trebuie să fi fost făcută de o fiinţă inteligentă, aşa cum este făcută balamaua unei uşi de către om. S-ar putea spune că nu există mai multă intenţie în variaţia fiinţelor organice şi în acţiunea selecţiei naturale, decît în direcţia din care bate vîntul. În natură, totul e rezultatul unor legi imuabile. Dar am discutat acest subiect la sfîrşitul cărţii mele *Variation of Domestic Animals*

[1] D-na Darwin a notat acest pasaj (de la „şi de atunci nu m-am mai îndoit niciodată"... pînă la „doctrină condamnabilă") cu mîna ei. Ea a scris: Mi-ar displăcea să se publice pasajul dintre paranteze. Mi se pare că nu-i matur. Nimic nu se poate spune prea aspru cu privire la doctrina pedepsei veşnice pentru necredinţă, — însă acum foarte puţini ar numi aceasta „creştinism" (deşi cuvîntul e scris acolo). Este o chestiune de inspiraţie verbală. E.D." (Emma Darwin), oct. 1882. Acest pasaj a fost scris la şase luni după moartea soţului său, în a doua copie a *Autobiografici,* copie scrisă de mîna lui Francis. Pasajul n-a fost publicat. Vezi introducerea. N.B.

and Plants[1], și argumentului pe care l-am adus acolo, după cît mi-aduc aminte, nu i s-a răspuns.

Dar trecînd peste nesfîrșitele și minunatele adaptări cu care ne întîlnim peste tot, ne putem întreba cum s-ar putea explica orînduirea fericită a lumii? Unii scriitori sînt într-adevăr atît de mult impresionați de numărul suferințelor din lume încît uitîndu-se la toate ființele sensibile, ei se îndoiesc dacă există mai multă fericire decît nenorocire, adică dacă, în totalitatea ei, lumea e bună sau rea. După părerea mea, fericirea e cea care predomină, în mod hotărît, deși lucrul acesta ar fi foarte greu de dovedit. Dacă admitem adevărul cuprins în această concluzie, el se armonizează bine cu efectele pe care le putem aștepta de la selecția naturală. Dacă toți indivizii unei specii ar suferi, în mod obișnuit, extrem de mult, ei nu s-ar mai gîndi să-și propage specia; dar nu avem nici un motiv să credem că lucrul acesta s-a întîmplat vreodată, sau măcar o dată. De altminteri și alte considerații duc la credința că toate ființele sensibile au fost alcătuite așa fel ca, în general, să se poată bucura de fericire.

Toți care cred, ca și mine, că toate organele corporale și mintale ale tuturor ființelor (cu excepția acelora care nu prezintă nici un avantaj și nici un dezavantaj pentru posesorul lor), s-au dezvoltat prin selecție naturală sau prin supraviețuirea celui mai apt, împreună cu folosirea sau deprinderea[2], vor admite că aceste organe s-au format în așa fel, încît posesorii lor să poată concura cu succes cu alte ființe și, în felul

[1] *Variația animalelor și a plantelor sub influența domesticirii.* N. trad. Tata se întreba dacă urmează să credem că forma bucăților de stîncă sfărîmată, pe care mîna omului le așază laolaltă ca să-și construiască locuința, a fost potrivită dinainte. Dacă nu, atunci de ce am crede că variațiile plantelor și animalelor domestice sînt orînduite dinainte, de dragul creatorului. „Dar dacă renunțăm la principiu într-un singur caz, nici o umbră de rațiune nu poate fi atribuită credinței că variațiile, chiar în natură, au fost special și intenționat dirijate, și că rezultatul acelorași legi generale a stat la baza selecției naturale în realizarea celor mai perfecte animale adaptate pe pămînt, inclusiv a omului". *Variation of Animals and Plants under Domestication*, prima ed., vol. ii, p. 431. F. D.

[2] „împreună cu folosirea sau deprinderea" a fost adăugat mai tîrziu. Numeroasele corecturi și schimbări în cursul acestei propoziții dovedesc preocuparea crescîndă a autorului cu privire la posibilitatea existenței altor forțe care lucrează în afara selecției naturale. Vezi p. 24. N. B.

acesta, să crească în număr. Un animal poate fi determinat să urmeze acţiunea cea mai folositoare pentru specie prin suferinţă, adică prin durere, foame, sete şi frică, — sau prin plăcere, adică prin mîncare, băutură şi propagarea speciei etc., sau prin amîndouă mijloace combinate, adică prin căutarea hranei. Dar durerea sau suferinţa de orice fel, dacă sînt de lungă durată, provoacă depresiune şi micşorează puterea de acţiune ; totuşi, ea e bine venită ca să facă fiinţa să se apere împotriva oricărei nenorociri mari sau neaşteptate. Pe de altă parte, senzaţiile plăcute, pot continua multă vreme fără nici un efect depresiv ; dimpotrivă, ele stimulează întreg sistemul spre o acţiune sporită. Prin urmare, s-a întîmplat ca cele mai multe, sau toate fiinţele sensibile să se dezvolte în aşa fel prin selecţia naturală, încît senzaţiile plăcute să le servească drept călăuze obişnuite. Vedem acest lucru în plăcerea pentru efort, uneori chiar pentru un efort mai mare al trupului şi al minţii, — în plăcerea meselor noastre de fiecare zi, şi mai ales în plăcerea care decurge din sociabilitate şi din dragostea pentru familiile noastre. Suma unor asemenea plăceri, care sînt obişnuite sau care se întîmplă des, dau celor mai multe fiinţe sensibile, după cum cu greu pot să mă îndoiesc, un plus de fericire faţă de suferinţă, deşi multora li se întîmplă, din cînd în cînd să sufere mult. O asemenea suferinţă e foarte compatibilă cu credinţa în selecţia naturală, care nu e încă perfectă în acţiunea ei, dar care tinde numai să asigure succesul cît mai deplin fiecărei specii, în lupta pentru viaţă cu alte specii, într-un complex admirabil şi în condiţii variate.

Nimeni nu contestă faptul că e multă suferinţă pe lume. Unii au încercat să explice lucrul acesta referindu-se la om, imaginîndu-şi că suferinţa serveşte perfecţionării lui morale. Dar numărul oamenilor din lume e neînsemnat în comparaţie cu numărul tuturor celorlalte fiinţe, şi acestea deseori sufăr foarte mult, fără nici o perfecţionare morală. O fiinţă atît de puternică şi atît de atotştiutoare cum e dumnezeu, care a fost în stare să creeze universul, este, pentru minţile noastre limitate, atotputernică şi atotştiutoare, şi presupunerea că bunăvoinţa ei ar fi limitată, revoltă puterea noastră de înţelegere, pentru că, ce avantaj ar putea să aibă suferinţa milioanelor de fiinţe inferioare de-a lungul timpului aproape infinit ? Acest argument foarte vechi cu privire la existenţa suferinţei, adus împotriva existenţei unei prime cauze inteligente, mi se pare puternic, în timp ce, după cum pe drept s-a remarcat,

prezența unei suferințe mari se împacă bine cu concepția că toate ființele organice s-au dezvoltat prin variație și selecție naturală.

Astăzi, argumentul cel mai obișnuit în favoarea existenței unui dumnezeu inteligent, se trage dintr-o convingere lăuntrică adîncă și din sentimente trăite de cei mai mulți oameni. Dar nu putem pune la îndoială faptul că indienii, mahomedanii și alții ar argumenta în același fel și cu o forță egală în favoarea existenței unui dumnezeu sau a mai multor dumnezei, în timp ce budiștii ar putea să argumenteze că nu există nici un dumnezeu [1]. De asemenea sînt multe triburi sălbatice, despre care nu se poate spune sub nici o formă că ei cred în ceea ce numim noi dumnezeu : ei cred într-adevăr în spirite sau fantome, și așa cum au arătat Tayler și Herbert Spencer, e explicabil cum a putut să apară o astfel de credință [2].

Pe vremuri, am fost îndemnat spre convingerea fermă a existenței lui dumnezeu și a nemuririi sufletului, de sentimente ca acelea despre care tocmai am vorbit, — deși nu cred că sentimentul religios a fost vreodată puternic dezvoltat în mine. Scriam în *Jurnalul* meu, în timp ce mă aflam în mijlocul măreției unei păduri braziliene, că „nu e cu putință să redai o ideie adecvată a unor sentimente mai înalte de uimire, de admirație și devotament care umplu și înalță mintea“. Îmi amintesc bine de convingerea mea că un om e ceva mai mult decît simpla respirație a trupului. Acum însă, chiar și cele mai mărețe priveliști nu ar mai trezi în mine asemenea sentimente și convingeri. Se poate spune, într-adevăr, că sînt ca un om care și-a pierdut însușirea de a percepe culorile și credința generală a oamenilor cu privire la existența culorii roșii, pune în evidență pierderea actuală a însușirii mele de percepție, care nu e lipsită de valoare. Acest argument ar fi valabil dacă toți oamenii din toate rasele ar avea aceeași convingere lăuntrică despre existența unui dumnezeu ; dar știm că lucrul acesta e departe de a fi adevărat. De aceea nu pot

[1] După cum se vede, Darwin, fiind un slab cunoscător al literaturii referitoare la budism, urmează pe savanții burghezi care zugrăveau budismul ca pe o religie fără dumnezeu, ca pe o religie „ateistă“. Aceasta însă nu corespunde de loc cu realitatea. S.L.S. (nota 109, p. 220).

[2] În lucrarea lui Ch. Darwin, despre *Originea omului și selecția sexuală,* cap. III, p. 210—213, Darwin examinează problema originii religiei și credinței în dumnezeu (Ch. Darwin, *Opere,* t. V, 1953. Edit. Academiei de șiințe din U.R.S.S.). Tot aici se găsesc și referiri la lucrările lui Taylor, Lubbock și Spencer. S. L. S. (nota 110, p. 220).

înțelege că asemenea sentimente și convingeri lăuntrice pot constitui o evidență a ceea ce există într-adevăr. Starea de spirit pe care mi-o suscitase odinioară o priveliște grandioasă, și care era intim legată de credința în dumnezeu, nu se deosebea esențial de ceea ce numim adesea simțul sublimului, și oricît ar fi de dificil să explicăm geneza acestui simț, cu greu am putea să-l acceptăm ca pe un argument în favoarea existenței lui dumnezeu mai mult decît sentimentele tot atît de puternice, deși vagi, pe care ni le suscită muzica.

În ceea ce privește nemurirea [1], nimic nu-mi arată cît de puternică și aproape instinctivă e credința ca părerea, susținută acum de cei mai mulți fizicieni, anume că soarele, cu toate planetele lui, se vor răci prea mult cu timpul ca să mai mențină viața, afară de cazul cînd, într-adevăr, vreun corp ceresc uriaș ar pătrunde în soare și, în felul acesta, i-ar da o nouă viață [2]. Credința mea că, într-un viitor îndepărtat, omul va deveni o ființă mult mai perfectă decît este astăzi ; această credință este de neconceput dacă omul, ca și toate celelalte viețuitoare e sortit să dispară cu totul după un astfel de progres lent, dar îndelung continuat. Pentru cei care admit pe de-a-ntregul nemurirea sufletului omenesc, distrugerea lumii noastre nu le va apărea atît de cumplită.

Un alt izvor de convingere în existența lui dumnezeu, legată de rațiune și nu de simțuri, îmi face impresia că ar avea mai multă greutate. Această convingere rezultă din dificultatea extremă, aș zice chiar imposibilitatea de a concepe acest univers imens și minunat, care-l include și pe om cu capacitatea lui de a privi mult în urmă și departe în viitor, ca rezultat al unei întîmplări oarbe sau al unei necesități. Gîndindu-mă așa, nu pot să nu-mi înalț privirea spre o primă cauză cu o minte lucidă analoagă într-o oarecare măsură cu a omului și merit să fiu numit teist.

---

[1] Pasaj adăugat mai tîrziu la sfîrșitul paragrafului. N.B.

[2] Darwin are în vedere teoriile astronomilor și fizicienilor de pe timpul lui, potrivit cărora comprimarea soarelui este izvorul căldurii solare. Helmholtz a calculat că după 5 milioane de ani, soarele se va comprima pînă la jumătate din volumul său actual, iar după 7 milioane de ani densitatea lui va fi egală cu densitatea pămîntului și atunci el va înceta de a mai iradia lumină și căldură. Dezvoltarea ulterioară a științei a arătat caracterul profund eronat al tuturor acestor raționamente. Adevăratul izvor al căldurii solare îl formează energia intraatomică, eliberată în timpul dezagregării atomilor din masa solară. S.L.S. (nota 112, p. 220).

Această concluzie [1] a fost puternică în mintea mea, atît cît îmi pot aminti, cam pe vremea cînd scriam *Originea speciilor*, și de atunci ea a slăbit treptat, cu multe fluctuații. Dar după aceea, s-a născut îndoiala dacă poate oare mintea omului — care s-a dezvoltat, după părerea mea nezdruncinată, dintr-o minte tot atît de inferioară ca a celui mai inferior animal, — să fie crezută cînd trage asemenea concluzii importante? Oare nu cumva aceste concluzii sînt rezultatul legăturii dintre cauză și efect, care ne apare ca necesară, dar care atîrnă, pe cît se pare, numai de experiența moștenită? Nu trebuie să trecem cu vederea nici probabilitatea întipăririi constante a credinței în dumnezeu în imaginația copiilor, care are un efect atît de puternic, și poate moștenit, asupra minții lor încă incomplet dezvoltată, încît ar fi tot atît de greu pentru ei să se lepede de credința în dumnezeu ca și pentru o maimuță să-și piardă frica și ura instinctivă de șerpi [2].

---

[1] Adaos de patru rînduri, scrise mai tîrziu. În volumul manuscris al lui Charles Darwin, adaosul paginii intercalate este scris de fiul său mai mare. În volumul lui Francis Darwin, el apare scris de mîna lui Charles. N.B.

[2] Adăugat mai tîrziu. Emma Darwin i-a scris lui Francis și a cerut, în 1885, în timp ce el tipărea *Autobiografia,* să omită această frază. Scrisoarea e așa cum urmează:

„Emma Darwin către fiul său Francis. 1885.

Dragă Francis,

Este o frază în *Autobiografie* pe care doresc foarte mult s-o las la o parte, fără îndoială și pentru că părerea tatălui tău că *toată* morala s-a dezvoltat prin evoluție e dureroasă pentru mine, dar și pentru că acolo unde această frază este plasată provoacă un fel de șoc, care te-ar făcea să spui, pe nedrept, că el a considerat toate credințele spirituale ca nefiind mai superioare decît aversiunile sau înclinările ereditare ca, de pildă, frica maimuțelor de șerpi.

Cred că această aparentă lipsă de respect ar dispărea dacă prima parte a ipotezei n-ar fi ilustrată cu exemplul maimuțelor și al șerpilor. Nu cred că e nevoie să-l consulți pe William pentru această omisiune, deoarece ea nu ar schimba miezul întreg al *Autobiografiei.* Aș dori, dacă e posibil, să eviți a provoca vre-o suferință prietenilor religioși ai tatălui tău, care-i sînt profund atașați și pe care îmi închipui cît de mult i-ar lovi această frază chiar pe cei mai liberali cum ar fi Ellen Tollett și Laura, mult mai mult pe amiralul Sullivan, tanti Carolina etc., și chiar pe bătrînii noștri servitori.

Cu drag

E.D."

Această scrisoare a apărut în cartea *Emma Darwin,* de Henrietta Litchfield, în ediția privată tipărită la Cambridge University Press, în 1904. În Ediția publică a lui John Murray, din 1915, ea a fost omisă. N.B.

Nu pot pretinde să aduc cea mai mică lumină în probleme atît de obscure. Misterul începutului tuturor lucrurilor nu poate fi rezolvat de noi, şi, în ceea ce mă priveşte, trebuie să mă mulţumesc a rămîne un agnostic.

Un om care nu are o credinţă sigură şi mereu prezentă în existenţa unui dumnezeu personal, sau a unei existenţe viitoare cu pedeapsă şi răsplată, poate avea ca principiu de viaţă, atît cît pot eu înţelege, să urmeze numai acele impulsuri şi instincte care sînt cele mai puternice, sau care i se pare a fi cele mai bune. Aşa procedează un cîine, dar el face lucrul acesta orbeşte. Pe cînd un om se uită înainte şi îndărăt şi compară diferitele lui sentimente, dorinţe şi amintiri. După aceea găseşte, de acord cu părerea celor mai înţelepţi dintre oameni, că cea mai mare satisfacţie se obţine urmînd anumite impulsuri, şi anume instinctele sociale. Dacă el acţionează pentru binele altora, va primi încuviinţarea camarazilor săi şi va cîştiga dragostea acelora lîngă care trăieşte. Şi acest din urmă cîştig este, fără îndoială, cea mai înaltă plăcere pe pămînt. Încetul cu încetul îi va fi greu să asculte de pasiunile lui sensoriale mai curînd decît de impulsurile mai superioare, care îndată ce-i ajung obişnuite aproape că le putem numi instincte. Întîmplător raţiunea îl poate face să lucreze împotriva părerii altora, a căror încuviinţare, apoi el n-o va mai căpăta. Va avea, totuşi, satisfacţia deplină de a şti că şi-a urmat îndemnul lăuntric, adică conştiinţa. În ceea ce mă priveşte, cred că am procedat corect studiind şi închinîndu-mi cu stăruinţă toată viaţa mea ştiinţei. Nu am nici o remuşcare că aş fi înfăptuit vreun mare păcat, dar de multe ori am regretat că n-am făcut, direct, mai mult bine semenilor mei. Singura şi umila mea scuză e sănătatea mult prea şubredă şi constituţia mea intelectuală, care nu-mi îngăduie decît cu greu să trec de la o problemă sau de la o ocupaţie la alta. Mă pot gîndi cu mare satisfacţie că mi-am consacrat operelor de filantropie tot timpul meu, şi nu numai o parte din el, deşi aceasta ar fi fost o conduită mult mai bună.

Nimic[1] n-a fost mai remarcabil în a doua jumătate a vieţii mele, decît răspîndirea scepticismului sau raţionalismului. Înainte de a mă logodi, tata mă sfătuise să-mi ascund cu

[1] Acest aliniat are o notă, scrisă de Charles Darwin: „scrisă în 1879, copiată în apr. 22, 1881“. Probabil că se referă tot la aliniatul anterior. N.B.

grijă îndoielile, deoarece, zicea el, cunoscuse suferinţi mari pricinuite în felul acesta oamenilor căsătoriţi. Totul mergea destul de bine pînă ce soţia sau soţul se îmbolnăvea. După aceea, unele femei sufereau cumplit, deoarece se îndoiau de vindecarea soţilor lor, făcîndu-i prin aceasta să sufere şi ei. Tata a adăugat că el nu cunoscuse de-a lungul întregii sale vieţi decît trei femei sceptice, şi trebuie să amintesc că el cunoscuse nenumăraţi oameni şi că avusese o extraordinară putere de a cîştiga încrederea tuturor. Cînd l-am întrebat care erau cele trei femei mi-a mărturisit că una din ele era cumnata lui, Kitty Wedgwood [1], că el nu avea nici o dovadă evidentă despre scepticismul ei, ci doar o foarte vagă idee, sprijinită pe convingerea că o femeie cu un spirit atît de pătrunzător ca al ei nu putea fi o credincioasă. Astăzi, cu puţinele mele cunoştinţe, întîlnesc (sau am întîlnit) mai multe femei căsătorite a căror credinţă este abia ceva mai mare decît a soţilor lor. Tata obişnuia să citeze un argument căruia nu i se putea opune nici un răspuns, cu care o doamnă în vîrstă, o oarecare d-nă Barlow, care îl suspecta de a nu fi ortodox, nădăjduia să-l convertească: — „Doctore, după cum ştiu că zahărul e dulce cînd îl pun în gură, tot aşa ştiu că mîntuitorul există“.

De la căsătoria mea, 29 ianuarie 1839, şi şederea în Upper Gower Street, pînă la plecarea noastră din Londra şi stabilirea la Down, la 14 septembrie 1842

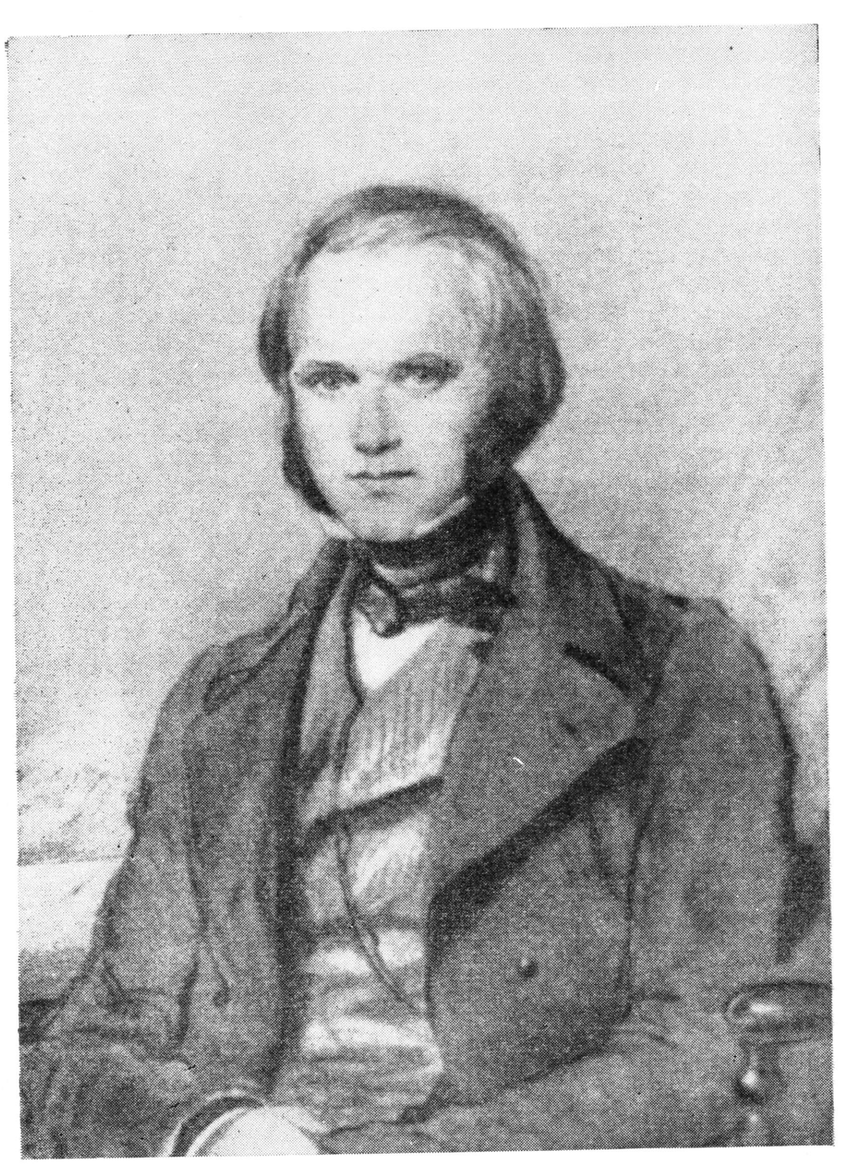
O cunoaşteţi bine pe mama, copii, şi ştiţi ce mamă neasemuită a fost totdeauna pentru voi toţi. Ea a fost cea mai mare binecuvîntare a mea, şi pot să mărturisesc că niciodată, în toată viaţa, n-am auzit-o spunînd un singur cuvînt pe care eu nu l-aşi fi îngăduit. Niciodată nu i-a lipsit sentimentul cel mai duios pentru mine, şi a suferit cu cea mai mare răbdare desele mele lamentări din pricina sănătăţii şubrede şi a tristeţii mele. Nu cred că a pierdut vreodată prilejul să facă o

---

[1] Kitty Wedgwood (1774—1823) sora mai mică a lui Josiah Wedgwood (unchiul lui Ch. Darwin) şi a Susanei Wedgwood (mama lui Ch. Darwin). S. L. S. (nota 116, p. 220).

Emma Darwin, soţia lui Ch. Darwin (acuarelă din anul 1839 de John Richmond) (după S. L. Sobol).

Charles Darwin (acuarelă din anul 1839 de John Richmond) (după S. L. Sobol).

faptă bună pentru cei din jurul ei. Mă minunez de norocul pe care l-am avut că, fiindu-mi infinit superioară prin toate calităţile ei morale unice, a primit să-mi fie soţie. De-a lungul vieţii ea mi-a fost sfătuitor înţelept şi mîngăietor plin de optimism. Fără ea, viaţa mi-ar fi fost mult timp nenorocită din pricina sănătăţii mele şubrede. Ea şi-a cîştigat dragostea şi admiraţia tuturor celor din jurul ei [1].

(Demnă de amintit e scrisoarea frumoasă pe care mi-a adresat-o curînd după căsătoria noastră) [2].

Într-adevăr, am fost foarte fericit în mijlocul familiei mele, şi trebuie să vă spun vouă, copiii mei, că nici unul din voi nu mi-aţi făcut nici cea mai mică grijă, afară de aceea a sănătăţii voastre. Bănuiesc că sînt foarte puţini părinţi a cinci copii care să poată spune, cu adevărat, acest lucru. Cînd eraţi mici de tot, era o plăcere pentru mine să mă joc cu voi, şi suspin la gîndul că asemenea zile nu se pot întoarce niciodată. Din frageda voastră copilărie şi pînă astăzi, cînd sînteţi mari, voi toţi, băieţi şi fete, aţi fost totdeauna foarte drăguţi, simpatici şi afectuoşi şi faţă de noi, şi voi între voi. Cînd toţi, sau cei mai mulţi dintre voi eraţi acasă (şi, slavă cerului, lucrul acesta se întîmpla destul de des), nici o petrecere nu-mi putea fi mai plăcută, după mine, şi nu-mi doream altă societate. Am avut doar o foarte crudă durere prin moartea lui Annie, la Malvern, la 24 aprilie 1851, cînd abia împlinise zece ani. Era un copil nespus de dulce şi afectuos şi sînt sigur că ar fi fost o femeie minunată. Dar nu voi mai spune aici nimic despre firea ei, deoarece am scris cu privire la asta o scurtă schiţă, la puţin timp după moartea ei. Îmi mai vin încă uneori lacrimi în ochi cînd îmi aduc aminte de drăgălăşeniile ei [3].

Timp de trei ani şi opt luni, cît am stat la Londra, m-am ocupat mai puţin de munca mea ştiinţifică decît în cursul

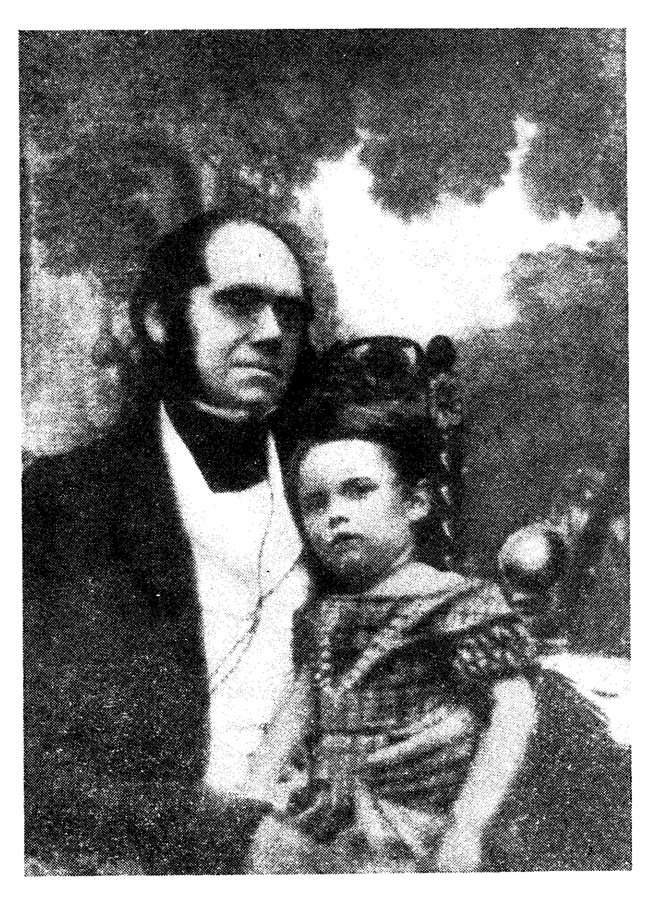
---

[1] Pasaj inclus în *More Letters*, vol. I, p. 30, dar nepublicat în *Autobiografie*.

[2] Vezi nota a patra, p. 244. N. B. Această frază a fost adaugată de către Darwin cu creionul. În corespondenţa lui Emma Darwin, în 2 volume (*Emma Darwin: A Century of Family Letters*, 1792—1896, editată de H. Litchfield, Londra, 1915) nu se află nici o scrisoare a lui Emma Darwin către Ch. Darwin „curînd după căsătorie", adică ianuarie-februarie 1839. S. L. S. (nota 117, p. 220—21). Scrisorile apar în *Autobiografie* editate de N. Barlow la un an după editarea ei de către S. L. Sobol. N. trad.

[3] O povestire mai completă despre Annie poate să fie găsită în *Life and Letters*, vol. I, p. 132. N.B.

oricărei alte perioade de timp din viaţa mea, deşi am muncit din greu, cît am putut. Lucrul acesta s-a datorat deselor reve-

Charles Darwin în vîrstă de 43 ani împreună cu fiul său cel mare William (după o daguerotipie în posesiunea lui Sir Charles Darwin, Cambridge) (după N. Barlow).

niri a unei proaste stări de sănătate şi unei boli grave şi de lungă durată. Cea mai mare parte din timpul cînd puteam să fac ceva, o consacram lucrării mele *Coral Reefs*[1], pe care o

[1] Recifile de corali. N. trad.

începusem înainte de căsătorie şi a cărei ultimă corectură am făcut-o la 6 mai 1842. Această carte, deşi mică, mi-a luat două zeci de luni de muncă grea, deoarece a trebuit să citesc toate lucrările cu privire la insulele din Pacific şi să consult nenumărate hărţi. Lucrarea a fost mult apreciată de oamenii de ştiinţă, iar teoria pe care o cuprinde cred că e bine stabilită acum.

Nici o altă lucrare a mea n-am început-o într-un spirit atît de deductiv ca pe aceasta, deoarece întreaga teorie a fost concepută pe coasta de vest a Americii de Sud, înainte de a fi văzut un adevărat recif de corali. Prin urmare, a trebuit doar să verific şi să-mi extind vederile mele printr-o cercetare atentă a recifelor vii [1]. Dar ar fi necesar să se ţină seama de faptul că, în timpul celor doi ani precedenţi, asistasem tot timpul la efectele produse asupra ţărmului Americii de Sud de ridicarea intermitentă a pămîntului, o dată cu denudarea şi depozitarea de sedimente. În mod necesar, lucrul acesta m-a făcut să mă gîndesc mult la efectele scufundării, şi a fost uşor să înlocuiesc, în imaginaţie, depozitarea continuă de sediment prin creşterea în sus a coralilor. În felul acesta, nu făceam decît să formulez teoria mea cu privire la formarea recifelor-bariere de corali şi a atolilor.

În timpul cît am stat la Londra, afară de această lucrare asupra recifelor de corali, am prezentat în faţa Societăţii Geologice studii asupra blocurilor eratice din America de Sud [2], asupra cutremurelor [3] şi asupra formării prin intermediul rîmelor a pămînturilor fertile [4]. Am continuat de asemenea să supraveghez publicarea lucrării *Zoology of the Voyage of the Beagle* şi n-am încetat nici să adun date cu privire la originea speciilor. Şi toate acestea le făceam uneori chiar cînd nu eram în stare să lucrez nimic altceva din pricina bolii.

În vara anului 1842 mă simţeam mai sănătos decît pînă atunci, aşa că am plecat, singur, într-o scurtă călătorie prin nordul Ţării Galilor, ca să observ efectele vechilor gheţari care umpluseră odinioară toate văile mai mari. Am publicat apoi o scurtă dare de seamă despre cele văzute în *Philoso-*

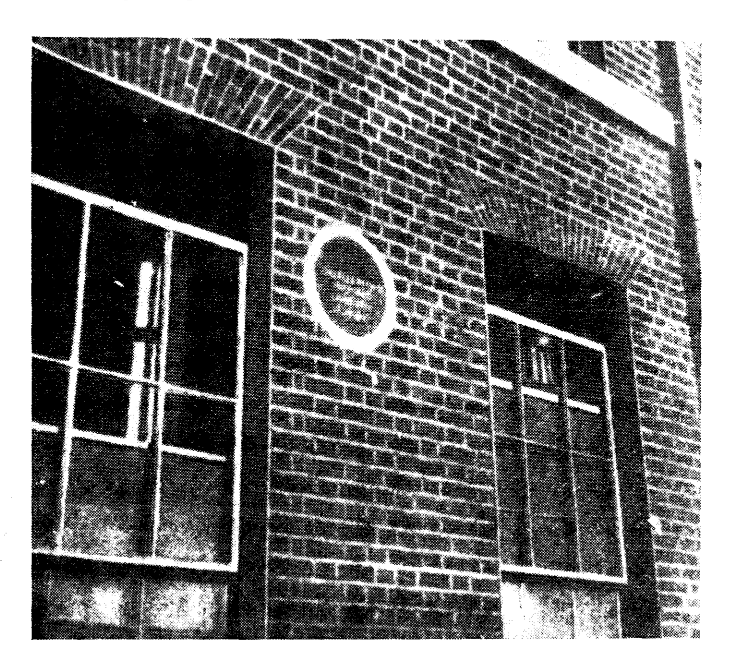
[1] Vezi mai amănunţit *„Călătoria unui naturalist în jurul lumii...* cap. XX, Editura tineretului. N. trad.

[2] Geolog. Soc., Proc. iii, 1842.

[3] Geolog. Trans. I, 1840.

[4] Geolog. Soc. Proc. ii, 1838. F. D.

phical Magazine[1]. Această excursie m-a interesat nespus de mult, şi a fost ultima oară cînd am mai avut destulă putere să mă urc pe munţi sau să fac drumuri lungi pe jos, aşa cum cere munca geologică.

Casa din Londra pe Hower Street unde a locuit Ch. Darwin între anii 1839—1842. În primăvara anului 1941 casa a fost distrusă de o bombă (după S. L. Sobol).

În prima parte a şederii noastre la Londra[2] am fost destul de sănătos ca să frecventez societatea, şi am cunoscut mulţi oameni de ştiinţă şi alţii, mai mult sau mai puţin distinşi. Vă voi împărtăşi impresiile mele asupra unora dintre ei, deşi am foarte puţine lucruri interesante de spus.

Pe Lyell l-am văzut mai mult decît pe oricare altul, atît înainte cît şi după căsătoria mea. Gîndirea lui se caracteriza,

---

[1] Philosophical Magazine, 1842.

[2] Aceste amintiri pînă la „şederea la Down“ (p. 124) adăugate în aprilie 1881, indică o uşoară repetiţie. N.B.

după părerea mea, prin claritate, prudență. raționament sănătos și o mare originalitate. Cînd îi împărtășeam vreo observație în legătură cu geologia, el nu-și găsea astîmpăr, pînă ce nu vedea limpede întreaga problemă, și de multe ori mă făcea s-o văd și eu mai limpede decît o văzusem înainte. Lyell era în stare să aducă ipotezei mele toate obiecțiile posibile, și chiar după ce înlăturam aceste obiecții, el tot mai stătea încă mult la îndoială. Altă caracteristică a lui era simpatia sinceră față de munca celorlalți oameni de știință.

După întoarcerea mea din călătoria pe *Beagle*, i-am explicat vederile mele asupra recifelor de corali, vederi care se deosebeau de ale lui, și am fost foarte surprins și încurajat de interesul viu pe care mi-l arăta. În asemenea împrejurări, cînd era absorbit de gînduri, își lua poziții ciudate, sprijinindu-și de multe ori capul de scaun în timp ce stătea în picioare. Plăcerea ce i-o dădea știința era puternică și arăta cel mai viu interes progresului viitor al omenirii. Avea o inimă nespus de bună și era cu totul liberal în credințele lui religioase, sau mai curînd în necredințele lui. Era, totuși, un teist convins. Neobișnuit de candid, Lyell a dovedit aceasta făcîndu-se, la bătrînețe, adept al teoriei descendenței, deși își cîștigase o deosebită faimă opunîndu-se concepțiilor lui Lamarck. Mi-a amintit că, cu mulți ani în urmă, îi spusesem, discutînd despre împotrivirea vechii școli de geologi la noile lui vederi : „Ce bine ar fi dacă toți oamenii de știință ar trebui să moară la șaizeci de ani ! Pentru că mai tîrziu, s-ar împotrivi, cu siguranță, tuturor doctrinelor noi !“ Spera însă că acum îi va fi îngăduit să trăiască. Avea un mare simț al umorului și povestea adesea anecdote amuzante. Îi plăcea nespus societatea, mai ales societatea oamenilor distinși și a celor sus puși. Și această supraestimare a poziției omului în societate mi se părea cea mai mare slăbiciune a lui. Obișnuia să discute cu lady Lyell, ca pe o problemă extrem de serioasă, dacă trebuia sau nu să primească anumite invitații speciale. Dar cum el nu cina în oraș mai mult de trei ori pe săptămînă, ca să nu-și piardă timpul, felul cum își cerceta invitațiile era, într-o oarecare măsură, îndreptățit. Cu cît îmbătrînea, cu atît aștepta mai cu plăcere, ca pe o mare răsplată, să iasă mai des seara. Dar n-a mai avut parte de această plăcere, deoarece i-au slăbit puterile.

Știința geologică îi datorește nespus de mult lui Lyell, mai mult, după părerea mea, decît oricărui alt geolog pînă la el.

Cînd eram pe punctul de a pleca în călătoria pe *Beagle*, înțeleptul Henslow, care, ca toți ceilalți geologi credea pe atunci în cataclismele succesive, m-a sfătuit să-mi procur și să studiez primul volum din *Principii* care tocmai apăruse, dar să nu-mi însușesc cu nici un preț teoriile susținute acolo. Cît de diferit ar vorbi astăzi cineva despre *Principii*! Sînt mîndru cînd îmi aduc aminte că prima localitate pe care am studiat-o din punct de vedere geologic, și anume St. Jago din arhipelagul Capului Verde, m-a convins de superioritatea covîrșitoare a teoriilor lui Lyell asupra acelora susținute în orice altă lucrare din cîte cunoșteam.

Efectele considerabile ale operelor lui Lyell ajunseseră evidente pe vremuri datorită progreselor în diferite domenii ale științei din Franța și din Anglia. Uitarea totală de acum a ipotezelor extravagante ale lui Elie de Beaumont, ca de pildă *Craters of Elevation*[1] și *Lines of Elevation*[2] (pe acestea din urmă l-am auzit pe Sedgwick ridicîndu-le în slavă la Societatea geologică) poate fi atribuită din plin lui Lyell.

Cunoșteam mai mult sau mai puțin pe toți geologii de valoare de pe vremea cînd geologia înainta cu pași triumfători. Îmi plăceau aproape toți, cu excepția lui Buckland[3],

---

[1] Cratere de ridicare. N. trad. Elie de Beaumont (1798—1874) eminent geolog francez, aparținea școlii lui Cuvier care elaborase teoria catastrofelor. Beaumont împreună cu Leopold von Buch, apăra teoria „craterelor prin ridicare" potrivit căreia munții din jurul vulcanilor s-au ridicat sub influența forțelor subterane; sub acțiunea acestor forțe s-ar produce un fel de ridicare a solului care uneori crapă și în felul acesta s-ar forma munți inelari în centrul cărora apare treptat conul cu craterul vulcanului „cratere prin ridicare". Caracterul eronat al acestei teorii rezultă din faptul că, de regulă, munții inelari sînt formați de produsele de erupție a vulcanului, rocile muntoase sedimentare nu se întîlnesc niciodată în ei, deși, s-ar părea că și ele ar trebui să fie supuse acțiunii „forțelor de ridicare". Buch și Beaumont atribuiau acelorași „forțe de ridicare" și „liniile de ridicare, adică lanțurile de munți care s-au format, după părerea lor, ca rezultat al aplatizării scoarței terestre de-a lungul unor anumite linii de ruptură. S.L.S. (nota 123, p. 221).

[2] Linii de ridicare. N. trad.

[3] William Buckland, 1784—1856, geolog, profesor de mineralogie la Oxford, 1813. Președinte al Societății geologice, 1824 și 1840. N. B. — W. Buckland a fost preot și decan de Westminster; a fost profesorul lui Lyell. El susținea în știință concepțiile creaționiste reacționare. El a scris o serie de tratate în care vroia să demonstreze puterea, înțelepciunea și bunătatea lui dumnezeu manifestate în creație, cum este tratatul cu tema *Geologia și mineralogia din punct de vedere al teologiei naturaliste*, 1836. S.L.S. (nota 124, p. 222).

care, deşi vesel şi blînd, mi se părea vulgar şi cam necioplit. El era mînat mai mult de dorinţa de a se face cunoscut decît de dragostea pentru ştiinţă, ceea ce îl făcea să se poarte uneori ca un bufon. Oricum, cu toată dorinţa lui de a se pune în evidenţă, nu era, totuşi, egoist ; pe cînd era foarte tînăr, Lyell l-a consultat asupra unei comunicări slabe, care-i fusese trimisă de către un străin pentru Societatea geologică, şi Buckland i-a răspuns : „Ar fi bine, totuşi, s-o susţineţi, deoarece comunicarea o să poarte în frunte „comunicată de Charles Lyell", şi în felul acesta veţi fi şi dvs. cunoscut de public".

Serviciile aduse geologiei de Murchinson [1], prin clasificarea vechilor formaţii, sînt nepreţuite. Totuşi, el era departe de a avea un spirit filozofic. Era foarte bun şi îşi dădea toată osteneala să-i facă oricui o plăcere. Dar importanţa pe care o avea pentru el rangul, era ridicolă, şi el îşi manifesta sentimentele şi vanitatea cu simplitatea unui copil. Într-un cerc larg, în care se aflau multe cunoştinţe, în saloanele Societăţii geologice, el a povestit cu nespusă veselie cum ţarul Nicolae, cînd era la Londra, îl bătuse pe umăr şi-i spuse, făcînd aluzie la una din lucrările lui geologice : „Mon ami [2], Rusia îţi rămîne recunoscătoare", după care Murchison a adăugat, frecîndu-şi mîinile : „Şi ceea ce e mai important, e că însuşi prinţul Albert a auzit aceste vorbe !" Într-o zi, a anunţat în Consiliul Societăţii geologice că marea lui lucrare asupra silurianului a fost, în cele din urmă, publicată ; apoi s-a uitat la toţi cei de faţă şi a adăugat : „Fiecare dintre dvs. vă veţi găsi numele la index", ca şi cum aceasta ar fi fost culmea gloriei.

L-am văzut de multe ori pe Robert Brown, „facile Princeps Botanicorum", cum îi spunea Humboldt şi, înainte de a

---

[1] Roderik Impey Murchison, 1792—1871. A studiat rocile secundare. F.R.S., 1826. Preşedinte R. Geol. Society, 1843 ; decorat cu Ordine ruseşti ; primeşte gradul de cavaler în 1846 ; K.C.B., 1863 ; Baronet. N.B. — R. I. Murchison este reprezentantul şcolii reacţionare a catastrofiştilor, adversarul lui Lyell şi al lui Darwin. În 1839 Murchison, împreună cu A. Sedgwick au meritul de a fi individualizat subdiviziunile de bază ale paleozoicului: silurianul (1835), devonianul (1839) şi permianul (1841). Ultimul a fost individualizat de Murchison în cercetările geologice în cursul călătoriei sale prin Rusia în anii 1840—1841. Murchison a colaborat cu geologii ruşi la lucrarea de sinteză privind geologia Rusiei europene şi a Uralului. Aceasta explică afirmaţia lui Nicolae I pe care o redă Darwin după spusele lui Murchison. S.L.S. (nota 125, p. 222).

[2] În franţuzeşte în textul original. N. trad.

mă căsători, aveam obiceiul să mă duc la el aproape în fiecare duminică dimineața. Mi s-a părut remarcabil mai ales în ce privește minuțiozitatea observațiilor și marea lor exactitate. El nu mi-a expus niciodată nici un fel de vederi științifice largi în biologie. Avea cunoștințe extraordinar de vaste, și multe au dispărut o dată cu el, datorită fricii lui excesive de a nu face cumva vreo greșeală. Îmi împărtășea cunoștințele lui fără nici o rezervă, cu toate că, în unele privințe, era ciudat de gelos. M-am dus să-l văd de două sau de trei ori înainte de a pleca în călătoria mea pe *Beagle*, și o dată mi-a cerut să mă uit într-un microscop și să-i spun ce văd. M-am uitat, și cred și astăzi că erau minunații curenți protoplasmatici din vreo celulă vegetală. I-am cerut apoi să-mi dea lămuriri asupra celor ce văzusem. Dar el mi-a răspuns, mie, care pe atunci nu eram decît un băiețandru și pe punctul de a părăsi Anglia pentru cinci ani: „Acesta e micul meu secret". Presupun că se temea să nu-i fur descoperirea. Hooker mi-a povestit că era un mare zgîrcit și că el însuși știa aceasta cînd era vorba de ierbarele lui; și nu ar fi împrumutat vreun exemplar lui Hooker, care descria plantele din Țara de Foc, deși știa bine că el, personal, nu avea să se folosească niciodată de colecțiile din această țară. Pe de altă parte, era capabil de faptele cele mai generoase. Bătrîn și bolnav și suportînd cu greu oboseala el vizita totuși în fiecare zi (după cum mi-a spus Hooker) pe un bătrîn servitor de-al lui care stătea destul de departe, pe care îl întreținea, și-i citea cîte ceva. Aceasta ar fi de-ajuns ca să i se ierte și zgîrcenia și, în oarecare măsură, gelozia științifică. Era mai curînd dispus să rîdă de oricine ar fi scris despre ceea ce nu înțelegea bine: îmi amintesc că, vorbindu-i elogios despre *History of the Inductive Sciences* a lui Whewell, el mi-a răspuns, „Da, presupun că a citit prefețele foarte multor cărți".

Pe cînd stăteam la Londra, îl vedeam de multe ori pe Owen [1] și îl admiram mult, dar niciodată n-am putut să-i în-

---

[1] Richard Owen, 1804—1892. Anatomist; F.R.S. 1834. Primul profesor Hunterian de anatomie comparată și de fiziologie, 1836—1856. A atacat concepția lui Darwin din *Originea speciilor*, 1860, în ed. Rev. K.C.B., 1884, N.B. — R. Owen, zoolog și paleontolog. În primii ani după întoarcerea lui Darwin din călătoria pe *Beagle*, Owen a colaborat cu Darwin la elaborarea lucrării *Rezultatele zoologice ale călătoriei pe Beagle* (sub redacția lui Ch. Darwin). Owen a descris scheletele vertebratelor fosile găsite de Darwin în America de Sud. Ulterior însă, Owen, creaționist și catastrofist (numit „Cuvier englez"), pre-

ţeleg caracterul şi niciodată nu i-am fost prieten. După publicarea *Originii speciilor*, a ajuns să-mi fie duşman de moarte, ceea ce nu se datora vreunei certe între noi, ci, atît cît pot să-mi dau seama, geloziei pricinuite de succesul cărţii mele. Bietul Falconer [1], care era un om admirabil, avea o părere foarte proastă despre Owen, convins fiind că nu era numai ambiţios, invidios şi arogant, dar şi mincinos şi necinstit. Puterea lui de a urî era, fără îndoială, neîntrecută. La început, cînd obişnuiam să-i iau apărarea, Falconer îmi spunea de multe ori: „Într-o bună zi, o să aflaţi cine-i!". Şi aşa s-a şi întîmplat.

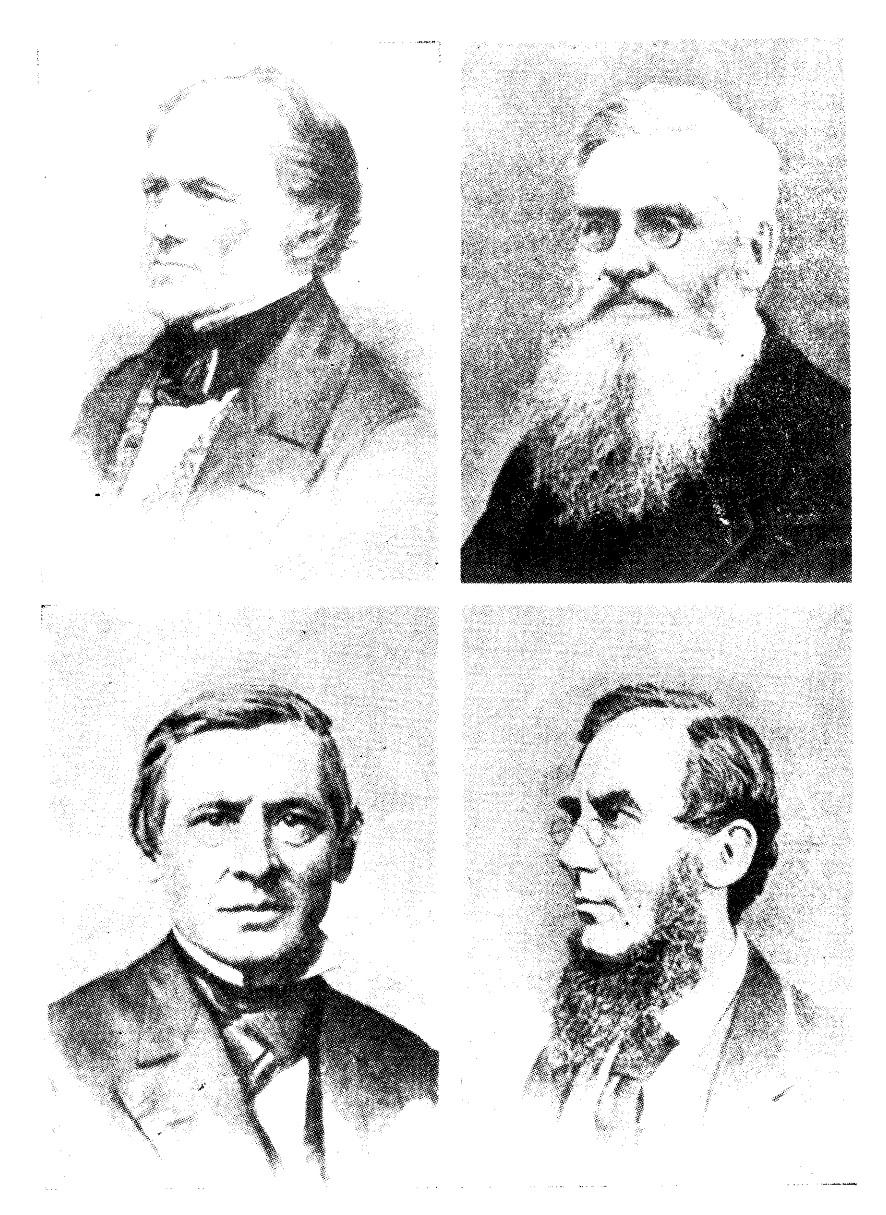
După cîtva timp am ajuns foarte intim cu Hooker [2], care mi-a rămas toată viaţa unul dintre cei mai buni prieteni. Era un tovarăş minunat şi cu o inimă nespus de bună. De la prima vedere îţi dădeai seama că aveai de-a face cu un om cinstit pînă în măduva oaselor. Avea o inteligenţă ascuţită şi o mare

---

tindea că teoria originii speciilor, teorie elaborată de el, extrem de contradictorie, era premergătoare şi superioară concepţiei evoluţioniste a lui Darwin. Vezi „Schiţa istorică" a lui Darwin referitoare la *Originea speciilor* (*Opere*, t. 3, p. 265, M.L., 1939). S.L.S. (nota 129, p. 222). Vezi *Originea speciilor* tradusă în limba romînă, Introducere, p. 45—47, Ed. Acad. R.P.R. N. trad.

[1] Hugh Falconer, 1809—1865. Paleontolog şi botanist. A lucrat mult în India şi a fost numit la British Museum, în 1844, ca să aranjeze fosilele indiene. N.B. — H. Falconer este cunoscut prin cercetările sale asupra faunei miocene (terţiare) a mamiferelor din colinele Sivaliene din India (lucrare scrisă în colaborare cu P. T. Cautlay şi intitulată *Fauna Antiqua Sivalensis*, 1846) şi a Faunei mamiferelor din perioada preglacială din peşterile din Devonshire. Falconer a fost prieten apropiat al lui Darwin, el a aderat cu rezervă la concepţia evoluţionistă a lui Darwin. S.L.S. (nota 130, p. 222).

[2] Joseph Dalton Hooker, 1817-1911. Botanist şi călător, şi-a îmbogăţit cunoştinţele asupra distribuţiei geografice şi a sprijinit teoria Darwin-Wallace a *Originii speciilor*. F.R.S., 1847. L-a urmat pe tatăl său ca director la Kew Gardens, 1865. A scris *Students' Flora of the British Isles* şi alte lucrări. C.B. 1869; O.M. 1907 etc. N. B. — Hooker a fost cel mai mare botanist sistematician englez de pe vremea lui Darwin. Hooker a fost cel mai apropiat prieten al lui Darwin, pe care l-a cunoscut pentru prima oară în anul 1839, însă prietenia lor a început din anul 1843 după întoarcerea lui Hooker din călătoria lui în Antarctica. Hooker a fost sfătuitorul sincer al lui Darwin în toate problemele de botanică. El este primul care a adoptat pe deplin concepţia evoluţionistă a lui Darwin. Împreună cu Lyell au prezentat, în anul 1858, la Linnean Society, lucrarea lui Darwin şi a lui Wallace. Hooker a susţinut prioritatea lui Darwin în enunţarea teoriei selecţiei naturale (vezi L. Huxley, *Life and Letters of J. D. Hooker*, t. I—II, London, 1918). S.L.S. (nota 131, p. 223).

Sus, stînga : Charles Lyell (1881) ; dreapta A. R. Wallace (1878).
Jos, stînga : Asa Gray (1867) ; dreapta J. D. Hooker (c. 1870)
(după W. Irwine).

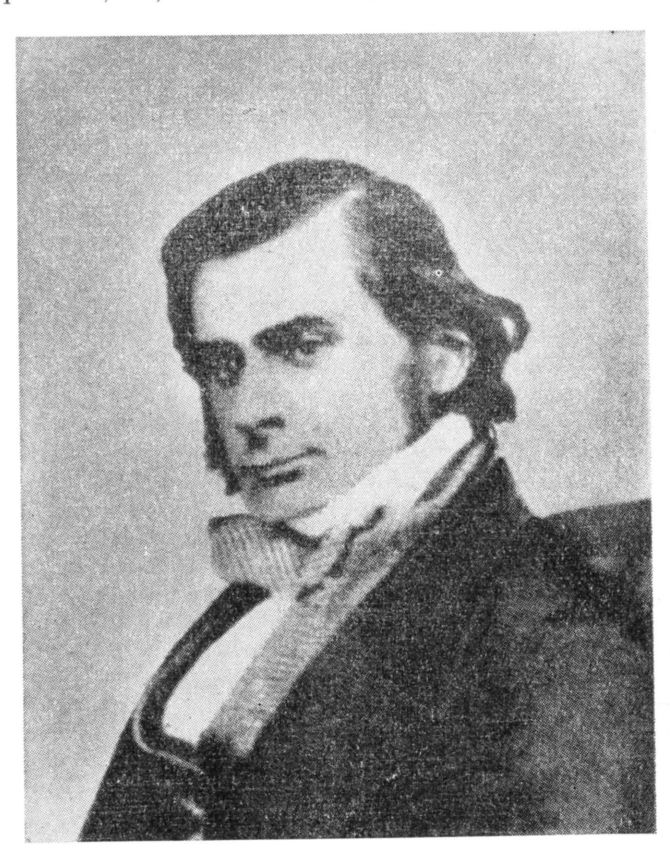
putere de a generaliza. Era cel mai neobosit cercetător pe care l-am văzut vreodată ; stătea toată ziua cercetînd la microscop, şi seara arăta tot atît de odihnit şi amabil ca totdeauna. În toate împrejurările era foarte impulsiv şi, în oarecare măsură, supărăcios, însă norii se risipeau într-o clipă. O dată mi-a trimis o scrisoare cam brutală, dintr-o pricină care ar părea ridicol de măruntă pentru cineva din afară, şi anume pentru că am susţinut un timp părerea naivă că plantele noastre carbonifere creşteau la o mică adîncime în mare. Indignarea lui era cu atît mai mare, cu cît nici el nu putea pretinde a fi presupus vreodată că mangrovele (şi încă alte cîteva plante marine pe care le-am pomenit) ar fi crescut în mare, din moment ce au fost găsite numai în stare fosilă. Cu altă ocazie, a fost aproape tot atît de indignat pentru că am respins cu dispreţ părerea că ar fi existat cîndva un continent între Australia şi America de Sud. N-am cunoscut pe nimeni mai atrăgător decît Hooker.

Puţin mai tîrziu m-am împrietenit intim cu Huxley [1]. Inteligenţa lui era sclipitoare ca şi lumina fulgerului şi ascuţită ca un brici. Era cel mai minunat povestitor din cîţi am cunoscut. Niciodată nu scria sau nu spunea nimic plictisitor. Vorbind cu el, nimeni n-ar fi bănuit că era în stare să-şi critice adversarul cu atîta asprime cum putea s-o facă şi cum o făcea. Huxley mi-a fost un prieten neînchipuit de bun şi totdeauna gata să-mi dea o mînă de ajutor. În Anglia, el a fost susţinătorul principiului evoluţiei treptate a fiinţelor organice. Ar fi reuşit să facă lucrări mult mai bune decît acelea pe care le-a făcut în zoologie, dacă timpul nu i-ar fi fost atît de absorbit de lucrările oficiale şi literare şi de străduinţele lui de a îmbunătăţi învăţămîntul în Anglia. Îmi îngăduia să-i spun orice ; cu mulţi ani în urmă mă gîndeam cu regret că un om ca el criticase atît de mulţi oameni de ştiinţă, cu toate că eram convins că avusese dreptate cu fiecare în parte, şi i-am spus părerea mea. El a respins cu indignare învinuirea mea, iar eu i-am răspuns că eram foarte fericit aflînd că mă înşelasem. Discutasem despre atacurile bine-meritate pe care le

---

[1] Thomas Henry Huxley (1825—1895), eminent zoolog englez, specialist în anatomia şi paleontologia comparată. Foarte apropiat prieten al lui Darwin, Huxley a fost cel mai mare propagandist în Anglia a concepţiei lui Darwin şi cel mai activ luptător pentru darwinism. (vezi L. Huxley, *Life and Letters of T. H. Huxley.* t. I—II, London, 1900), S.L.S. (nota 132, p. 223).

îndreptase împotriva lui Owen, așa încît, după un timp, i-am spus : „Ce bine ați arătat greșelile boacăne ale lui Ehrenberg ! [1] El a fost de aceeași părere și a adăugat că era necesar pentru știință ca asemenea greșeli să fie dovedite. După

Thomas Huxley în 1857 (după W. Irwine).

[1] Chr. G. Ehrenberg, 1795—1876, zoolog și paleontolog german, celebru prin cercetările sale referitoare la infuzoriile actuale și fosile pe care însă el le considera eronat drept animale cu organizația complexă. Darwin ducea corespondență cu Ehrenberg și nu o dată i s-a adresat pentru consultație în problemele specialității lui. (Vezi Opere, t. II, p. 605. M.L., 1936). În cazul dat este vorba despre o oarecare greșeală comisă de Ehrenberg în privința fosilelor belemnitelor, moluște cefalopode. S.L.S. (nota 133, p. 223).

cîtva timp i-am spus din nou: „Rău trebuie să se fi simţit bietul Agassiz în mîinile dvs.“ [1]. Şi din nou am pomenit alt nume, şi de data aceasta ochii lui strălucitori s-au aprins deodată şi el a izbucnit în rîs, aruncînd asupra mea tot felul de afurisenii. A fost un om minunat şi a muncit cu mult folos pentru binele omenirii.

Aş mai putea vorbi şi despre alţi cîţiva oameni de seamă pe care i-am văzut din cînd în cînd, dar n-aş putea spune despre ei multe lucruri care să merite a fi spuse. Am avut un mare respect pentru Sir J. Herschel [2], şi am fost încîntat cînd am luat masa împreună în casa lui încîntătoare de la Capul Bunei Speranţe, apoi în locuinţa lui din Londra. L-am mai văzut după aceea şi în alte cîteva ocazii. Nu vorbea niciodată mult, dar fiecare cuvînt pe care-l spunea, merita să fie ascultat. Era foarte timid şi de multe ori avea un aer trist. Lady Caroline Bell, în casa căreia luasem masa la Capul Bunei Speranţe, îl admira mult, dar spunea că el intra totdeauna în casă cu aerul unui om care avea mîinile murdare, şi care îşi dădea seama că şi soţia lui ştie că avea mîinile murdare.

În casa lui Sir R. Murchison, l-am întîlnit o dată la micul dejun pe ilustrul Humboldt, care mi-a făcut cinstea să spună că dorea să mă cunoască. Marele om m-a cam dezamăgit, însă fără îndoială pentru că aşteptările mele fuseseră exagerate. Nu-mi pot aminti nimic desluşit în legătură cu întîlnirea noastră, afară de faptul că Humboldt era foarte vesel şi că vorbea mult.

Obişnuiam să mă duc destul de des la Babbage [3] şi luam parte regulat la vestitele lui serate. Totdeauna mă făcea să-l as-

---

[1] J. L. R. Agassiz, 1807—1873, zoolog şi geolog elveţian, care din anul 1846 a lucrat în S.U.A. Agassiz este cunoscut prin cercetările sale referitoare la fosilele de peşti şi de echinoderme; în anul 1830, el a adus dovezi despre existenţa perioadei glaciale în istoria pămîntului. După concepţiile sale teoretice, Agassiz era partizanul teoriei catastrofelor (a lui Cuvier) şi antirevoluţionist, adversar hotărît al lui Darwin şi unul dintre propovăduitorii entuziaşti ai „teologiei naturale“. S.L.S. (nota 134, p. 223).

[2] John Frederick William Herschel, 1792—1871, astronom, F.R.S. 1813. A scris despre Astronomie, despre Lumină, Filozofie naturală etc. Profesor la Mint, 1850—1855. Făcut baronet, 1839. N.B.

[3] Charles Babbage, 1792—1871. F.R.S. 1816. A sprijinit întemeierea Societăţii Astronomice, 1820, a Societăţii Statistice 1834, a Societăţii de Matematică şi Mecanică. Invenţiile sale s-au dovedit adesea nereuşite. N.B. Ch. Babbage, economist burghez englez. Karl Marx în *Capitalul* citează adesea date din cunoscuta lucrare a lui Babbage *On the Economy of Machinery* (London, 1832). S.L.S. (nota 137, p. 223—224).

cult dar părea un om decepţionat şi veşnic nemulţumit, iar înfăţişarea lui era de multe ori, sau chiar totdeauna, morocănoasă. Nu cred că era ursuz nici pe jumătate cît pretindea a fi. Într-o zi mi-a spus că inventase o metodă cu ajutorul căreia orice incendiu putea fi realmente stins, dar a adăugat: „N-o să-mi divulg invenţia, dracul să-i ia pe toţi, lasă-i să le ardă toate casele!". Acei „toţi" despre care vorbea, erau locuitorii Londrei... Altădată mi-a povestit că văzuse pe o şosea din Italia o cişmea cu o inscripţie pioasă, care arăta că proprietarul o făcuse din dragoste pentru dumnezeu şi pentru ţara lui, ca drumeţul obosit să-şi poată astîmpăra setea. Această inscripţie îl făcu să cerceteze cişmeaua cu atenţie, şi imediat descoperi că de cîte ori vreun drumeţ scotea apă cu pompa pentru el, scotea în acelaşi timp o cantitate şi mai mare acasă, la proprietar. Apoi Babbage a adăugat: „Un singur lucru urăsc mai mult decît pietatea, şi acesta e patriotismul". Dar cred că vorbele lui erau mult mai usturătoare decît faptele.

Discuţiile cu Herbert Spencer [1] îmi păreau foarte interesante, dar el nu-mi plăcea în chip deosebit ca om şi n-am crezut niciodată că aş putea să mă împrietenesc uşor cu el. Cred că era extrem de egocentric. După ce citeam cîte o carte de-a lui, mă cuprindea de obicei o admiraţie plină de entuziasm pentru talentele lui superioare şi adeseori mă întrebam dacă, într-un viitor îndepărtat, nu va fi pus alături de oamenii celebri ca Descartes, Leibnitz etc., despre care, oricum, ştiam foarte puţine lucruri. Cu toate acestea, nu ştiu dacă în munca mea ştiinţifică am profitat de lucrările lui Spencer. Felul lui deductiv de a trata orice subiect, era cu totul opus felului meu de a gîndi. Concluziile lui nu m-au convins niciodată, şi de atîtea ori mi-am spus, citind părerile lui asupra vreunei probleme: „Aceasta ar fi un minunat subiect de studiu pentru o jumătate de duzină de ani". Generalizările lui fundamentale (care, ca importanţă au fost comparate de unii

---

[1] H. Spencer, 1820—1903, filozof idealist englez, care a încercat să construiască un sistem de filozofie şi sociologie pe baza evoluţionismului vulgar. Pozitivist şi agnostician, Spencer considera „necunoscutul" drept obiect al religiei şi că acesta reprezenta prin el însuşi o oarecare forţă atotputernică, forţă care stă la baza fenomenelor. Spencer compara societatea omenească cu organismul (animal); el căuta să demonstreze cu ajutorul teoriei evoluţioniste şi legilor biologice „veşnicia" şi „caracterul natural" al capitalismului şi „imposibilitatea" socialismului. S.L.S. (nota 133, p. 224).

cu legile lui Newton!) — şi despre care îndrăznesc să afirm că pot fi foarte valoroase din punct de vedere filozofic — sînt de aşa fel, încît nu-mi par a fi de nici un folos strict ştiinţific. Ele fac parte mai mult din natura definiţiilor decît din legile naturii. Nu ajută pe nimeni să prevadă ce se va întîmpla în nici un caz particular, şi, oricum, mie nu mi-au fost de nici un folos.

Vorbind despre H. Spencer îmi amintesc de Buckle [1], pe care l-am întîlnit o dată în casa lui Hensleigh Wedgwood [2]. Am fost foarte bucuros să aflu de la el sistemul său de a culege fapte. Mi-a spus că şi-a cumpărat toate cărţile pe care le-a citit şi şi-a făcut pentru fiecare un index complet din faptele pe care le-a socotit că i-ar putea fi de folos, şi că putea oricînd să-şi amintească în ce carte citise ceva, deoarece avea o memorie excelentă. L-am întrebat cum putea să ştie de la început care fapte îi vor fi de folos şi el mi-a răspuns că nu ştia, dar că îl călăuzea un fel de instinct. Datorită acestui obicei de a-şi alcătui indici, era în stare să dea un număr uimitor de referinţe asupra tuturor subiectelor ce pot fi găsite în lucrarea sa *History of Civilization*. Am socotit această carte ca fiind extrem de interesantă şi am citit-o de două ori, dar mă îndoiesc dacă generalizările sale au vreo valoare. H. Spencer mi-a declarat că nu citise niciodată nici un rînd din ea! Buckle avea darul vorbirii, şi-l ascultam fără să spun un cuvînt şi într-adevăr nici nu puteam altfel, deoarece nu-mi dădea răgaz s-o fac. De aceea, cînd Effie [3] începea să cînte, mă ridicam, spunînd că trebuie s-o ascult. Bănuiesc că lucrul acesta l-a jignit, pentru că după ce am plecat, Buckle s-a întors către un prieten şi i-a spus (aşa cum a auzit fratele meu), „Cărţile d-lui Darwin sînt mult mai bune decît conversaţia lui". În realitate ceea ce voia să spună era că nu-i apreciasem conversaţia la justa ei valoare.

---

[1] Henry Thomas Buckle, 1821—1862. Istoric autodidact. N.B. Istoric şi sociolog englez, Buckle consideră procesul istoric de pe poziţiile pozitiviste idealiste. Buckle consideră drept factor de bază al dezvoltării istorice a societăţii umane, mediul geografic, care determină factura psihică a poporului; condiţiile materiale reprezintă produsul facturii psihice. Buckle caută să justifice orînduirea burgheză şi politica ei colonială. S.L.S. (nota 139, p. 224).

[2] Hensleigh Wedgwood, 1803—1891, fiul lui J. Wedgwood din Maer, fratele lui Emma Darwin.

[3] Katherine Euphemia Wedgwood, fiica lui Hensleigh Wedgwood căsătorită cu lordul T. H. Farrer în 1873, fiind a doua lui soţie. N.B. şi S.L.S. (nota 141, p. 224).

Printre alţi oameni de litere celebri, am întîlnit o dată, în casa decanului Milman, pe Sydney Smith [1]. Era ceva inexplicabil de amuzant în fiecare vorbă pe care o spunea. Asta se datora, în parte, faptului că te aşteptai să te amuze. Vorbea despre ledy Cork, care pe atunci era o doamnă foarte bătrînă. Ea era doamna care, după spusele lui, rămase o dată atît de impresionată de una din predicele lui despre caritate, încît *împrumutase* o guinee de la un prieten ca s-o pună pe talerul daniilor. Acum spunea, „În general, se credea că scumpa şi vechea mea prietenă ledy Cork fusese uitată". Şi toate acestea le spunea în aşa fel, încît nimeni nu se îndoia că ceea ce voia să spună era că scumpa şi bătrîna lui prietenă fusese uitată de diavol. Cum a reuşit să exprime acest lucru, nu ştiu.

De asemenea am întîlnit o dată în casa lordului Stanhope [2] (istoricul), pe Macaulay [3], şi cum nu mai era decît un invitat la masă, am avut prilejul deosebit de a-l auzi discutînd. Macaulay era foarte agreabil. Nu vorbea prea mult; şi într-adevăr, un asemenea om nici nu putea să vorbească prea mult, atît timp cît le îngăduia altora să devieze firul discuţiei lui, aşa cum făcea el.

Lord Stanhope mi-a dat o mică dovadă, destul de curioasă, despre exactitatea şi bogăţia memoriei lui Macaulay: mulţi istorici obişnuiau să se întîlnească adesea în casa lordului Stanhope şi să discute diferite subiecte. Uneori nu erau de aceeaşi părere cu Macaulay şi la început recurgeau adesea la cîte o carte, pentru ca să vadă cine avea dreptate; dar mai tîrziu, după cum a observat lordul Stanhope, nici un istoric

---

[1] H. Milman, istoric englez, decanul catedralei Sf. Paul din Londra.

S. Smith, 1771—1845, teolog şi scriitor englez, autorul unor serii de pamflete teologice, politice şi literare, era recunoscut ca un om foarte ager la minte. S.L.S. (nota 142, p. 224).

[2] Philip Henry Stanhope, 1805—1875. Al cincilea conte de Stanhope, istoric, autor, deputat conservator, subsecretar la Ministerul de Externe, a contribuit la înfiinţarea lui Naţional Portrait Gallery etc. N.B.

[3] T. Macaulay, 1800—1859, istoric şi politician englez (wig), îndrumător al politicii coloniale de totală înrobire a Indiei. În *Istoria Angliei*, lucrare strălucită scrisă de el, Macaulay preamăreşte orînduirea politică engleză. Cartea s-a bucurat de un mare succes în rîndul burgheziei. K. Marx, a scris despre Macaulay, că a falsificat „istoria Angliei în interesul wigilor şi burgheziei". *(Capitalul,* ediţia rusă, t. I, p. 278, 1953). S.L.S. (nota 143, p. 224).

nu se mai ostenea să consulte vreo carte, şi orice spunea Macaulay era acceptat ca lucru sigur.

Cu alt prilej, am întîlnit în casa lordului Stanhope, la una din reuniunile lui de istorici, şi alţi oameni de litere, printre care Motley [1] şi Grote [2]. După dejun, m-am plimbat cu Grote aproape o oră prin Chevening Park. M-a interesat mult conversaţia lui şi mi-au plăcut simplitatea şi lipsa oricăror pretenţii în felul lui de a fi.

Am întîlnit şi alt grup de oameni de seamă la micul dejun din casa lordului Stanhope de la Londra. Cînd eram aproape de sfîrşit, Monckton Milnes [2] (acum lord Houghton) a intrat şi după ce s-a uitat în jur a strigat (îndreptăţind porecla lui Sidney Smit, „răcoarea serii") — „Ei bine, dar găsesc că aţi început-o prea de dimineaţă".

Mult timp după aceea am luat masa întîmplător cu bătrînul Earl [4] Stanhope, tatăl istoricului. Auzisem că tatăl său, democratul Earl, binecunoscut în timpul Revoluţiei franceze, îl dăduse pe fiul său să înveţe fierăria, deoarece era de părere că fiecare om ar trebui să cunoască o meserie. Bătrînul Earl, cel pe care l-am cunoscut, părea un om ciudat, dar oricît de puţin l-am văzut, mi-a plăcut. Era sincer, natural şi agreabil. Trăsăturile [feţei] lui erau bine marcate, el era brun şi, cînd l-am întîlnit, purta haine maro. Părea a crede în orice lucru care altora li se părea cu totul de necrezut. Mi-a spus într-o zi „De ce nu renunţi la fleacurile astea de geolo-

---

[1] John Lothrop Motley, 1814—1877. Născut în Dorchester, Mass., a trăit mult în Europa, deoarece materialul pentru cercetările sale istorice nu se găsea în S.U.A. A publicat, în 1856, *History of the Dutch Republic* (Istoria Republicii Daneze). N.B — Istoric şi diplomat american, a fost acreditat ambasadorul S.U.A. în Anglia, în anul 1869. S.L.S. (nota 145, p. 224—225).

[2] George Grote, 1794—1871. Istoric ; iniţiator al Universităţii din Londra. F.R.S., 1857. Vice cancelar (rector) al Universităţii din Londra, 1862. N.B. — Este cunoscut prin *Istoria Greciei,* 12 volume, scrisă de el, între anii 1846—1856, în care instituţiile politice ale vechii Grecii, sînt tratate prin prizma instituţiilor moderne. Marx şi Engels au scos în evidenţă denaturările istoriei Greciei, caracteristice lui Grote. S.L.S. (nota 145, p. 224—225).

[3] Richard Monckton Milnes, 1809—1885. Prieten intim cu Tennyson, Hallam şi Thackeray. Deputat conservator, 1837. A fost apoi liberal, atunci cînd Peel şi-a schimbat părerea cu privire la comerţul liber, şi a sprijint reformele. A fost făcut baron Houghton în 1863. Autor a numeroase lucrări. N.B.

[4] Earl, titlu de nobleţe. N. trad.

gie şi zoologie, şi nu te îndrepţi spre ştiinţele oculte?" Istoricul (mai tîrziu lord Mahon) s-a scandalizat de vorbele pe care mi le-a adresat bătrînul, iar încîntătoarea lui soţie a făcut mult haz.

Ultimul pe care-l voi mai aminti e Carlyle [1], pe care l-am întîlnit de mai multe ori în casa fratelui meu, iar de două sau trei ori a venit chiar la mine. Conversaţia lui era cu totul distinsă şi interesantă, ca şi scrierile lui, dar uneori stăruia prea mult asupra aceluiaşi subiect. Îmi amintesc de o masă amuzantă la fratele meu, unde, printre alţii, erau şi Babbage şi Lyell, amîndoi vorbăreţi. Carlyle însă i-a redus la tăcere pe toţi vorbind tot timpul mesei despre binefacerile tăcerii. După masă, Babbage cu cea mai posomorîtă înfăţişare i-a mulţumit lui Carlyle pentru foarte interesanta lui conferinţă despre tăcere.

Carlyle ironiza aproape pe toată lumea. Într-o zi, la mine acasă, vorbind despre *History* a lui Grote, o numi „o mocirlă fetidă, care nu conţine nimic spiritual". Pînă la apariţia volumului *Reminiscences*, am crezut mereu că ironiile lui erau, măcar în parte, glume. Acum însă, lucrul acesta mi se pare îndoielnic. Înfăţişarea lui era aceea a unui om descurajat, aproape abătut, deşi binevoitor; şi e binecunoscut că el ştia să rîdă din toată inima. Eu cred că bunăvoinţa lui era reală, deşi colorată cu multă invidie. Nimeni nu se îndoieşte de puterea lui extraordinară de a descrie viu lucrurile şi oamenii, — mult mai viu, pe cît mi se pare, decît Macaulay. Dar dacă descrierile lui despre oameni erau adevărate, aceasta e altă problemă.

Carlyle a reuşit din plin să întipărească în mintea oamenilor cîteva adevăruri morale. Pe de altă parte, părerile lui cu privire la sclavaj erau revoltătoare. În ochii lui, puterea reprezenta dreptul. Spiritul lui mi se părea foarte îngust, chiar dacă lăsăm la o parte toate ramurile ştiinţei pe care el

[1] T. Carlyle, 1795—1881, istoric şi publicist reacţionar englez. Marx şi Engels au făcut o critică aspră concepţiilor istorice ale lui Carlyle (vezi Opere, t. 8, p. 281, M.—L., 1931), care preamărea (independent de direcţia activităţii lor) pe Cromwell şi Danton, pe Frederic al II-lea, regele Prusiei şi pe Bismarck. Într-un timp, Carlyle s-a apropiat de chartişti si a început chiar să critice exploatarea muncitorilor de către capitalişti, însă după anul 1848, a virat brusc spre dreapta, condamnînd revoluţia şi făcînd propagandă pentru dictatura burgheziei. S.L.S. (nota 146, p. 225).

le dispreţuia. E de mirare pentru mine că Kingsley [1] ar fi vorbit despre el ca despre un om foarte capabil să contribuie la progresul ştiinţei El rîdea, dispreţuind ideea că un matematician ca Whewell ar putea să judece, aşa cum susţineam eu, teoriile lui Goethe asupra luminii. I se părea ceva cu totul ridicol să-şi bată cineva capul dacă un gheţar se mişcă mai repede sau mai încet, sau dacă nu se mişcă. Pe cît pot să-mi dau seama, n-am întîlnit niciodată un om cu o minte atît de puţin potrivită pentru cercetările ştiinţifice.

În timpul cît am stat la Londra, m-am dus cît am putut mai regulat la şedinţele mai multor societăţi ştiinţifice şi am activat ca secretar la *Geological Society*. Dar această participare, cît şi societatea mea obişnuită, mi-au făcut atît de rău în ce priveşte sănătatea, încît ne-am hotărît să ne mutăm la ţară, lucru pe care-l preferam amîndoi, şi pe care nu l-am regretat niciodată [2].

Şederea la Down, de la 14 septembrie 1842 pînă în prezent, 1876

După cîteva căutări zadarnice în provincia Surrey şi în alte părţi, am găsit această casă şi am cumpărat-o. Mi-a plăcut aspectul variat al vegetaţiei, caracteristic unei regiuni calcaroase şi atît de deosebit de acela cu care mă obişnuisem în comitatele din Midland, dar şi mai mult mi-a plăcut linişte desăvîrşită şi rusticitatea aşezării [3]. Totuşi, nu e un loc chiar atît de retras cum îl descrie autorul unui articol dintr-un periodic german, care afirmă că nu poţi ajunge la mine decît pe o potecă îngustă, accesibilă doar catîrilor! Stabilirea noastră aici s-a potrivit de minune cu o dorinţă pe care n-o pre-

---

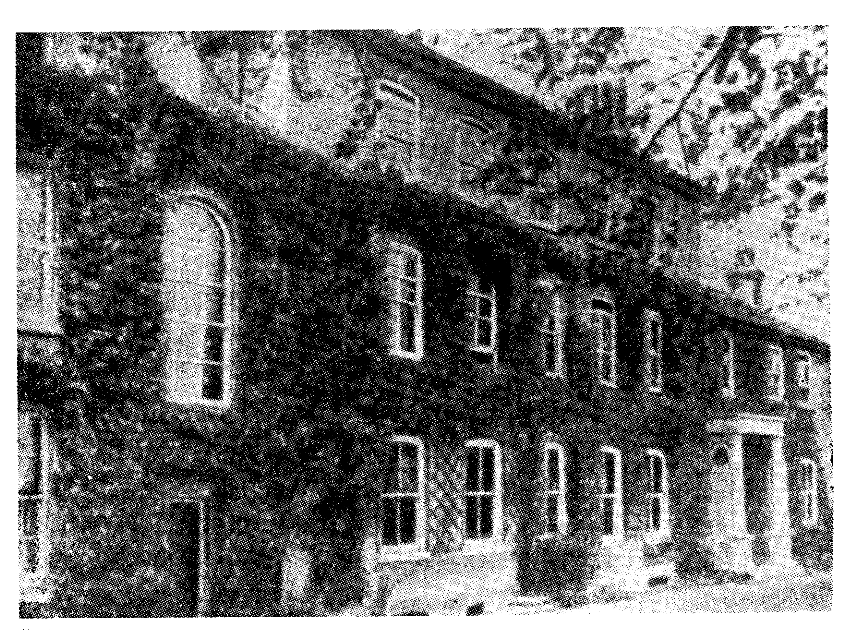
[1] Ch. Kingsley, 1819—1875, teolog, scriitor romancier, naturalist amator englez care se ocupa cu creşterea animalelor domestice. Kingsley este acel „celebru scriitor şi teolog" despre care Darwin vorbeşte în „Originea speciilor", fără a-i cita numele, ca pe un exemplu de preot, care a asociat credinţa în dumnezeu cu credinţa în dezvoltarea evolutivă a lumii organice. (vezi Ch. Darwin, Opere, t. III, p. 669, M.—L., 1939). S.L.S. (nota 147, p. 225).

[2] Sfîrşitul, *Reminiscences,* aprilie 1881 ; începutul la p. 108. N.B.

[3] În anul 1813, Darwin a început să scrie un studiu despre natura din Down ; acest studiu a rămas neterminat (vezi Darwin : Opere, ed. rusă, t. I, p. 33—36, M.—L.). S.L.S. (nota 148, p. 225).

văzusem, şi anume că aşezarea casei îngăduia desele vizite ale copiilor noştri, care n-au pierdut niciodată ocazia să vină să ne vadă, de cîte ori le-a fost cu putinţă.

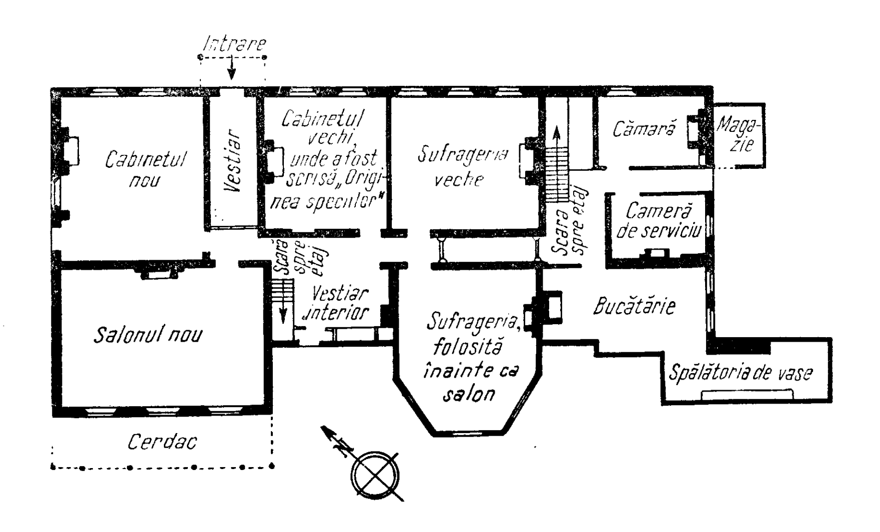
Puţini oameni ar fi putut trăi o viaţă mai retrasă ca noi. Afară de vizitele scurte pe la rude şi, din cînd în cînd, la

Down, casa lui Ch. Darwin la intrarea dinspre sat. La primul etaj la stînga porticului se văd cele două ferestre ale vechiului cabinet de lucru ; la dreapta — ferestrele noului cabinet (după S. L. Sobol).

mare sau în alte părţi, nu ne mai duceam nicăieri. În prima perioadă a şederii noastre aici am făcut cîteva vizite şi am primit cîţiva prieteni ; dar sănătatea mea se resimţea aproape totdeauna din pricina acestor oboseli, care-mi provocau frisoane violente şi crize de vomitare. Aşa că am fost silit, timp de mai mulţi ani, să refuz orice invitaţie la masă, şi asta a însemnat pentru mine o pagubă, deoarece acest fel de întîlniri îmi dădeau totdeauna o bună dispoziţie. Din aceleaşi motive n-am putut invita la noi decît foarte puţini oameni cu care aveam legături ştiinţifice. Cît eram tînăr şi sănătos, eram ca-

pabil de sentimente foarte puternice, în ultimii ani însă, cu toate că păstrez încă sentimentele cele mai prietenești pentru multă lume, am pierdut puterea de a mă atașa profund de cineva, nici chiar de bunii și dragii mei prieteni Hooker și Huxley, așa cum făceam altădată. Pe cît pot să-mi dau seama,

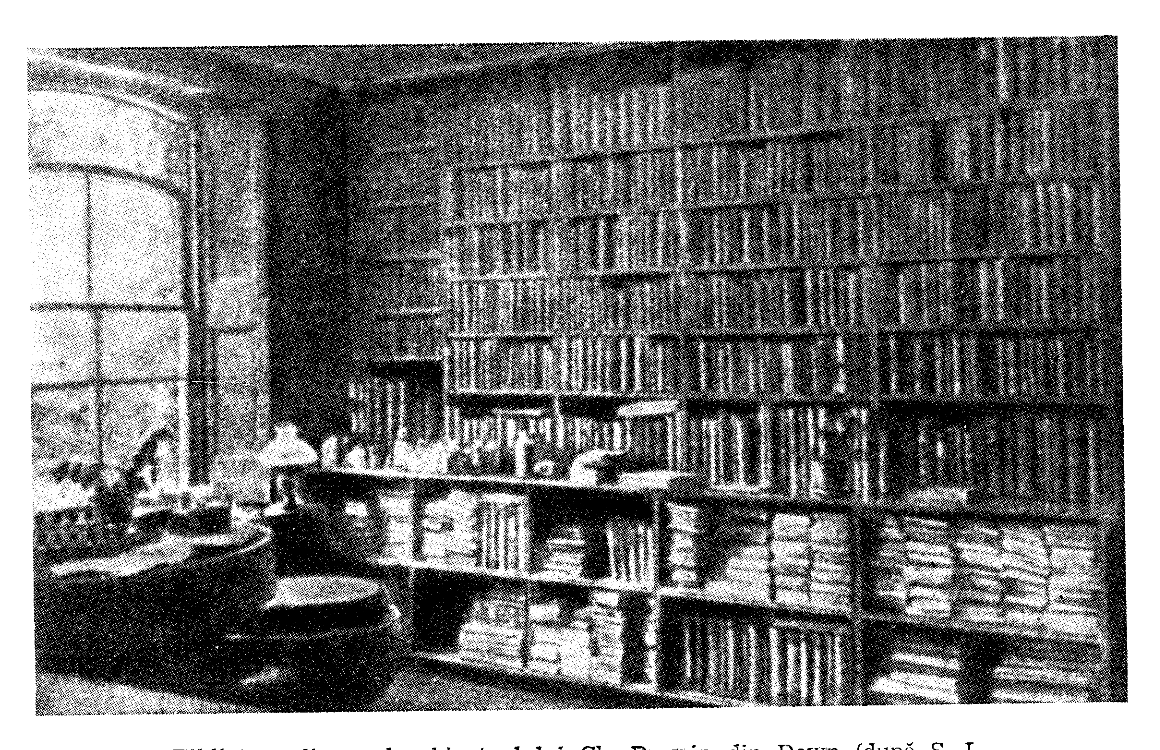
Planul primului etaj al casei lui Ch. Darwin. Camerele din stînga noul cabinet și salonul — o anexă construită în anul 1877 (după S. L. Sobol).

această dureroasă pierdere a afectivității s-a strecurat în mine încetul cu încetul din pricina unei mari tristeți și, mai tîrziu, din pricina oboselii, ceea ce m-a hotărît să nu mai văd pe nimeni și să nu mai vorbesc cu nimeni, nici măcar o oră, afară doar de soția și de copiii mei.

În tot timpul vieții mele, cea mai înaltă bucurie și singura mea preocupare a fost munca științifică ; și pasiunea pentru această muncă m-a făcut să uit pentru moment, sau chiar să alung, suferințele mele de fiecare zi. De aceea nu am nimic de spus despre restul vieții mele, afară doar de publicarea cîtorva din lucrările mele. Poate că ar fi interesant să dau cîteva amănunte asupra felului cum mi-a venit ideea acestor lucrări.

Down. Vechiul cabinet de lucru al lui Ch. Darwin, unde a fost scrisă „Originea speciilor“ în anii 1858–1859 (după S. L. Sobol).

Biblioteca din noul cabinet al lui Ch. Darwin din Down (după S. L. Sobol).

Lupa (microscopul) lui Ch. Darwin pe fereastra cabinetului din Down (după S. L. Sobol).

Diferitele mele publicaţii)*

La începutul anului 1844, publicasem observaţiile mele asupra insulelor vulcanice pe care le vizitasem în timpul călătoriei pe *Beagle*. În 1845, am căutat să revăd o nouă ediţie a lucrării mele Journal of Researches [1], care fusese publicată la început, în 1839, ca o parte din lucrarea lui Fitz-Roy. Succesul acestei cărţi, primul meu copil literar, mi-a măgulit vanitatea mai mult decît succesul oricăror alte lucrări ale mele. Pînă şi astăzi cartea se vinde în Anglia şi în Statele Unite, şi a fost tradusă pentru a doua oară în limbile germană, franceză şi altele. Acest succes al unei cărţi de călătorii, şi

*) Nora Barlow scrie acest titlu ca titlu de paragraf, între rînduri, iar S. L. Sobol îl pune ca titlu în rînd. N. trad.

[1] Jurnal de cercetări.

mai ales a unei călătorii ştiinţifice, e surprinzător după atîţia ani de la prima ei apariţie. În Anglia s-au vîndut acum zece mii de exemplare din ediţia a doua [1]. În 1846, mi s-a publicat lucrarea *Geological Observations on South America.* Găsesc notat într-un mic jurnal [2], pe care l-am ţinut întotdeauna, că cele trei lucrări geologice ale mele (inclusiv *Corel Reefs)* mi-au cerut patru ani şi jumătate de muncă neîntreruptă ; „şi acum au trecut zece ani de cînd m-am întors în Anglia. Cît timp am pierdut cu boala mea ?" Nu am nimic de spus cu privire la aceste trei cărţi, afară de faptul că, spre surprinderea mea, s-au cerut de curînd noi ediţii [3].

În octombrie 1846 am început lucrarea mea despre *Cirripedia* [4]. Pe cînd mă aflam pe coasta din Chile, am găsit o formă cu totul curioasă, care se ascundea sfredelind cochiliile de *Concholepas* [5], şi care se deosebea atît de mult de toate celelalte cirripede, încît am fost nevoit să formez numai pen-

---

[1] În modul acesta, 10 000 de exemplare din ediţia a II-a a *Călătoriei unui naturalist în jurul lumii...* s-au epuizat în Anglia în mai bine de treizeci de ani (din anul 1845 pînă în anul 1876). Se înţelege că această cifră trebuie să fi crescut mult prin reeditările engleze şi americane din anul 1876 şi pînă în prezent. Notăm că, în anul 1952, a apărut reeditarea în facsimil a primei ediţii a *Călătoriei unui naturalist...* (1839). Însă nici o ţară din apus nu cunoaşte astfel de tiraje ca U.R.S.S., unde, din anul 1917 pînă în anul 1955, *Călătoria unui naturalist...* a fost tipărită în şase ediţii (fără a mai ţine seama de ediţiile prescurtate pentru tineret), într-un tiraj total de peste 187 000 de exemplare. S.L.S. (nota 149, p. 225). În R.P.R. cartea a fost tradusă şi publicată în Edit. tineretului pentru prima oară în 1958 în 15 150 exemplare. N. trad.

[2] Darwin are în vedere aici *Jurnalul* vieţii şi activităţii, pe care el l-a ţinut la curent din anul 1838 pînă în anul 1881. S.L.S. (nota 150, p. 225). — Traducerea acestui *Jurnal* apare pentru prima dată, ca o completare a lucrării lui S.L. Sobol : Charles Darwin, *Amintiri despre dezvoltarea gîndirii şi caracterului meu* (Autobiografia), p. 157—191. N. trad.

[3] *Geological Observations*, ed. a II-a, 1876. *Voral Reefs*, ed. a II-a, 1874. F.D.

[4] În limba engleză *Barnacles.* Cirripedele erau clasificate printre *Moluşte* din cauza scoicii lor care seamănă cu aceea a acestor animale, pînă ce Thomson şi Burgmeister au descoperit larvele lor. Aceste larve — denumite *Nauplius* — sînt de *Crustacei.* De la această descoperire, cirripedele sînt considerate ca un ordin al calsei crustaceilor (C. Claus, Lehrbuch der Zoologie, ed. J. Springger, 1932, p. 601 şi urm.) N. trad.

[5] *Concholepas* — specie de moluşte gasteropode marine, din familia *Purpuridae.* S.L.S. (nota 152, p. 226).

Prima pagină a jurnalului personal al lui Ch. Darwin (după microfilmul manuscrisului de la Universitatea din Cambridge).

tru ea un nou subordin [1]. De curînd s-a găsit pe coastele Portugaliei un gen de sfredelitor înrudit cu cel descoperit de mine. Ca să înţeleg structura noului meu cirriped, a trebuit să cercetez şi să disec multe specii comune, şi lucrul acesta m-a determinat, treptat, să mă ocup de grupul întreg. Am lucrat neîntrerupt la acest studiu tot timpul următorilor opt ani şi la urmă am publicat două volume groase [2] în care am descris toate speciile vii, cunoscute, şi alte două volume subţiri, în quarto, despre speciile extincte. Nu mă îndoiesc că Sir E. Lytton Bulwer [3] la mine s-a gîndit cînd a introdus într-unul din romanele sale pe un anume profesor Long, care scrisese două volume enorme despre Limpets [4].

Deşi am muncit opt ani la această lucrare, totuşi, aşa cum arăt în jurnalul meu, aproximativ doi ani din aceşti ani i-am pierdut din pricina bolii. De aceea, în 1848 am plecat pe cîteva luni la Malvern [5], să urmez un tratament de hidroterapie,

---

[1] Această specie de crustacee cirripede, găsită de Darwin în apropierea ţărmului arhipelagului Chonos (Chile de Sud), care sfredeleşte scoica de *Concholepas peruviana* adăpostindu-se în ea, a fost denumită de el *Cryptophialus minutus* şi a fost trecută în ordinul special *Abdominalia* (iar nu într-un subordin, după cum scrie Darwin în *Amintiri despre dezvoltarea gîndirii...)*; acest ordin cuprinde un singur gen format din această singură specie (Vezi C. Darwin : Opere, ed. rusă, t. II, p. 76—81, M.—L., 1936). [Actualmente *Abdominalia* lui Darwin sînt incluse în subordinul *Acrothoracica*. Despre clasificaţia actuală a crustaceelor, a cirripedelor şi raportarea ei la clasificaţia propusă de Darwin, vezi Darwin : Opere, ed. rusă, t. 2, p. 30—32, 40 şi 649). Este interesant de notat un fapt puţin cunoscut, şi anume, ajutorul acordat lui Darwin de către J. D. Hooker, cînd Darwin abia începuse studiul Cirripedelor. Iată ce scrie, cu privire la aceasta, însuşi Darwin : „Îi sînt foarte obligat d-lui Hooker, care, cu mulţi ani în urmă, cînd eu am început studiul acestui prim cirriped al meu (şi anume *Cryptophialus minutus)*, m-a ajutat din toate punctele de vedere, arătîndu-mi cum trebuie descoperite cele mai complicate organe, preparînd pentru mine cîteva figuri foarte exacte, care actualmente sînt gravate cu cîteva modificări ulterioare“ (aceste figuri ale lui Hooker sînt reproduse la locul arătat în vol. II al „Operelor“ lui Darwin, ed. rusă). Cuvintele de mai sus ale lui Darwin, reprezintă observaţia la descrierea făcută de el a lui *Cryptophialus minutus* (Ch. Darwin) : *A Monograph on the sub-class Cirripedia, Balanidae, Verrucidae*, London, Ray Society, 1854, p. 566). S.L.S. (nota 153, p. 226).

[2] Publicate în Ray Society. F.D.

[3] E. Lytton Bulwer, 1803—1873, romancier popular englez, la început liberal, ulterior (după anul 1850) reacţionar. S.L.S. (nota 154, p. 226).

[4] Moluşte din genul *Patella*. Autobiografia care însoţeşte *Originea speciilor*, Edit. Academiei R.P.R., 1958, p. 23. N. trad.

[5] Malvern — staţiune balneară, cu izvoare calde şi reci, în Anglia Centrală. S.L.S. (nota 155, p. 226).

care mi-a făcut atît de bine încît, la întoarcerea acasă, am putut să-mi reiau lucrul. Eram atît de bolnav, încît cînd a murit scumpul meu tată, la 13 noiembrie 1847, n-am fost în stare nici să mă duc la înmormîntare, nici să acționez ca unul din executorii săi testamentari.

Cred că studiul meu despre cirripede are o valoare considerabilă, deoarece, pe lîngă faptul că descriu mai multe forme noi și interesante, am stabilit omologiile diferitelor părți, am descoperit aparatele de cimentat, — deși m-am înșelat îngrozitor în privința glandelor care secretau cimentul [1] și în cele din urmă am dovedit existența, la unele genuri, a unor masculi minusculi complimentari, ca paraziți pe hermafrodiți [2]. Această ultimă descoperire a fost pînă la urmă pe deplin confirmată, deși la un moment dat un scriitor german socotise nimerit să atribuie întreaga descriere imaginației mele bogate. Cirripedele alcătuiesc un grup de specii foarte variat și greu de clasificat. Și munca mea mi-a fost de mare folos atunci cînd, în *Originea speciilor*, a trebuit să discut principiile unei clasificări naturale. Totuși, mă îndoiesc dacă această lucrare merita tot timpul pe care i l-am consacrat.

---

[1] Darwin, în scrisoarea către C. Lyell din 28 septembrie 1860, arată că cercetătorul german A. Kron, în lucrările referitoare la glandele de ciment și la dezvoltarea Cirripedelor (Wiegmann Archiv, t. XXV și XXVI) „a descoperit două sau trei erori gigante"... comise de Darwin. „Este adevărat", continuă Darwin, „că este vorba despre momentele nu tocmai grele asupra cărora mulțumesc cerului, m-am exprimat cu o îndoială destul de mare. Disecarea (cirripedelor) este atît de dificilă, încît nici Huxley n-a reușit. Este eronată mai ales interpretarea pe care o dau eu părților (cirripedelor) și nu părților pe care le descriu. Însă ele erau greșeli gigante, și vorbesc despre ele, deoarece Krohn, fără a se bucura de loc semnalîndu-le, le-a notat cu cea mai mare indulgență și delicatețe. (*Life and Letters*, t. II, p. 345 ; cuvintele din scrisoare referitoare la „momentele nu tocmai grele" nu se știe din ce cauză au fost omise de către Francis Darwin ; ele sînt reproduse după originalul scrisorii). S.L.S. (nota 156, p. 226).

[2] N. I. Tarasov, comentatorul traducerii ruse a lucrăriii „Crustaceele Cirripede" a lui Darwin (Opere, t. II, p. 645, M.–L., 1936) scrie în această privință : Parazitismul masculilor atît „suplimentari" cît și simplu pitici ai cirripedelor pe hermafrodiți sau femele, este foarte îndoielnic, deoarece masculii au o viață foarte scurtă și nu se alimentează deloc, sau, în orice caz, nu se hrănesc cu sucurile „gazdei", fie că este vorba despre hermafrodit sau femelă. După cum se vede, și Darwin însuși folosește aici cuvîntul „parazit" numai în înțelesul de „epibiont" (adică de organism, care trăiește pe suprafața corpului unui alt organism, dar care nu se hrănește cu sucurile lui). S.L.S. (nota 157, p. 227).

Cu începere din septembrie 1854, mi-am închinat întreaga activitate ca să pun în ordine imensul vraf de note, şi să fac observaţii şi experienţe în legătură cu transmutarea speciilor. În timpul călătoriei mele pe *Beagle*, fusesem profund impresionat descoperind în formaţia Pampasului mari animale fosile acoperite cu o armură asemănătoare cu aceea existentă în zilele noastre la armadillos; în al doilea rînd, mă impresionase felul în care animalele strîns înrudite se înlocuiesc unele pe altele pe măsură ce înaintează spre sudul continentului; şi, în al treilea rînd rămăsesem uimit de caracterul sud-american al celor mai multe specii din arhipelagul Galapagos, şi mai ales de diferenţa cu totul neînsemnată dintre ele de la o insulă la alta; nici una din aceste insule nu părea a fi prea veche din punct de vedere geologic.

Evident că asemenea fapte, ca şi multe altele, nu se puteau explica prin simpla presupunere că speciile se modifică treptat; şi ideea aceasta m-a obsedat. Dar era tot atît de evident că nici acţiunea mediului înconjurător, şi nici voinţa organismelor [1] (mai ales cînd e vorba de plante), nu puteau explica nenumăratele cazuri în care organisme de orice fel se adaptează perfect la felul lor de viaţă, — de pildă o ciocănitoare sau un brotăcel care ajung să se caţere pe copaci, sau o sămînţă să se împrăştie cu ajutorul cîrligelor şi penelor. M-au izbit totdeauna acest fel de adaptări, şi pînă cînd au putut fi explicate, mi s-a părut aproape inutil să mă silesc a dovedi cu probe indirecte că speciile s-au modificat.

După întoarcerea mea în Anglia, mi s-a părut că, urmînd exemplul lui Lyell în geologie şi adunînd toate faptele care se sprijină în orice fel pe variaţia animalelor şi plantelor în stare domestică şi în natură, s-ar putea să arunc oarecare lumină asupra întregului subiect. Primul meu caiet de note l-am început în iulie 1837. Am lucrat după adevăratele principii ale lui Bacon [2], şi fără nici o teorie am colecţionat

[1] În această frază, Darwin face aluzie la una din teoriile lui Lamarck în care acesta susţinea că voinţa este un factor de evoluţie. Această teorie este interpretată azi ca o alunecare idealistă a lui Lamarck, biolog materialist. N. trad.

[2] Metoda „baconiană", adică metoda empirică de cercetare, elaborată de F. Bacon (1561—1626). Amintim caracteristica metodei lui Bacon, dată de Marx: *„Senzaţiile* nu greşesc şi reprezintă *izvorul* oricărei cunoaşteri. Ştiinţa este *ştiinţa experimentală* şi constă în aplicarea metodei raţionale faţă de datele furnizate de senzaţii. In-

fapte pe o scară întinsă, mai ales privitoare la speciile domestice, prin chestionare imprimate, stînd de vorbă cu crescătorii de animale şi grădinarii pricepuţi, şi citind mult. Cînd mă uit la lista cărţilor de tot felul pe care le-am citit şi rezumat, cuprinzînd serii întregi de reviste şi dări de seamă, mă surprinde propria mea sîrguinţă. În curînd mi-am dat seama că principiul de bază în succesul omului de a realiza specii cît mai superioare de animale şi de plante e selecţia. Dar cum se putea aplica selecţia la organismele care trăiesc libere în natură, aceasta a rămas cîtva timp un mister pentru mine.

În octombrie 1838, adică cincisprezece luni după ce începusem ancheta sistematică am citit întîmplător, ca să mă distrez, cartea lui Malthus despre populaţie [1]. Şi fiind bine pregătit să înţeleg lupta pentru existenţă pe care o întîlneşti pre-

---

ducţia, analiza, comparaţia, observaţia, experienţele, reprezintă principalele condiţii ale metodei raţionale". (Marx şi Engels, Opere, ediţia rusă, t. III, M.—L., 1929, p. 157). S.L.S. (nota 161, p. 227).

[1] Malthus Thomas Robert (1766—1834), preot şi economist reacţionar englez, autorul mai multor cărţi de economie privind problema rentelor, definiţiei principiilor economiei politice etc. Cartea care l-a făcut celebru este *An Essay on the Principle of Population* (Schiţă asupra principiului populaţiei). Prima ediţie a fost tipărită în 1798 ; cartea a fost reeditată de mai multe ori. Conţinutul reacţionar şi neştiinţific al ideilor din cartea lui Malthus este demonstrat de Marx în *Capitalul.* Tot Marx arată că lucrarea lui Malthus asupra populaţiei reprezintă „un plagiat neruşinat" (p. 515) „şcolăresc şi superficial, cu declamaţii popeşti... care nu conţine *nici o singură idee originală*" (Capitalul, vol. I, p. 648, E.S.P.L.P., 1957).

Darwin a fost impresionat de o pretinsă lege a naturii, descoperită de Malthus, după care hrana creşte mai încet decît puterea de înmulţire a fiinţelor vii. Malthus a aplicat această pretinsă lege a naturii la relaţiile de clasă din interiorul societăţii omeneşti, pretinzînd că oamenii — în special sărăcimea care n-a reuşit în viaţă — se înmulţeşte mai repede decît cresc mijloacele de subsistenţă ale societăţii. De aici rezultă o „suprapopulaţie" care nu poate fi hrănită. Malthus pledează pentru dreptul la trîndăvie a burgheziei, care după el reprezintă pe cei care sînt apţi, care au reuşit în viaţă, iar pentru sărăcime preconizează limitarea naşterilor.

Din ideile plagiatorului Malthus, imperialiştii au făcut o concepţie ideologică a lor, neomalthusianismul, care dădea o bază teoretică ororilor nemaipomenite ale hitleriştilor din lagărele morţii şi exterminării cu milioanele a „nearienilor". Tot neomalthusianismul explică comportarea imperialiştilor începînd cu atitudinea indiferentă a guvernelor din aceste ţări faţă de bolile cu extindere în masă, pînă la justificarea armelor cu putere uriaşă de distrugere (cum sînt armele chimice, bacteriene şi cele atomice sau cu hidrogen) ca şi a răz-

tutindeni observînd îndelung și neîntrerupt obiceiurile animalelor și ale plantelor, m-a izbit de la început ideea, că, în aceste condiții, variațiile favorabile vor tinde să fie păstrate, iar cele nefavorabile să fie distruse. Rezultatul acestui fapt ar fi formarea de noi specii. După aceea am obținut, în sfîrșit, o teorie pe baza căreia să pot păși înainte ; dar, doream atît de mult să evit orice prejudecată, încît m-am hotărît să nu scriu, cîtva timp, nici cea mai sumară schiță [1]. În iunie 1842, mi-am îngăduit satisfacția, pentru prima oară, de a scrie cu creionul un foarte scurt rezumat, de 35 de pagini, al teoriei

---

boaielor. Toate aceste măsuri mici și mari, ar avea ca scop reducerea suprapopulației. O altă teorie derivată tot din malthusianism este aceea care încearcă să demonstreze scăderea treptată a productivității solului, ceea ce ar concura la creșterea suprapopulației.

U.R.S.S. și celelalte țări socialiste au demonstrat teoretic și practic falsitatea concepției malthusiene. V. R. Williams, savant sovietic, a demonstrat că productivitatea solului poate crește continuu prin metode preconizate de Miciurin în agrobiologie. Aplicarea acestor metode a dat rezultate strălucite. Creșterea continuă a nivelului de viață în U.R.S.S. și țările lagărului socialist, paralel cu creșterea continuă a productivității economice și agricole, dovedește că nu mijloacele de subsistență scad, ci în țările capitaliste, din cauza exploatării din ce în ce mai sălbatice a muncitorimii și țărănimii muncitoare, se accentuează pauperizarea maselor, paralel cu creșterea profiturilor trusturilor, în conformitate cu relațiile de producție care domnesc în aceste țări. Globul nostru poate hrăni acum o populație de cîteva ori mai mare, iar prin cultivarea terenurilor înțelenite și a deșerturilor cu mijloacele preconizate de științele tehnice agrobiologice și zootehnice, productivitatea solului va crește, putînd hrăni o populație omenească de zeci de ori mai mare.

Darwin a anunțat aderarea sa la teoria lui Malthus în *Originea speciilor*. Dar el a aplicat-o intens în special în altă lucrare a sa *Descendența omului și selecția sexuală*. Fiul său Francis, în prefața la schița *Originii speciilor* din 1842 și 1844 atrage atenția că ideea selecției naturale era schițată în mod încă neclar în aceste schițe, încă înainte ca Darwin să fi citit cartea lui Malthus. Acad. Lîsenco, în raportul prezentat la sesiunea din 1948 a Academiei de științe agricole U.R.S.S., atrage atenția asupra unui alt aspect al problemei. Lupta intraspecifică pentru existență nu corespunde doctrinei lui Malthus ; aceasta reiese din faptul subliniat de Lîsenko că „sub presiunea unui mare număr de fapte biologice adunate de el, Darwin a trebuit să schimbe radical concepția sa asupra „luptei pentru existență“, să o lărgească considerabil, iar pînă la urmă a calificat-o de „expresie pur metaforică“. N trad.

[1] Darwin accepta în conștiința sa că procesul de elaborare a teoriei selecției naturale avusese loc în modul arătat mai sus, deși, după cum a observat în mod just fiul său, Francis, aceste cuvinte ale lui Darwin ne pot provoca numai uimire, mai ales atunci cînd luăm

mele, rezumat extins în cursul verii anului 1844 într-unul de 230 pagini, pe care le-am copiat şi pe care încă îl mai păstrez.

Dar pe atunci scăpasem din vedere o problemă de mare importanţă, şi mă mir, lăsînd la o parte povestea cu oul lui Columb, cum de am putut s-o neglijez şi să nu-i caut soluţia. Această problemă arată tendinţa fiinţelor care descind din aceeaşi tulpină de a prezenta divergenţe în caracterele lor pe măsură ce se modifică. E evident că ele prezintă o divergenţă importantă din felul în care tot soiul de specii pot fi clasificate în genuri, genurile în familii, familiile în subordine şi aşa mai departe ; şi pot să-mi amintesc locul precis de pe şosea cînd, fiind în trăsură, spre marea mea bucurie mi-a venit în minte rezolvarea problemei ; şi lucrul acesta s-a întîmplat mult timp după ce mă instalasem la Down. Soluţia problemei, după părerea mea e că descendenţii modificaţi ai tuturor formelor dominante şi mai bine dezvoltate tind să se adapteze la numeroase şi deosebit de variate locuri în economia naturii.

La începutul anului 1856, Lyell m-a sfătuit să-mi redactez destul de amănunţit teoriile, şi imediat am şi început s-o fac, pe o scară de trei sau de patru ori mai vastă decît aceea pe care am folosit-o mai tîrziu în *Originea speciilor ;* totuşi,

---

cunoştinţă despre unele fragmente din „Caietul de note" din anul 1837—1838, caiet care a fost terminat în februarie 1838, adică cu 7—8 luni mai înainte ca Darwin să-l fi citit pe Malthus. S.L.S. (nota 162, p. 227). — În continuarea acestei note, Sobol citează din Introducerea lui Francis la *Essay* scris de tatăl său în 1842, publicat pentru prima dată la Cambridge, în 1909 : *Essay written în 1842 and 1844 by C. Darwin.* Această lucrare a fost reeditată în 1958 cu ocazia centenarului *Originii speciilor* şi noi traducem pasajul citat după originalul englez : Iată ce scrie Francis Darwin : „Este de mirare că a fost necesar Malthus [lui Ch. Darwin] pentru a-i da cheia [rezolvării problemei] deoarece în *Caietul de note* din 1837 există — oricît de neclar exprimată — următoarea prevedere a importanţei supravieţuirii celui mai apt. În ceea ce priveşte dispariţia, noi putem vedea uşor că o varietate de struţ (Petise) poate să nu se adapteze bine şi de aceea piere ; sau, pe de altă parte cum este [cazul speciei] *Orpheus,* [adaptarea] fiind favorabilă, s-ar putea înmulţi mult. Aceasta se bazează pe principiul potrivit căruia variaţiile permanente, ce apar datorită înmulţirii limitate şi împrejurărilor variabile continuă să existe şi să se înmulţească în concordanţă cu adaptarea la aceste împrejurări şi în modul acesta dispariţia speciilor este o consecinţă a lipsei de adaptare la împrejurări (contrar cu ceea ce s-ar părea că are loc în America).

Nu mă îndoiesc că Darwin, cunoscînd interdependenţa organismelor şi tirania condiţiilor, experienţa sa s-ar fi cristalizat într-o teorie cu care să poată lucra, chiar şi fără ajutorul [teoriei] lui Malthus" N. trad.

Proiectul paginii titulare a „Originii speciilor“ scris personal de Ch. Darwin.

„Extras din lucrarea referitoare la originea speciilor și varietăților pe calea selecției naturale“ de Charles Darwin, M. A. Membru al Societății Regale de geologie și al Societății Linné, 1859“. Darwin la insistențele editorului său J. Murrey, a fost nevoit să renunțe la includerea în titlu a cuvintelor „Extras din lucrarea...“ (după S. L. Sobol).

acesta a fost numai un rezumat al materialelor pe care le adunasem, şi am lucrat cam jumătate din text pe această scară. Dar planurile mele au fost răsturnate, deoarece la începutul verii anului 1858 d-l Wallace [1], care se afla pe atunci în arhipelagul Malaez, mi-a trimis o schiţă intitulată *On the Tendency of Varieties to depart indefinitely from the Original Type* [2] şi această schiţă cuprindea exact aceeaşi teorie ca şi a mea. D-l Wallace îşi exprima dorinţa ca, în cazul cînd aş fi de părere că schiţa sa era valabilă, să i-o înmînez lui Lyell, s-o citească şi el.

Împrejurările în care am acceptat, la cererea lui Lyell şi Hooker, să îngădui ca un rezumat al manuscrisului meu, împreună cu o scrisoare către Asa Gray [3] cu data de 5 septembrie 1857, să fie publicate odată cu schiţa d-lui Wallace, sînt relatate în *Journal of the Proceedings of the Linnean Society*, 1858, p. 45. La început nu voiam să accept, deoarece credeam că d-l Wallace ar putea să considere fapta mea ca neîndreptăţită, pentru că eu nu ştiam pe atunci cît era de generos şi de nobil. Rezumatul manuscrisului meu şi scrisoarea către Asa Gray nu fuseseră scrise spre a fi publicate, şi erau scrise prost. Pe de altă parte schiţa d-lui Wallace era scrisă admirabil şi foarte clar. Cu toate acestea, lucrările noastre comune au atras foarte puţin atenţia, şi singura informaţie critică despre ele, pe care pot să mi-o amintesc, a fost aceea a profesorului Haughton din Dublin, după părerea căruia tot ce era nou în lucrarea noastră comună era fals, iar tot ce era adevărat, era vechi [4]. Lucrul acesta dovedeşte cît de necesar e

---

[1] Alfred Russell Wallace, 1823—1913, naturalist şi călător, autor al diferitelor lucrări despre împărţirea şi evoluţia geografică. F.R.S. 1893. N.B.

[2] *Despre tendinţa varietăţilor de a se îndepărta în mod nedefinit de tipul original.* Această schiţă a fost reimprimată cu ocazia centenarului *Originii speciilor* şi publicată împreună cu *Essay* din 1842 şi 1844 a lui Darwin. Ea a fost scrisă de Darwin şi a fost publicată sub titlul *Evolution by Natural Selection* (Cambridge University Press, 1958, p. 268—279). N. trad.

[3] Asa Gray, 1810—1888, botanist american, corespondentul şi prietenul lui C. Darwin, unul dintre primii care a adoptat concepţia lui evoluţionistă. S.L.S. (nota 165, p. 228).

[4] Despre Haughton şi cuvîntările lui vezi S. L. Sobol: Polemica în jurul ideilor lui Darwin în perioada care a precedat apariţia *Originii speciilor* (Jurnal obşcei biologhii, t. I, nr. 1, p. 75—104, 1940). În acest articol se arată de asemenea că Wallace a făcut mai multe aprecieri asupra lucrărilor lui Darwin, decît presupunea Darwin. S.L.S. (nota 167, p. 228).

16

1859 Cont.

in correcting for 2nd Edition of 3000 copies

Multitude of Letters.

The 1st Edit. was published on Nov. 24th & all copies i.e. 1250 sold first day.

1860.

Jan 9th. Began looking over MS. for work on Variation (with many interruptions) Letters & preparation for foreign editions on Variation

March 26th Began Introduction to vol.

June 10th. Finished 2nd Ch. on Pigeons arranged paper for next Ch. & experiments

August 11th Began Ch. III.

During July at Hartfield & afterwards at Eastbourne worked at Drosera.

1861

March 20th Finished Ch. III on Variation under Domestication & began Ch. IV.

In Dec. last & Jan. prepared new & Third Edition of Origin: 2000 copies

May 16 Finished [illegible] ([illegible])

" 31 [illegible]

July 1. During stay at Torquay did paper on Orchids. All rest of year Orchis Book

1860

Jan Murray says 6000 copies of my Journal now sold.

Jan 7th The 2nd Edition 3000 copies of Origin was published

May 22 The 1st Edit. of Origin in U. States was 2500 copies

June 28th to July 7th [illegible] Park

July 10th to Aug. 2nd Hartfield (Etty being ill)

Sept 22 to Eastbourne Returned Nov 16th seven weeks away

to [illegible]

		£
May 28th	1st Edit	180
July [illegible]	2nd Edit	636.13
May	American Edit	21.17.[illegible]
" (61) do	1861	10.10
1861 April 30	3rd Edit	372

1861

The new Edit. of Origin 2000 copies was published in April

July 1 Started for Torquay & returned Aug 27th 8 weeks away.

Facsimil din jurnalul lui Darwin (p. 16) cu data apariției „Originii speciilor“ (după microfilmul „Jurnalului“).

ca orice teorie nouă să fie explicată pe larg, ca să trezească interesul publicului.

În septembrie 1858 am început să lucrez, după sfatul stăruitor al lui Lyell şi Hooker, la pregătirea unui volum despre transmutarea speciilor, dar am fost adesea întrerupt de boală şi de vizitele scurte la minunata staţiune de hidroterapie a doctorului Lane din Moor Park [1]. Am prescurtat manuscrisul pe care-l începusem în 1856 pe o scară mult mai largă, şi l-am terminat pe aceeaşi scară redusă. Aceasta mi-a luat 13 luni şi 10 zile de muncă grea. Cartea a fost publicată în noiembrie 1859 [2] sub titlul *Originea speciilor*. Deşi completată şi revăzută în ediţiile următoare, cartea a rămas, în esenţă, aceeaşi [3].

Fără îndoială, aceasta e lucrarea cea mai de seamă din viaţa mea. De la început a avut un mare succes. Prima ediţie restrînsă de 1 250 exemplare, s-a vîndut în ziua apariţiei, iar a doua de 3 000 exemplare, curînd după aceea. Şaisprezece mii de exemplare s-au vîndut pînă acum (1876) în Anglia, şi ţinînd seama că *Originea speciilor* e o carte grea, această vînzare poate fi considerată ca remarcabilă. Lucrarea a fost tradusă aproape în toate limbile europene [4], chiar şi în limba spaniolă, cehă, polonă şi rusă [5]. După cum afirmă d-ra Bird,

---

[1] Moor Park, localitate balneară din comitatul Surrey (sud-vest de Londra).

[2] Data exactă este 9 noiembrie 1859. N. trad.

[3] Este desigur adevărat că în „esenţa ei" *Originea speciilor* „a rămas fără modificări", de la ediţia I (1859) pînă la ediţia a VI-a (1872). Însă, completările şi corecturile făcute de C. Darwin în carte, de la o ediţie la alta, au fost foarte vaste. Analiza modificărilor de bază ale ediţiilor succesive ale *Originii speciilor* a fost dată de A. D. Nekrasov în articolul intitulat: Redactarea de către Ch. Darwin a *Originii speciilor* (Ch. Darwin: Opere, ed. rusă, t. III, p. 59—70, M.—L., 1939). S.L.S. (nota 169, p. 228—9). — Vezi de asemenea *Originea speciilor*, Editura Academiei R.P.R., p. 16, 37 şi 38. N. trad.

[4] În limba romînă *Originea speciilor* a fost tradusă şi tipărită pentru prima oară, în anii democraţiei populare, cu ocazia centenarului acestei opere. Ea a apărut într-o formă foarte îngrijită în Colecţia „Clasicii Ştiinţei Universale" (Ed. Acad. R.P.R., 1958).

[5] În Rusia ţaristă atmosfera revoluţionară din a doua jumătate a secolului trecut a pregătit terenul pentru idei evoluţioniste. Democraţi revoluţionari ca Herţen, Dobroliubov, Cernîşevschi, Pisarev — mai ales ultimul — au îmbrăţişat darwinismul şi l-au popularizat în operele lor. *Originea speciilor* a avut cîteva ediţii în ruseşte, dintre care cea tradusă de K. A. Timiriazev este cea mai fidelă transpunere a acestei capodopere într-o limbă străină. Influenţa materialiştilor biologi din Rusia, a impus alegerea lui Darwin ca

ON

THE ORIGIN OF SPECIES

BY MEANS OF NATURAL SELECTION,

OR THE

PRESERVATION OF FAVOURED RACES IN THE STRUGGLE FOR LIFE.

BY CHARLES DARWIN, M.A.,

FELLOW OF THE ROYAL, GEOLOGICAL, LINNÆAN, ETC., SOCIETIES;

AUTHOR OF 'JOURNAL OF RESEARCHES DURING H. M. S. BEAGLE'S VOYAGE ROUND THE WORLD.'

LONDON:

JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.

1859.

The right of Translation is reserved.

Prima pagină a jurnalului personal al lui Gh. Darwin (după micro-Sobol).

cartea a fost tradusă de asemenea în limba japoneză, unde e mult studiată [1]. A apărut o schiţă chiar în limba ebraică, căutînd să demonstreze că teoria mea se află cuprinsă în Vechiul Testament [2]! Recenziile au fost foarte numeroase; într-o vreme adunam tot ce apărea în legătură cu *Originea* şi cu celelalte cărţi ale mele, şi aceste recenzii se ridicau la 265 (afară de ziare şi reviste); dar după cîtva timp, disperat, am renunţat la această încercare. Au apărut multe studii separate şi cărţi asupra aceluiaşi subiect, iar în Germania se tipăreşte

---

membru corespondent străin al Academiei de ştiinţe, în 1867, deci la 8 ani după apariţia *Originii speciilor*, deşi pătrunderea în Academia de ştiinţe din Rusia era controlată direct de ţar şi de aparatul său reacţionar şi ostil ideilor noi. La darwinism au aderat numeroşi biologi materialişti din Rusia, care l-au dezvoltat şi l-au transmis elevilor lor, iar aceştia la rîndul lor, l-au dezvoltat şi l-au transmis şi ei elevilor lor. Citām cîteva nume dintre cei mai mari naturalişti şi medici care au aderat la darwinism în primii ani după publicarea *Originii speciilor:* S. S. Cutarga, M. A. Severţov, I. I. Mecinicov, fraţii Covalevschi, A. N. Beketov, K. A. Timiriazev, iar dintre biologii de mai tîrziu, dintre care unii erau elevii acestora, citām pe: I. M. Secenov, S. P. Botkin, N. A. Menzbir, V. Vvedenschi, Docuceaev, Kostîcev, V. R. Williams, I. P. Pavlov, V. A. Kumarov, Gamaleia, P. N. Şuşkin, D. P. Filatov, Vinogradski ş.a. Mulţi dintre aceştia au deschis drumuri noi în biologie şi în ramurile aplicate ale acesteia. În Rusia veche, darwinismul ajunsese un fenomen de masă, fiind folosit şi de revoluţionarii ruşi ca steag de luptă contra fixismului şi absolutismului. V. I. Lenin a dat o înaltă preţuire darwinismului. Lenin este acela care l-a descoperit pe I. V. Miciurin şi i-a dat posibilitatea să-şi dezvolte creator concepţia şi rezultatele sale. După Marea Revoluţiei Socialistă din Octombrie, darwiniştii sovietici şi-au însuşit concepţia materialist-dialectică. Darwinismul face un important salt calitativ cu concepţia lui I. P. Pavlov şi I. V. Miciurin. Darwinismul creator sovietic a îmbrăţişat domenii noi ale biologiei teoretice şi aplicate. Darwinismul creator sovietic sub forma aceasta superioară, constituie o problemă de stat. Darwinismul creator sovietic prin numeroşii continuatori ai lui Pavlov, Miciurin, Williams, Ivanov ş.a., constituie o doctrină care a depăşit graniţele U.R.S.S. şi se aplică cu succes şi la noi în ţară. De acea cu drept cuvînt Rusia, şi cu atît mai mult Uniunea Sovietică, poate fi numită a doua patrie a darwinismului. N. trad.

[1] După cum am aflat de la profesorul Mitsukuri, Miss Bird s-a înşelat. F.D.

[2] Este vorba despre cartea unui oarecare Naftali Halevi (Polonia) *Toledoth Adam* (Generaţiile omului) trimisă de autor lui Ch. Darwin, în anul 1876. Autorul îi scria lui Darwin că el a expus concepţiile lui Darwin cu scopul de a-i convinge pe coreligionarii săi asupra adevărului concepţiei evoluţioniste (*More Letters,* t. I, p. 365—366). S.L.S. (nota 172, p. 229).

în fiecare an, sau la doi ani, un catalog sau o bibliografie asupra darwinismului [1].

Cred că succesul *Originii* poate fi atribuit într-o mare măsură faptului că am scris, cu mult înainte, două schițe condensate și că am rezumat un text mult mai mare, care era el însuși un rezumat. În felul acesta, am putut să aleg faptele și concluziile cele mai izbitoare. De asemenea, mulți ani mă condusesem după o regulă de aur, și anume că de cîte ori îmi venea în minte un fapt publicat, o observație sau un gînd nou care se împotrivea rezultatelor mele generale, mi le notam imediat și fără greș, deoarece experiența mă învățase că asemenea fapte și gînduri se uitau mult mai ușor decît cele favorabile. Datorită acestui obicei, foarte puține obiecțiuni s-au ridicat împotriva părerilor mele pe care să nu le fi notat cel puțin, și cărora să nu fi încercat a le răspunde.

S-a spus uneori că succesul *Originii* era o dovadă că „subiectul plutea în aer", sau că „mintea oamenilor era pregătită pentru aceasta". Eu nu cred că lucrul e strict adevărat, pentru că, din întîmplare, n-am auzit nici un naturalist și nici nu mi s-a întîmplat să întîlnesc vreunul care să pară a se îndoi de permanența speciilor. Chiar Lyell și Hooker, deși mă ascultau cu interes nu păreau niciodată că ar fi de aceeași părere [cu mine]. Am încercat o dată sau de două ori să le explic oamenilor capabili să înțeleagă ce înțelegeam eu prin selecția naturală, dar n-am reușit cu nici un chip. Ceea ce cred că e strict adevărat, e că nenumărate fapte bine observate erau prezente în mintea naturaliștilor, fapte gata să-și ocupe

[1] Noi nu am putut stabili care anume „catalog sau bibliografie" referitoare la darwinism, care apăreau „în fiecare an, sau la doi ani, în Germania", sînt documentele despre care vorbește Darwin. În catalogul bibliotecii personale a lui Darwin, păstrat la Cambridge, (H. W. Rutheford : *Catalogue of the Library of Charles Darwin now in the Botany School*, Cambridge, 1908) găsim la p. 20 indicația asupra ediției următoare (dar care a apărut după anul 1876) ; *Darwinistische Schriften*, nr. 2—9 și 12, Leipzig, 1878—1882. O vastă bibliografie asupra darwinismului a fost alcătuită de către George Seidliz — autorul cărții *Teoria lui Darwin* (Die Darwinische Theorie) Seidliz, originar din Petersburg (născut în anul 1840), în cursul deceniului al VIII-lea al secolului trecut, a fost docent de zoologie. Prima ediție a cărții lui a apărut în 1871, cea de a doua în anul 1875. Pentru timpul său cartea a fost unul dintre cele mai bune cursuri de darwinism. Ambele ediții sînt prevăzute cu enumerarea sistematizată și vastă a bibliografiei alcătuită de Seidliz, privitor la concepția evoluționistă (începînd din anul 1859). În ediția a doua, această enumerare ocupă 49 de pagini S.L.S. (nota 173, p. 229).

locul potrivit îndată ce vreo teorie destul de explicită le-ar fi cuprins [1]. Alt element care a contribuit la succesul cărţii a fost proporţiile ei moderate, şi acest succes îl datoresc schiţei d-lui Wallace, dacă aş fi publicat-o aşa cum începusem s-o scriu în 1856, cartea ar fi fost de patru sau de cinci ori mai voluminoasă decît *Originea*, şi foarte puţini ar fi avut răbdarea s-o citească.

Am cîştigat mult prin faptul că am întîrziat şi n-am publicat-o în 1839, ci în 1859, cînd teoria era limpede concepută şi n-am pierdut nimic prin aceasta, deoarece prea puţin m-a interesat dacă oamenii îmi vor atribui mai multă originalitate, mie sau lui Wallace ; fără nici o îndoială că şi schiţa lui a făcut mult ca teoria mea să fie acceptată. Am fost depăşit doar într-un singur punct principal, pe care vanitatea mea m-a făcut să-l regret totdeauna, şi anume atunci cînd am explicat cu ajutorul perioadei glaciale prezenţa aceloraşi specii de plante şi a cîtorva animale pe vîrfurile munţilor depărtaţi şi în regiunile arctice. Această explicaţie mi-a plăcut atît de mult, încît am scris-o *in extenso*, şi Hooker a citit-o cu cîţiva ani înainte ca E. Forbes să-şi fi publicat memoriul său celebru asupra acestui subiect [2]. Eu încă mai cred că aveam dreptate în foarte puţinele puncte în care ne deosebeam. Bineînţeles că niciodată, în tot ce am publicat, nu am lăsat să se înţeleagă că aş fi ajuns singur la această părere.

Nimic nu mi-a dat o atît de mare satisfacţie, cît timp lucram la *Origine*, decît explicaţia deosebirii mari, la multe clase, a embrionului de animal adult, şi asemănarea strînsă a embrionilor din aceeaşi clasă. După cîte ştiu, acest punct nu s-a notat în primele recenzii asupra *Originii*, şi-mi aduc aminte că m-am arătat surprins de acest fapt într-o scrisoare către Asa Gray. În ultimii ani, mai mulţi recenzenţi au acordat tot creditul acestei idei lui Fritz Müller şi Haeckel, care fără îndoială că au studiat-o mult

[1] Vezi *Apendice,* partea I, despre Charles şi Erasmus Darwin, p. 167. Îndoielile lui Charles dacă „subiectul era în aer“ sînt discutate acolo. N.B.

[2] Geol. Survey Mem., 1846. F. D. Confirmarea faptului că Ch. Darwin a ajuns cu mult înaintea lui Forbes la această idee, vezi Ch. Darwin, Opere, ediţia rusă, t. III, p. 764, M.-L., 1959 şi t. II, p. 32—36, M.-L., 1936. În t. II (articolul lui L. S. Berg) se arată şi titlul lucrării lui Forbes, despre care este vorba. S. L. S. (nota 174, p. 229).

mai complet, şi în unele privinţi mult mai corect decît mine [1]. Aveam material pentru un capitol întreg asupra acestei teme şi ar fi trebuit să lungesc discuţia, deoarece e limpede că n-am reuşit să-mi impresionez cititorii ; iar acela care va reuşi, merită, după părerea mea, toată stima.

Lucrul acesta m-a făcut să remarc că recenzenţii mei s-au purtat aproape totdeauna corect cu mine, lăsînd la o parte pe acei fără cunoştinţe ştiinţifice suficiente, care nu merită să fie luaţi în seamă. Părerile mele au fost adeseori înţelese greşit, de multe ori contestate şi ridiculizate, dar cred că lucrul acesta a fost făcut, în general, cu bună credinţă. Trebuie să fac excepţie, însă, cu d-l Mivart [2], care, aşa cum s-a exprimat un american într-o scrisoare, a acţionat împotriva mea ca „un avocat mediocru cu onestitate profesională îndoielnică" sau, cum spunea Huxley, „ca un avocat de la Old Bailey" [3]. În general, nu mă îndoiesc că lucrările mele au fost de nenumărate ori mult supraestimate. Mă bucur că am evitat polemicile, şi asta i-o datoresc lui Lyell care, cu mulţi

[1] Din cele afirmate în această frază, s-ar părea că Darwin îşi revendică prioritatea a ceea ce azi este cunoscut sub numele de „legea a IV-a a lui K. von Baer". Acest biolog şi-a publicat opera sa capitală *Über Entwicklungsgeschichte der Tiere, Beobachtung und Reflexion*, Königsberg, (Asupra istoriei dezvoltării animalelor, observaţii şi reflecţii), în 1828. Darwin cunoştea această lege, deoarece chiar el afirmă în *Originea speciilor* că după afirmaţiile lui von Baer „embrionii mamiferelor, păsărilor, şopîrlelor, şerpilor şi probabil şi ai chelonienilor sînt extrem de asemănători în stadiile lor cele mai timpurii"... p. 354, Editura Academiei R.P.R., 1958). În anul cînd Darwin şi-a scris autobiografia, legea biogenetică era de acuma clar formulată şi ea începuse să fie dezvoltată de un număr destul de mare de cercetători. N. trad.

[2] St. George Jackson Mivart, 1827—1900, biolog. A trecut la romano-catolici şi mai tîrziu a fost repudiat de autoritatea eclesiastică. Evoluţionist, dar adversar al lui Charles Darwin. F. R. S. 1869. N. B. — Sobol completează datele despre Mivart, arătînd că el a fost anatomist şi zoolog, profesor la Universitatea din Londra. Mivart s-a ridicat vehement împotriva lui Darwin de pe poziţii idealiste şi autogenetice. La critica teoriei selecţiei naturale făcută de Mivart, Darwin a răspuns în capitolul VII din ediţia a VI-a (1872) a *Originii speciilor.* S.L.S. (nota 176, p. 229—30). Teoriile lui Mivart despre evoluţie n-au fost reţinute nici de biologii idealişti. Însă criticile lui Mivart contra selecţiei naturale au făcut o impresie foarte puternică asupra biologilor din acea vreme. Darwin răspunzînd lui Mivart, a lămurit strălucit o serie de probleme din domeniul evoluţiei. Vezi *Originea speciilor*, capitolul al VI-lea şi al VII-lea, Editura Academiei R.P.R., 1958. N. trad.

[3] Curtea criminală centrală din Londra. N. trad.

ani în urmă, vorbind despre lucrările mele geologice, m-a sfătuit stăruitor să nu mă angajez niciodată în vreo polemică, deoarece lucrul acesta rar duce la un rezultat bun, în schimb îţi pierzi vremea şi-ţi tulburi nervii [1].

Ori de cîte ori [2] aflam că am făcut vreo greşeală sau că munca mea n-a fost perfectă, şi atunci cînd eram criticat cu dispreţ, ca şi atunci cînd eram atît de supraestimat încît mă simţeam umilit, cea mai mare mîngîiere a mea era să-mi repet mie însumi, de sute de ori, că, „am muncit cît am putut mai mult şi mai bine, şi nimeni n-ar fi putut munci mai mult decît atît". Îmi amintesc că pe cînd eram în Good Success Bay, în Ţara de Foc mă gîndeam (şi cred că am şi scris celor de acasă despre acest lucru) că nu puteam să-mi întrebuinţez mai bine viaţa decît aducînd şi eu un aport la ştiinţele naturale. Am făcut totul, după posibilităţile mele, şi criticii pot să spună ce le place, dar n-or să-mi dărîme această convingere.

În timpul ultimelor două luni ale anului 1859, am fost foarte ocupat cu pregătirea ediţiei a doua a *Originii* şi cu o imensă corespondenţă. La 1 ianuarie 1860 am început să-mi pun la punct notele pentru lucrarea mea *Variation of Animals and Plants under Domestication* [3], care nu a fost publicată pînă la începutul anului 1868; întîrzierea a fost pricinuită, în parte, de desele mele accese de boală, dintre care unul a durat şapte luni, şi în parte pentru că am fost ispitit să public alte lucrări, care, pe vremea aceea mă interesau mai mult.

La 15 mai 1862, mi-a fost publicată o carte mică, *Fertilisation of Orchids* [4], la care am lucrat numai zece luni, dar cele mai multe fapte le adunasem cu încetul în cursul anilor precedenţi. În timpul verii lui 1839, şi cred că şi în timpul celei anterioare, am observat cu atenţie fecundarea încrucişată a florilor cu ajutorul insectelor, deoarece în speculaţiile asupra originii speciilor, ajunsesem la concluzia că încrucişarea juca un rol important, păstrînd formele specifice constante. Am urmărit acest lucru mai mult sau mai puţin în timpul verilor

[1] Darwin nu totdeauna a urmat această regulă. Cazurile directe de lipsă de corectitudine în ştiinţă şi de denaturare a faptelor, provocau adesea manifestări destul de violente din partea lui. Vezi, de exemplu, articolele-răspuns ale lui adresate lui Hudsor, Whewell, Thomson (Ch. Darwin, Opere, ediţia rusă, t. III, p. 731—733, 754 şi notele de la p. 818—820 şi 824 M.-L., 1939). S.L.S. (nota 178, p. 230).

[2] Acest alineat a fost adăugat probabil în 1881. N. B.

[3] Variaţia animalelor şi plantelor în stare domestică. N. trad.

[4] Fecundarea orhideelor. N. trad.

următoare ; iar interesul meu a crescut şi mai mult cînd, în noiembrie 1841, după sfatul lui Robert Brown, am cumpărat şi am citit un volum al minunatei lucrări a lui C. K. Sprengel [1], *Das entdeckte Geheimnis der Natur* [2]. Timp de cîţiva ani înainte de 1862, am urmărit în mod special fecundarea orhideelor din Anglia ; şi mi s-a părut că cel mai bun plan era să pregătesc un tratat cît mai complet cu putinţă asupra acestui grup de plante, decît să folosesc marea cantitate de material pe care o adunasem cu încetul în legătură cu multe altele.

Hotărîrea mea s-a dovedit a fi înţeleaptă, deoarece, de la apariţia cărţii mele s-a publicat un număr surprinzător de articole şi lucrări separate asupra fecundării a tot felul de flori, şi aceste lucrări sînt mult mai bine scrise decît le-aşi fi putut scrie eu. Meritele bietului bătrîn Sprengel, atîta timp neluate în seamă, sînt acum, după mulţi ani de la moartea lui, pe deplin recunoscute.

În acelaşi an am publicat în *Journal of the Linnean Society* un studiu *On the Two Forms* [3], sau *Dimorphic Condition of Primula* [4], şi în următorii cinci ani, alte cinci studii despre plante dimorfe şi trimorfe [5]. Cred că nimic nu mi-a dat atîta satisfacţie, în viaţa mea ştiinţifică, ca faptul de a fi explicat structura [florilor] acestor plante. Observasem, în 1838 sau 1839, dimorfismul la *Linum flavum*, şi la început crezusem că era numai un caz de variabilitate fără importanţă. Dar cercetînd speciile comune ale primulei, am constatat că cele două forme erau mult prea regulate şi constante pentru a fi privite în felul acesta. De aceea, eram aproape convins că ciuboţica cucului şi primula comună erau pe cale să devină dioice, — că pistilul scurt al uneia din forme şi staminele scurte ale celeilalte tindeau spre avortare. Deci, plantele au fost supuse cercetării din acest punct de vedere ; dar îndată ce florile cu pistile scurte au fost fecundate cu polen din stami-

---

[1] Christian Konrad Sprengel, 1750—1816, învăţător la Spandau. N. B.

[2] Secretul descoperit al naturii. N. trad.

[3] Despre cele două Forme. N. trad.

[4] Starea dimorfă a Primulei. N. trad.

[5] Toate aceste articole referitoare la di- şi trimorfismul florilor, au fost prelucrate ulterior de Darwin în monografia *Diferitele forme de flori la plantele uneia şi aceleeaşi specii* (vezi *Amintiri despre dezvoltarea* .... p. 144 şi Ch. Darwin : Opere, ediţia rusă, t. VII, M.-L., 1948, unde se dă traducerea acestei lucrări a lui Darwin, cu articolul introductiv şi comentariile lui A. P. Ilinski). S. L. S. (nota 180, p. 230).

nele scurte, s-a constatat că au produs mai multe seminţe decît oricare din cele patru încrucişări posibile, teoria abortivă fiind răsturnată. După experienţe complimentare, s-a văzut bine că cele două forme, deşi amîndouă perfect hermafrodite, erau una faţă de cealaltă aproape în aceeaşi relaţie în care sînt cele două sexe ale unui animal obişnuit. *La Lythrum*, avem un caz încă şi mai minunat, cu trei forme în relaţii similare una faţă de alta. Mai tîrziu, am constatat că descendentul rezultat din împreunarea a două plante aparţinînd aceloraşi forme, prezenta o curioasă şi strînsă analogie cu hibrizii rezultaţi din unirea a două specii distincte.

În toamna anului 1864 am terminat o lucrare vastă despre *Climbing Plants* [1] şi am trimis-o la Linnean Society. Redactarea acestei lucrări mi-a luat patru luni, dar cînd am primit corectura în şpalt eram atît de bolnav, încît a rămas, fără voia mea, plină de greşeli şi adesea obscură ca stil. Lucrarea n-a prea fost luată în seamă, dar cînd, în 1875, am revizuit-o şi am publicat-o ca pe o carte separată, s-a vîndut bine. Ceea ce m-a determinat să mă ocup de acest subiect, a fost lectura unei lucrări scurte scrisă de Asa Gray şi publicată în 1858, cu privire la mişcările cîrceilor unui cucurbitaceu. El mi-a trimis seminţe şi, crescînd cîteva plante, am fost atît de fascinat şi uimit de mişcările revolutive ale cîrceilor şi ale tulpinilor, mişcări atît de simple în realitate, dar care la început par foarte complexe, încît mi-am procurat diferite alte specii de plante agăţătoare şi am cercetat subiectul în totalitatea lui. Studiul mă atrăgea cu atît mai mult, cu cît nu fusesem de loc mulţumit cu explicaţia pe care Henslow ne-o dăduse în conferinţele sale despre plantele volubile, şi anume că ele aveau tendinţa firească de a creşte în spirală. Această explicaţie s-a dovedit a fi cu totul eronată. Unele dintre adaptările manifestate de plantele agăţătoare sînt tot atît de frumoase ca şi acelea manifestate de orhidee pentru a-şi asigura fecundarea încrucişată.

Lucrarea mea *Variation of Animals and Plants under Domestication*, am început-o, după cum am mai spus, în primele luni ale anului 1860, dar n-a fost publicată decît la începutul lui 1868. E o carte mare, la care am trudit mult, vreme de patru ani şi două luni. Ea reflectă toate observaţiile mele şi un număr imens de fapte adunate din diferite izvoare cu privire

[1] Plantele agăţătoare. N. trad.

la plantele și animalele noastre domestice. În volumul al doilea, cauzele și legile variației, ale eredității etc., sînt discutate atît cît îngăduie starea cunoștințelor noastre actuale. Către sfîrșitul lucrării prezint ipoteza mea, primită prost, cu privire la pangeneză. O ipoteză neverificată valorează puțin, sau nu are nici o valoare. Dar dacă de astăzi înainte va face cineva observații cu ajutorul cărora unele din aceste ipoteze vor putea fi stabilite, atunci îl voi fi ajutat și eu, deoarece un număr impresionant de fapte izolate pot, în felul acesta, să fie legate la un loc și făcute inteligibile. În 1875, a apărut a doua ediție, vădit îmbunătățită, la care am lucrat mult.

Cartea mea *Descent of Man* [1] a apărut în februarie 1871. Îndată ce mă convinsesem, în 1837 sau 1838, că speciile sînt organisme care se pot modifica, mi-a fost cu neputință să nu cred că și omul trebuie să se supună acelorași legi [2]. Prin urmare, am adunat note în legătură cu această temă, pentru propria mea satisfacție și fără nici o intenție de a le publica așa de curînd. Deși în *Originea speciilor* nu se discută niciodată despre originea nici unei specii particulare, am crezut totuși că cel mai bun lucru, pentru ca nici un om cinstit să nu mă acuze că-mi ascund părerile, să adaug că prin lucrarea mea „s-ar face lumină asupra originii omului și o istoriei lui“ [3]. Pentru succesul cărții, ar fi fost inutil și dăunător să fac paradă fără să aduc dovezi cu privire la originea omului.

Dar cînd mi-am dat seama că mulți naturaliști acceptau în întregime doctrina evoluției speciilor, mi s-a părut indicat să prelucrez notele pe care le aveam și să public un tratat special despre originea omului. Eram cu atît mai bucuros s-o fac, cu cît îmi dădea prilejul să discut pe larg selecția sexuală, — subiect care m-a interesat mult totdeauna. Acest subiect, ca și acela privitor la variația organismelor noastre domestice, împreună cu cauzele și legile variației, eredității etc., și la încrucișarea plantelor, sînt singurele pe care am fost în stare să le scriu aproape în întregime, așa fel încît să folosesc întreg materialul pe care-l adunasem. Lucrarea *Descent of Man* am scris-o în trei ani, dar, ca de obicei, o parte din acest timp l-am pierdut din pricina bolii, iar altă parte am folosit-o pentru

[1] Descendența omului. N. trad.

[2] În „caietul de note“ din anii 1837—1838, de mai multe ori Darwin se pronunță pentru descendența omului din maimuțele antropoide. S.L.S. (nota 181, p. 230).

[3] *Originea speciilor*, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 385, rîndul 4 de jos. N. trad.

pregătirea ediţiilor noi şi a altor lucrări mai mici. A doua ediţie, mult îmbunătăţită, a cărţii a apărut în 1874.

Lucrarea *Expresion of the Emotions in Men and Animals* [1] a fost publicată în toamna anului 1872. Intenţionasem să consacru acestui subiect numai un capitol în *Descent of Man*, dar îndată ce am început să-mi sistematizez notele, mi-am dat seama că acest capitol cerea un tratat special.

Primul meu copil s-a născut la 27 decembrie 1839 şi imediat am început să-mi notez primele manifestări ale expresiilor variate pe care le prezenta, deoarece eram convins că cele mai complexe şi mai fine nuanţe de expresie, chiar la această vîrstă fragedă, trebuie să aibă toate o origine naturală şi o dezvoltare gradată. În timpul verii anului următor, 1840, am citit minunata lucrare a lui Sir C. Bell [2] despre Expresie, ceea ce mi-a sporit mult interesul pe care-l aveam pentru acest subiect, deşi n-am putut fi deloc de părerea lui, că anumiţi muşchi au fost creaţi anume de dragul expresiei. Din acest moment, m-am ocupat din cînd în cînd de acest subiect atît cu privire la om cît şi la animalele noastre domestice. Cartea s-a vîndut mult, 5 267 de exemplare s-au cumpărat chiar în ziua apariţiei.

În vara anului 1860, mă odihneam şi leneveam lîngă Hartfield [3], unde abundă două specii de *Drosera*, cînd am băgat de seamă că numeroase insecte fuseseră captate de frunze. Am luat acasă cîteva plante şi, dîndu-le insecte, le-am văzut mişcările tentaculelor şi lucrul acesta m-a făcut să mă gîndesc că, probabil, insectele erau captate într-un anumit scop. Din fericire, mi-a venit în minte să fac o experienţă crucială, adică să pun un număr mare de frunze în diferite lichide azotoase şi neazotoase de o densitate egală. Şi îndată ce am constatat că numai primele provocau mişcări energice mi-am dat seama că descoperisem un nou şi minunat cîmp pentru cercetări.

În anii următori, de cîte ori eram liber, îmi continuam experienţele şi cartea mea *Insectivorous Plants* [4] a apărut în

---

[1] Expresia emoţiilor la oameni şi animale. N. trad.

[2] Charles Bell, 1774—1842. A făcut studiile la Edinburgh. F.C.S. Edinburgh, 1799. Profesor de chirurgie, Edinb., 1847. A fost făcut cavaler, iar în 1829 decorat cu R.S. A scris despre sistemul nervos şi anatomia Expresiei etc. N. B.

[3] Hartfield — sat în comitatul Surrey, unde locuia sora mai mare a Emmei Darwin, Charlotte-Wedgwood, căsătorită cu preotul Ch. Leighton. S.L.S. (nota 183, p. 230).

[4] Plante insectivore. N. trad.

iulie 1875, adică după şaisprezece ani de la primele mele observaţii. Această întîrziere, în cazul de faţă ca şi în cazul tuturor celorlalte cărţi ale mele, mi-a fost foarte folositoare, deoarece un autor, după un interval mai lung de timp îşi poate critica propria lui lucrare aproape tot atît de bine ca şi cum ar fi lucrarea altcuiva. Faptul că o plantă poate secreta, atunci cînd e excitată, un lichid conţinînd un acid şi un ferment, întocmai ca sucul digestiv al unui animal, era desigur o descoperire remarcabilă.

În toamna anului 1876 voi publica *Effects of Cross — and Self Fertilisation in the Vegetable Kingdom*[1]. Această carte va fi o completare a lucrării *Fertilisation of Orchids*, în care am arătat cît de perfecte sînt mijloacele pentru fecundarea încrucişată. Aici voi arăta cît de importante sînt rezultatele obţinute. Am fost determinat să fac, timp de unsprezece ani, numeroasele experienţe înregistrate în acest volum datorită unor observaţii întîmplătoare, şi desigur că întîmplarea trebuie să se fi repetat înainte ca atenţia să-mi fi fost trezită de faptul remarcabil că răsadurile din plante autofecundate erau inferioare ca înălţime şi vigoare, chiar din prima generaţie, răsadurilor din plante provenind din fecundare încrucişată. Sper, de asemenea, să public o nouă ediţie revăzută a lucrării mele despre orhidee, şi, pe viitor, lucrările mele asupra plantelor dimorfe şi trimorfe, împreună cu cîteva observaţii adăugate ulterior asupra unor probleme strîns legate de ele, pe care nu am avut niciodată timp să le pun în ordine. Probabil că atunci puterile îmi vor fi istovite şi voi fi gata să exclam: „Nunc dimittis“ [2].

Lucrarea *The Effect of Cross — and Self — Fertilisation*[3] a fost publicată în toamna anului 1876 şi, după cum cred, rezultatele obţinute explică mecanismele nesfîrşite şi neasemuite ale transportării polenului de la o plantă la alta din aceeaşi specie. Acum însă, mai ales după observaţiile lui Hermann Müller, cred că ar fi trebuit să insist mult mai mult decît am făcut-o asupra numeroaselor adaptări în vederea autofecundă-

[1] Efectele Fecundării încrucişate şi ale Autofecundării în regnul vegetal. N. trad.

[2] Primele cuvinte ale cunoscutei expresii evanghelice „Nunc dimittis servum tuum, Domine“ („Acum slobozeşte-l pe robul tău, stăpîne“). S.L.S. (nota 184, p. 230).

[3] Acest lung adaos pînă la .... „vechi reflexiuni geologice“, p. 156, a fost intercalat la 1 mai 1881. N. B.

rii ; deşi multe adaptări de acest fel îmi erau binecunoscute [1]. O ediţie mult lărgită a lucrării mele, *Fertilisation of Orchids*, a apărut în 1877.

În acelaşi an a apărut *The Different Forms of Flowers* [2] etc., iar în 1880 s-a publicat a doua ediţie. Această carte cuprinde în mare parte cîteva studii asupra florilor heterostile, publicate la început de Linnean Society, corectate şi cărora li s-a adăugat mult material nou, împreună cu observaţii despre alte cazuri în care aceeaşi plantă poartă două feluri de flori. După cum am mai spus, nici una din micile mele descoperiri nu mi-a făcut atîta plăcere cît mi-a făcut explicarea semnificaţiei florilor heterostile. Rezultatele încrucişării nelegitime a unor astfel de flori cred că au o foarte mare importanţă, deoarece aceste rezultate sînt datorite sterilităţii hibrizilor [3], deşi ele au fost observate de foarte puţine persoane.

În 1879 publicasem o traducere a cărţii *Life of Erasmus Darwin* [4] scrisă de dr. Ernst Krause, la care am adăugat o schiţă a caracterului şi obiceiurilor bunicului meu după documente aflate în posesia mea. Numeroase persoane s-au interesat mult de această mică biografie, şi sînt surprins că s-au vîndut numai 800 sau 900 de exemplare. Pentru faptul că, întîmplător, am omis să menţionez că dr. Krause îşi lărgise şi îşi corectase lucrarea în limba germană înainte de a fi fost tradusă, d-l Samuel Butler m-a ofensat cu o virulenţă vecină cu nebunia. Cum de l-am ofensat atît de cumplit, n-am putut înţelege niciodată. Această chestiune a dat naştere unei polemici între jurnalul *Athenaeum* şi *Nature*. Am pus toate documentele în faţa unor buni judecători, ca Huxley, Leslie Stephen Lichfield [5], şi toţi au fost de părere că atacul fusese atît de josnic, încît nu merita nici un răspuns public, deoarece îi ex-

---

[1] Vezi în legătură cu aceasta prefaţa lui Ch. Darwin la traducerea în limba engleză a cărţii botanistului german Herman Müller *Polenizarea florilor*. Ch. Darwin, Opere, ediţia rusă, t. VI, p. 652—654 şi 686—687, M.-L., 1950. S.L.S. (nota 185, p. 230).

[2] Diferitele forme de flori. N. trad.

[3] Despre termenii „legitimi" şi „nelegitimi", vezi articolul lui A. P. Ilinschi în traducerea în limba rusă a lucrării lui Darwin *Diferitele forme de flori* (Ch. Darwin, Opere, t. VII, p. 18 şi urm., M.-L., 1948). Despre analogia darwinistă a polenizării nelegitime, cu sterilitatea hibrizilor, vezi tot acolo p. 623—626, de asemenea şi Opere, t. IV, p. 584—588, M.-L., 1951). S.L.S. (nota 186, p. 231).

[4] Viaţa lui Erasmus Darwin. N. trad.

[5] Ginerele său, R. B. Litchfield. N. B.

primasem personal d-lui Butler regretul de a fi comis întîmplător această omisiune. Huxley m-a consolat citîndu-mi cîteva versuri din Goethe, care fusese și el atacat de cineva, versuri în care el spune că „fiecare balenă își are păduchele ei“ [1].

---

[1] Esența conflictului dintre Darwin și Butler constă în următoarele: Cunoscutul darwinist german Ernst Krause a publicat în numărul revistei „Kosmos“ din anul 1879 consacrat lui Charles Darwin, un articol despre Erasmus Darwin, în care încerca să arate că Erasmus Darwin a creat cu douăzeci de ani înaintea lui Lamarck o teorie consecventă a evoluției, foarte apropiată de teoria lui Lamarck. Lui Ch. Darwin articolul i-a plăcut foarte mult, și el i-a propus lui Krause să-l publice în traducerea engleză, precedîndu-l de biografia lui Erasmus, pe care însuși Darwin s-a angajat să o scrie după arhivele de familie de care dispunea el pe atunci. Krause a fost de acord și imediat a corectat și lărgit întrucîtva articolul său pentru traducerea în engleză. În intervalul de timp dintre apariția articolului lui Krause în revista „Kosmos“ și momentul pregătirii de către Krause a textului corectat destinat traducerii în limba engleză, în Anglia a apărut lucrarea romancierului și publicistului englez Samuel Butler (1835—1902) *Evoluția vechiului și a noului.* (S. Butler, *Evolution Old and New,* 1879), în care el demonstra, că teoria bunicului (Erasmus Darwin) este mai profundă și mai apropiată de adevăr, decît teoria nepotului (Charles Darwin). Făcînd aluzie la aceasta, Krause a adăugat în textul prelucrat al articolului său următoarea frază de încheiere: „Sistemul lui Erasmus Darwin prin el însăși reprezenta un foarte însemnat pas înainte pe calea trasată pentru noi de nepotul său, însă a încerca în zilele noastre a reînvia acest sistem — după cum o fac cu toată seriozitatea unii autori — înseamnă a manifesta slăbiciune de gîndire și învechirea concepțiilor, fapt ce nu poate fi invidiat de nimeni“. (E. Krause, *Erasmus Darwin.* Translated .... by W. S. Dallas, London, 1879, p. 216). Raportînd cu justețe aceste cuvinte la persoana sa, Butler s-a manifestat împotriva lui Darwin prin presă, învinuindu-l sub o formă extrem de grosolană, că el a tradus în mod special articolul lui Krause *cu gîndul* premeditat de a-i defăima cartea lui (Butler). Într-o scrisoare personală adresată lui Butler, Darwin i-a explicat, că traducerea a fost întreprinsă mai înainte ca lucrarea lui Butler să fi apărut și că fraza arătată a fost adăugată de autor (Krause) în cursul prelucrării articolului după apariția cărții lui Butler; de aceea învinuirea lui Butler este lipsită de bază, însă Darwin își recunoaște greșeala, exprimată prin aceea, că în prefața la traducere el a uitat să specifice această împrejurare. Butler însă a continuat campania inițiată de el în presă împotriva lui Darwin, totodată învinuindu-l în mod cu totul absurd pe Darwin de o oarecare falsificare, prin faptul că Darwin a ascuns intenționat față de cititori prelucrarea articolului și introducerea în el a noi elemente, și a publicat chiar și o broșură murdară împotriva lui Darwin sub titlul *Unconscious Memory* (Pierderea memoriei, 1880). Însăși Krause scrie referitor la această istorie următoarele: „Situația s-a prezentat foarte comic, deoarece dacă aici ar fi avut loc o acțiune cu intenție, atunci ea ar fi putut fi de mare folos numai unui singur om .... însăși d-lui Butler. Într-adevăr, dacă

În 1880 am publicat, în colaborare cu Frank, lucrarea noastră *Power of Movement in Plants* [1]. A fost o lucrare grea. Cartea e, faţă de cărticica mea *Climbing Plants* [2] cam în aceeaşi relaţie în care este *Cross-Fertilisation* [3] faţă de *Fertilisation of Orchids* [4]; deoarece, după principiile evoluţiei ar fi cu neputinţă să explicăm cum s-au dezvoltat plantele agăţătoare în grupuri atît de numeroase şi extrem de diferite, decît dacă am admite că toate plantele ar avea într-o măsură mai redusă, capacitatea de a se mişca într-un fel analog. Am dovedit că lucrurile se petrec în felul acesta, ceea ce m-a împins mai departe, spre o generalizare mai largă, şi anume că acele categorii importante de mişcări provocate de lumină,

---

schiţa mea sub forma, definitivă pe care a căpătat-o, ar fi apărut cu trei sau patru luni înaintea cărţii lui Butler, atunci cine s-ar fi putut gîndi , că autorul face aluzie la Butler! Opera, care tratează despre Carol cel Mare, nu putea fi scrisă înaintea lui R. H., şi falsificatorul, care ar fi editat un codex oarecare înaintea lui R. H. nu ar fi început să vorbească în el prin aluzii despre .... Carol cel Mare. Întreagă această istorie merită să fie amintită din două cauze. În primul rînd, din cauză că unii cititori ar fi putut auzi despre ea, fără a avea o idee clară asupra situaţiei adevărate. În cel de al doilea rînd, deoarece ea arată limpede, că în Anglia la adăpostul politeţei aparente încă mai mocneşte ura profundă împotriva celui care a distrus cviteismul (adică împotriva lui Darwin), deoarece multe dintre cele mai cunoscute gazete şi reviste din Anglia nu au îndrăznit să reacţioneze faţă de plîngerile uşuratice şi absurde ale lui Butler, trădîndu-şi în felul acesta adevărata oglindire a gîndurilor lor. Nici unuia dintre domnii redactori nu i-a trecut prin minte, mai înainte de a fi publicat declaraţiile răutăcioase ale lui Butler, să se întrebe, de ce, propriu-zis, Butler a adus învinuiri atît de grave împotriva lui Darwin din cauza uitării, care nu a pricinuit vreun rău nimănui, iar lui Butler i-a putut aduce numai un evident avantagiu ?" (E. Krause), *Ch. Darwin und sein Verhältnis zu Deutschland,* Leipzig, 1885, p. 184—186) — Leslie Stephen, 1832—1904, critic şi literat englez — R. B. Litchfield, 1831—1903, om politic, pedagog şi muzician englez, unul dintre fondatori şi profesor timp de mai mulţi ani al Colegiului pentru muncitori. A fost căsătorit cu fiica mai mare a lui Darwin — Henriette. R. B. Litchfield nu odată i-a acordat lui Ch. Darwin ajutor literar, de exemplu, la redactarea *Exprimării emoţiilor,* la compunerea apelului savanţilor în Parlament în problema aprobării fiziologilor de a se folosi de metoda vivisecţiei pe animale (Vezi despre aceasta nota 92 la p. 244, S.L.S., nota 187, p. 231—232. Vezi de asemenea partea a doua a acestei lucrări „Polemica Darwin-Butler" (p. 181—232) după notele Norei Barlow. *Amintim că aceste rînduri au fost scrise de Ernst Krause în anul 1885.*

[1] Capacitatea de mişcare a plantelor. N. trad.

[2] Plante agăţătoare. N. trad.

[3] Fecundarea încrucişată. N. trad.

[4]. Fecundarea orhideelor. N. trad.

de atracţia gravităţii etc., sînt toate forme modificate ale mişcării fundamentale de circumnutaţie. Mi-a plăcut totdeauna să ridic cît mai sus plantele pe scara vietăţilor organizate ; şi de aceea am avut o deosebită satisfacţie dovedind cît de numeroase şi admirabil de bine adaptate sînt mişcările pe care le are vîrful unei rădăcini.

Acum (în anul 1881) am trimis la tipografie manuscrisul unei cărţi mici, intitulată *The Formation of vegetable Mould through the Action of Worms* [1]. E un subiect care nu prezintă o mare importanţă, şi nu ştiu dacă va interesa vreun cititor [2]. Pe mine însă, m-a interesat. E o completare a unei scurte comunicări prezentate în faţa Societăţii geologice cu mai mult de patruzeci de ani în urmă, şi a trezit în mine vechi reflexiuni geologice [3].

Am menţionat toate cărţile pe care le-am publicat. Acestea au fost evenimentele cele mai importante din viaţa mea, aşa că puţin mi-a mai rămas de spus. În timpul ultimilor treizeci de ani nu-mi dau seama să se fi petrecut vreo schimbare în felul meu de a gîndi cu excepţia unui singur punct, pe care-l voi menţiona numaidecît ; şi de altfel, nici nu s-ar fi putut aştepta cineva la vreo altă schimbare, decît că mă simt cu totul epuizat. Dar tatăl meu a atins vîrsta de 83 de ani, avînd mintea tot atît de vie ca totdeauna şi toate facultăţile sale neîntunecate ; de aceea nădăjduiesc să pot muri înainte ca să-mi slăbească mintea prea mult. Cred că am ajuns să fiu puţin mai priceput în a găsi explicaţii reale şi în a elabora teste experimentale, dar probabil că lucrul acesta s-ar putea să fie numai rezultatul unei simple practici şi al unei acumulări mai mari de cunoştinţe. Mi-e tot atît de greu ca şi altădată să mă exprim clar şi concis, şi această greutate mi-a pricinuit o mare pierdere de timp, dar a avut un avantaj care a compensat-o, şi anume acela de a trebui să mă opresc mult şi atent la fiecare frază şi, în felul acesta, să-mi dau seama adeseori de raţionamentele greşite, atît în observaţiile mele, cît şi în ale altora.

Se pare că în mintea mea există un fel de fatalitate, care mă face, la început să-mi formulez expunerea şi afirmaţiile într-o formă greşită sau stîngace. Înainte, obişnuiam să-mi

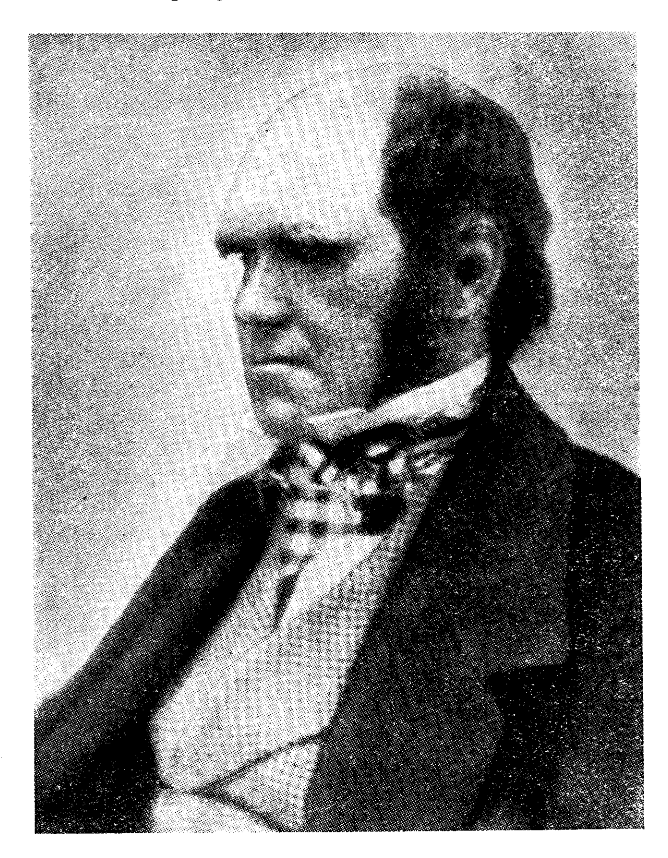
---

[1] Formarea solului fertil sub acţiunea rîmelor. N. trad.

[2] Între noiembrie 1881 şi februarie 1884 s-au vîndut 8 500 exemplare. F. D.

[3] Sfîrşit la Adaosul din 1881. Începe „Efectul ....“, p. 152. N. B.

gîndesc frazele înainte de a le scrie, dar după cîţiva ani am găsit de cuviinţă că fac economie de timp mîzgălind, cu un scris îngrozitor, pagini întregi cît puteam mai repede, prescurtînd cuvintele pe jumătate ; ca să corectez apoi totul, pe

Ch. Darwin după o fotografie făcută aproximativ în anul 1860.

îndelete. Frazele mîzgălite în felul acesta, sînt de multe ori mai bune decît acelea pe care le-aşi fi putut scrie în chip deliberat.

După ce am spus destule despre felul meu de a scrie, ţin să mai adaug că, pentru lucrările mai mari, îmi pierd foarte mult timp cu aranjarea generală a materialului. La început,

întocmesc o schiță rudimentară, în două sau trei pagini, apoi una mai dezvoltată în mai multe pagini, cîteva cuvinte sau unul singur înlocuind o discuție întreagă sau o serie de fapte. Fiecare din aceste capitole e din nou dezvoltat și adesea transformat înainte de a începe să scriu *in extenso*. Deoarece în numeroase din cărțile mele am folosit foarte mult fapte observate de alții, și cum am lucrat întotdeauna în același timp la mai multe subiecte cu totul diferite unul de altul, pot să spun că aveam între treizeci și patruzeci de mape mari, în dulapuri cu rafturi etichetate, unde puteam pune atît o referință detașată sau un memoriu. Mi-am cumpărat multe cărți, și la sfîrșitul fiecăreia am întocmit un index cu toate faptele privitoare la lucrarea mea ; sau, dacă volumul nu-mi aparținea, îi făceam un rezumat aparte, așa că am un sertar plin cu asemenea rezumate. Înainte de a începe vreo lucrare, mă uitam la toate indexele scurte, îmi alcătuiam un index general și sistematizat și, luînd una sau mai multe mape, referitoare la subiect, aveam toate informațiile adunate în cursul vieții mele, gata a fi utilizate.

Am spus că, dintr-un anumit punct de vedere, felul meu de a gîndi s-a modificat în timpul ultimilor douăzeci sau treizeci de ani. Pînă la vîrsta de 30 de ani, sau chiar înainte, îmi plăceau mult tot felul de poezii, și anume operele lui Milton, Gray, Byron, Wordsworth, Coleridge și Shelley, iar pe cînd eram în școală simțeam o plăcere nespusă să-l citesc pe Shakespeare, în special piesele lui istorice. Am mai spus de asemenea că pe vremuri îmi plăceau, în chip deosebit, pictura și muzica. Dar de cîțiva ani, nu pot suporta să citesc nici măcar un vers dintr-o poezie : nu de mult am încercat să-l recitesc pe Shakespeare, și l-am găsit atît de plictisitor, încît m-a scîrbit. Apoi, mi-am pierdut aproape orice gust pentru pictură sau muzică. În general muzica, în loc să-mi facă plăcere, mă silește să mă gîndesc încă și mai intens tocmai la ceea ce lucrez. Îmi plac încă, într-o oarecare măsură, peisajele frumoase, dar ele nu mă mai impresionează atît de mult ca altădată. Pe de altă parte romanele, care sînt opere de imaginație, deși nu de un nivel prea înalt, au fost timp de mulți ani o minunată destindere și o mare plăcere pentru mine, și de multe ori am binecuvîntat pe toți romancierii. Un număr surprinzător de romane mi-au fost citite tare, și mi-au plăcut dacă erau cît de cît bune și dacă nu aveau un sfîrșit trist. (Împotriva acestora, ar trebui scoasă o lege). Un roman, după gustul meu, nu ajunge

să fie operă de mîna întîia dacă nu conţine un personaj care să merite a fi iubit din tot sufletul. Iar dacă acest personaj e o femeie drăguţă, — cu atît mai bine.

Această curioasă şi lamentabilă pierdere a simţului estetic superior e cu atît mai ciudată, cu cît mă interesează tot atît cît şi pe vremuri cărţile de istorie, biografiile şi cărţile de călătorii (indiferent de faptele ştiinţifice pe care le pot cuprinde) şi schiţele despre tot felul de subiecte. Mintea pare să-mi fi ajuns un fel de maşină pentru elaborat legi generale dintr-o mare colecţie de fapte adunate, dar nu pot înţelege de ce lucrul acesta a pricinuit atrofierea numai a unei părţi din creier, aceea de care atîrnă gusturile mai rafinate. Cred că un om cu o minte mai bine construită şi mai superior organizată decît a mea n-ar fi suferit în felul acesta ; şi dacă ar fi să-mi mai trăiesc încă odată viaţa, mi-aş face o regulă din a citi cîteva poezii şi din a asculta muzică cel puţin o dată pe săptămînă ; poate că porţiunile din creierul meu, acum atrofiate, ar fi putut astfel să rămînă active datorită exerciţiului. Pierderea acestor gusturi e o pierdere a fericirii, şi ea ar putea dăuna inteligenţei şi mai ales caracterului moral, slăbind partea emotivă a naturii noastre.

Cărţile mele s-au vîndut foarte bine în Anglia, au fost traduse în multe limbi şi au circulat în mai multe ediţii în străinătate. Am auzit spunîndu-se că succesul unei cărţi în străinătate e dovada cea mai sigură a valorii ei de durată. Mă îndoiesc dacă această afirmaţie face să fie crezută ; dar judecînd în felul acesta, numele meu ar trebui să nu fie uitat măcar cîţiva ani. De aceea, poate că merită osteneala ca în acest interval de timp să încerc a analiza, în ceea ce mă priveşte, calităţile mele intelectuale şi condiţiile de care a atîrnat succesul meu, deşi ştiu bine că nici un om nu e în stare să facă corect acest lucru.

Eu nu am acea agerime de a înţelege uşor sau de a fi spiritual, care e atît de remarcabilă la unii oameni inteligenţi, ca Huxley, de pildă. De aceea sînt un critic slab : cînd citesc pentru prima oară un articol sau o lucrare, în general ele îmi stîrnesc admiraţia, şi numai după o gîndire mai îndelungată le observ punctele slabe. Capacitatea mea de a urmări un şir lung şi abstract de idei e foarte limitată ; de aceea, nu aş fi reuşit niciodată în metafizică sau în matematică. Memoria mea e vastă, totuşi nu îndeajuns de clară : e destul să mă prevină cineva spunîndu-mi, vag, că a observat sau a citit ceva împotriva concluziei la care am ajuns, sau în favoarea ei, ca după

cîtva timp să-mi pot aminti, în general, unde să caut ce-mi trebuie spre a-mi susţine părerea. Într-un anumit sens, memoria mea e atît de slabă, încît n-am fost niciodată în stare să-mi amintesc mai mult de cîteva zile o dată singură sau un singur vers dintr-o poezie.

Unii dintre criticii mei au spus, „Da, e un bun observator, dar nu are puterea de a judeca“. Eu nu cred că această afirmaţie poate fi adevărată, deoarece *Originea speciilor* este, de la început şi pînă la sfîrşit, o lungă argumentare şi ea nu a convins numai cîţiva oameni capabili. Nimeni n-ar fi putut-o scrie fără să fi avut oarecare putere de a judeca. Am tot atîta capacitate imaginativă şi bun simţ sau raţionament cît are oricare avocat sau medic cu oarecare succes profesional, dar nu cred să am într-o măsură mai mare.

Trecînd la partea avantajoasă a balanţei, cred că sînt superior majorităţii oamenilor obişnuiţi prin aceea că observ lucrurile care scapă uşor atenţiei, şi le observ cu multă băgare de seamă. Sîrguinţa mea a atins apogeul în ceea ce priveşte observarea şi colectarea faptelor. Dar ceea ce e mult mai important, e că dragostea mea pentru ştiinţele naturale a fost neclintită şi arzătoare. Însă această dragoste curată a fost mult ajutată, de ambiţia de a cîştiga stima colegilor mei naturalişti. Din fragedă tinereţe am avut o mare dorinţă de a înţelege şi de a explica tot ce observam, — adică de a grupa toate faptele în cîteva legi generale. Aceste cauze combinate mi-au dat răbdarea să reflectez sau să cumpănesc ani de-a rîndul cîte o problemă nerezolvată. Pe cît pot să-mi dau seama, nu sînt făcut să mă las condus orbeşte de ceilalţi oameni. M-am străduit cu tărie să-mi păstrez mintea liberă, ca să pot renunţa la orice ipoteză, oricît de scumpă mi-ar fi fost (şi nu pot să mă opresc de a nu face cîte una despre fiecare subiect), îndată ce se demonstra că faptele i se opuneau. Într-adevăr, n-am avut de ales şi aşa am procedat, deoarece, cu excepţia *Recifelor de Corali*, nu pot să-mi amintesc nici o ipoteză în prima ei formulare pe care, după un timp, să nu fi trebuit s-o părăsesc sau s-o modific simţitor. Fără îndoială că aceasta m-a făcut să nu mai am încredere în raţionamentul deductiv în ştiinţele mixte [1].

---

[1] La Darwin: „neîncrederea în raţionamentul deductiv în ştiinţele mixte“; prin acest termen în Anglia şi America se înţeleg uneori ştiinţele care pot avea alături de caracterul teoretic şi pe cel practic, de exemplu matematica, diferitele ramuri ale biologiei, ş.a. S. L. S. (nota 190, p. 232).

Pe de altă parte, nu sînt prea sceptic, — un fel de a gîndi care cred că e dăunător progresului științei[1] ; totuși, o bună doză de scepticism e recomandabilă la un om de știință ca să-i evite o mare pierdere de timp ; am întîlnit destui oameni care sînt sigur că au fost de multe ori împiedicați în felul acesta de la experiențe sau observații ce s-ar fi dovedit a fi direct sau indirect folositoare.

Ca exemplu, voi da cel mai ciudat caz din cîte am cunoscut. Un domn (care după cum am aflat mai tîrziu era un bun cunoscător al florei locale) mi-a scris din provinciile de est că semințele sau boabele de pe un cîmp semănat cu fasole crescuseră toate, în anul acela, pe partea păstaiei pe care nu cresc de obicei. I-am răspuns, cerîndu-i mai multe informații, deoarece nu înțelegeam ce voia să spună ; dar multă vreme n-am primit nici o lămurire. Am citit apoi în două ziare, unul care apărea în provincia Kent și celălalt în Yorkshire, cîteva articole scurte în care se spunea că s-a întîmplat un fapt extrem de important, și anume că „anul acesta toate boabele de fasole au crescut pe partea păstaiei pe care nu cresc de obicei". Pînă la urmă m-am gîndit și eu că o asemenea afirmație generală trebuie să fie bazată pe ceva. Prin urmare, m-am dus la grădinarul meu, un bătrîn din Kent, și l-am întrebat dacă auzise și el vorbindu-se de asta ; și el mi-a răspuns : „Oh, nu, domnule, trebuie să fie o greșeală, deoarece fasolea nu crește pe partea cealaltă decît în anii bisecți, și anul acesta nu era un an bisect". L-am întrebat atunci cum cresc boabele de fasole în anii obișnuiți și cum în anii bisecți, și curînd mi-am dat seama că nu știa absolut nimic despre felul cum cresc în orice an. Totuși a rămas la convingerea lui.

După cîtva timp am aflat de la primul meu informator, care, după multe scuze, mi-a mărturisit că nu mi-ar fi scris dacă n-ar fi auzit toate acele relatări de la mai mulți fermieri cunoscători ; dar că de atunci vorbise cu fiecare în parte, și nici unul dintre ei nu știuse să-i explice, în nici un chip, ce voise să înțeleagă. Așadar, iată cum o credință — dacă într-adevăr o afirmație fără o idee definitivă legată de ea poate fi numită credință, — se răspîndise aproape în toată Anglia fără urmă de dovadă. De-a lungul vieții mele n-am întîlnit decît trei afirmații intenționat falsificate, dintre care una trebuie

[1] Începutul adaosului. Adaosul se termină „care puteau să fie vîndute", p. 163. N. B.

să fi fost o mistificare (au existat destule mistificări şi în ştiinţă), care, însă a apărut într-un ziar de agricultură american. Era vorba de obţinerea, în Olanda, a unei noi rase de bovidee, rezultată din încrucişarea unor specii diferite de *Bos* (despre unele din ele am aflat, întîmplător că, atunci cînd sînt încrucişate între ele, dau produşi sterili), şi autorul avea neobrăzarea să afirme că fusese în corespondenţă cu mine şi că eu mă arătasem profund impresionat de importanţa rezultatelor pe care le obţinuse. Acest articol mi-a fost trimis de către editorul unui ziar de agricultură englez, care, înainte de a-l reproduce, îmi cerea părerea.

Al doilea caz privea o comunicare despre numeroase varietăţi realizate de autor din mai multe specii de *Primula*, care dăduseră în mod spontan o bogată recoltă de seminţe, deşi plantele parentale fuseseră ferite cu grijă de accesul insectelor. Această comunicare a apărut înainte de a fi descoperit eu sensul heterostilismului şi, fie că fusese falsificată în întregime, fie că neglijenţa în ce priveşte excluderea insectelor fusese cu totul grosolană, încît rezultatul era aproape de necrezut.

Al treilea caz a fost şi mai ciudat : d-l Huth [1] a publicat în cartea sa despre *Împerecherea consanguină* cîteva extrase dintr-un autor belgian, care afirma că împerechiase iepuri de casă din aceeaşi familie, timp de multe generaţii în şir, fără cel mai mic efect dăunător. Comunicarea apăruse într-una din cele mai serioase reviste, aceea a Societăţii Medicale Regale din Belgia [2] ; totuşi eu nu puteam să nu mă îndoiesc, — cu greu aş putea să explic de ce, — deoarece nu au fost nici un fel de cazuri [3] de felul acesta şi experienţa mea în creşterea animalelor mă făcea să mă gîndesc că lucrul acesta era puţin probabil.

---

[1] Se are în vedere cartea A. H. Huth, *The Marriage of near Kin*, London, 1875. S.L.S. (nota 191, p. 233).

[2] În textul publicat de Francis Darwin (*Life and Letters*, t. I, p. 106), nu se ştie din care cauză s-a trecut „Societatea Belgiană Regală" în loc de „Societatea Medicală Regală din Belgia", ca în manuscrisul lui Ch. Darwin. S.L.S. (nota 192, p. 233).

[3] La Darwin cuvînt cu cuvînt : „nu exista nici un fel de caz de felul acesta", însă din context reiese limpede că trebuie să fie „nu a fost nici un caz nereuşit". (..... I hardly know why, except that there were no accidents of any kind, and my experience.....) S. L. S. (nota 193, p. 233).

De aceea, după multe ezitări, am scris prof. Van Beneden[1] întrebîndu-l dacă autorul era un om demn de încredere. Am aflat curînd, din răspunsul său, că Societatea fusese nespus de indignată descoperind că întreaga comunicare nu era decît o mistificare. Autorul fusese somat, în mod public, în Revistă, să răspundă unde locuise şi unde ţinuse acel mare număr de iepuri de casă în timpul experienţelor sale, care trebuie să fi durat cîţiva ani. Dar nu se primise nici un răspuns de la el. L-am informat atunci pe bietul Mr. Huth că referatul care forma baza argumentului său era fraudulos ; şi el, în chipul cel mai cinstit, a tipărit imediat în acest scop o foaie, spre a fi introdusă în toate exemplarele cărţii sale care nu fuseseră încă vîndute[2].

Lucrez metodic, şi aceasta mi-a fost de mare folos în comportarea mea faţă de muncă. În ultima vreme am avut destul timp liber, deoarece n-am avut nevoie să-mi cîştig existenţa. Chiar boala, deşi mi-a anihilat mulţi ani din viaţă, m-a ferit de distracţiile societăţii şi de petreceri.

De aceea, succesul meu ca om de ştiinţă, oricît de sus s-a putut ridica, a fost determinat, atît cît pot să-mi dau seama, de însuşiri şi condiţii intelectuale complexe şi variate. Dintre acestea, cele mai importante au fost : dragostea pentru ştiinţă, o răbdare nemărginită de a reflecta îndelung asupra oricărui subiect, o deosebită sîrguinţă în a observa şi aduna fapte, şi o bună parte de inventivitate şi de bun simţ. Cu asemenea însuşiri modeste, e într-adevăr surprinzător că am putut influenţa, într-o mare măsură, părerile oamenilor de ştiinţă asupra cîtorva puncte importante.

3 august 1876

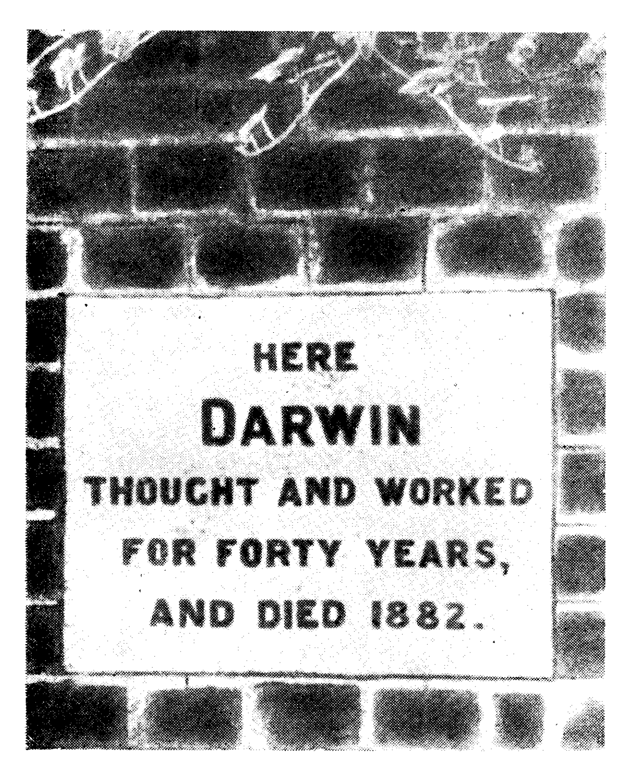
Am început această schiţă a vieţii mele în ziua de 28 mai, la Hopedene[3], şi de atunci pînă astăzi am scris cam o oră în cele mai multe după amiezi.

---

[1] Este vorba despre P. van Beneden, 1809—1894, cunoscut zoolog şi parazitolog belgian, preşedintele Academiei de ştiinţe din Belgia, iar nu despre fiul său, cunoscutul citolog şi embriolog Eduard (1846—1910). S.L.S. (nota 194, p. 233).

[2] Sfîrşitul adaosului nedatat, de $5^1/_2$ alineate. N. B.

[3] Hopodene — casa lui Hensleigh Wedgwood în comitatul Surrey (vezi nota 2, p. 119). Referitor la data începerii lucrării *Amintiri despre* ... aproximativ la 28 mai, vezi nota 1. S.L.S., p. 27 (nota 195, p. 233).

Placa comemorativă pe peretele casei din Down (lîngă ușa de intrare).
„Aici Darwin a gîndit și a lucrat timp de patruzeci de ani și a murit în 1882" (după S. L. Sobol).

APENDICE

PARTEA ÎNTÎI

Despre Charles Darwin și bunicul său, dr. Erasmus Darwin

Asemănările inerente între Charles și Erasmus Darwin — care s-a născut cu șaptezeci și opt de ani înainte — și perioada de frămîntări intelectuale și sociale dintre ei doi, fac ca în lumea gîndirii, o comparație a destinului realizărilor lor respective, să fie de un deosebit interes. Ca și nepotul său, Erasmus Darwin, a formulat un sistem evoluționist cu privire la lume, și totuși sistemul său n-a modificat în mod durabil credințele obișnuite. Charles a reușit acolo unde Erasmus a dat greș. Și în acest Apendice am încercat să arăt cîteva din cauze.

Dr. Erasmus Darwin (1731—1802) a trăit într-o epocă anumită, cînd autoritatea bisericească era micșorată și cînd știința și filozofia anunțau apropierea perfecționării [cunoștințelor] despre om. Era o perioadă cînd lumea credea în progresul material, cînd mașina cu aburi, mecanizarea industriei, canalizările sau uzinele de apă păreau simboluri ale puterii omului asupra naturii. Noile legi descoperite în fizică și legile care apăruseră în chimie, i-au dat omului un sentiment mai puternic de încredere în sine. Teologia naturală era propovăduită de Paley și de alții, care nu numai că luaseră în considerație sporirea cunoștințelor cu privire la adaptare în biologie, dar își făcuseră chiar un pivot din această cunoaștere. Dr. Darwin privea faptul adaptării trupului omenesc fără prejudecata atît de obișnuită în știința secolului al XVIII-lea, prejudecată care vedea în toate operele creatorului un scop pentru folosul imediat al omenirii. Erasmus a dat teoria sa originală asupra

generației sau descendenței, modificată, în cartea sa, *Zoönomia* în anii 1794—1796, anticipînd parțial teoria binecunoscută a lui Lamarck și precedîndu-l cu cincisprezece ani.

E greu să ne dăm seama astăzi de trecerea imensă pe care a avut-o pe vremuri operele lui Erasmus Darwin, dar cînd Charles era tînăr, amintirea impunătoare a bunicului său trebuie să fi apărut ca foarte importantă ; și astăzi *Zoönomia* este mult citită, în timp ce versurile de zece silabe din *The Botanic Garden* [1] și din *Phytologia*, cu repetatele lor evocări de zeități și nimfe, sînt subiecte ușoare de parodie. Doar notele voluminoase de proză, care cuprind o revărsare a ideilor sale bogate, fac lectura mai ușoară. Cu mulți ani înainte de a se naște Charles, Coleridge [2] inventase cuvîntul „darwinising“ [3] ca să definească teoretizarea excesivă a lui Erasmus, — deși unele din aceste idei îl afectaseră profund pe Coleridge în tinerețe, pe vremea cînd încă simpatiza cu speculația științifică. Numai în ultimii săi ani, de deziluzie și de antagonism față de materialismul contemporan, ajunsese să se opună la tot ce susținea Erasmus Darwin, și atunci a strigat : — „O ! Doamne, ce om orb !“. Poezia lui Erasmus îl scîrbea, iar versul lui îl compara cu „ceața care apare întîmplător la poalele Parnasului“ ; iar filozofia dr. Darwin a stigmatizat-o deoarece acesta, în *Zoönomie*, a înlocuit primele capitole din „Cartea asupra Genezei“ cu „Credința că omul rezultă din natură sau din urangutan“, — o ciudată prevestire a protestelor violente care au urmat publicării *Originii speciilor*, cu două generații mai tîrziu.

Afară de teoria descendenței, tratată în *Zoönomia*, multe alte subiecte au ajuns mai tîrziu teme favorite pentru studiul intens al lui Charles. Desigur că subiectele cercetate de amîndoi au o poveste mai veche, și Linné, Buffon și alții au ajutat și ei să se fixeze atenția asupra unor subiecte, cum ar fi modificările care au loc la animalele domestice. În *Zoönomia*, Erasmus se ocupa de mișcarea în spirală și de alte mișcări la plante ; de fecundarea încrucișată la plante ; de originea simțului frumosului în legătură cu forma feminină ; de colorația de adaptare și protecție, de ereditatea și domesticirea animalelor. Charles Darwin se ocupă și el de aceste subiecte în următoarele cărți : *Climbing Plants, Power of Movement of Plants, Cross*

[1] Grădina botanică. N. trad.
[2] Samuel Taylor Coleridge, 1772—1834, precursorul lui Byron și al romantismului modern. N. trad.
[3] „Darwinizare“. N. trad.

— *and Self — Fertilisation in Plants, Fertilisation of Orchids, Descent of Man, Variation of Animals and Plants under Domestication şi Origin of Species.*

Erasmus Darwin a scris despre selecţia sexuală : „Cauza finală a acestei lupte între masculi pare a fi propagarea speciei de către animalul cel mai puternic şi mai activ, realizîndu-se în felul acesta ameliorarea speciei". Această afirmaţie ar putea fi greşită chiar într-o frază scrisă de Charles cu şaizeci şi cinci de ani mai tîrziu, deoarece aici Erasmus n-a văzut limpede ideea selecţiei.

Mai mult : în *Autobiography* (p. 49) s-a arătat că Charles Darwin precizează că nici scrierile lui Lamarck, şi nici ale bunicului său n-au avut nici un efect asupra sa. Contradicţia aparentă admisă de el în această afirmaţie [s-ar explica prin aceea] că fiind foarte tînăr şi auzind vorbindu-se despre părerile bunicului său e posibil că Charles să le fi susţinut „într-o formă diferită" ; cred că aşa poate fi înţeleasă afirmaţia de mai sus şi sublinierea cuvintelor *într-o formă diferită.*

Metoda lui Erasmus Darwin era construită în cea mai mare parte dintr-o suprastructură greoaie de speculaţii pe o bază de fapte insuficient fundate, ceea ce era o metodă străină întregii concepţii a lui Charles Darwin. Charles şi-a pus noi întrebări cu privire la procesul vieţii şi a descoperit un model general, născut din studiul selecţiei naturale. Natura şi miliardele ei de forme au ajuns un sistem posibil de autoreglare, deşi cauza centrală a unităţii în reproducerea vieţuitoarelor a rămas nedescoperită. Convingerea l-a făcut pe Charles Darwin, în timp ce lucra la generalizarea fenomenului de variaţie la animale şi plante, să respingă primele influenţe evoluţioniste ca pe nişte simple şi uşoare speculaţii ale unor filozofi *a priori* care vedeau creaţia spre folosul omului în toate operele naturii. Ceea ce Charles susţinea în propria sa lucrare, era o teorie construită pe dovezi cu structură mai solidă. El susţinea că în Ştiinţele Naturale [este necesar] un nou echilibru între teorie şi o observaţie mai scrupuloasă a faptului şi o reîntoarcere mai riguroasă la experiment. Tăria argumentului său în *Originea speciilor,* ca şi în toată opera sa, stă într-o putere de generalizare bazată pe cel mai strict control al observaţiilor ; generalizarea [la Ch. Darwin] a devenit „o expresie stenografiată cu putere de previziune" [1].

---

[1] J. O. Wisdom, *Foundation of Inference in Natural Science* (Bazele deducţiei în Ştiinţe Naturale) N. B.

Într-o scrisoare către Charles Lyell, din 1859, Darwin scria despre opera lui Lamarck că, „nu a rămas din ea cu nici un fapt sau idee“ [1]. O asemenea tăgăduire poate însemna doar că, pentru Charles Darwin, lipsa dovezii din teoria lui Lamarck anula totul, aşa cum anulase şi teoria bunicului său. Dar, deşi Charles a rămas neîncrezător în „capacitatea supraestimată a bunicului său de a teoretiza şi generaliza“, totuşi în lucrarea sa *Life of Erasmus Darwin* [2] a adăugat acest omagiu: „Observaţiile sale privitoare la valoarea experienţelor şi la folosirea ipotezelor dovedesc că a avut un adevărat spirit de filozof“.

Charles a negat de asemenea că subiectul evoluţiei plutea în aer (*Autobiography*, p. 124) deoarece faptele, „nenumăratele fapte bine observate“, lipseau. Fără îndoială că viaţa izolată pe care a dus-o la Down trebuie să-l fi ajutat să înlăture pătrunderea vreunei idei din partea cercetătorilor din alte domenii decît al său, aşa încît a neglijat involuntar indicaţiile că acea credinţă în permanenţa speciilor descreştea. În acest sens merită să fie citat tînărul intelectual Henry Brooks Adams din Boston, care a cunoscut bine Anglia din anul 1860 — în special Anglia lumii diplomatice — cînd a fost secretar particular al tatălui său, ministru american. Tînărul Adams s-a născut în 1838, în umbra Unitarianismului Bostonian, şi în capitolul autobiografiei sale intitulat *Darwinism* [3] dezvăluia opinia contemporană, spunînd că „el avea, aşa cum aveau nouă oameni din zece, o credinţă instinctivă în Evoluţie“. — „În acel moment, scria el (1867) Darwin zguduia societatea“.

Susţinătorul lui Darwin în geologie a fost Sir Charles Lyell, şi soţii Lyell erau prieteni intimi ai legaţiei americane. Sir Charles spunea permanent despre Darwin ceea ce Palgrave spunea despre Tennyson, că prima dată cînd Adams ar fi venit în oraş, ar fi trebuit să-i ceară lui Darwin să-l întîlnească, dar nici unul din ei n-a venit vreodată în oraş, nici Darwin n-a avut grijă să-l întîlnească pe tînărul american, şi nici nu se putea duce nimeni la americani, deoarece se ştia bine că nu

[1] Nora Barlow face aluzie la lunga scrisoare pe care Ch. Darwin a scris-o lui C. Lyell (în 1839, 11 octombrie) în care, în postscriptum, Darwin scrie cuvintele citate mai sus (Francis Darwin, *Life and Letters*, 1888, vol. II, p. 215). N. trad.

[2] Viaţa lui Erasmus Darwin. N. trad.

[3]. Educaţia lui Henry Adams. Autobiografie. Contsable & Co., 1918. Henry Adams vorbeşte întotdeauna despre el la persoana a treia. N. B.

le place să fie deranjaţi. Singurii americani pe care ţi-era îngăduit să-i deranjezi alcătuiau jumătatea de duzină din legaţie. Lui Adams îi plăcea să-l citească pe Darwin, în special *Originea speciilor* şi *Călătoria pe Beagle.* El a fost darwinist înainte de apariţia acestor lucrări : un discipol predestinat al vremii ; era însă prea puţin instruit ca să urmărească dovezile lui Darwin... N-a încercat niciodată să-l înţeleagă pe Darwin, şi totuşi îşi închipuia că ar putea obţine cea mai bună parte a darwinismului din studiul mai uşor al geologiei ; ştiinţă care convine minţilor leneşe ca şi istoria. Toţi vicarii din Anglia se ocupau cîte puţin şi cu geologia, dar ei căutau numai urme ale creaţiei. Darwin căuta urme ale selecţiei naturale şi Adams l-a urmat, deşi pe el nu-l interesa selecţia decît doar indirect, pentru plăcerea de a răsturna ceea ce susţineau vicarii. „El avea, aşa cum aveau nouă oameni din zece, o credinţă instinctivă în evoluţie, dar el nu resimţea un interes mai mare pentru selecţia naturală decît pentru selecţia nenaturală..." Acestea au fost scrise după ce Darwin „zguduise societatea", dar sînt exemple semnificative mai timpurii, dovedind idei bine întemeiate care cu mult înainte plutiseră în aer, deşi e posibil ca Charles Darwin să nu le fi ştiut.

În sfera istoriei sociale, înainte ca Malthus să fi fost cunoscut pentru ideile sale, au fost alţii care au văzut cum lupta pentru existenţă influenţa realmente populaţia. Halévy, în lucrarea sa *History of the English People* [1] se referă la un pamflet obscur cu privire la legea pentru ajutorarea cerşetorilor (Poor Laws) scris de un „Binefăcător al Omenirii" în 1786. Autorul, Rev. Mr. Townsend [2] condamna legea pentru ajutorarea cerşetorilor deoarece ea îl apăra pe cel mai slab împotriva celui puternic, cu toate consecinţele lucrării asupra selecţiei naturale. El făcea o analogie între numărul caprelor şi al ogarilor de pe insula Juan Fernandez, menţionată de Dampier. La început, caprele erau singurele stăpîne ale insulei şi ajunseseră la un bun nivel de trai, în ciuda cîtorva boli şi a incursiunilor distrugătoarelor comerciale engleze. Apoi spaniolii aduseră în insulă o pereche de ogari, ca să stîrpească caprele şi să-i necăjească pe englezi. Aceşti ogari „s-au înmulţit în raport cu cantitatea de hrană pe care au găsit-o". Caprele s-au împuţinat

---

[1] Istoria poporului englez. N. trad.

[2] K. Marx, în *Capitalul,* vol. I, arată că Townsend este unul din autorii pe care l-a plagiat Malthus. N. trad.

şi s-au retras spre stînci, şi atunci s-a stabilit un nou echilibru ; „cei mai slabi din amîndouă speciile au fost printre cei dintîi care au plătit tribut naturii, iar cei mai activi şi mai viguroşi au continuat să trăiască. Prin urmare, cantitatea de hrană reglementează numărul speciei umane, şi cel slab atîrnă de generozitatea problematică a celui puternic..."

Dar însuşi Darwin a admis, într-un pasaj din *Autobiography* (p. 43), că „nenumărate fapte bine observate erau înmagazinate în mintea naturaliştilor, gata să-şi ia locul cuvenit de îndată ce vreo teorie care ar fi cuprins aceste fapte ar fi fost suficient de bine explicată". Aceste cuvinte s-au potrivit exact unuia dintre contemporanii mai tineri ai lui Darwin, pentru care lucrarea comună a lui Wallace şi Darwin publicată în *Linnean Journal* din 1858 a fost o revelaţie luminoasă, aşa încît faptele bine observate şi adunate şi-au luat locul lor.

Alfred Newton, profesor de anatomie comparată la Cambridge începînd din 1866 pînă la 1907, a fost unul dintre primii naturalişti care a acceptat teoria evoluţionistă şi noua ei bază, selecţia naturală, ca o soluţie bine venită a multor probleme de răspîndire a păsărilor, de variaţie şi adaptare, probleme care mult timp fuseseră o enigmă pentru el [1].

În anul 1858 Alfred Newton călătorise în Islanda împreună cu John Wolley şi, fără voia lui, inactivitatea îl făcuse să aibă mereu discuţii despre vechile subiecte cu privire la specii, la originea şi limita lor. Cu ani mai tîrziu, în februarie 1888, el a publicat un articol în Macmillan's Magazine [2], intitulat *The Early Days of Darwinism* [3], în care descrie efectul imediat şi copleşitor pe care l-a avut asupra minţii sale citirea lucrării comune a lui Wallace şi Darwin. Iată ce scria el : „Nu după multe zile de la întoarcerea mea din Islanda am primit numărul din Revista Societăţii Linneane care poartă pe copertă data de 20 august 1858 şi care cuprinde lucrarea d-lor Darwin şi Wallace... În seara aceea am stat pînă tîrziu citind-o, şi nu voi uita niciodată cît de mult m-a impresionat. Această lucrare dădea o soluţie extrem de simplă tuturor dificultăţilor care mă tulburaseră cu luni în urmă. Cu greu mi-am dat seama la început dacă mă simţeam mai jignit că soluţia nu-mi venise mie mai întîi, decît mulţumit că fusese găsită în întregime. Oricum,

[1] Viaţa lui Alfred Newton a fost scrisă de A. F. R. Wollston (John Murray, 1921).

[2] Revista Macmillan. N. trad.

[3] „Primele zile ale darwinismului". N. trad.

după ce am citit de mai multe ori comunicările, m-am dus la culcare fericit că soluţia fusese găsită. Lăsînd la o parte orice sentiment personal, el mi-a apărut ca o revelaţie directă a unei puteri superioare ; şi a doua zi dimineaţa m-am trezit cu conştiinţa că tot misterul se afla cuprins în cuvintele „Selecţie Naturală". Mărturisesc sincer că atunci, în bucuria mea, nu mi-am dat seama, şi nu pot să spun cînd am început să observ că, deşi nedumeririle mele erau în felul acesta explicate, zeci, ba chiar sute de alte dificultăţi îmi stăteau încă în cale".

Pentru Charles Darwin avea importanţă mulţimea dovezilor pe care se sprijinea teoria evoluţionistă, şi el ştia că aceasta era propria sa contribuţie. Nici bunicul său, şi nici unul dintre contemporanii săi, doar cu excepţia lui A. R. Wallace, nu reuşise să studieze cu atîta adîncime amănuntul cel mai mic, care era totuşi destul de mare în nesfîrşita succesiune a formelor organice, şi nimeni nu reuşise atît de bine să scoată în evidenţă această dovadă plină de autoritate, fără de care Darwin nu putea admite nici o influenţă asupra gîndirii sale.

Dragostea pentru observaţia adîncă a faptului din natură, şi nevoia de a explica printr-o teorie tot ce vedea, alcătuiau urzeala strînsă a geniului său. Merită să ţinem seama de oarecare schimbare de expresivitate în urzeala acestei gîndiri ştiinţifice, pe măsură ce trec anii. Cînd era tînăr, rezerva sa faţă de filozoful speculativ era foarte mare ; dar mai tîrziu, Darwin a căpătat un respect tot mai sporit pentru speculaţie care, dacă decurgea bine, era urmată de observaţie şi experiment. Uneori foloseşte liber cuvintele *generalizare* şi *speculaţie*, dar spre sfîrşitul vieţii cuvîntul *generalizare* ajunge să fie folosit cu un deosebit respect atunci cînd se sprijină pe un număr suficient de dovezi pozitive. Această schimbare a urmat drumul dezvoltării sale intelectuale ; înclinarea spre teorie, niciodată absentă, era ţinută strîns în frîu la început, şi frîul nu era slăbit decît atunci cînd puterea de a trage concluzii creştea o dată cu îmbogăţirea cunoştinţelor sale. Căutarea de fapte şi teoretizarea păreau adesea aproape unite într-un singur proces în mintea sa ; totuşi, uneori le deosebea limpede una de alta. Deşi teoria fără fapte bine observate nu prezintă nici un interes, faptele sînt zadarnice dacă nu sînt încadrate în teorie. El era de aceeaşi părere cu binecunoscuta recomandare a lui Buffon, de a studia *cum* *) sînt lucrurile şi nu *pentru ce* *)

---

*) În original cuvintele *cum* şi *pentru ce* sînt scrise cu majuscule. N. trad.

sînt așa ; dar nu și cu cealaltă recomandare : — „Ramassons des faits pour nous donner des idées“ [1]. Darwin ajunsese la convingerea că valoarea faptului găsit stă tocmai în legătura sa cu teoria. Aceasta poate părea în contradicție cu lipsa sa de încredere în speculație ca fiind o primejdie pentru gîndirea științifică asupra căreia am stăruit. Cred că dezvoltarea gîndirii sale, începînd cu plăcerea din tinerețe de a observa direct și de a colecționa, pînă la satisfacția mai matură a teoreticianului, pot să explice îndeajuns inconsistența [gîndirii] sale [2].

Voi da acum cîteva citate din scrisorile sale, la diferite perioade din viață, pentru a stabili această schimbare de direcție. Se observă de asemenea și oarecare oscilație. Și nici nu se putea altfel, deoarece întreaga muncă științifică are nevoie atît de teorie cît și de adunare de fapte. De altfel, diferiții săi corespondenți aveau nevoie de sfaturi variate. Cu toate acestea, cred că există o tendință generală în mintea sa [care mergea] de la frica inițială de speculație excesivă pînă la aprecierea matură a teoriei pe bază de fapte. Lucrul acesta face să corespundă citatele cu argumentul din acest Apendice. Dezmințirea lui Darwin, atît în ce privește influența bunicului său, cît și importanța primilor evoluționiști, era într-adevăr negarea premiselor și a metodelor lor de atac.

C I T A T E

Emma Darwin obișnuia să repete ceea ce spunea soțul său : „E o greșeală fatală să raționezi în timp ce faci observații, deși este atît de necesar să faci acest lucru înainte, și atît de folositor după“. Acest sfat merită să fie luat în seamă, deoarece el rezumă, într-o oarecare măsură, părerile lui Charles Darwin din citatele care urmează.

---

[1] Să adunăm fapte ca să căpătăm idei (în franțuzește, în original). N. trad.

[2] Părerea Norei Barlow este, după noi, justă. Ea poate fi în plus exemplificată prin atitudinea inițial ostilă a lui Darwin față de speculațiile din opera lui Lamarck. Aceasta reiese din scrisorile pe care Darwin le-a scris lui Lyell și Hooker între anii 1844 și 1859 (vezi F. Darwin, *Life and Letters...* (1888), vol. II, p. 23, 29, 39, 207 și 215 și vol. III, p. 14 și 15). Aceste idei ostile nu mai apar în „Schița Istorică“ care precede ediția a VI-a a *Originii speciilor,* schiță scrisă spre 1870 (vezi *Originea speciilor,* Edit. Acad. R.P.R., 1958, p. 39—40). N. trad.

În 1837 curînd după întoarcerea din călătoria pe *Beagle*, Darwin a scris, printre însemnările izolate și notate la repezeală care se găsesc în întregime în nota 4, p. 231 : — „Îmi place atît de mult observația directă, încît n-aș putea să continui, așa cum face Lyell, corectînd și adăugînd informații noi la cele vechi, și nu văd cum s-ar putea comporta omul fixat la Londra — cu experiențele din mediul rural și cu observațiile asupra animalelor inferioare". În alt loc, pe aceeași pagină, a scris : — „Sistematizează și studiază afinitățile". În felul acesta, încă din 1837 el recunoștea stimulentul care va persista pînă la sfîrșitul vieții sale, stimulent pe care-l găsea în plăcerea observației directe. Dar cele două cuvinte „studiază afinitățile", arată că ele se bazau pe teorie, și că mintea sa era ocupată încă de pe atunci cu probleme în legătură cu evoluția.

În 1844, Darwin îi scria lui J. D. Hooker (*More Letters* [1], vol. I, p. 39) „Trebuie să-mi permiteți să vă dau propria mea interpretare la ceea ce spuneți că „nu grupez bine vederile extinse". — Aceasta înseamnă că dvs. nu îngăduiți speculațiile deslînate cu care, cu atîta ușurință, își încep lucrările lor cercetătorii slabi și nesiguri. Această permanentă tendință spre generalizare, eu o consider ca o adevărată nenorocire".

În 1850 Darwin îi scria lui C. H. L. Woodd privitor la efectele căldurii asupra stratificării geologice (*More Letters*, vol. II, p. 133) „Toți tinerii geologi au o deosebită înclinare pentru speculație ; mi-am fript bine degetele în privința aceasta, și poate că acum sînt prea prudent și mă simt înclinat să falsific speculația cînd un efect direct sau imediat al unei cauze în problema studiată nu poate fi dovedit... N-am nici o îndoială că oamenii speculativi, ținuți în frîu, sînt departe de a fi cei mai buni observatori... cu toată dorința sinceră a fiecăruia de a progresa în studiile sale geologice, în speculații ca și în special, în observații."

În 1857, Darwin i-a scris lui Asa Gray (*More Letters*, vol. II, p. 252), pe care-l socotea că nu era destul de indulgent cu generalizarea. Acesta începea prin a accentua importanța pe care o are observația, înțelegînd prin aceasta, cred, greutatea teoreticianului de a păstra o imparțialitate integrală ; faptele au valoare în raport cu teoria, și de aceea se poate greși cu ușurință.

---

[1] Mai multe scrisori. N. trad.

„Aş spune acum că este de datoria dvs. să generalizaţi cît puteţi mai mult din opera dvs. completă de pînă astăzi... Deoarece o observaţie atentă nu e o muncă mai grea decît o generalizare — şi totuşi mai grea decît speculaţia — nu credeţi că e posibil ca observaţia să fie supraevaluată ? Nu ar trebui să uităm niciodată că observatorul poate să-şi generalizeze propriile lui observaţii incomparabil mai bine decît oricare altul. Mulţi astronomi s-au trudit o viaţă întreagă observînd, fără să tragă măcar o singură concluzie ; cred că Herschel e acela care a remarcat că ar fi fost mult mai bine dacă s-ar fi oprit din munca lor conştiincioasă şi s-ar fi gîndit la ceea ce se poate deduce din această muncă".

În scrisoarea adresată lui Henry Fawcett în 1861 *(More Letters*, vol. I, p. 195), Darwin admite că observaţia este ea însăşi un act selectiv. „Ce lucru ciudat : nimeni nu înţelege că orice observaţie, dacă urmează să aibă vreun folos, trebuie să fie pentru sau împotriva unei păreri !" Aici Darwin admite că trebuie să existe o „părere" anterioară observaţiei, adică o teorie sau o ipoteză care să pună în valoare faptul găsit [1].

În 1863, Darwin îi scria lui J. Scott (*More Letters*, vol. II, p. 323) : „Eu v-aş sugera avantajul pe care l-aţi avea în momentul de faţă dacă aţi fi foarte zgîrcit cu introducerea teoriei în lucrările dvs. (pe vremuri, am rătăcit mult în felul acesta prin Geologie) : *lăsaţi teoria să călăuzească observaţiile dvs.* [2], dar pînă cînd reputaţia dvs. nu va fi bine stabilită, să fiţi zgîrcit cu publicarea teoriei. Teoria îi face pe oameni să se îndoiască de observaţiile dvs.".

În 1870, Darwin îi scria lui J. D. Hooker (*More Letters*, vol. I, p. 321). „Concluzia dvs. că orice speculaţie cu privire la preorînduire este o inutilă pierdere de timp, e singura concluzie înţeleaptă ; dar ce greu e să nu speculezi ! Teologia mea se află într-o adevărată încurcătură ; eu nu pot considera universul ca rezultatul unei întîmplări oarbe şi totuşi nu pot găsi nici o dovadă de intenţie bună, sau măcar de vreo intenţie oarecare, în cele mai mici lucruri".

Şi îşi rezumă părerea asupra muncii deductive în comentariul său despre Herbert Spencer. „Felul deductiv de a trata

---

[1] Citat de J. O. Wisdow, *Foundations of Inference in Natural Science* (Bazele deducţiei în Ştiinţele naturale). N. B.

[2] În limba engleză : „Let theory guide your observations". N. trad.

fiecare subiect e cu totul opus gîndirii mele... De nenumărate ori mi-am spus mie însumi, după ce am citit vreuna din cărțile sale : — „Aci ar fi un minunat subiect de lucru pentru jumătate de duzină de ani !".

Fiul lui Darwin, Francis, a scris în *Life and Letters*[1] (vol. I, p. 149) despre atitudinea tatălui său, către sfîrșitul vieții sale, față de teorie și observație. După ce stăruie asupra observației repetate a lui Darwin [după care] este important să știi cînd să renunți la investigații, Francis urmează : — „De multe ori spunea că nimeni n-ar putea fi un bun observator, dacă n-ar fi un teoretician activ. Aceasta îmi amintește ceea ce am spus despre instinctul său de a ține seama de excepții : era ca și cum ar fi fost înzestrat cu o capacitate de a teoretiza gata să se reverse oriunde și la cea mai ușoară atingere, așa încît nici un fapt, oricît de mic, nu putea evita lansarea unui flux de teorii, și în felul acesta faptul creștea în importanță. Firește, s-a întîmplat că multe teorii fără temei i-au trecut prin minte ; din fericire însă, imaginația sa bogată era ținută în frîu de o putere egală de a judeca și a înlătura ideile care-i treceau prin minte".

Aci, Francis descrie marea bogăție de idei și puterea speculativă a tatălui său, fără de care n-ar fi avut cum să facă o cenzură intelectuală a faptului găsit : numai în felul acesta cenzorul își poate îngădui să renunțe la ipoteze sau la idei care nu sînt susținute de un nou model speculativ. Modelul cel „adevărat" e acela care poate să corespundă celui mai mare număr de fapte.

Ultimul citat în lista cronologică a scrisorilor, arată cum Charles Darwin, spre sfîrșitul vieții, continua să folosească amestecul complicat al acestor două procese. Reproduc mai jos, în întregime, scrisoarea caracteristică în care apare acest pasaj, scrisoare adresată fiului său cel mai mic, Horace, cu ocazia reușitei lui la Little Go[2] la Cambridge în 1871, la vîrsta de 20 de ani. Horace nu fusese strălucit în școală și la Universitate și se temea la examene.

---

[1] Viața și Corespondența. N. trad.

[2] *Little Go* este primul examen pentru titlul de B. A. (Bachelor of Arts), adică licențiat în litere, la Universitatea din Cambridge. N. Trad.

6 Q. Anne St.
W.

Vineri dimineaţa, ora 8,30.
[15 dec. 1871]

Scumpul meu Horace,

Sîntem foarte bucuroşi, deoarece am primit o carte poştală de la bunul nostru George din Cambridge, care ne anunţă că ai trecut cu bine blestematul acela de Little Go. Sînt foarte încîntat, şi acum poţi să dai curs liber talentelor tale şi să munceşti cît îţi va îngădui sănătatea la matematică şi ştiinţă.

Eri noapte am meditat asupra unei probleme extrem de încurcată, şi anume ce-l face pe om să descopere unele lucruri nedescoperite. — Mulţi oameni foarte inteligenţi — mult mai inteligenţi decît descoperitorii — nu produc niciodată nimic original. Atît cît pot să presupun, arta stă în căutarea în mod obişnuit a cauzelor sau a înţelesului a tot ce se întîmplă. Aceasta implică o observaţie ascuţită şi cere cît mai multe cunoştinţe posibile asupra subiectului cercetat.

Dar de ce ţi le scriu eu toate acestea acum, e greu să-mi dau seama, — afară doar de faptul că inima mea e plină de bucurie ; pentru că mă bucur din inimă că ai trecut această Carybdă [1].

Al tău tată afectuos,

C. DARWIN

Am accentuat importanţa schimbării de păreri a lui Charles Darwin cu privire la speculaţie în dezvoltarea sa intelectuală, deoarece mi se pare limpede că el s-a folosit de opoziţia faţă de modul de a gîndi al tatălui şi bunicului său ca să-şi apere propria sa independenţă. Critica aspră pe care Robert Darwin i-a făcut-o lui Charles cînd era tînăr, ar putea fi socotită ca o treaptă importantă în istoria dezvoltării fiului său ; fără nevoia urgentă de a-şi cere independenţa, ar fi îndrăznit oare Charles Darwin să treacă peste împotrivirea tatălui său atunci cînd i s-a propus călătoria pe *Beagle?*

---

[1] Termenul de „Caribdă" (în englezeşte *Charybdis*) este expresia folosită pentru a indica învingerea unor greutăţi excepţionale (a trece prin strîmtoarea dintre Scylla şi Charybda, strîmtoare despre care se vorbeşte în Odiseea). N. trad.

Fără cei cinci ani de disciplină, geniul lui Darwin ar fi ajuns oare la maturitate ? Se pot face nenumărate presupuneri, dar pentru mine, oricît ne-am referi la tirania tatălui său sau la moartea timpurie a mamei sale, tot nu se pot rezolva problemele deosebite din acest Apendice [1]. Ciocnirea ideilor contemporane şi a părerilor transmise de la o generaţie matură la una mai tînără va fi întotdeauna însoţită de reacţii emoţionale neprevăzute, adesea nerecunoscute, şi poate cu atît mai intense acolo unde nu există nici o ruptură violentă în tradiţia unei familii faţă de un membru emancipat.

Respectul lui Charles pentru tatăl său Robert l-ar fi putut ţine în sclavie mai mult timp decît trebuia. Deşi nu exista nici o publicaţie cu privire la evoluţie pînă la moartea tatălui său, totuşi Charles Darwin şi-a croit drumul spre libertate cu mulţi ani mai înainte. Justificarea independenţei sale intelectuale faţă de metoda ştiinţifică a bunicului său şi de personalitatea dominantă a tatălui său, mergea pe aceeaşi cale, — şi anume pe calea ştiinţifică de cercetare, bazată însă pe evidenţa faptică. Dr. Robert Darwin, deşi nu avea o formaţie ştiinţifică, făcea ipoteze pentru fiecare subiect, ca şi tatăl său Erasmus, aşa încît, renegînd metoda de gîndire a unui înaintaş, în realitate Charles îi renega pe amîndoi. S-a crezut că, în parte, Darwin a renunţat la cariera medicală din pricina acestei renegări a atitudinilor înaintaşilor săi. Dar, medicina putea să-i apară ca foarte strîns asociată cu o înclinare a minţii spre „speculaţie"[2].

În concluzie, aş dori să subliniez încă o dată asemănarea şi deosebirea dintre Charles şi Erasmus Darwin ; preocupările şi tradiţiile lor familiare mergeau paralel, totuşi era o mare deosebire în însuşirile lor de bază şi în reacţiile lor faţă de tot ce se petrecea pe vremea fiecăruia din ei. Charles Darwin a fost crescut în tradiţiile şi ideile de la începutul secolului al XIX-lea, cînd raţionalismul şi utilitarismul secolului al XVIII-lea erau încă în floare. Dr. Erasmus Darwin fusese un purtător de cuvînt al acelei perioade timpurii de entuziasm, cînd animale şi plante necunoscute îmbogăţeau Europa datorită dezvoltării transportului şi comerţului, şi cînd Linné

[1] Vezi nota a cincea despre boala lui Charles Darwin, p. 247. Cît de mare era tirania tatălui său Robert, rămîne o problemă de discutat.

[2] Părerea lui N. Barlow nu pare fondată şi nu-i sprijinită de datele din „Autobiografie". N. trad.

scosese din haos nomenclatura biologică. În toată Europa începuse o cercetare amănunţită a formelor vii. Vechile directive ştiinţifice fuseseră desfiinţate, şi Erasmus Darwin a fost unul din pionierii care a deschis un drum nou spre evoluţie. Peste două generaţii a venit rîndul nepotului său Charles să exprime idei noi bazate pe cunoştinţe noi. A venit rîndul său să schimbe vechile directive, şi una dintre acele directive pe care le-a reîmprospătat a fost aceea a bunicului său. Noile directive cuprindeau din nou cuvîntul *evoluţie,* dar Charles a adăugat şi pe acele de *selecţie naturală,* ca un indicator care ar arăta drumul. Dar mai semnificativă încă decît direcţia spre o ţintă finală, a fost călăuza limpede asupra felului cum se tălmăceşte o hartă.

PARTEA A DOUA

Polemica Darwin-Butler

Astăzi, cearta binecunoscută pe vremuri dintre Samuel Butler și Charles Darwin e aproape uitată, și scurta expunere tipărită pentru prima oară în versiunea completă a *Autobiografiei* va trezi doar amintiri vagi în mintea majorității cititorilor.

Povestea e complicată atît cronologic cît și în esența ei, dar după ce am cercetat bogăția de material din manuscrisele lui Darwin, aflate în biblioteca Universității din Cambridge, întreg incidentul mi-a apărut într-o lumină atît de nouă, încît am socotit că trebuie povestit din nou, în toate amănuntele lui. În scrisorile vechi din acest voluminos dosar, vorbesc glasuri din trecut, sprijinindu-l pe Darwin împotriva lui Butler și recomandînd tăcere ; oricare ar fi astăzi părerea asupra acestui sfat, glasul prietenilor devotați și rudele lui Charles au găsit că atacurile lui Samuel Butler erau neîndreptățite și josnice.

Samuel Butler era cu douăzeci și șase de ani mai tînăr decît Charles Darwin și, cînd era tînăr crescător de oi în Noua Zeelandă, a urmărit cu entuziasmul unui adept înflăcărat lupta dusă împotriva ortodoxiei curînd după publicarea *Originii speciilor*. Scrisorile adresate lui Darwin în această epocă, scrisori modeste, sincere și pline de admirație, se află în dosarul de la Cambridge și formează un contrast izbitor cu acuzațiile grave de mai tîrziu. Dar simpatia reciprocă și corespondența prietenească dintre ei s-a răcit curînd ; în timp ce faima lui Darwin creștea în lumea științifică, ea scădea în aprecierea lui Butler. Pentru că, în realitate, Butler

n-a înțeles niciodată întreaga importanță a revoluției înfăptuită de Darwin în gîndirea științifică. Crezînd că gîndirea controlează calea spre evoluționism, Butler a început să studieze primii evoluționiști, pe Buffon, dr. Erasmus Darwin și Lamarck, și cu cît îi studia mai mult, cu atît îi plăceau mai mult și nu-l mai vedea pe Darwin așa cum îl văzuse în tinerețe. Încercînd să reconsidere evoluționiștii mai vechi, Butler s-a situat pe poziția secolului al XVIII-lea, așa încît disputa se leagă strîns de critica pe care a făcut-o Charles Darwin părerilor bunicului său, despre care am mai vorbit. Polemica dintre ei era, de fapt, un alt aspect al schimbării în gîndirea biologilor, care a avut loc către mijlocul secolului al XIX-lea.

Cronologia cîtorva publicații apărute în 1879 are o deosebită importanță pentru a înțelege punctul culminant al antagonismului mereu crescînd al lui Butler.

Cu prilejul aniversării a șaptezeci de ani ai lui Charles Darwin, în februarie 1879, s-a publicat în Germania un număr special al periodicului *Kosmos* (II, Jahrg. Heft. 11), cuprinzînd un articol scris de dr. E. Krause despre contribuția dr. Erasmus Darwin la istoria teoriei descendenței. În mai 1879, Butler publică *Evolution Old and New, or the Theorie of Buffon, Dr. Erasmus Darwin and Lamarck compared with that of Mr. C. Darwin*[1], fără să știe nimic despre articolul lui Krause din *Kosmos*. Între timp, Krause și-a lărgit schița, spre a fi tradusă ; aceasta a format partea a doua a lucrării *Life of Erasmus Darwin*[2] scrisă de Charles Darwin și publicată în noiembrie al aceluiași an. În timp ce Krause se angajase în această colaborare, Charles Darwin îi trimise un exemplar din lucrarea lui Butler ; iar cîteva din adausurile lui Krause conțineau informații care combăteau ideile lui Butler. Principalul pasaj jignitor suna astfel : —„Sistemul lui Erasmus Darwin era în el însuși un prim pas extrem de important pe drumul deschis pentru noi de nepotul său, și a încerca să-l revizuiești astăzi, așa cum se încearcă în momentul de față, dovedește un punct slab în gîndire și un anacronism intelectual pe care nimeni n-are de ce să-l invidieze".

[1] Evoluția vechiului și noului, sau teoriile lui Buffon, dr. Erasmus Darwin și Lamarck, comparate cu aceea a d-lui C. Darwin. N. trad.

[2] Viața lui Erasmus Darwin. N. trad.

Din nefericire, în prefaţa lui Charles Darwin la *Life of Erasmus Darwin* s-a pierdut din vedere să se afirme că schiţa originală a lui Krause fusese modificată. Cum s-a întîmplat aceasta vom explica mai tîrziu[1]. Butler a comparat imediat presupusa traducere exactă cu un exemplar al originalului, şi deosebirile l-au făcut să tragă concluzia că modificările care nu fuseseră aduse la cunoştinţă însemnau un atac ascuns împotriva lui ; publicul va crede că ideile sale fuseseră condamnate în chip independent de un elev german, înainte chiar de a fi publicat el lucrarea sa *Evolution Old and New.*

Dîndu-şi seama de greşeala omisiunii, Charles Darwin s-a scuzat faţă de Butler, dar Butler rămase ferm convins că era victima unui complot. În cele din urmă, intensa sa virulenţă emoţională, la care s-a adăugat sfatul rudelor şi al prietenilor, l-au redus pe Darwin la tăcere, cu toată hotărîrea iniţială de a arăta, în chip sumar, cum s-a ajuns la această greşeală.

Dar oare ce era într-adevăr real în această furtună într-un pahar cu apă ? Libertatea din timpul reginei Victoria, care pare atît de solidă cînd o priveşti în trecut, era acum zguduită. Darwin şi Butler cereau stăruitor dreptate ; Darwin, în neliniştea şi tristeţea pe care i le pricinuiau atacurile lui Butler, avea nevoie de aprobarea familiei şi a prietenilor intimi ca să-i îngăduie să se retragă din durerea pe care i-o provoca această polemică, în fortăreaţa lui evoluţionistă, — cucerită cu douăzeci de ani mai înainte fără să-şi piardă curajul în faţa criticii. Se simţea stăpîn pe sine cînd erau în joc probleme ştiinţifice, dar avea nevoie de apărare împotriva antagonismului uman. Butler făcuse faţă criticii toată viaţa, şi o căuta aşa cum o caută orice agresor ; dar şi el avea nevoie de aprobare, iar credincioasa lui prietenă Miss Savage, era totdeauna gata să-l răzbune pe Butler cîntînd pe tema ticăloşiei oamenilor din clica lui Darwin şi a monstruoasei lor înşelătorii. Intensitatea sentimentelor lui Butler se vede din prima sa scrisoare către *Athenaeum,* scrisoare care va fi reprodusă integral mai tîrziu, în care spune : „Fără îndoială, e un obicei banal al scriitorilor să profite de prilejul de a-şi

[1] Vezi p. 187. Broşura lui Festing Jones, Scrisoarea nr. 1, scrisă în acest scop. N. B.

revizui lucrările, dar nu e deloc banal atunci cînd o condamnare într-ascuns a unui adversar a fost intercalată într-o ediţie revizuită, ediţie a cărei revizie a fost ţinută secret, să declare, de cîte ori se iveşte prilejul să lămurească situaţia, că atacul a fost scris înaintea cărţii, ceea ce ar da impresia că această condamnare e fără obiect, şi în felul acesta i-ar face pe cititori să presupună că e vorba de o părere nefundată".

Cititorii versiunii *Autobiografiei* din 1887 nu vor găsi nici o aluzie, în nici un cuvînt al lui Charles, la disputa cu Butler. E important că Francis Darwin a lăsat la o parte toate menţiunile făcute de tatăl său cu privire la această dispută atunci cînd a publicat *Autobiografia* în *Life and Letters* din 1887, deoarece Francis susţinuse că o explicaţie publică ar fi trebuit să aibă loc în timpul atacurilor violente ale lui Butler. Poate că cenzura familiei, care păstrase discreţie în ce priveşte pasajele despre religie, îşi exercita din nou influenţa ; sau poate că impresiile familiei erau încă prea proaspete în 1887 ca să deschidă din nou discuţia. Francis vorbeşte despre incident în volumul III din *Life and Letters*, p. 220, unde spune : „Publicarea lucrării *Life of Erasmus Darwin* a dus la un atac al d-lui Samuel Butler, care îl acuză pe tatăl meu de falsitate. După ce se sfătui cu prietenii săi, tata se hotărî să nu răspundă acuzaţiei, deoarece nu merita să fie luată în seamă... Această chestiune l-a făcut pe tata să sufere, dar simpatia caldă a acelora a căror părere el o respecta, l-a ajutat curînd s-o dea uitării".

În scrisorile care se găsesc la biblioteca Universităţii din Cambridge e vorba de atenţia pe care Darwin ar fi trebuit sau n-ar fi trebuit s-o dea atacurilor lui Samuel Butler, cuprinzînd şi judecarea cazului de către T. H. Huxley şi Leslie Stephen, păreri care nu fuseseră publicate mai înainte. Darwin scrise chiar de la început : „M-am hotărît să trimit un [răspuns] [1], deoarece sînt în măsură să spun ceva în apărare cu privire la neglijenţa mea". Dau în întregime povestirea felului cum asculta Darwin pe cei ce-l sfătuiau, liniştea care rezulta servind doar ca să-l convingă pe Butler că suferea de mania persecuţiei, aşa fel încît furia lui exploda în gol.

[1] Paranteza dreaptă aparţine N. Barlow. N. trad.

Împotriva primului impuls, Charles Darwin a fost sfătuit să nu răspundă atacurilor, pentru motive care l-au ajutat în mare măsură să-şi păstreze demnitatea. Butler a observat acest lucru, şi tot ce i se părea învăluit în veneraţie era pentru el o lovitură. Oricît de josnic a interpretat tăcerea, rămîne adevărul că el nu a avut niciodată o informaţie limpede şi completă asupra felului cum a apărut greşeala şi încurcătura în prefaţa de la *Life of Erasmus Darwin*.

Henry Festing Jones, biograful şi prietenul lui Butler, a publicat în 1911 o broşură, epuizată acum, intitulată *Charles Darwin and Samuel Butler, a Step towards Reconciliatin* [1]. Francis Darwin ajutase şi el la realizarea acestei reconcilieri, spunînd ce ştia şi făcînd rost de documente pe care Festing Jones nu le văzuse. Nici Francis Darwin nu văzuse Prefaţa lui Butler la ediţia a II-a a lucrării *Evolution Old and New*, scrisă în aprilie 1882, după ce auzise de moartea lui Charles Darwin. În această prefaţă, duşmănia şi nedreptatea lui Butler erau atenuate de durerea obştească ; Festing Jones i-a citit lui Francis Darwin această prefaţă cînd s-au întîlnit, în 1910, să discute broşura. Dacă această prefaţă, cu tonul ei moderat, ar fi fost cunoscută de Francis Darwin, ultimii douăzeci de ani ai duşmăniei lui Butler împotriva lui Darwin ar fi urmat un alt drum. Dar Butler a murit în 1902 cu această tragică neînţelegere nerezolvată încă. Francis Darwin a regretat totdeauna că nu se dusese la Butler şi nu pusese capăt din primele zile deosebirilor de vederi, punîndu-i faţă în faţă.

Am crezut că e necesar să public şi broşura, deşi aceasta implică o oarecare repetare a povestirii. Dar cazul apărării lui Butler de către prietenul şi biograful său, nu poate fi omis de nimeni din cei profund interesaţi în această urzeală de istorie personală din timpul reginei Victoria. Documentele noi de la Cambridge au scos la iveală mai multe informaţii decît au apărut în broşură, aşa că am făcut accesibilă publicului întreaga întîmplare, adăugînd *en bloc* [2] la sfîrşitul broşurii, noile scrisori nepublicate şi arătînd locul lor cronologic prin note infrapaginale.

Schimbul de scrisori către şi de la Down, unele dintre ele trimise la Londra cu diligenţa care făcea cursa la Down, cu vizitiul John care aştepta să ducă îndărăt răspunsurile, dove-

[1] Charles Darwin şi Samuel Butler, un pas spre împăcare. N. trad.

[2] În bloc (În franţuzeşte, în original). N. trad.

deşte cît de serioasă era neliniştea în casa lui Darwin. Sfatul în versuri al familiei :

„O, scrie o scrisoare, scrie,
Un sfat cuminte-i sol de bucurie“ [1],

n-ar fi putut fi mai bine urmat.

În următoarea ediţie a broşurii (p. 187—215), adăugirile mele, cum sînt notele infra suplimentare, sînt puse în paranteze drepte. Urmează noile scrisori nepublicate, de la A la L, p. 215—229, şi concluzia care cuprinde un mic rezumat.

[1] Scrisă în versuri în original ; versificată în romîneşte, de Otilia Cazimir. N. trad.

BROŞURĂ SCRISĂ DE HENRY FESTING JONES: CHARLES DARWIN ŞI SAMUEL BUTLER

UN PAS SPRE RECONCILIERE

Publicat de A. C. Fifield, 1911

Cei care au citit cărţile lui Samuel Butler: *Life and Habit, Evolution Old and New, Unconscious Memory* şi *Luck or Cunning*[1], ştiu că el nu a fost întru totul de acord cu Charles Darwin în privinţa evoluţiei. Mai ştiu, de asemenea, că a existat o dispută personală între aceşti doi oameni, dispută despre care se vorbeşte în capitolul IV al cărţii *Unconscious Memory*. Această întîmplare a părut atît de ciudată unor cititori ai lui Butler, şi atît de neverosimilă unor admiratori ai lui Darwin, mai ales în ce priveşte concluziile pe care le-a tras Butler, încît aceştia au găsit de cuviinţă că ar fi necesară o explicaţie. Nu de mult a avut loc un schimb de scrisori între d-l Francis Darwin şi mine, şi mi-a trimis, în calitatea mea de biograf al lui Butler, cîteva scrisori care aruncă lumină asupra polemicii dintre ei. Din aceste scrisori, ca şi din ceea ce s-a petrecut între noi, am adunat informaţii pentru lucrarea mea *Memoir of Butler*[2], pe care o scriu acum. Însă, cum aceste memorii nu pot fi terminate curînd şi nu pot fi publicate decît mai tîrziu, şi cum d-l Francis Darwin este de aceeaşi părere cu mine, adică să se facă dreptate atît lui Charles Dar-

---

[1] *Life and Habit*, Viaţă şi obicei.
Evolution Old and New, Evoluţia vechiului şi a noului.
Unconscious Memory, Pierderea memoriei.
Luck or Cunning, Întîmplare sau înşelătorie. N. trad.

[2] Memoriile lui Butler. N. trad.

win cît și lui Butler, iar relatarea a ceea ce s-a petrecut într-adevăr ar trebui dată publicității cît mai curînd posibil, am scris paginile ce urmează, spre a fi tipărite neîntîrziat. D-l F. Darwin mi-a citit manuscrisul și, în chip amabil, mi-a dat diferite sugestii, pe care le-am folosit. Părerile sale se deosebesc cu totul de aproape toate părerile lui Butler, așa cum sînt arătate aci (de altfel nici nu mă așteptam să fie de acord cu ele !) ; cu toate acestea, el e destul de drăguț ca să-și arate recunoștința pentru felul cum am primit și am folosit materialul pe care mi l-a procurat. Și-i rămîn recunoscător pentru faptul că mi-a înlesnit să clarific o atît de nefericită neînțelegere.

Prietenia dintre familia lui Darwin și a lui Butler începuse cu mulți ani înainte. Tatăl lui Charles Darwin, Robert Darwin, era medicul cel mai de seamă din Shrewsbury, în timp ce bunicul lui Butler, dr. Butler, era director al școlii din Shrewsbury. Charles Darwin și tatăl lui Butler, Canon Butler, au fost colegi de școală la Shrewsbury, sub direcția d-rului Butler, și după aceea studenți la Cambridge în același timp. Ei și-au petrecut împreună vara anului 1828 la Barmouth, într-un cerc de lectură, și Canon Butler spunea despre Charles Darwin, „El mi-a inoculat gustul pentru botanică, pe care l-am păstrat toată viața“ *(Life and Letters of Charles Darwin*, de fiul său Francis Darwin, vol. I, p. 168).

Originea speciilor a apărut în 1859 și Butler a citit cartea pe cînd se afla în Noua Zeelandă. „Am ajuns unul dintre numeroșii admiratori entuziasmați ai d-lui Darwin, și am scris un dialog filozofic (forma cea mai ofensivă afară de poezie și de cărți de călătorii în presupuse țări necunoscute, pe care chiar literatura și-o poate asuma) despre *Originea speciilor*. Această lucrare literară a apărut în *The Press*, Canterbury, în 1861 sau 1862, dar am pierdut de mult unicul exemplar pe care l-am avut *(Unconscious Memory*, capitolul I, p. 17) [1]. În 1872, cînd Butler a publicat *Erewhon*, care e unica sa carte de călătorii într-o presupusă țară necunoscută, i-a scris lui Charles Darwin pentru a-i explica ce înțelegea el prin „The Book of the Machines“ [2] : „Regret sincer că unii critici au

---

[1] [Retipărită în *A First Year in Canterbury Settlement* (Primul an în Canterbury. N. trad.), lucrare scrisă de R. A. Streatfield, 1923, p. 155]. N. B.

[2] Cartea mașinilor. N. trad.

putut crede că mi-am bătut joc de teoria dvs., lucru pe care nu m-am gîndit să-l fac niciodată şi m-aş cutremura dacă l-aş fi făcut".

Curînd după aceea, l-a vizitat de două ori pe d-l Darwin la Down, făcînd cunoştinţă în felul acesta cu toată familia. D-l Francis Darwin şi Butler s-au întîlnit foarte des începînd de la această dată şi pînă în 1877—1878, cînd Butler a publicat *Life and Habit.* În timp ce scria această carte, d-l Francis Darwin l-a vizitat şi i-a vorbit despre teoria lui Hering, care reducea toată viaţa la memorie. „El a venit la 26 septembrie 1877", *(Unconscious Memory,* capitolul II). În *Life and Habit* (decembrie 1877), a început să se întrevadă faptul că Butler era nemulţumit de multe probleme din operele lui Charles Darwin, dar ruptura între el şi familia lui Darwin nu se produsese încă.

În februarie 1879, o revistă ştiinţifică germană, *Kosmos,* a publicat un articol semnat de dr. Krause despre viaţa şi opera d-rului Erasmus Darwin.

În mai 1879, Butler, care nu auzise pînă atunci de acest articol, a publicat *Evolution Old and New, or the Theories of Buffon, Dr. Erasmus Darwin and Lamarck as compared with that of Mr. Charles Darwin* [1]. Unul din obiectivele acestei cărţi era să arate că ideea descendenţei, cu modificări, nu a pornit de la Charles Darwin, iar alt obiectiv urmărea să restaureze părerea despre univers, deoarece Butler credea că scrierile lui Charles Darwin cu privire la evoluţie aveau tendinţa să dea o importanţă prea mare întîmplării în dauna scopului.

D-l Darwin i-a trimis d-rului Krause un exemplar din cartea lui Butler. Dr. Krause tocmai îşi revizuia articolul asupra lui Erasmus Darwin pentru a-l traduce în limba engleză, dar el spera că „nu va cheltui prea mult praf de puşcă şi prea multe gloanţe cu d-l Butler, deoarece nu merită. Opera lui e efemeră".

Dr. Krause a continuat să-şi revizuiască articolul, şi în noiembrie 1879 d-l Murray a publicat *Erasmus Darwin, de Ernst Krause, translated from the German by W. S. Dallas, with a preliminary notice by Charles Darwin* [2]. Din prefaţă se vede că toată contribuţia d-rului Krause la această carte

---

[1] Vezi nota 1 de la p. 182 a acestei lucrări. N. trad.

[2] Erasmus Darwin, de Ernst Krause, tradus din germană de W. S. Dallas, cu o notă preliminară de Charles Darwin. N. trad.

constă în schiţa sa despre Erasmus Darwin, care apăruse în *Kosmos*, şi din care le îngăduise, lui Charles Darwin şi fratelui său Erasmus, să aibă o traducere. Asupra acestei traduceri există următoarea notă infrapaginală :

> Traducerea a făcut-o d-l Dallas, iar reputaţia sa ştiinţifică, ca şi cunoaşterea limbii germane, sînt o garanţie în ce priveşte exactitatea lucrării.

Prefaţa arată că Charles Darwin, avînd documente personale pentru a completa cunoaşterea caracterului lui Erasmus Darwin, scrisese o notă preliminară. Se dau amănunte, se menţionează două cărţi (*Life of Dr. Darwin* [1], de Miss Seward şi *Lecture on Erasmus Darwin* [2], de dr. Dawson), iar la sfîrşitul prefeţei se găseşte o a doua notă infrapaginală :

> După publicarea articolului d-rului Krause a apărut lucrarea d-rului Butler, şi anume *Evolution Old and New*, în 1879, care cuprinde o istorie a vieţii d-rului Darwin, istorie compilată din cele două cărţi mai sus menţionate, ca şi părerile sale asupra evoluţiei.

Butler a citit *Erasmus Darwin* în englezeşte, şi neştiind nimic despre revizuire a rămas încurcat. Atunci a scris în Germania să i se trimită revista *Kosmos* din februarie 1879, şi a rămas şi mai încurcat. La 2 ianuarie 1880, i-a scris d-lui Darwin cerîndu-i o explicaţie — „o explicaţie pe care" după cum spune el în capitolul IV din *Unconscious Memory*, „aş fi interpretat-o bucuros ca să accept foarte multe puncte din ea" — şi d-l Darwin i-a răspuns în ziua următoare. Iată cele două scrisori :

Samuel Butler către Charles Darwin

2 ianuarie, 1880

Stimate Domn,

Vă rog să fiţi atît de bun şi să-mi daţi unele informaţii asupra numărului din *Kosmos* în care a fost publicat textul articolului d-rului Krause despre Erasmus Darwin, text tradus de d-l W. S. Dallas.

---

[1] Viaţa D-rului Darwin. N. trad.
[2] Conferinţa despre Erasmus Darwin. N. trad.

Am în fața mea ultimul număr al revistei *Kosmos* din februarie și, după cum reiese din prefața dvs., acesta ar fi numărul din care a tradus d-l Dallas. Însă în traducerea d-sale sînt pasaje lungi și importante care nu se găsesc în numărul din februarie al revistei, în timp ce multe alte pasaje din lucrarea originală sînt omise.

Printre pasajele nou introduse sînt și ultimele șase pagini ale articolului în engleză, care par a condamna cu anticipație atitudinea mea față de Erasmus Darwin din cartea *Evolution Old and New*, atitudine pe care cred că n-a luat-o nimeni înaintea mea.

În încheiere, și poate că aceasta e fraza de cea mai mare importanță a traducerii pe care ați pus-o la dispoziția publicului, găsim următoarele :

„Sistemul lui Erasmus Darwin era prin el însuși un prim pas extrem de însemnat pe drumul cunoașterii, drum deschis pentru noi de nepotul său, și a încerca să-l revizuiești astăzi, așa cum s-a încercat în chip serios în momentul de față, dovedește o slăbiciune de gîndire și un anacronism intelectual pe care nimeni n-ar avea de ce să le invidieze".

Revista *Kosmos* care mi-a fost trimisă din Germania nu conține un pasaj de felul acesta.

După cum ați arătat în prefața dvs. că lucrarea mea, *Evolution Old and New*, a apărut după articolul d-lui Krause, și deoarece nu se dă nici o indicație că articolul ar fi fost modificat și completat după prima lui apariție, în timp ce exactitatea traducerii, ca și cum ar fi vorba de cea din numărul de pe februarie al revistei *Kosmos*, e garantată, așa cum spuneți în mod special, de „reputația științifică și de cunoașterea limbii germane" ale d-lui Dallas, firește că cititorii dvs. vor presupune că tot ce au citit în traducere apăruse încă din februarie trecut, prin urmare înainte de publicarea cărții mele *Evolution Old and New*, deci independent de ea și, obligator, fără nici o referire la ea.

Nu mă îndoiesc că, în realitate, așa s-au și petrecut lucrurile, dar n-am reușit să obțin revista care conține pasajul de mai sus și încă multe alte pasaje care au apărut în traducere.

Sînt direct interesat în această chestiune, prin urmare îmi iau îngăduința de a vă cere o explicație, pe care nu mă îndoiesc că mi-o veți da cu plăcere. Al dvs. cu stimă, S. Butler.

Charles Darwin către Samuel Butler

3 ianuarie, 1880

Stimate Domn,

Curînd după apariția articolului său în *Kosmos*, dr. Krause mi-a spus că intenționa să-l modifice considerabil și să-l publice separat. În felul acesta, i-a trimis d-lui Dallas, spre a-l traduce, manuscrisul pe care-și făcuse toate modificările. Aceasta e o practică atît de obișnuită, încît nu mi-a trecut niciodată prin minte să menționez că articolul fusese modificat. Acum însă, regret mult că n-am făcut acest lucru.

Lucrarea originală va apărea curînd în limba germană, și sper că va fi o carte mult mai voluminoasă decît cea apărută în limba engleză, deoarece, cu consimțămîntul d-rului Krause, multe pasaje lungi din cartea lui Miss Seward au fost omise (ca și multe alte subiecte) fiind socotite inutile, după părerea mea, pentru cititorul englez. Cred că părțile omise vor apărea în ediția germană ca note. Dacă se va tipări o nouă ediție a cărții mele, *Life of Erasmus Darwin*, în limba engleză, voi menționa că originalul, așa cum a apărut în *Kosmos*, a fost modificat de dr. Krause înainte de a fi tradus. Mai pot adăuga că obținusem consimțămîntul d-rului Krause pentru traducere și pusesem totul la cale cu d-l Dallas înainte de a fi fost anunțată cartea dvs. Îmi amintesc acest lucru, deoarece d-l Dallas mi-a scris ulterior și mi-a atras atenția asupra anunțului. Rămîn al dvs. devotat, C. Darwin.

Butler n-a fost mulțumit cu acest răspuns și, la 31 ianuarie 1880, a publicat o scrisoare în revista *Athenaeum*. Scrisoarea sa rezumă tocmai cîteva din faptele pe care le-am arătat mai înainte. Dar pentru că tonul scrisorii e schimbat, o reproduc în întregime, cerîndu-mi scuze că o repet. Las la o parte, însă, postscriptumul, care comentează recenziile cărților *Erasmus Darwin* și *Evolution Old and New*, și care nu aduce nici o contribuție esențială la ceea ce ne privește pe noi.

S. Butler către editorul de la Athenaeum

EVOLUTION OLD AND NEW

Vă rog să-mi permiteţi a vă expune următoarele :

La 22 februarie 1879 a fost anunţată cartea mea, *Evolution Old and New*. La 3 mai 1879 a apărut. Cartea cuprindea o comparaţie între teoria evoluţiei, aşa cum fusese expusă de dr. Erasmus Darwin, şi teoria nepotului său, d-l Charles Darwin, preferînd-o, incontestabil pe a primului autor. Cartea mai cuprindea, de asemenea, şi alte subiecte pe care nu puteam să le omit, dar care mă tem că au jignit într-o oarecare măsură pe d-l Darwin şi pe prietenii săi.

În noiembrie 1879 a apărut cartea d-lui Charles Darwin, *Life of Erasmus Darwin*. Doresc să vă atrag atenţia asupra liniei pe care a urmat-o d-l Darwin în legătură cu această carte. În prefaţă d-l Darwin afirmă că prezintă publicului englez o traducere a unui articol scris de dr. Krause, articol apărut în „numărul din februarie al unei binecunoscute reviste ştiinţifice germane. „*Kosmos*", cu prilejul intrării ei în al doilea an de existenţă. D-l Darwin adaugă într-o notă că „reputaţia ştiinţifică a traducătorului, ca şi cunoaşterea limbii germane, sînt o garanţie pentru exactitatea traducerii". Aceasta echivalează, după părerea mea, cu o garanţie a exactităţii dată de însuşi d-l Darwin.

În a doua notă, pe pagina următoare, Charles Darwin afirmă că lucrarea mea, *Evolution Old and New*, „a apărut după publicarea articolului d-lui Krause". În felul acesta, Charles Darwin exclude cu totul posibilitatea ca cititorii d-sale să presupună că vreun pasaj pe care l-ar întîlni ar fi putut să fie scris în lumina cărţii mele, sau să se refere la ea.

Citind traducerea engleză, am găsit acolo o remarcă ce părea a fi fost luată din *Evolution Old and New*, şi alta care, incontestabil era luată din aceeaşi carte. Am găsit de asemenea mai multe paragrafe, în special ultimul şi poate cel mai proeminent din carte, care dădea impresia că fusese scris anume spre a fi reţinut de cititori, — şi e greu să creadă cineva că acest paragraf n-a fost scris de mine. Totuşi n-am găsit nici o confirmare în legătură cu ceea ce părea luat din *Evolution Old and New*, şi nici o informaţie specială cu privire la acest lucru.

Judecînd după însăşi traducerea în limba engleză, ar fi cu neputinţă să crezi că autorul a scris-o fără să aibă sub

ochi lucrarea mea. Judecînd după prefață, ai crede că d-l Darwin era dator să spună limpede cititorilor săi că le oferea un articol, cînd știa foarte bine că le oferea alt articol, și anume unul cu totul diferit.

De aceea, am cerut numărul din februarie al revistei *Kosmos* și am comparat originalul cu ceea ce se dădea a înțelege că ar fi traducerea lui. Am găsit multe pasaje din textul german omise, și multe din articolul tradus în limba engleză lipsă în textul german. Mi-am dat seama că printre acestea din urmă erau pasaje luate din cartea mea, și unele cu totul împotriva mea.

Articolul d-rului Krause începe la p. 131 a cărții d-lui Darwin. La p. 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139 sînt subiecte noi, în timp ce de la p. 147—152 inclusiv, și ultimele șase pagini în întregime, nu se găsesc în presupusul text original.

I-am scris atunci d-lui Darwin, i-am expus faptele așa cum mi s-au părut mie că sînt și i-am cerut o explicație. Mi-a răspuns că articolul d-rului Krause fusese modificat după publicarea în revistă, și că traducătorului i se trimisese acest articol modificat. „Aceasta e o practică atît de obișnuită“, îmi scrie d-l Darwin, cu aceeași „simplicitate fericită“ cu care *Pall Mall Gazette* (12 decembrie 1879) îl declară „maestru“, „încît nu mi-a trecut niciodată prin minte să menționez că articolul fusese modificat. Acum însă regret mult că n-am făcut-o“. Mai departe, d-l Darwin scrie că dacă se va tipări o nouă ediție a cărții sale *Life of dr. Darwin* în limba engleză, de data aceasta va menționa că originalul, așa cum a apărut în *Kosmos*, a fost modificat de dr. Krause înainte de a fi tradus. Însă nici nu tăgăduiește și nici nu afirmă că modificarea articolului a fost făcută în lumina sau în vederea cărții mele.

Este, fără îndoială, o practică obișnuită pentru autori să-și revizuiască lucrările, dar nu e tocmai obișnuit ca atunci cînd o acuzație ascunsă a unui adversar a fost intercalată într-o ediție revizuită, revizie care s-a făcut în secret, să declare, de cîte ori are ocazia să facă o precizare, că acuzația fusese scrisă înainte de apariția cărții care putea da impresia că a provocat-o, și în felul acesta să-i lase pe cititori să creadă că e vorba de o părere personală.

S. BUTLER

Citind această scrisoare în *Athenaeum*, Charles Darwin căutat în hîrtiile sale și și-a dat seama că, atunci cînd îi •risese lui Butler la 3 ianuarie, uitase ceva. Intenția sa a fost i scrie la *Athenaeum* și să explice ce se întîmplase, dar :eastă intenție n-a tradus-o în fapt. A pregătit două scrisori, e căror ciorne se află printre hîrtiile pe care mi le-a trimis ·l F. Darwin [1].

Scrisoarea nr. 1, pe care Charles Darwin avusese intenția o trimită.

Charles Darwin către editorul revistei Athenaeum

Down, Beckenham, Kent, 24 ianuarie 1880

Domnule, În scrisoarea publicată în ultimul număr al revistei dvs., d-l Butler pare a mă socoti vinovat de o duplicitate intenționată pentru că nu am arătat în prefață, cu privire la nota mea despre viața lui Erasmus Darwin, că dr. Krause modificase considerabil articolul din *Kosmos* înainte de a-l trimite d-lui Dallas spre a fi tradus. În scrisoarea mea către d-l Butler, i-am spus că e o practică atît de obișnuită pentru un autor să-și modifice un articol înainte de a-l publica din nou, încît nu mi-a trecut niciodată prin minte să menționez că lucrul acesta se făcuse și în cazul de față. După aceea, amintindu-mi vag, că scrisesem ceva în această chestie, am căutat prima corectură primită de la domnii Clowes și am găsit acolo următorul pasaj, pe care-l transcriu aici cuvînt cu cuvînt :

Către autor : Fiți bun și puneți între ghilimele întreg acest extras :

„Dr. Krause s-a străduit și a adăugat mult la articolul apărut în *Kosmos* ; și nota mea preliminară, pe care o scrisesem înainte de a fi văzut adăugirile, cuprinde din nefericire o repetare a celor spuse de dr. Krause. De fapt, în volumul de față sînt două biografii distincte, și n-am nici o îndoială că, dintre ele, cea mai bună e a d-rului Krause. L-am lăsat să scrie, aproape în întregime, despre ceea ce a dat științei dr. Darwin, mai ales în ce privește evoluția".

---

[1] Vezi scrisoarea A. p. 215, Charles Darwin către fiica sa Hentta Litchfield.

Corectura a fost trimisă d-rului Krause împreună cu o scrisoare în care-i spuneam că, după ce m-am gîndit bine, mi se părea absurd să public în acelaşi volum, două relatări asupra vieţii aceluiaşi om, şi că, deoarece Nota mea era extrasă mai ales din documente încă nepublicate, mi se părea că ar fi mult mai bine să apară în Anglia numai darea de seamă scrisă de mine cu privire la viaţa dr. Darwin, împreună cu relatarea operelor lui ştiinţifice, dar că, fără îndoială, în ediţia germană d-sa putea să publice extrase din Miss Seward etc. Dr. Krause, cu generozitatea şi amabilitatea ce i-au caracterizat întreaga atitudine faţă de mine, s-a arătat imediat de aceeaşi părere, dar a adăugat că, după părerea sa, ar fi mai bine ca textul ediţiei germane să corespundă cu al celei engleze, adăugînd totodată extrasele şi celelalte într-un supliment sau într-o notă infrapaginală. Apoi mi-a cerut, în mod special, să elimin pasajul menţionat mai sus, ceea ce am acceptat; dar făcînd acest lucru nu mi-a trecut prin minte să adaug, aşa cum s-ar fi cuvenit, că părţile care au rămas din articolul d-rului Krause fuseseră mult modificate. Mi se pare că oricine ar face o comparaţie între articolul din *Kosmos* şi traducere, şi ar găsi multe pasaje omise la începutul lui şi multe adăugate spre sfîrşit, ar deduce că autorul l-a extins şi l-a ameliorat, fără să-l bănuiască măcar de vreun plan ascuns de duplicitate. În încheiere, pot afirma, aşa cum am făcut şi în scrisoarea către d-l Butler, că am obţinut învoirea d-rului Krause ca o traducere a articolului său să apară în Anglia, şi d-l Dallas a acceptat să-l traducă, înainte de a fi auzit ceva despre apariţia apropiată a ultimei cărţi a d-lui Butler.

Dacă d-lui Butler i se pare că m-a ofensat cumva cu cartea sa, greşeşte, deoarece n-am citit din ea decît partea privitoare la viaţa lui Erasmus Darwin, şi nici nu m-am uitat măcar la aceea în care vorbeşte despre evoluţie, pentru că într-o lucrare anterioară găsisem că vederile sale nu se armonizau de loc cu ceea ce ştiam eu. Mi s-a spus, într-adevăr, că această parte a cărţii conţinea sarcasme amare la adresa mea, lucrul acesta cu atît mai mult m-a determinat să n-o citesc.

Deoarece d-l Butler în chip evident nu crede afirmaţia mea sinceră că omiterea oricărei informaţii privitoare la faptul că dr. Krause îşi modificase articolul înainte de a-l fi trimis traducătorului fusese neintenţionată sau în-

tîmplătoare, cred că veţi găsi îndreptăţit refuzul meu de a mai răspunde vreunui viitor atac pe care d-l Butler ar putea să-l îndrepte împotriva mea. Al dumneavoastră supus servitor.

CHARLES DARWIN

Pasajul : „Dacă d-lui Butler i se pare... să n-o citesc". e deosebit de important, deoarece s-au ridicat obiecţii împotriva lui, şi există o notă care dovedeşte că întreaga scrisoare a fost dezaprobată de toţi membrii familiei Darwin. Nu-mi pot explica de ce această scrisoare, pe care Darwin intenţiona s-o trimită, poartă data de 24 ianuarie 1880 [1]. Fără îndoială că scrisoarea lui Butler n-a apărut în revistă pînă la 31 ianuarie. Poate să fi fost gata de tipar şi inserată în numărul anterior al revistei *Athenaeum* (24 ianuarie) şi Darwin s-o fi văzut în corectură, dar lucrul acesta e puţin probabil. Pînă la urmă, nimic nu lămureşte situaţia [2]. Scrisoarea precedentă fiind „dezaprobată de toţi", Darwin a pregătit ciorna unei a doua scrisori :

Scrisoarea nr. 2, pe care Charles Darwin avusese intenţia s-o trimită.

Charles Darwin către editorul revistei Athenaeum

Down, Beckenham, Kent, 1 februarie 1880

EVOLUTION OLD AND NEW

Domnule, Cu privire la scrisoarea d-lui Butler, care a apărut în coloanele revistei dvs. săptămîna trecută sub titlul de mai sus, ţin să afirm că omiterea oricărei menţiuni privitoare la modificările făcute de dr. Krause articolului său înainte de a fi reeditat, nu are absolut nici o legătură cu d-l Butler. În primele corecturi primite de la domnii Clowes.

---

[1] [Scrisoarea explicativă către d-na Litchfield e datată în original, distinct, 1 februarie. Data pe ciorna scrisorii nr. 1 de le Biblioteca Universităţii din Cambridge, pare a fi fost adăugată mai tîrziu. posibil că, uitîndu-se în calendar după ce scisese scrisoarea, Darwin i fi greşit exact cu o săptămînă. N. B.].

[2] [Aci urmează Scrisorile B, C şi D de la R. B. Litchfield şi enrietta Litchfield. Vezi p. 216, 217 şi 220]. N. B.

găsesc următoarele : „Dr. Krause a adăugat mult la articolul publicat în Kosmos". Aceste cuvinte au fost omise întîmplător, și cînd i-am scris personal d-lui Butler, uitasem că fuseseră scrise vreodată. (Aș fi putut explica limpede cum s-a întîmplat totul, dar nu cred că această explicație merita să fie dată) [1]. După cum am mai spus, regret mult această omisiune. E doar o iluzie a d-lui Butler să-și închipuie că ar fi putut avea vreo importanță pentru mine faptul că publicul știa sau nu știa că articolul d-rului Krause fusese completat sau modificat înainte de a fi fost tradus. Adăugirile s-au făcut cu totul independent de orice sugestie sau dorință din partea mea.

(Deoarece e sigur că d-l Butler nu crede în afirmația mea sinceră că omisiunea de mai sus a fost făcută fără intenție, mă văd silit să refuz de a mai sta de vorbă cu el [2]).

Al dumneavoastră supus servitor,

CHARLES DARWIN

Nici această scrisoare nu a obținut încuviințarea întregii familii a lui Darwin, și atunci s-a hotărît să i-o supună profesorului Huxley, să-și spună și dînsul părerea [3].

Charles Darwin către T. H. Huxley

Down, Beckenham, Kent, 2 februarie 1880

Iubite Huxley, Vin să vă cer o mare favoare. D-l Butler m-a atacat cumplit, acuzîndu-mă, de fapt, de minciună, duplicitate și dumnezeu mai știe de ce pentru că am omis, fără nici o intenție, să menționez că dr. Krause și-a dezvoltat articolul publicat în *Kosmos* înainte de a-l trimite spre a fi tradus. Am scris pentru *Athenaeum* scrisoarea pe care v-o alăturez [Scrisoarea nr. 2, pe care Charles Darwin avusese intenția s-o trimită], dar Litchfield [ginerele d-lui Darwin] s-a opus cu tărie s-o expediez, și adaug în plic și scrisoarea lui, dacă veți găsi timp s-o citiți. Dintre ceilalți membri ai

---

[1] Pusă între paranteze în original de Charles Darwin. N. B.

[2] Pus între paranteze în original de Charles Darwin. N. B.

[3] [Vezi scrisorile E, F, G, H, p. 221, 222, 223, de la R. B. Litchfield și C. Darwin]. N. B.

familiei mele, unii sînt de părere să răspund alţii nu. Eu aş dori mai curînd să arăt că avusesem intenţia să declar că dr. Krause îşi dezvoltase articolul. Pe de altă parte, un om inteligent şi lipsit de scrupule ca d-l Butler ar şti să întoarcă împotriva mea orice i-aş spune, şi cu cît s-ar prelungi polemica noastră, cu atît ar fi mai degradantă pentru mine. În cazul cînd scrisoarea mea se tipăreşte, soţii Litchfield îmi cer să las la o parte cele două fraze puse acum între paranteze cu creionul, dar eu nu văd nici o raţiune care să justifice această omitere.

V-aş ruga să fiţi bun şi să citiţi cu atenţie atît atacul împotriva mea cît şi răspunsul meu, deoarece am o nemărginită încredere în judecarea dvs., oricare ar fi sfatul pe care ar trebui să-l urmez : să nu răspund de loc, să trimit scrisoarea aşa cum este, sau să las la o parte frazele dintre paranteze.

Al dvs. devotat,

CHARLES DARWIN

P.S. După ce am scris cele de mai sus, am mai primit încă o scrisoare de la Litchfield, cu o splendidă misivă imaginară ca din partea lui Butler, în care îmi arată cum ar parodia el, poate, răspunsul meu. Îmi mai spune că s-a dus cu revista *Athenaeum* la d-l P(ollock) şi l-a întrebat, fără să-i dea a înţelege părerea lui, dacă ar trebui sau nu să se răspundă la atacul lui Butler, şi P. i-a spus „Nu“. Eu însă aştept cu nelinişte răspunsul dvs., deoarece *acest răspuns mă va hotărî.*

Cele două fraze dintre paranteze, marcate cu creionul, sînt : „Aş fi putut explica.... merita să fie dată“ şi „Deoarece e limpede că d-l Butler ... cu el“. Profesorul Huxley a fost de părere să nu trimită scrisoarea. El a socotit că o notă, într-o viitoare ediţie a cărţii *Erasmus Darwin*, va limpezi totul. Aşa că scrisoarea nr. 2 a fost respinsă [1].

Din documentele pe care mi le-a trimis d-l F. Darwin, reiese că altceva îl obseda pe Charles Darwin şi pe sfătuitorii săi, afară de părerea profesorului Huxley, şi anume faptul că scrisoarea lui Butler către *Athenaeum*, scrisoare în privinţa căreia cititorul avea destul material ca să-şi facă o părere proprie, „era atît de nepoliticoasă încît nici nu merita un răspuns“.

---

[1] Vezi răspunsul lui Huxley, scrisoarea I, p. 224. N. B.

Charles Darwin către T. H. Huxley

Down, Beckenham, Kent 4 febr. 1880

Iubite Huxley, Doamne, ce uşurare a fost pentru mine scrisoarea dvs. ! Mă simt ca un condamnat la spînzurătoare care tocmai a obţinut o amînare. Nu vedeam în viitor un sfîrşit al necazului meu, şi mă temeam că era o datorie de onoare să răspund. Dacă eraţi aci, v-aş fi explicat exact cum s-a făcut omiterea... Într-adevăr, dvs. mi-aţi arătat o permanentă bunăvoinţă.

Al dvs. devotat, Ch. Darwin.

Afacerea aceasta m-a plictisit şi m-a chinuit într-un chip stupid. Dar cred că n-ar fi plăcut pentru nimeni să i se spună, în mod public, mincinos. Butler are aerul să insinueze că aş fi intercalat fraze întregi în manuscrisul lui Krause, în realitate însă greu ar fi putut să creadă aşa ceva. Pînă mai ieri îmi arăta o mare prietenie, îmi spunea că tot ce ştia cu privire la evoluţie din cărţile mele învăţase, aşa că nu înţeleg ce l-a făcut să fie atît de pornit împotriva mea. Dvs. mi-aţi dovedit multă bunăvoinţă [1].

D-l Francis Darwin şi alţi cîţiva dintre fraţii săi nu erau de părerea lui Huxley, ci credeau că tatăl lor ar fi trebuit să-i scrie lui [Butler]. Bineînţeles că astăzi e inutil să mai vorbim despre aceste lucruri, totuşi aş fi dorit ca Darwin să urmeze sfatul fiului său şi să nu ţină seamă de al lui Huxley. Butler n-ar fi trebuit să exagereze nimic şi să accepte afirmaţia lui Darwin cum că scrisese acele cuvinte, dar că ele fuseseră lăsate la o parte fără nici o intenţie. El n-ar fi trebuit şi n-ar fi putut să întoarcă această afirmaţie împotriva lui Darwin, cu toate că ar fi avut ceva de spus în legătură cu faptul că el nu credea afirmaţia acestuia că „omiterea oricărei informaţii privitoare la dr. Krause, cum că-şi modificase articolul înainte de a-l trimite la tradus fusese neintenţionată sau întîmplătoare", deoarece nu găsise o asemenea „afirmaţie intenţionată" în scrisoarea lui Darwin din 3 ianuarie 1880, care-i fusese adresată. Ceea ce găsise el în această scrisoare era afirmaţia că a modifica un articol pentru a-l publica din nou e o practică atît de obişnuită, încît lui Dar-

---

[1] Aliniatul formează un post-scriptum la scrisoare. N. trad.

win nu-i trecuse niciodată prin minte să menţioneze acest lucru. Această afirmaţie Butler a interpretat-o doar că să dea a înţelege că Darwin făcuse totul în chip intenţionat. Butler ar fi trebuit să ştie mai mult decît i s-a spus în scrisoarea din 3 ianuarie 1880, înainte de a-şi da seama în ce măsură cuvintele „fără intenţie“ şi „întîmplător“ puteau fi aplicate corect la ceea ce se petrecuse. Acum putem să înţelegem că greşeala a stat în faptul că Darwin n-a menţionat că a scos din prefaţă mai mult decît a vrut. Atîta timp cît se găseau acolo cuvintele care stabileau că dr. Krause îşi modificase articolul între februarie şi noiembrie, totul era în regulă. Prima notă infrapaginală garanta exactitatea traducerii *articolului modificat*, iar o doua explica felul cum fusese cu putinţă ca dr. Krause să facă modificări avînd în faţă cartea lui Butler. Dar cînd aceste cuvinte au fost înlăturate, rezultatul a fost neprevăzut şi sensul celor două note infrapaginale s-a schimbat. Prima notă, cu privire la d-l Dallas, se referea acum la *articolul nemodificat* şi, practic, reieşea că articolul fusese tradus aşa cum apăruse la început în *Kosmos*. Iar nota a doua, în care se spunea că *Evolution Old and New* apăruse după *Kosmos*, confirma această părere arătînd, cu deosebire, că nu era cu putinţă să se găsească vreo influenţă din *Evolution Old and New* în articolul tradus.

În 1880 Butler a publicat *Unconscious Memory*, în care a relatat din nou, şi cu nenumărate amănunte această întîmplare. Cititorul s-ar putea întreba : De ce a făcut asta ? Ce importanţă avea asta pentru el ? Cu ce fusese păgubit prin ceea ce se petrecuse ? Şi se poate admite că, dacă ar fi făcut o cerere în scris cerînd despăgubiri, şi Darwin ar fi fost obligat de justiţie să-i plătească un şiling, nici un juriu nu l-ar fi satisfăcut mai mult. Dar Butler nu se gîndea la şilingi sau la lire. În capitolul IV din *Unconscious Memory*, el arată că prejudiciul personal pe care el însuşi îl recunoscuse, consta în ceea ce arătase Darwin, că dacă se găsea ceva de dezaprobat din *Evolution Old and New* în articolul tradus al d-rului Krause, „aceasta era o coincidenţă neintenţionată şi ar dovedi cît de puţin vrednic de consideraţie ar trebui să fiu, dacă părerile mele pot fi respinse dinainte de cineva care nu putea avea nici un fel de influenţă asupra lor“. Mai departe, în acelaşi capitol, Butler scrie cele ce urmează :

„În mare măsură, observaţia cea mai de seamă privitoare la *Evolution Old and New* a fost făcută de însuşi d-l Darwin,

deoarece cu greu aş putea greşi crezînd că articolul d-rului Krause i s-ar fi putut permite să rămînă nemodificat în paginile binecunoscutei reviste ştiinţifice germane *Kosmos*, dacă nu s-ar fi întîmplat ceva care l-a făcut pe d-l Darwin să simtă că rezerva cu privire la bunicul său trebuia să înceteze, în sfîrşit...

Această scrisoare a d-lui Darwin (din 3 ianuarie 1880) nu era din acelea pe care aş fi putut să le accept. Dacă d-l Darwin ar fi declarat că, dintr-o lipsă de atenţie pe care nu putea să şi-o ierte sau s-o explice, s-a făcut vinovat de o greşeală pe care ar fi dorit s-o îndrepte neîntîrziat în măsura în care îi stătea în putere trimiţînd cîte o scrisoare la *Times* sau la *Athenaeum* şi tipărind o erată pe foi separate, pe care le-ar fi introdus în toate exemplarele nevîndute din *Life of Erasmus Darwin*, eu n-aş mai fi avut nimic de spus în această chestiune. Dar atunci cînd d-l Darwin susţine că e o practică obişnuită să te foloseşti de prilejul pe care ţi-l oferă revizia unei lucrări ca să intercalezi în cuprinsul ei un atac perfid împotriva unui adversar, şi totodată să datezi greşit pasajul intercalat afirmînd cu tot dinadinsul că acesta a apărut cu cîteva luni mai devreme decît apăruse în realitate şi înaintea lucrării pe care o ataci, atunci cînd d-l Darwin susţine că ceea ce s-a făcut era „o practică atît de obişnuită încît niciodată nu i-a trecut prin minte" — lui — autor a douăzeci de volume — să facă ceea ce toţi scriitorii ştiu că e absolut necesar, am găsit de cuviinţă că s-a mers mult mai departe decît e permis într-un conflict onorabil şi că, în interesul moralei literare şi ştiinţifice mai mult chiar decît în interesul meu personal, e timpul să apelez la opinia publică".

Dezvoltînd acest subiect, Butler foloseşte cearta sa per-
onală ca pe un prilej de a vorbi despre comportarea lui Char-
s Darwin faţă de Buffon, Erasmus Darwin, Lamarck şi au-
rul lucrării *The Vestiges of Creation*[1], ca să arate că in-
ignarea sa a izbucnit în numele acestor scriitori „a tuturor
elora de care s-a ocupat, luînd faţă de ei aceeaşi atitudine
e care a luat-o acum faţă de mine". Şi e necesar să men-
onez acest lucru, ca să nu se creadă că Butler se plîngea
umai pentru el, în chip egoist. Dar a spune mai mult, ar în-

[1] Urmele creaţiei. N. trad.

semna a ridica o problemă care e discutată pe larg din punctul de vedere al lui Butler în *Evolution Old and New*, şi a neglija cearta personală, singura care ne interesează acum.

Cînd a apărut *Unconscious Memory* s-a pus problema ce ar fi de făcut faţă de acuzările repetate ale lui Butler. Şi iarăşi s-a iscat o neînţelegere între membrii familiei Darwin. D-l Francis Darwin şi cîţiva din fraţii săi ar fi dorit „să se introducă o filă separată în exemplarele nevîndute ale cărţii *Life of Erasmus Darwin*, arătînd greşeala de la p. 1, rîndul al 10-lea de sus, şi anume că articolul lui Krause din *Kosmos* fusese modificat şi dezvoltat înainte de a i se trimite d-lui Dallas spre a fi tradus". Ceilalţi membri ai familiei nu erau de aceeaşi părere, şi atunci cartea *Unconscious Memory* i-a fost trimisă d-lui Leslie Stephen (mai tîrziu Sir), ca să-şi dea părerea. D-sa a răspuns că e de părere să nu se facă nimic, şi sfatul acesta a fost adoptat [1].

La 19 aprilie 1882, Charles Darwin moare. În acest timp, Butler tipărea o nouă ediţie a cărţii *Evolution Old and New*, cu un apendice cuprinzînd două capitole, dintre care primul se ocupa de revizuirea primei ediţii şi conţinea această frază :

> Felul în care d-l Charles Darwin a apreciat *Evolution Old and New* a fost lămurit pe deplin în cartea mea *Unconscious Memory*, în revista *Athenaeum* din 31 ianuarie 1880, în *St. Jame's Gazette* din 8 decembrie 1880 şi în *Nature* din 3 februarie 1881, aşa încît nu mai e nevoie să revin aici, cu atît mai mult cu cît d-l Darwin, prin tăcerea sa, a recunoscut că nu e cazul să se apere.

Aceasta este prefaţa la ediţia a doua a cărţii *Evolution Old and New*, datată 21 aprilie 1882 :

> După ce şpaltul apendicelui acestei cărţi, cu ultima corectură, fusese expediat, şi cînd era prea tîrziu ca să mai modific primul din cele două capitole care-l alcătuiesc, aflu, cu cel mai profund regret, vestea morţii d-lui Charles Darwin.
>
> Fiindu-mi încă posibil să vorbesc despre acest eveniment într-o prefaţă, mă grăbesc să spun cît de mult mă

---

[1] Scrisorile J. şi K. p. 225, 226, din partea lui H. Litchfield către Leslie Stephen şi răspunsul acestuia.

doare faptul de a părea că-mi reînnoiesc atacul împotriva d-lui Darwin în împrejurările de față.

Am stăruit, în toate cele trei cărți ale mele în care mă ocup cu evoluția, asupra serviciului imens pe care d-l Darwin l-a adus, în chip covîrșitor acestei teorii. În lucrarea mea *Life and Habit* spuneam : „Dacă în cele din urmă s-ar pune întrebarea : cine a învățat lumea să creadă în evoluție ? — răspunsul ar trebui să fie : Charles Darwin". Și acesta e adevărul. Ar fi greu de înțeles ce recompensă mai strălucită i s-ar putea acorda unui gînditor.

Am recunoscut totdeauna că rămîn foarte îndatorat lucrărilor d-lui Darwin [1]. Am ajuns cu cea mai mare greutate ca să nu zic aversiune, să fiu unul dintre adversarii săi. M-am bucurat de ospitalitatea sa și am căpătat nespus de multă experiență din fermecătoarea simplitate a felului său de a fi, ca să nu mă aflu printre cei mai înclinați să-l admire și să-l invidieze. Din nefericire, e adevărat : cred că d-l Darwin s-a purtat rău cu mine. Acest adevăr e prea cunoscut ca să mai fie tăgăduit. În același timp însă, nu pot să fiu orb și să nu recunosc că nici un om nu poate fi propriul său judecător și că, pînă la urmă, poate că d-l Darwin a avut dreptate și eu am greșit.

În momentul de față, dați-mi voie să imprim în mintea mea, atît cît e cu putință, această ultimă alternativă, și să stărui numai asupra acelei părți a caracterului și a operei d-lui Darwin asupra căreia nu există nici o deosebire de apreciere, nici printre admiratorii, nici printre adversarii săi.

Poate că Butler ar fi trebuit să trimită un exemplar din această carte d-lui Francis Darwin. Bănuiesc că n-a făcut acest lucru pentru că se sfia să-l deranjeze cu treburile lui personale într-un asemenea moment și, fără îndoială, nădăjduia că poate i se vor aduce la cunoștință pe cale obișnuită. Dar d-l Francis Darwin n-a văzut cartea și n-a știut nimic despre această prefață decît atunci cînd i-am citit-o eu, în noiembrie 1919.

La sfîrșitul anului 1887, d-l Francis Darwin a publicat cartea *The Life and Letters of Charles Darwin,* în care se află următorul pasaj (vol. III, p. 220) :

---

[1] Vezi scrisorile primite de Darwin la S. Butler pe cînd era tînăr, p. 212–214. N. B.

Publicarea cărţii Life of *Erasmus Darwin* a dus la un atac al d-lui Samuel Butler, echivalent cu o acuzare de fals, împotriva tatălui meu. După ce tatăl meu s-a sfătuit cu prietenii săi, s-a oprit la hotărîrea de a nu răspunde acestei acuzări, ca nefiind vrednică de luat în seamă *(Notă infrapaginală a d-lui F. Darwin*: Într-o scrisoare adresată d-lui Butler, tata îşi arătase regretul pentru inadvertenţa care-i pricinuise o atît de adîncă jignire). Cei ce doresc să cunoască mai bine această chestiune, pot aduna informaţii din cartea d-rului Ernst Krause despre *Charles Darwin*, iar afirmaţia d-lui Butler cu privire la nemulţumirea sa o vor găsi în revista *Athenaeum* din 31 ianuarie 1880 şi în *St. Jame's Gazette* din 8 decembrie 1880. Toate acestea l-au îndurerat mult pe tatăl meu, dar simpatia caldă a tuturor celor a căror părere o respecta l-a ajutat curînd să arunce acest necaz într-o binemeritată uitare.

Despre acestea, d-l Butler a scris revistei *Athenaeum* la 26 noiembrie 1887, repetîndu-şi acuzarea şi plîngîndu-se că Charles Darwin nu făcuse nici un pas spre a-şi corecta, în mod public, acea afirmaţie greşită.

Cam în acelaşi timp, d-l Francis Darwin a publicat o nouă ediţie a cărţii *Erasmus Darwin* îndeplinind făgăduiala pe care tatăl său i-o făcuse lui Butler, adică adăugînd în prefaţă a treia notă infrapaginală :

Întîmplător, d-l Darwin a omis să menţioneze faptul că dr. Krause revizuise şi făcuse unele modificări articolului său înainte de a fi fost tradus. Printre aceste modificări era şi o aluzie la cartea d-lui Butler, *Evolution Old and New*.

Butler şi-a dat seama că această notă, a treia, schimba nţelesul pe care-l dădeau celelalte două cînd erau singure în refaţa primei ediţii şi, la 17 decembrie 1887, a scris Acaemiei : „D-l Francis Darwin a infirmat acum prefaţa tatălui ău". Scriind acestea, el nu ştia şi nici nu avea de unde să ştie, ă a treia notă infrapaginală a d-lui Francis Darwin restabilise ıţelesul pe care Charles Darwin intenţionase să-l dea prefeţei început.

Butler auzise despre unele aluzii pe care d-l Francis Darin le făcuse, în public, la cartea sa *Life and Habit*. Iată două

din ele. La Adunarea *Asociației Britanice* de la Cardiff, în 1891, d-l F. Darwin citise o lucrare publicată [apoi] în *Annals of Botany* (VI, 1892), despre *The Artificial Production of Rhythm in Plants* [1], de Francis Darwin și Dorothea F. M. Pertz, în care se găsea următoarea frază: „Această putere repetată poate să fie acea proprietate fundamentală a substanței vii, care se întinde pe de o parte de la moștenire, iar pe de altă parte pînă la memorie (vezi cartea *Life and Habit* a d-lui Samuel Butler)".

În 1901, la Adunarea *Asociației Britanice* din Glasgow, d-l F. Darwin a ținut o conferință despre *On the Movements of Plants* [2]. În această conferință, publicată în revista *Nature* din 14 noiembrie 1901, se află următoarea frază: „Dacă luăm în considerație memoria, care a fost punctul de plecare al d-lui Butler (*Life and Habit*, 1878) și al profesorului Hering, vom fi obligați să credem că plantele, ca toate celelalte viețuitoare, au și ele un fel de memorie".

Butler a murit la 18 iunie 1902 [3].

În 1908, d-l Francis Darwin fiind președintele *Asociației Britanice*, în discursul său inaugural de la Dublin a adus un omagiu postum lui Butler, citînd din traducerea conferinței lui Hering despre *On Memory*, care se află în cartea sa *Unconscious Memory* și menționînd că Butler a ajuns în chip independent la o teorie similară cu a lui Hering (vezi recenzia lui din revista *Nature*, 3 septembrie 1908).

Faptul că Butler e mai apreciat decît era altădată, și că pînă la urmă s-a ajuns să se înțeleagă cît de mult stătea intenția la baza caracterului său, se datorește în partea acestor mențiuni publice pe care d-l F. Darwin le-a făcut la cartea *Life and Habit*.

În mai 1910, d-l Streatfield, în calitate de executor literar al lui Butler, a publicat o nouă ediție a cărții *Unconscious Memory*, cu o prefață de profesorul Marcus Hartog, rezumînd părerile lui Butler asupra biologiei și precizîndu-i poziția în lumea oamenilor de știință. Apariția acestei ediții noi a fost fericită, în primul rînd pentru discursul prezidențial al d-lui Francis Darwin, în al doilea pentru că multe file

---

[1] Producerea artificială a ritmului la plante. N. trad.

[2] Despre mișcările plantelor. N. trad.

[3] Scrisoarea L, p. 229, Francis Darwin către Henrietta Litchfield. N. B.

din ediţia originală a cărţii fuseseră distruse cu cîţiva ani mai înainte într-un incendiu, la Ballantyne, aşa încît oricine ar fi dorit să cunoască discursul lui Hering n-ar fi putut căpăta traducerea lui, făcută de Butler, iar în al treilea rînd ca să se vadă cum îşi schimbă părerile oamenii de ştiinţă cu privire la biologie şi la ceea ce se cheamă „Darwinism".

În iunie 1910 d-l Francis Darwin a intrat în legătură cu mine şi mi-a trimis scrisorile, aşa cum am spus mai sus. Dacă mi le-ar fi trimis mai înainte, şi nu după ce noua ediţie a cărţii *Unconscious Memory* fusese publicată, d-l Streatfield ar fi inclus conţinutul acestor pagini ca o notă, sau ca un adaos la carte, pentru că acolo era locul unde s-ar fi cuvenit să fie înregistrate. În cursul corespondenţei noastre, l-am întrebat pe d-l F. Darwin dacă mi-ar îngădui să aduc la cunoştinţă publicului faptul că el şi unii din fraţii săi dezaprobaseră sfatul lui Huxley şi al lui Leslie Stephen. Totodată l-am întrebat dacă mai avusese şi vreun alt motiv, special, de a-mi trimite mie documentele. El mi-a dat încuviinţarea cerută, şi a adăugat : „Nădăjduiam că impresia generală ce reiese din documentele pe care vi le-am trimis vă va face să bănuiţi că Butler era cel care greşise. Dar dacă nu s-a întîmplat aşa, eu nu înţeleg să mă plîng".

Ştiam că Butler înţelesese greşit presupunînd că d-l Darwin se angajase să scrie cartea d-sale, *Erasmus Darwin*, din pricina, sau ca să se refere la *Evolution Old and New*. Încă din 1879—1880, cînd această afacere nu se terminase bănuiam că Butler ar putea să greşească, ceea ce i-am şi spus d-lui F. Darwin. N-am putut să-i spun că bănuiala mi-a apărut ca o consecinţă a scrisorilor pe care mi le-a trimis, însă acum pot mărturisi că, citindu-le şi gîndidu-mă din nou la ele, m-am convins că Butler era cel care greşise. Afară de asta, sînt sigur că dacă el ar fi ştiut ceea ce ştim noi astăzi, ar fi arătat în prefaţa ediţiei a doua a cărţii *Evolution Old and New* că s-ar putea ca Charles Darwin să aibă dreptate, şi nu el, şi ar fi avut ocazia să stabilească adevărul în această chestiune.

Cazul se prezenta atunci în felul următor : acuzaţia lui Butler cuprindea trei capete :

(1) Că Charles Darwin se angajase să-şi scrie cartea *Erasmus Darwin* din pricina, sau ca să se refere la *Evolution Old and New* ;

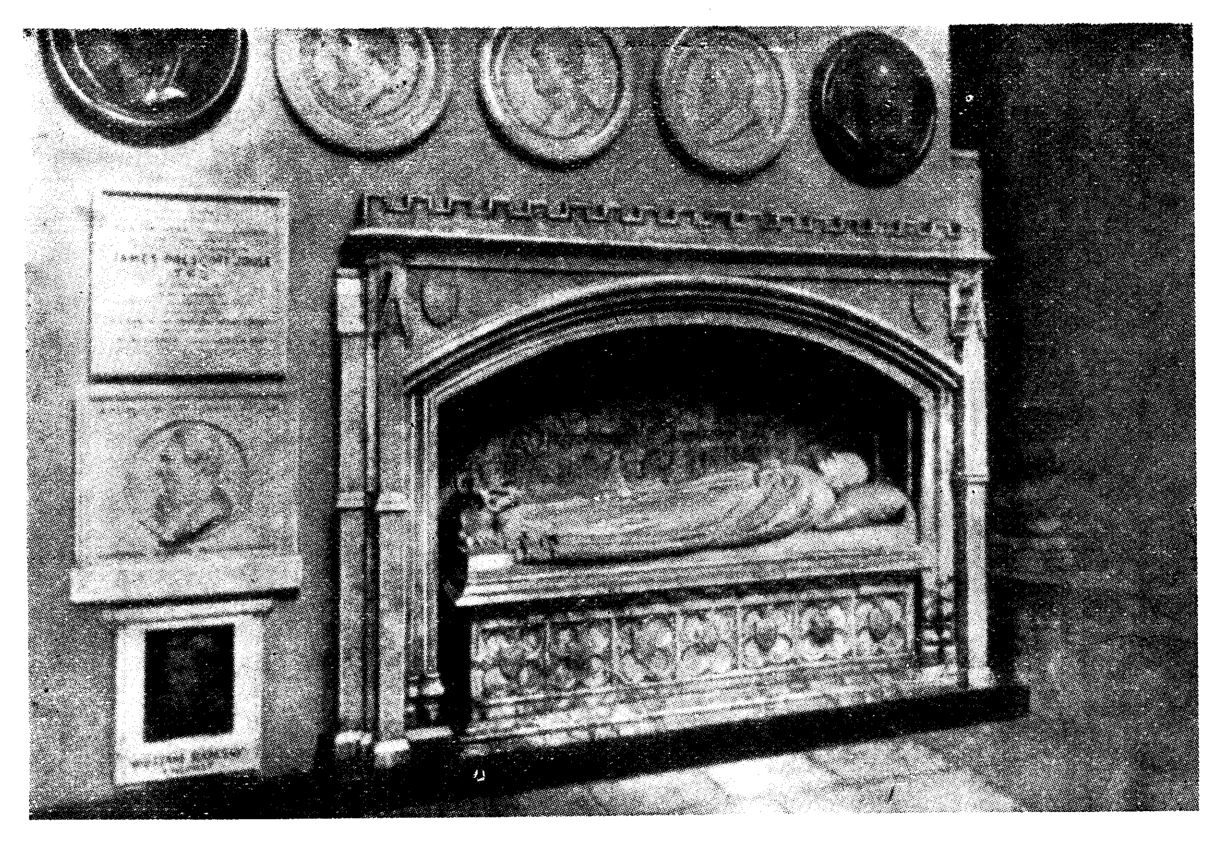
(2) Că prefaţa acestei cărţi cuprindea o eroare ;

(3) Că greşise în linia pe care o urmase după ce i se arătase eroarea făcută.

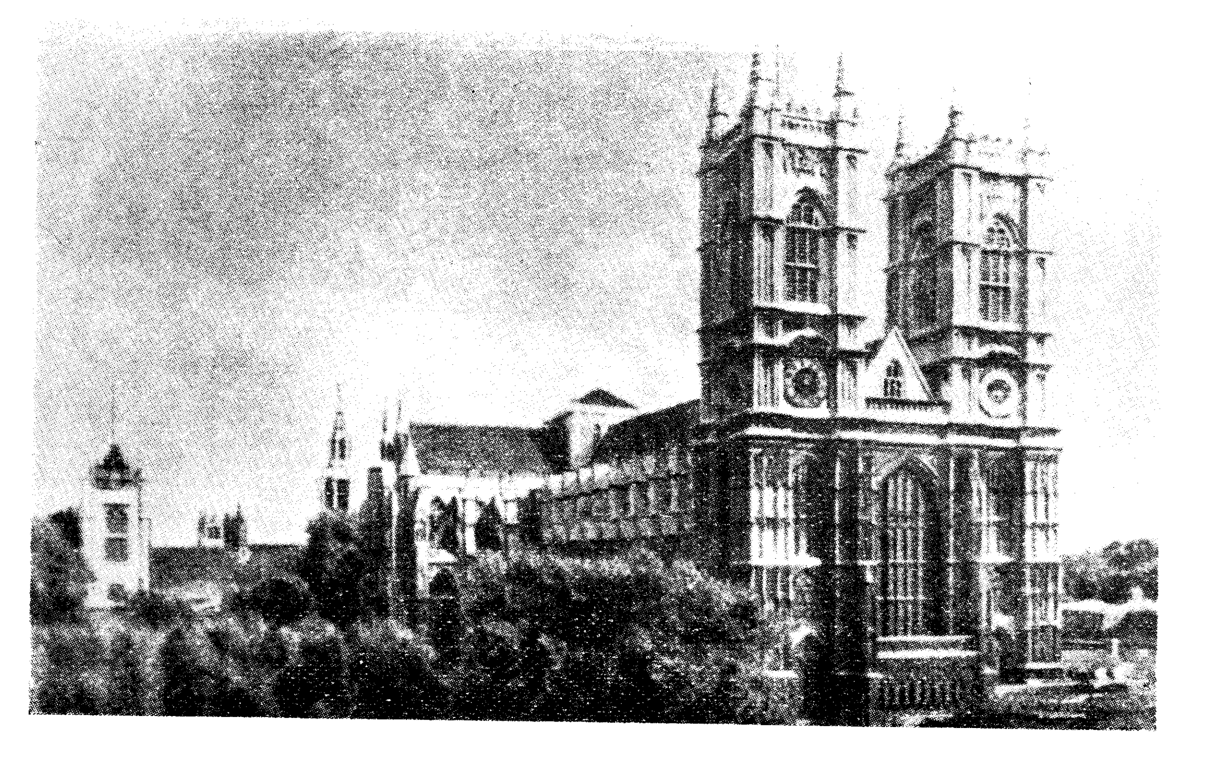
D-l F. Darwin a admis punctul *3*, declarînd că d-sa dezaprobă felul cum a fost tratată chestiunea. Eu am respins punctul *1*, admiţînd că Butler trebuie să fi greşit, dar am fost de aceeaşi părere cu el în ce priveşte punctul *2*.

Ajungînd aci, d-l F. Darwin mi-a scris în scrisoarea următoare : „Am regretat de multe ori că atunci cînd a început polemica nu m-am dus la Butler să pun capăt, prin viu grai, acestei neînţelegeri. Cred că, de asemenea, am greşit nepublicînd în *Life and Letters* o relatare completă a afacerii. Lucrul acesta mi-a amintit de nişte însemnări din caietele de note ale lui Butler, şi anume : o doamnă, cunoştinţă de-a lui Butler, l-a întîlnit pe d-l Francis Darwin la Cambridge, în 1894, şi au discutat despre polemica dintre cei doi, d-l F. Darwin spunîndu-i doamnei exact ceea ce mi-a scris şi mie. Doamna i-a repetat lui Butler discuţia şi el a rămas cu impresia că d-l F. Darwin regreta incidentul şi că ar fi fost bucuros să poată ajunge la o reconciliere. Dar amintindu-şi prefaţa ediţiei a doua a cărţii sale *Evolution Old and New*, şi închipuindu-şi că d-l F. Darwin o văzuse, şi-a dat seama că-i era cu neputinţă să mai facă vreo mişcare, şi, cu toate că ar fi întîmpinat bucuros orice gest venit din partea opusă, nici un gest nu s-a făcut şi nu s-a întîmplat nimic. Această notă mi-a arătat că am folosit prilejul oferit de d-l F. Darwin în spiritul în care însuşi Butler l-ar fi folosit, dacă i s-ar fi oferit.

Acum, Darwin şi Butler nu se mai pot întîlni, şi nu-şi mai pot aplana deosebirile de vedere. Totuşi, fără ştirea lor, s-au întîlnit, s-au despărţit, şi iarăşi s-au întîlnit în corespondenţa dintre d-l Francis Darwin şi mine. Şi sînt încredinţat că am reuşit să reconstituim polemica lor, în măsura în care lucrul acesta poate fi îngăduit reprezentanţilor celor ce nu mai sînt, de a acţiona în numele lor. În tot timpul acesta m-am gîndit mereu la versurile despre nemurire pe care Butler le-a scris în 1898, deoarece ştiu bine că el, deşi se gîndea la nemurire în înţelesul larg al cuvîntului, nu uitase totuşi cearta lui cu Charles Darwin, al cărui elev fusese şi pe care acum îl socotea duşman.

Catedrala Westminster. Peretele interior al galeriei dinspre nord cu medalioanele și plăcile comemorative ale marilor savanți englezi înmormîntați acolo (de la dreapta spre stînga) : Darwin, Wallace, Lister, Newton. Rîndul lateral (de sus în jos) : Joole, Hooker, Ramsay (după S. L. Sobol).

Catedrala Westminster din Londra unde a fost înmormîntat Darwin.
(după S. L. Sobol).

Μέλλοντα ταῦτα *

Nici pe tărîmul Styx-ului cel trist, şi nici
În strălucirea limpede-a Cîmpiei Elisee,
Nu-i vom mai întîlni printre cei morţi pe cei
Căror le-am fost, cîndva, învăţăcei.
Şi nici acele umbre glorioase
Pe care le-am crezut, atîta vreme, duşmănoase,
N-om mai păşi pe-aceeaşi pajişte cu frăsinei,
Nici faţă-n faţă nu ne-om mai privi
Cătînd ca, morţi fiind, să ne urîm, să ne iubim,
Să cerem laude, să deznădăjduim.
Nu vom mai spune : „Aşa a fost", „N-a fost aşa".
Şi tot ce-am vrut să dovedim, noi vom uita.
Cine-a greşit, dreptate cine are,
Va fi totuna pentru fiecare.
Nici că ne-am întîlnit nu vom mai şti !
Şi totuşi, despărţiţi, ne-om întîlni
Acolo unde morţii se-ntîlnesc :
În glasul viu al celor ce trăiesc...

[Aci se termină broşura lui Festing Jones]

Scrisorile următoare, care se află în Biblioteca Universităţii din Cambridge, completează golurile din structura, şi aşa destul de complicată, a broşurii. Referinţele suplimentare paginale vor arăta unde să fie introduse cronologic. Voi începe, însă, prin a cita trei scrisori ale lui Samuel Butler.

---

* Redăm poezia *Aşa va fi* în original, versificată de Otilia Cazimir. N. trad.

Not on sad Stygian shore, nor in clear sheen
Of far Elysian Plain, shall we meet those
Among the dead whose pupils we have been,
Nor those great shades whom we have helds as foes ;
No meadow of ashpodel our feet shall tread,
Nor shall we look each other in the face
To love or hate each other, being dead,
Hoping some praise, or fearing some disgrace.
We shall not argue, saying „Twas thus" or „Thus",
Our argument's whole drift we shall forget,
Who's right, who's wrong, 'twill be all one to us ;
We shall not even know that we have met
Yet meet we shall and part and meet again
Where dead men meet, on lips of living men.

scrise înainte de dispută [1], pe cînd era încă un umil şi sincer admirator al lui Charles Darwin. Supărarea nu-i alterase încă judecata sănătoasă.

15 Clifford's Inn, 1 octombrie 1865

Stimate Domn,

........*Preocuparea* mea este arta, şi orice altceva mi-aş putea îngădui este numai de ordin secundar....

Am fost permanent încîntat de lucrarea dvs. cu privire la originea speciilor, îndată ce am văzut-o, în Noua Zeelandă. Nu că aş fi un bun cunoscător în ce priveşte istoria naturală, dar ea cuprinde atît de multe probleme adînci şi interesante, sau mai degrabă sugerează atît de multe, încît m-a fascinat cu desăvîrşire.

După şase ani, Butler a publicat *Erewhon*, şi cîţiva critici şi-au închipuit că această carte însemna un atac împotriva *Originii speciilor*. De aci şi dezminţirea din următoarea scrisoare :

15 Clifford's Inn, mai 1872

Stimate Domn.

Îndrăznesc să vă scriu cu privire la un fragment din mica mea lucrare *Erewhon*, pe care am publicat-o recent şi care mă tem că a fost, în mare parte înţeleasă greşit. Mă refer la capitolul despre *Maşini*, în care am cercetat şi dezvoltat teoria, fără îndoială absurdă, care susţine că maşinile sînt pe punctul de a înlocui rasa umană, care năzuieşte spre un mod de viaţă superior.

La început, cînd mi-a venit această idee, am expus-o doar în glumă, fără nici o intenţie serioasă, pentru că m-a amuzat şi am crezut că ar amuza şi pe alţii. Totuşi am dezvoltat-o şi am introdus-o în *Erewhon*, cu gîndul să las să se înţeleagă „cît de uşor e să te creadă cineva şi ce afirmaţii absurde poţi susţine cu oarecare dibăcie, deformînd realitatea şi îndepărtîndu-te de metodele strict ştiinţifice".

---

[1] Tipărite în lucrarea *Samuel Butler : A Memoir*, a lui Henry Festing Jones (Macmillan & C., 1919, vol. I, p. 123, 156 şi 189). N. B.

și mă gîndeam la cartea mea, *Analogy*, ca fiind cea pe care ar viza-o această idee. Am preferat însă să-mi ascund intenția din mai multe motive. În primul rînd, cartea era încărcată cu atîtea erezii că nu le mai putea duce, și n-aș fi îndrăznit să mai adaug măcar una pe deasupra, de frică să nu-și frîngă cămila spinarea ; în al doilea rînd, cartea ar fi micșorat puterea de admitere a argumentului, și eu consideram acest lucru ca un ajutor de preț pentru ca această carte să fie acceptată unanim, iar în al treilea rînd, cartea era mai amuzantă fără nici o explicație, și m-am gîndit că partea mai aridă pe care o imaginasem la început avea nevoie de a fi ușor modificată. Apoi, cu cît un lucru de acest fel e mai enigmatic, cu atît lumea se gîndește mai mult la el, după principiul că cei care fac reclamă întreabă : „Unde-i Eliza ?“ sau : „Cine-i Griffiths ?“ Prin urmare, am crezut că nu era nevoie să dau nici o desmințire cum am avut intenția ca să nu fiu lipsit de respect față de *Originea speciilor*, o carte pentru care nu voi putea niciodată să vă fiu îndeajuns de recunoscător, deși știu bine cît sînt de total incapabil să-mi formulez vreo părere asupra unui subiect științific care merită să fie respectat pentru marea lui importanță.

Însă dvs. aveți o poziție pe care nimic n-ar putea-o zdruncina, și știu cît se poate de bine că orice încercare de a o ridiculiza n-ar atinge cu nimic teoriile dvs. și că ele pot suporta o satiră mult mai usturătoare decît tot ce e cuprins în *Erewhon*. Pentru mine, singura întrebare era să știu cît de mult am putut permite să fiu prezentat greșit, drept unul care nu crede în lucruri în care cred cu cea mai mare fermitate... Regret sincer că unii critici și-au putut închipui că mi-am bătut joc de teoria dvs., lucru pe care nu m-am gîndit niciodată să-l fac, și m-aș considera nenorocit dacă l-aș fi făcut.

Al Dvs. respectuos,

S. BUTLER

Chiar în 1873 Charles Darwin și Butler continuau să nțină aceleași relații de prietenie. Butler tipărise *The Fair ven* [1], și Darwin îi trmisese o scrisoare de bune apreri asupra cărții. Mama lui Butler murise, și moartea ei,

[1] Minunatul port. N. trad.

-survenită în acelaşi timp cu publicarea cărţii *The Fair Haven*, care conţinea oarecare implicaţii antireligioase, trezise în Butler un adînc sentiment de vinovăţie.

Clifford's Inn, 15/4/73

Stimate Domnule Darwin,

Scrisoarea dvs. extrem de amabilă cu privire la *The Fair Haven* mi-a fost trimisă la Mentone, de unde m-am întors duminică dis-de-dimineaţă. Desigur că aţi înţeles motivul călătoriei mele citind lista deceselor publicată în *The Times*.

Dacă aş fi ştiut cît de bolnavă era biata mea mamă, n-aş fi publicat, sau chiar nici n-aş fi scris cartea într-un moment ca acesta. Dar în cele două săptămîni dinaintea morţii, aşteptam cu încredere vindecarea ei, şi n-am ştiut, decît atunci, cînd am fost la Mentone, de cîtă vreme era bolnavă şi slăbită. Trebuie să mărturisesc că am simţit ceva cu totul ciudat în momentul cînd mi-a apărut cartea, dar ea a apărut acum, înainte de a mi se fi spus în ce stare era mama. Sînt recunoscător că mama n-o să poată afla niciodată acest lucru. Fără îndoială, rămîne de văzut care va fi părerea publicului, dar m-au încurajat nespus scrisorile primite de la dvs. şi de la d-l Stephen... Mai tîrziu voi încerca să scriu un roman adevărat şi simplu, fără „scop". Nu ştiu însă, dacă-l voi putea scrie. Vreau să spun că nu voi urmări în romanul meu nici un „scop", dar sînt încă viu şi oricît aş dori acest lucru, mă tem că din cînd în cînd tot vor ieşi la iveală adevăratele mele sentimente.

Vă mulţumesc din nou, cu toată sinceritatea, pentru bunăvoinţa pe care mi-aţi arătat-o. Cele mai bune urări d-nei Darwin.

Al dvs. foarte devotat,

S. BUTLER

Seria de scrisori ce urmează alcătuiesc fondul, încă nepublicat, al îndoielii şi nehotărîrii pricinuite de întîmplările povestite în broşura lui Festing Jones, p. 187—208.

Charles Darwin a trimis ciorna scrisorii nr. 1, — primul său răspuns adresat lui S. Butler, — împreună cu următoarea

scrisoare A., explicativă, fiicei sale, d-na Litchfield. La Down, familia părea a şovăi asupra răspunsului. La 26 ianuarie 1880, Emma (D-na Darwin) îi scria fiului său George, care se afla în străinătate :

„T[ata] e foarte plictisit de atacul lui S. Butler, pe care-l aşteptăm să apară în *Athenaeum*. Butler i-a scris cîteva rînduri tatii, spunîndu-i că va arăta, în mod public, „tot ce s-a petrecut". Sîntem cu toţii îngrijoraţi că tata n-o să dea nici o atenţie acestui lucru".

Scrisoarea A, vezi p. 195

Charles Darwin către Henrietta Litchfield

1 februarie 1880, Down, Beckenham, Kent

Dragă Henrietta,

Te rog citeşte şi tu, şi Litchfield, articolul din *Athenaeum* şi răspunsul meu. M-am hotărît să răspund, deoarece pot să mă apăr de neglijenţa mea. Aş dori ca scrisoarea să apară în numărul următor şi aş mai dori să văd corectura. Aşa că, dacă nu aveţi nimic de obiectat, te rog mult s-o expediezi luni, pe adresa redactorului revistei *Athenaeum, împreună cu nota mea către redactor*. Trimite-mi îndărăt revista. Dacă tu sau Litchfield aveţi de făcut vreo obiecţie serioasă, te rog înapoiază-mi scrisoarea aci, s-o pot expedia marţi. *Athenaeum* apare vineri seara. Este o singură frază pe care Frank[1] îmi propune s-o adaug, dar nu m-am hotărît, şi tot nehotărîtă e şi mama. Fraza e scrisă pe o foaie separată, şi dacă urmează să fie tipărită, te rog lipeşte-o, tăind pagina 3 în două înaintea ultimului alineat care începe aşa : „Deoarece d-l Butler nu crede în chip evident" etc.

E foarte neplăcut să te pomeneşti acuzat de duplicitate şi falsitate.

Toţi cei de acasă aprobă această scrisoare.

După ce am scris cele de mai sus, am transcris din nou scrisoarea şi am prescurtat-o, după sfatul lui Frank şi al lui Leonard. Sper că tu şi L[itchfield] o veţi aproba. Dacă nu

[1] Francis Darwin. N. trad.

sînteți de aceeași părere cu mine, eu nu vă promit că o să vă urmez sfatul, însă sfatul vostru va fi bine analizat.

Sînt sigur că nici unul din voi n-o să precupețească bătaia de cap pe care i-o aduce judecarea acestui caz. Scrisoarea d-lui Butler este foarte abilă : el lasă să se înțeleagă peste tot că eu aș fi scris și partea d-rului Krause.

Al vostru cu drag,

C. DARWIN

Urmează răspunsurile lui R. B. Litchfield, ginerele lui Darwin, și al Henriettei, fiica lui Darwin, care nu sînt de acord cu ciorna răspunsului nr. 1.

Scrisoarea B, vezi p. 197

R. B. Litchfield către Charles Darwin

1 februarie [1880] 4. Bryanston St., Portman Sq, W.

Stimate Domnule Darwin,

Henrietta îmi cere să vă scriu ce părere am despre scrisoarea lui Butler și despre răspunsul propus de dvs.

Cînd am citit ieri, la club, articolul lui Butler, m-am liniștit mult, deoarece am găsit că e de așa natură încît, după părerea mea, nu cere absolut *nici un fel de răspuns*. Nici forma și nici conținutul lui nu lasă să se înțeleagă că autorul ar aștepta așa ceva. Veți vedea și dvs. că el nu pretinde, așa cum se întîmplă în general cu atacurile prin gazete, nici o informație sau explicație suplimentară și nici nu atinge vreun amănunt de fapt, asupra căruia fie agresorul, fie vreun cititor oarecare, să poată să pretindă un răspuns. În rezumat, niciodată n-am fost mai lămurit asupra unui lucru decît cum sînt acum asupra acestuia, și, dacă ar fi cazul meu, n-aș răspunde nimic.

Am încercat încă odată să citesc ce a scris. Butler, ca și cum aș fi un străin care nu știe nimic despre tot ce s-a întîmplat, și m-am convins pe deplin că aceasta e concluzia justă.

Nici unul la mie din cititori nu va găsi că necazul lui e neînțeles. Totul e amestecat cu plîngeri împotriva diferi-

ţilor critici. Acest singur fapt e de-ajuns să neutralizeze realmente orice efect pe care altminteri ar fi putut să-l aibă. Apoi, dacă un cititor atent ar vrea neapărat să se uite în urmă şi să vadă în ce consta plîngerea, ar vedea de asemenea (deşi într-o formă prescurtată) răspunsul dvs. substanţial, care, judecînd la prima vedere, e suficient pentru scopul urmărit. Toate celelalte insinuări ale lui B., citite cuiva din afară, înseamnă doar supărarea şi veninul unui om înfuriat care loveşte sălbatic în jurul lui.

Dacă îi răspundeţi, obţineţi *exact* rezultatul pe care cei mai mulţi îl doresc. Şi de ce să umpleţi capetele oamenilor cu ideea că lucrarea dvs. e, oarecum, un răspuns sau o replică la a lui ? De fapt, dvs. faceţi din aceasta un fel de „afacere Darwin-Butler" cum ar spune francuzii, — şi e tocmai ce i-ar plăcea lui mai mult.

Aşa cum stau lucrurile, nu este nici un fapt asupra căruia vreun prieten de-al dvs., sau vreo persoană cu totul străină, ar putea să ceară explicaţii sau răspuns, iar *tonul* lui Butler este prin el însuşi suficient ca să-l deposedeze de orice drept de *a pretinde* un răspuns pe care ar putea să-l aibă un corespondent leal sau un prieten.

Ceea ce încerc să vă comunic în această scrisoare, e că am privit problema *la rece, ca un om străin*, şi că în această situaţie sînt împotriva unui răspuns lui B.

Dar sînt întru totul de acord cu tot ce spune Henrietta cu privire la ciorna răspunsului dvs.

Al dvs. cu dragoste, R.B.L.

Scrisoarea C, vezi p. 197

4 Bryanston St., Portman Sq., W. 1 februarie 1880

Stimate Domnule Darwin,

După ce v-am trimis ultimul pachet, m-am gîndit că ar fi bine să întreb primul trecător pe care l-aş întîlni cum l-a impresionat scrisoarea lui Butler în ce priveşte nevoia unui răspuns, şi atunci m-am dus şi i-am arătat revista *Athenaeum* lui Pollock [care stă] pe aceeaşi stradă. Ştiindu-l un bun cunoscător al literaturii şi un om de lume, voiam să ştiu dacă-mi va împărtăşi părerea. Bineînţeles că nu i-am spus

nimic, înainte de a-i da să citească articolul. I-am spus doar că, după ce îl va citi vreau să-i cer părerea asupra unui anumit punct. Şi după ce l-a citit l-am întrebat dacă, după părerea sa, e necesar un răspuns. Pollock mi-a răspuns că mai întîi *el* ar *putea* fi păgubit, deoarece mai ştia cîte ceva despre Butler, — însă că era convins că articolul *nu* pretindea nici un răspuns. (Bineînţeles că nu l-am lăsat să-şi închipuie că era ceva mai mult decît o chestiune *pornită de la mine* personal).

După cîte se pare, el însuşi a scris articolul din *Pall Mall*, de asemenea şi un articol în Saturday Review [1] despre cartea lui Butler. Tot Pollock mi-a spus că Butler e cunoscut ca unul care dă răspunsuri grandioase tuturor criticilor şi că face tot chipul să le afle numele. A scris şi revistei de mai sus cerîndu-i acelaşi lucru, dar revista l-a refuzat formal. Toate acestea dovedesc că Butler e un om otrăvitor ca o salamandră [2], care o să lupte pînă la capăt şi, după cum spunea Pollock, cea mai mare fericire pentru el ar fi să se angajeze într-o polemică publică cu un om distins.

Pollock însă, deşi îi cunoştea caracterul, nu i-a minimalizat în niciun fel valoarea cărţilor lui, pe care le găseşte pline de non sens, dar de un non sens foarte abil, şi nu mă îndoiesc că părerea lui în legătură cu răspunsul a fost cît se poate de sinceră. După aceea, m-am uitat la ciorna dvs. cu un ochi critic, şi m-am întărit în părerea mea, deoarece nu găsesc că, în esenţă, ciorna dvs. conţine ceva care să nu se găsească în fraza din nota dvs. citată de Butler. Dar, în timp ce răspunsul nu adaugă nimic la conţinutul explicaţiei dvs., îi oferă în schimb lui Butler cea mai minunată ocazie de a scrie o altă scrisoare jignitoare, avînd în vedere că-i procură *fapte noi*. În momentul de faţă, el nu ştie, şi nu trebuie să ştie nimic, din simplul amănunt mecanic al întîmplării care a pricinuit omiterea. De fapt, dvs. i le daţi acum. Aşa cum se prezintă situaţia, el *nu poate* să afirme nimic mai mult! Din tot ce ştie, a făcut tot ce se putea mai urît. Unui om lipsit de scrupule, infam şi bun mînuitor de vorbe usturătoare ca el, scrisoarea dvs. îi oferă material pentru un atac pe de-a întregul nou, şi dacă *Athenaeum* o vrea să i-l publice, el poate arăta cu uşurinţă că procedeul dvs. e foarte suspect şi misterios.

[1] Revista de sîmbătă. N. trad.
[2] În evul mediu se credea că salamandrele ar fi extrem de otrăvitoare. N. trad.

Numai să i se spună că un om e un escroc, şi el o să găsească material să scrie la nesfîrşit pe această temă. Ca să ilustrez acest lucru, am scris cîteva fraze cum mi-au venit în minte, aşa cum ar şti Butler să le lege la un loc.

Adevărul e că o relatare ca aceea a schimbării corecturilor în şpalt, nu poate mulţumi pe nimeni în cazul de faţă decît numai dacă ar fi dezvăluită în întregime. Şi bineînţeles că ar fi ridicol să faci aşa ceva.

Tema principală e ca un biet punct microscopic, şi a te amesteca în această afacere ar fi prea greu de suportat.

Dar afară de asta, şi mai presus de toate motivele speciale, e că un răspuns într-un caz ca acesta e ***inevitabil*** o acţiune de scuze, iar dvs. nu aveţi de ce să vă cereţi scuze.

Îndrăznesc să adaug că multe din cele spuse aci sînt luate după părerile Henriettei. Iar eu sînt cu totul de acord cu tot ce mi-a citit ea.

R. B. LITCHFIELD

Schiţa unui răspuns imaginar al lui Butler [scrisă] de R. B. Litchfield

Domnule, Săptămîna trecută, cînd v-am scris etc., credeam că ştiu tot ce se putea şti în legătură cu comportarea nemaipomenită a d-lui Darwin faţă de cartea mea. Dar scrisoarea d-sale către dvs. adaugă cîteva amănunte foarte importante la această poveste ciudată. D-l Darwin declarase că niciodată nu i-a trecut prin minte să afirme etc. Niciodată nu i-a trecut prin minte !! Dar iată că acum se pare nu numai că i-a trecut prin minte, dar chiar a afirmat etc. etc. A afirmat aceasta într-o prefaţă tipărită, şi după aceea, în chip misterios, afirmaţia sa a dispărut la corectură ! Poate că d-l Darwin va completa această poveste etc. etc. Frazele nu dispar dintr-o pagină tipărită *numai* aşa, întîmplător etc. etc. Şi continuă, spunînd că „e o iluzie să presupui că omiterea ar putea prilejui o deosebire“ etc. etc. ***Ar fi putut*** fi o iluzie datorită ignoranţei mele, dar amănuntele pe care le-a procurat cu amabilitate d-l Darwin arată acum că e vorba de un fapt care a provocat într-adevăr o deosebire. Dacă nu era nici o deosebire, atunci de ce a fost omisă fraza ? Dacă omiterea frazei a fost întîmplătoare desigur că d-l Darwin nu avea nevoie să ne spună că lucrul acesta nu avea nici

o legătură cu d-l Butler. De obicei, întîmplările nu trebuie explicate în felul acesta etc. etc. Şi un mare naturalist nu e omul pe care să-l credem în stare de a uita cu totul actul de anulare al unor afirmaţii personale făcute intenţionat!

D-l Darwin ne spune apoi că adaosurile fuseseră făcute în chip independent etc. E ciudat ca un autor distins să fie atît de maleabil în mîinile unei persoane oarecare! Cine ar putea fi această persoană oarecare? Dacă el dr. Krause, sau etc etc., nu ni se spune. Şi în cele din urmă, d-l Darwin e destul de obligat să spună că eu nu cred afirmaţia sa intenţionată etc. Din cîte ştiu, eu n-am adoptat această apreciere aspră a veracităţii d-lui Darwin, dar fără îndoială că dacă el a vrut să creeze neîncrederea pe care mi-o atribuie în chip atît de politicos, cel mai bun mijloc de a ajunge la rezultat ar fi să-mi furnizeze cît mai multe explicaţii din acelea pe care mi le-a dat, de încercare, în coloanele revistei de sîmbăta trecută.

Scrisoarea D, nedatată, vezi p. 197

Henrietta Litchfield către Charles Darwin

D r a g ă t a t ă,

Richard a venit acasă foarte tîrziu, aşa că ne-am sfătuit în grabă asupra scrisorii, şi nu v-am mulţumit pentru grija de a ne cere sfatul, grijă pentru care vă mulţumesc din toată inima, indiferent de ce veţi face cu sfatul nostru. Veţi vedea din prima mea scrisoare, pe care am scris-o înainte de a o primi pe a dvs., cît eram de sigură că nu vă veţi gîndi să-i răspundeţi lui Butler.

Ca rezultat al scrisorii dvs., prevăd că Butler va spune că v-aţi făcut vinovat de încă un răspuns evaziv, — mai întîi îi spuneţi că nu v-a trecut niciodată prin minte să afirmaţi că dr. Krause îşi modificase articolul, apoi că, într-adevăr, l-aţi avut la corectură dar, după cum spuneţi, aţi omis întîmplător să-l publicaţi. Acum, Butler va arăta care din aceste două afirmaţii e cea adevărată, — şi în felul acesta îi daţi prilej pentru o întreagă gamă de noi insulte. Cu pana lui iscusită, el ar putea să scoată din acestea ceva foarte neplăcut. Lumea va şti, sau în orice caz îşi va aminti, că dvs.

aţi întreţinut o polemică, în care Butler a avut ultimul cuvînt. Dacă lumea va înţelege bine toate acestea, va vedea că nu există nimic împotriva dvs. Dar dacă va şti că a mai urmat un schimb de scrisori, lumea ar putea crede că acuzaţia lui Butler împotriva dvs., din gelozie pentru bunicul dvs., ar avea oarecare temei.

Dacă nu-i răspundeţi la scrisoare, lucrurile rămîn aşa cum sînt pentru toţi cei care vor să le citească, şi rămîne stabilit că Butler a spus cîteva vorbe duşmănoase şi urîte la care dvs. n-aţi găsit de cuviinţă să-i răspundeţi.

La revedere, dragă tată. Acesta este sfatul nostru.

Cu multă afecţiune. H.E.L.

Soţilor Litchfield li s-a cerut din nou aprobarea atunci cînd s-a pus problema de a-i supune lui T. H. Huxley o întrebare în legătură cu răspunsul.

Scrisoarea E, vezi p. 198

R. B. Litchfield către Charles Darwin

3 februarie 1880 — 4 Bryanston St., Portman Sq., W.

Dragă Domnule Darwin,

Cred că sentinţa lui Huxley cu privire la răspunsul pentru Butler este înţeleaptă, numai să nu se întîmple ca el, [B] care e înspăimîntător de certăreţ, să se simtă. *în felul acesta,* şi mai încurajat la luptă.

Eu încă nu pot schiţa nici un răspuns care să vă fie de un cît de mic folos, sau măcar sănătos din punct de vedere logic, afară de cazul cînd s-ar mărgini doar la o simplă repetare a ceea ce i-aţi spus mai înainte lui Butler. Dacă un asemenea răspuns credeţi că ar fi bun, ar putea să rămînă în forma în care l-am scris pe contrapagină.

Cred că e un lucru deosebit de important să nu se facă nici o aluzie la scrisoarea lui Butler în care susţine că nu sînteţi vrednic de crezare, — şi orice răspuns nu trebuie să cuprindă *absolut* nici o jignire.

Al dvs. cu afecţiune, R.B.L.

Scrisoarea F, vezi p. 198

pe contrapagina aceleeași scrisori se află răspunsul sugerat de Litchfield

EVOLUTION OLD AND NEW

Domnule, am citit afirmația d-lui Butler, apărută sub titlul de mai sus, în coloanele ultimului număr al revistei dvs. *Saturday*, cu privire la faptul că am omis de a menționa. în prefața ultimei traduceri a lucrării d-rului Krause despre Erasmus Darwin, că articolul d-sale fusese oarecum modificat înainte de a fi publicat din nou. Deoarece d-l Butler citează scrisoarea mea, în care îl informam că această omitere era întîmplătoare și că va fi corectată în cazul cînd va apărea o a doua ediție, nu înțeleg că ar fi necesar să tulbur cititorii dvs. cu observații suplimentare asupra acestei chestiuni.

Scrisoarea G, vezi p. 198

comentariile Emmei Darwin față de fiul ei George, care se află încă în străinătate (scrisoare particulară)

Down, luni, 2 februarie 1880

Dragă George,

......Am fost foarte zdruncinați din pricina atacului lui Butler, apărut în ultimul număr al revistei *Athenaeum*. Tata a scris un răspuns la acest atac și l-a trimis prin John. vizitiul, ca să-l arate lui Richard și Henriettei. John a venit înapoi cu o scrisoare foarte înțeleaptă din partea lui Richard. în care el aduce toate argumentele împotriva ideii de a lua în seamă acest atac. Scrisoarea lui Richard e minunată, și mă miră faptul că un om cu atîta judecată poate să vorbească uneori atît de fără sens... Scrisoarea lui Butler către *Athenaeum* e o scrisoare nespus de răutăcioasă, dar atît de greoaie și confuză în acuzațiile ei, încît nici un om nein-

teresat n-ar avea răbdare s-o cerceteze cu atenţie. Deoarece tata trebuia să dea un răspuns satisfăcător, am fost de părere să-l dea, însă ne-am schimbat părerea, şi tata vrea să trimită răspunsul său, ca şi scrisoarea lui Richard, lui Huxley şi să-i ceară şi părerea sa.

Desigur că nimic nu i-ar face lui Butler o plăcere mai mare decît un răspuns din partea tatii, la care el ar da o replică şi s-ar naşte o polemică Butler-Darwin. La început tata a fost grozav de plictisit, dar acum va căuta să alunge această neplăcere din mintea lui.

Scrisoarea H, vezi p. 198

răspunsul lui Charles Darwin către R. B. Litchfield

2 februarie 1880
(datată greşit)

Down, Beckenham, Kent

Dragă Litchfield,

Am numai un minut sau două ca să vă mulţumesc şi ţie, şi Henriettei, cu cea mai mare căldură, pentru tot necazul pe care vi-l fac. Consider prima voastră scrisoare ca fiind cea mai înţeleaptă din cîte am citit vreodată. Răspunsul imaginar al lui Butler e splendid. Sînt aproape convins să nu răspund, şi eu nu credeam că m-ar fi putut convinge cineva. Într-adevăr, sînt convins, aproape tot atît cît e şi mama şi, în parte, Leonard. Frank încă mai susţine că dacă ar fi el în cauză, ar răspunde. Ne-am gîndit la Huxley, şi îi vom expedia prin poştă revista *Athenaeum* şi răspunsul meu, la care voi anexa şi prima voastră scrisoare (cred că nu aveţi nimic împotrivă). Nu voi anexa şi scrisoarea a doua, numai ca să nu-l deranjez pe Huxley silindu-l să citească prea mult. Îmi pun nădejdea în dumnezeu că Huxley va spune „Nu". Dacă răspunsul meu va fi tipărit, nu sîntem de părere să lăsăm la o parte cele două fraze.

Amîndoi aţi fost foarte drăguţi cu mine. Toată povestea asta m-a durut prosteşte.

Al vostru cu afecţiune,

CH. DARWIN

Scrisoarea I
scrisă în stilul științific și artistic din Kensington-ul de Sud
T. H. Huxley către Ch. Darwin, ca răspuns la întrebarea acestuia dacă ar trebui să răspundă atacului lui Samuel Butler din revista Athenaeum, vezi p. 187 broșura lui Festing Jones

3 februarie 1880

Dragă Darwin,

Aseară am citit scrisoarea lui Butler, ciorna dvs. şi scrisoarea soţilor Litchfield ; am meditat asupra lor şi, după ce am făcut o lectură despre rechini şi despre himere (subiecte care i se potrivesc lui Butler), am citit din nou scrisorile. Şi vă spun fără cea mai mică ezitare să aruncaţi ciorna pe foc şi să nu daţi nici o atenţie d-lui Butler pînă nu va apărea noua ediţie a cărţii dvs., cînd cea mai scurtă notă explicativă asupra celor petrecute va fi tot ce i se cuvine. Litchfield ar trebui să fie numit „judiciosul" aşa cum a fost numit Hooker (nu mă refer la Sir Joe, ci la Divinul—). După părerea mea, nimic nu poate fi mai sănătos decît sfatul său : „Sînt un om care a cunoscut supărările şi necazurile".

Sînt uluit de purtarea lui Butler, — pe care l-am socotit un gentleman, cu toate că ultima lui carte mi s-a părut o supremă prostie.

L-a muşcat Mivart şi i-a transmis darwinofobia ?

E o boală cumplită, şi eu aş ucide fără milă orice

pui de

pe care l-aşi găsi alergînd dezlegat. Dar nu te necăji cu asemenea lucruri. Adu-ţi aminte ce a spus bătrînul Goethe despre Butlerii şi Mivarţii lui :

„Hat doch der Wallfisch seine Laus
Muss auch die Meine haben". [1]

---

[1] După cum balena îşi are păduchele ei, tot aşa trebuie să-i am şi eu pe ai mei. N. trad.

Noi sîntem tot atît de bine dispuşi cît pot fi oamenii care trăiesc de o săptămînă în întuneric şi sper că sînteţi cu toţii sănătoşi.

Al dvs., T.H.H.

Atacurile lui Butler au fost reluate cu o putere sporită mai tîrziu, în 1880, cînd a publicat cartea *Unconscious Memory*. Liniştea familiei Darwin a fost din nou tulburată. La începutul anului 1881, Darwinii au căutat din nou un sfat din afară.

Scrisoarea J, vezi p. 203

Henrietta Litchfield către Leslie Stephen

Ianuarie 1881 — 2 Bryanston St., Portman Place

Stimate Domnule Stephen,

Am ţinut un mare consiliu de familie, şi în cele din urmă am ajuns la păreri atît de deosebite, încît tata m-a autorizat să vă scriu şi să vă întreb dacă aţi fi atît de bun să analizaţi următoarea întrebare şi să vă daţi părerea, spunîndu-i cum ar fi mai bine să facă...

Întrebarea e dacă-i recomandabil, sau chiar necesar, să răspundă într-un fel oarecare acuzaţiilor lui Butler cum că ar fi făcut o afirmaţie falsă în prefaţa cărţii *Life of Erasmus Darwin*, afirmaţie pe care Butler o consideră că-i aduce un mare prejudiciu...

Singurul punct la care unii din noi socotesc că tata ar fi de acord să răspundă, e pretinsa implicaţie din prefaţa cărţii *Life of Erasmus Darwin*, cum că articolul original al d-rului Krause din *Kosmos* nu fusese modificat şi nici extins înainte de a fi tradus...

Doi sau trei dintre fraţii mei ţin mult să introducă o foaie liberă în exemplarele nevîndute din *Life of Erasmus Darwin*, arătînd că la p. 1, rîndul 10 de sus, e o greşeală, că articolul lui Krause din *Kosmos* fusese modificat şi extins înainte de a fi fost trimis d-lui Dallas, spre a-l traduce.

Pe de altă parte, soţul meu şi cu mine sîntem foarte hotărîţi să nu întreprindem nimic.

Fratele meu, Leonard, va fi avocatul din oficiu și vă va ține la curent cu tot ce trebuie să spună...

Henriette Litchfield arată apoi în alte trei pagini vederile ei personale și ale soțului ei.

Scrisoarea K., vezi p. 203

Leslie Stephen către Charles Darwin

Vă înapoiez cărțile prin poștă

13 Hyde Park Gate South, S. W.
12.I.80 (ar trebui să fie 81)

Stimate Domnule Darwin,

Sper că n-o să vă supărați că la întrebarea dvs., încep a vă răspunde printr-o introducere, și anume că totdeauna voi fi măgulit și că-mi va face plăcere să vă fiu de orice folos. Datoresc atît de mult operelor dvs. (ca și alți mulți oameni distinși), încît aș fi bucuros să vă pot face și eu, în schimb, un cît de mic serviciu. Vă port și eu (dacă pot spune așa) acel adînc respect personal, pe care oricine din cei ce vă cunosc, trebuie să vi-l poarte.

Cînd îmi spuneți că vă doare faptul că sînteți socotit mincinos la vîrsta dvs., vă înțeleg foarte bine. Cînd aud că cineva pretinde că ați fi mincinos, așa îmi vine să-l pălmuiesc ca să mă țină minte. Dar în același timp mă gîndesc că atît dvs. cît și prietenii dvs. aveți datoria să țineți seama de situația dvs. și să evitați certurile lipsite de demnitate. În definitiv, un om care vă insultă în felul acesta nu dovedește decît lipsa oricărei pretenții de a fi respectat.

Părerea mea în această chestie e cît se poate de limpede și de hotărîtă: cred că n-ar trebui să mai dați nici o importanță, de nici un fel, d-lui Butler.

Poate ar fi mai cuminte să nu spun nimic mai mult. Totuși vă ofer argumentele mele pe o foaie alăturată : citi-ți-le sau dați-le pe foc, cum vreți.

Cartea dvs. va sta în biblioteca mea la locul cel mai de cinste. Cînd voi avea prilejul să vă văd, vă voi cere

să scriţi pe ea numele meu, deoarece mai sînt vreo doi Stepheni mici, care ar putea să se bucure într-o zi de orice semn al stimei dvs. pentru tatăl lor.

Al dvs. credincios,

L. STEPHEN

Iată acum argumentele lui Leslie Stephen scrise pe altă foaie.

Cred că d-l Darwin nu trebuie să mai dea nici o importanţă d-lui Butler. Argumentele mele sînt următoarele :

Butler şi-a răpit lui însuşi orice drept la o consideraţie personală prin lipsa celei mai elementare curtoazii. Desigur că orice nedreptate i s-ar fi făcut, trebuia să i se facă dreptate. Totuşi, el nu trebuia să fie considerat ca judecătorul a ceea ce constituia o nedreptate. Dacă s-ar fi menţinut în limita politeţei, s-ar fi cuvenit să se ţină seama de părerile ca şi de argumentele lui. Dar deoarece a depăşit cu mult aceste limite, singura problemă rămîne dacă i s-a făcut sau nu vreo nedreptate. După părerea mea, de data aceasta, nu i s-a făcut nici o nedreptate reală. Dacă inexactitatea din prefaţă păgubeşte pe cineva, pe d-l Darwin îl păgubeşte, deoarece prefaţa nu pomeneşte de revizia şi de o presupusă îmbunătăţire a articolului d-rului Krause. Ori ce afirmaţie ar face Butler, ar rămînea fără nici un rezultat, fie că este sau nu menţionată în prefaţă. Cînd îmi public din nou articole de prin reviste, le corectez aşa cum e normal şi nu mă simt obligat să informez pe cineva cu privire la ceea ce fac. Faptul că d-l Darwin a publicat scrisoarea şi a promis că va introduce o modificare în ediţiile viitoare este, după părerea mea, cu totul suficient pentru orice intenţie. În orice caz, Butler nu este un nedreptăţit. El apare ca un nedreptăţit din pricina unei referinţe care nu i-a fost făgăduită în prefaţă. Cred că acesta e motivul plîngerii din capitolul lui personal. În realitate, Butler nici nu pretinde că i s-a făcut vreo nedreptate. Adevărata natură a plîngerii lui e limpede. O spune singur (p. 70) : d-l Darwin nu l-a socotit vrednic de a fi luat în seamă şi n-a îndrăznit să-l atace deschis. Acesta e punctul principal şi conţinutul argumentului său. Adevărul adevărat e că a fost rănit în vanitatea lui. Cînd a văzut că i s-a anunţat cartea, s-a aşteptat la un răspuns formal. Dar n-a găsit

decît o aluzie la sfîrșitul articolului d-rului Krause și referința asupra cărții din prefață. Cînd a descoperit lipsa de precizie, imediat a presupus că trebuie să fie ceva premeditat : vreun complot care să-l jignească prin mijloace ascunse. Cum era posibil să nu se dea un răspuns serios unui antagonist așa de teribil ?

Aceasta e, în realitate, tot „cazul Butler". Prin urmare, dacă ar trebui să se introducă vreo schimbare, în nici un caz această schimbare n-ar fi în folosul lui Butler. Punctul principal al acestei chestiuni e să-l scutim pe d-l Darwin de posibilitatea unei acuzări. Lucrul acesta nu i-ar face nici un serviciu lui Butler, ci dimpotrivă, l-ar lipsi de pretextul de a-l acuza pe d-l Darwin de rea credință.

Prin urmare, după parerea mea, toată chestiunea se rezumă la atît : are vreo importanță pentru d-l Darwin să facă mai mult decît a făcut, ca să înlăture această posibilă interpretare greșită ? Eu cred că nu. Mai întîi, pentru că d-l Darwin a făcut pînă acum destul și a dat faptelor o largă publicitate. În al doilea rînd, interpretarea greșită e ceva atît de absurd, încît nimeni n-ar putea-o admite decît în cazul cînd s-ar lăsa orbit de amorul propriu lovit. Cine ar putea crede că d-l Darwin a încercat să ascundă faptul că Butler l-a atacat pentru că nu i-a menționat cartea și pentru că nu l-a socotit vrednic de un răspuns serios, deoarece a publicat numai referința disprețuitoare a d-rului Krause ? Iar „alunecarea peniței", pe care se sprijină această teorie absurdă, e confirmată și în scrisoarea publicată în revista *Athenaeum*, și în cartea personală a lui Butler. Prin urmare, nu pot să cred că e nevoie de o corectare în interesul d-lui Darwin, și nici că această corectare e cerută de faptul că Butler ar avea dreptate. Iar a face atîta zgomot pentru un amănunt atît de neînsemnat, ar fi ca o recunoaștere a unei mari nedreptăți.

LESLIE STEPHEN

Scrisoarea următoare datează din 1904, cînd d-na Litchfield își pregătea pentru tipar cartea ei, *Emma Darwin*. Evident că s-a pus în discuție și includerea unei dări de seamă cu privire la înțelegerea greșită a lui Samuel Butler, și cu toate că Frank fusese tot timpul de părere să i se dea o extindere mai mare decît i se dăduse atunci, — de data aceasta, după

douăzeci de ani de la neînțelegerea inițială, el e cel care recomandă reticențe. S-o fi gîndit probabil, că scrisorile alese spre a fi tipărite n-ar aduce prin ele înșile vreo lumină asupra întregului incident.

Scrisoarea L., vezi p. 206

Francis Darwin către sora lui, Henrietta Litchfield

23 ianuarie '04 11 Egerton Place, S. W.

Dragă Henrietta,

Aș zice că scandalul cu Butler ar putea fi foarte bine lăsat la o parte. L-am dat la o parte, cu totul, și din cartea *More Letters*. Între noi și Butler s-a încheiat un fel de armistițiu. Acum, el a murit. Și în definitiv, în momentul acesta cred că a avut și el oarecare motive de a se plînge, cu toate că și-a pierdut capul cu totul și s-a purtat odios. Scrisoarea lui Huxley e bună, și înțeleg foarte bine că vrei s-o publici. Dar tot mă gîndesc s-o las la o parte... Sînt aproape sigur că L. Huxley m-a întrebat dacă să vorbească despre Butler în cartea lui *Life of T. H. Huxley*, și eu l-am sfătuit să nu facă așa ceva. În situația noastră, ar fi greu să publicăm scrisoarea lui T. H. Huxley.

Constat că în cartea lui Huxley, despre *Viața lui T. H. Huxley*, pe care am răsfoit-o acum, nu se vorbește nimic despre Butler.

Cu dragoste, F. D.

În cartea despre *Emma Darwin*, nu se pomenește nimic despre polemică.

În felul acesta Francis Darwin, biograful lui Charles Darwin, a ajuns pînă la urmă să creadă că Butler a avut un motiv real de a se plînge. Documentele de mai sus, care au trecut de la unul la altul dintre generalii taberei lui Darwin, trebuie să ajute posteritatea să judece pe protagoniști departe de cîmpul de luptă. Zarva din spatele scenei, provocată de nehotărîre, și neliniștea iscată din dorința de a face exact ceea ce trebuie, ilustrează în aceste scrisori epoca trecută : în cartierul general liniștit al lui

Darwin de la Down a fost o perioadă de nehotărîre şi de corespondenţă, în timp ce alianţa prietenilor şi a rudelor pentru a-i oferi un sprijin unanim, reflectă calităţile lui nobile şi pline de afecţiune.

În ultimele rînduri ale „Sonetului"[1] său, Butler prevedea că fantoma certei sale cu Darwin nu va pieri curînd, deoarece chiar „în glasul viu al celor ce trăiesc" aceste două chipuri victoriene nu pot fi cu totul împăcate. Amîndouă erau rebele în faţa părerii contemporane : Butler ca un veşnic răzvrătit care s-a ridicat împotriva lui Darwin numai după ce Darwin a ajuns profetul recunoscut, Darwin răsculat împotriva concepţiilor biologice curente l-a aşezat pe om în maşina evoluţionistă. Darwin a respins ca efemere părerile celor ce făceau speculaţii uşoare, şi pentru el Butler şi teoriile lui au rămas efemere. În adevăr, în cartea *Life and Habit*, Butler mersese departe intenţionat şi răutăcios pentru a-şi defini poziţia sa antiştiinţifică. Butler scria : „Nu ştiu nimic despre ştiinţă, şi e bine aşa, deoarece nu voi face nici o greşeală cu privire la acest capitol. Nu ştiu, şi nici nu vreau să ştiu mai multe amănunte decît am nevoie să mă ajute ca să dau subiectului meu un punct de vedere mai înalt şi mai cuprinzător".

Spiritul satiric al lui Butler biciuia prefăcătoria şi ipocrizia epocii. Scrierile lui pe teme quasi-ştiinţifice, ca şi filozofia lui cu privire la arta de a trăi, se bazau pe experienţa lui lăuntrică împotriva materialismului faptic. Eficacitatea selecţiei naturale, este dependentă de o variaţie întîmplătoare — însuşi Darwin oscila asupra acestui punct, după cum foarte bine ştia Butler. În aceasta, Butler a văzut o capitulare totală faţă de o lume mecanică, omul fiind maşina supremă, şi orice influenţă a gîndirii şi a năzuinţei — ca forţă călăuzitoare — fiind exclusă. El şi-a format teoria sa asupra gîndirii şi memoriei în felul speculativ al secolului trecut, urmînd şi dezvoltînd ideile lui Lamarck şi ale dr. Erasmus Darwin, cu recunoştinţă faţă de contemporanul său, dr. Hering. Butler prezenta vechile teorii sub un aspect nou şi-şi asuma rolul unui maltratat, „enfant terrible" postum al fizicoteologilor secolului al XVIII-lea. Intervenţia lui Butler în îngrădirea ştiinţifică ce înconjoară acest hibrid al ştiinţei şi filozofiei, nu putea fi tolerată de noua şcoală biologică a lui Darwin şi Huxley.

---

[1] Este vorba despre sonetul „Aşa va fi" redat la p. 211. N. trad.

Există o strînsă legătură între această ceartă și cele două dezmințiri ale lui Darwin pe care le-am discutat mai înainte : în primul rînd tăgăduirea influenței bunicului său asupra părerilor sale personale, și în al doilea rînd negarea pe jumătate a afirmației că „ideile evoluției pluteau în aer". Dar forța simplicității și hotărîrea concepției științifice a lui Darwin leagă aceste trei probleme la un loc. El respinge influența bunicului său pentru că respingea metoda speculativă a lui Erasmus Darwin ; și neagă faptul că ideile evoluționiste erau coapte, deoarece aceste idei care pluteau în aer nu erau stabilite prin dovezi, și socotea lucrările lui Butler ca lipsite de importanță, pentru că Butler iarăși nu se sprijinea pe fapte [1].

Charles Darwin ajunsese exponentul conștient al teoriei evoluționiste într-o formă nouă, și în ultimii săi ani a supravegheat începuturile aplicării acestei teorii în domenii de cunoaștere mai largi. Faptele vechi trebuiau examinate din nou pentru a le înțelege sensul evoluționist. El însuși a început să lucreze în domeniul botanicii, căutînd o bază în faptele din botanică pentru această nouă concepție. Respingerea de către Darwin a celor care își țes teoriile fără amănunte faptice ca o disciplină constantă, a fost inevitabil însoțită de credința sa în știință.

REFERINȚE LA ALTE LUCRĂRI

Memoir of Samuel Butler, în două volume de Henry Festing Jones, Macmillan & Co., 1919. Cearta cu Darwin e tratată foarte pe larg, și formează subiectul broșurii din 1911, retipărită acum.

Charles Darwin, the Fragmentary Man, by Geoffrey West, Routledge & Co., 1937.

Samuel Butler, a mid-Victorian Modern, de C. G. Stillman. Martin Secker, 1932.

Amîndouă cuprind un scurt și foarte bun rezumat al polemicii.

---

[1] Credem că N. Barlow are dreptate. Buffon, Erasmus Darwin și Lamarck foloseau aproape exclusiv metoda deductivă. Pentru vremea lor aceasta reprezenta o culme a generalizării filozofice. Numărul enorm de fapte care s-au adunat într-o jumătate de secol a permis lui Lyell — și într-o măsură și mai mare lui Darwin — să ajungă la generalizări materialiste pe baza metodei introductivo-deductive. Butler propovăduia întoarcerea îndărăt la metoda deductivă, depășită. N. trad.

The Earnest Atheist, a Study of Samuel Butler, de Malcolm Muggeridge. Eyre and Spottiswoode, 1936.

Life and Letters of Charles Darwin, în trei volume, de Francis Darwin. John Murray, 1887. Polemica e menționată foarte pe scurt în vol. III, p. 220, iar în *More Letters* Samuel Butler nu e menționat de loc.

Pe lîngă scrisorile către *Athenaeum* și *Nature*, Samuel Butler își prezintă cazul său în următoarele cărți : *Life and Habit, 1877, Evolution Old and New*, 1879, *Unconscious Memory*, 1880, *Luck or* Cunning ?, 1885—1886.

NOTE

PRIMA NOTĂ

Scrisoarea d-rului Erasmus Darwin către fiul său Robert, tatăl lui Charles

Următoarea scrisoare nepublicată a lui Erasmus Darwin către fiul său Robert, tatăl lui Charles, aruncă o lumină asupra caracterului deschis al lui Erasmus și arată vederile sale în unele probleme medicale, alcoolismul și transmiterea [ereditară a efectelor sale]. Adaug aci această scrisoare, deoarece ea arată în ce termeni se găseau tatăl cu fiul. Scrisoarea e un răspuns la alta, care trebuie să fi fost o cercetare făcută de Robert asupra morții mamei și a bunicului său, Mr. Howard. În 1792, cînd a fost scrisă scrisoarea, Erasmus avea 61 de ani, prima d-nă Darwin, mama lui Robert, murise de 22 ani și Erasmus se recăsătorise. Robert avea 26 ani, și după patru ani s-a căsătorit cu Susannah Wedgwood, mama lui Charles, așa că e posibil ca această scrisoare de cercetări să fi avut oarecare intenție eugenetice, după cum bine a înțeles tatăl său.

Derby, 5 ianuarie [1792]

D r a g ă R o b e r t,

Nu-mi amintesc ca tu să mă fi întrebat vreodată despre d-l Howard și despre mama, pentru că sînt sigur că ți-aș fi răspuns deschis și fără nici un scrupul. Defunctul d-l Howard, după cîte știu, n-a fost de loc nebun. I-a plăcut să bea, atît în oraș cît și acasă, iar după ce s-a mutat la Londra, a întreținut legături cu o femeie și a dus o viață desfrînată în ce privește băutura. După aceea s-a îmbolnăvit de gută, din

pricina căreia a și murit, dar fără cel mai ușor simptom de nebunie sau epilepsie, ci din pricina digestiei slăbite și a gutei, așa cum mor atîția oameni care beau.

În ceea ce o privește pe maică-ta, povestea ei adevărată e următoarea, pe care nici n-o voi exagera, nici n-o voi îndulci de loc.

Avea un suflet distins și un fizic frumos, despre care poate-ți amintești într-o oarecare măsură.

Uneori o apucau dureri în partea stîngă, cam lîngă marginea de jos a ficatului. După aproape o oră aceste dureri erau urmate de convulsii violente, care i se potoleau uneori datorită unor doze mari de opium și cantități de vin, care-i produceau intoxicații. Alteori, o cuprindea un delir trecător, pe care unii l-ar fi putut lua drept nebunie. Delirul ținea o jumătate de oră, apoi ea își revenea la starea de sănătate de mai înainte și criza lua sfîrșit. Acestei boli unii îi spun isterie. Cred că boala aceasta s-a complicat cu epilepsia.

Boala i-a revenit de mai multe ori în ultimii patru sau șase ani, și atunci ea a început să bea alcool cu apă ca să-și potolească durerea, și am aflat (cînd era prea tîrziu) că folosise alcoolul în cantități mari. Ficatul i se mărise și începuse a slăbi treptat. Cu cîteva zile înaintea morții a avut hemoragii bucale și sîngera de cîte ori se scărpina, așa cum li se întîmplă tuturor bolnavilor de ficat.

Toate bolile care vin din băutură sînt, într-o oarecare măsură, ereditare. Și eu cred că epilepsia și nebunia se datoresc la început băuturii. Am văzut de multe ori cum se manifestă epilepsia. Cîteodată, o generație cumpătată îi vindecă pe acești nenorociți, pe care i-a produs o generație de bețivi.

Cunosc acum multe familii în care se iveau cazuri de nebunie de o singură parte, și copiii, azi oameni în vîrstă, nu prezintă nici un simptom de boală. *Dacă ar fi altfel, n-ar mai exista în regat nici o familie fără să aibă un membru cu gută epileptică sau nebun.*

Îmi aduc bine aminte cînd mama-ta a leșinat în timpul unor asemenea crize de isterie (pe care le avea adeseori, dar nu-mi spunea) cum tu, care nu aveai atunci decît doi ani sau doi ani și jumătate, ai alergat la bucătărie să chemi fata de serviciu, să o ajute.

Ți-am spus tot, așa cum îmi aduc aminte, și cred că poate acestea nu vor avea nici o consecință pentru tine și pentru

fratele tău, care duceţi amîndoi o viaţă bine cumpănită între cele două extreme.

Mai tîrziu, am început şi eu să beau la masă în loc de apă simplă, cîte două pahare de vin făcut în casă cu apă, deoarece, cu două luni în urmă constatasem că slăbesc. Dar m-am făcut sănătos, şi acum încep să simt apropierea bătrîneţii.

Scrisoarea ta n-o să i-o arăt lui Erasmus, poţi să ai încredere în discreţia mea cînd mi-o ceri.

Cartea următoare o să-mi apară în mai. Adio.

Cu dragoste, tatăl tău

E. DARWIN

NOTA A DOUA

Cum au fost învinse obiecţiunile d-rului Robert împotriva călătoriei pe Beagle

La începutul *Jurnalului* său de pe *Beagle*, Charles Darwin a scris o relatare asupra felului cum familia Wedgwood, şi mai ales unchiul Josiah, a făcut să se schimbe balanţa în favoarea lui şi să primească postul de naturalist pe care i-l oferea căpitanul Fitz-Roy. „După ce rătăcisem prin nordul Ţării Galilor într-o excursie geologică cu profesorul Sedgwick, m-am întors acasă luni, 29 august. Surorile mele m-au informat întîi despre scrisorile primite de la profesorul Henslow şi d-l Peacock, prin care mi se oferea postul de pe *Beagle*, pe care îl ocup acum. Am răspuns imediat că mă voi duce, dar în dimineaţa următoare, găsindu-l pe tata atît de pornit împotriva planului meu, i-am scris d-lui Peacock că sînt nevoit să-i refuz oferta. În ultima zi a lunii august, am plecat la Maer, unde situaţia era privită cu totul altfel. Fiecare membru din familie era de partea mea cu atîta hotărîre, încît m-am decis să mai fac încă o încercare. Seara, am însemnat pe o hîrtie toate obiecţiile tatălui meu, la care unchiul Jos a adăugat părerea şi răspunsul lui. A doua zi dis-de-dimineaţă am trimis scrisoarea la Shrewsbury şi m-am dus la vînătoare. Cam pe la ora zece, unchiul Jos a trimis pe cineva să-mi spună că avea de gînd să se ducă la Shrewsbury şi se oferea să mă ia şi pe mine. Cînd am ajuns

acolo, totul era aranjat şi tatăl meu, cu foarte multă bunăvoinţă mi-a dat consimţămîntul."

Urmează scrisorile trimise de la Maer la Shrewsbury, pentru a fi cercetate de dr. Robert.

(*Maer*) 31 august, 1831

Dragă tată,

Mă tem că sînt pe punctul de a vă face iarăşi o neplăcere, — dar avînd în vedere situaţia, sper să mă iertaţi că îmi spun încă o dată părerea cu privire la propunerea de a pleca în călătorie. Scuza şi argumentul meu e felul diferit în care toată familia Wedgwood vede problema în comparaţie cu felul cum o vedeţi dvs. şi surorile mele.

I-am încredinţat unchiului Jos ceea ce cred, cu toată tăria, că ar fi o listă completă şi precisă a obiecţiilor dvs., şi el este destul de drăguţ să-şi spună şi el părerea asupra tuturor punctelor. Lista şi răspunsurile sale vor fi anexate, dar vă rog să-mi faceţi dacă se poate, o favoare care mă va bucura mult : să binevoiţi a-mi trimite un răspuns hotărît : da sau nu. Dacă răspunsul va fi cel din urmă, aş fi nerecunoscător să nu mă supun fără nici o rezervă judecăţii dvs. mai bune [ca a mea] şi indulgenţei dvs. deosebite, pe care mi le-aţi arătat toată viaţa, şi vă puteţi bizui pe mine că niciodată n-o să vă amintesc de acest lucru. Dar dacă răspunsul dvs. va fi da, mă voi duce de-a dreptul la Henslow, mă voi sfătui pe îndelete cu el şi apoi mă voi întoarce la Shrewsbury. Primejdia nu mi se pare mare, nici mie şi nici familiei Wedgwood. Cheltuiala nu poate fi exagerată şi, oricum, nu cred că-mi voi pierde timpul mai mult decît dacă aş sta acasă. Dar vă rog să nu credeţi că mă gîndesc atît de mult la plecare încît aş ezita un singur *moment* să renunţ dacă credeţi că, după cîtva timp, veţi fi tot atît de neliniştit. Trebuie să afirm din nou că nu pot să-mi închipui că această călătorie mă va face inapt mai tîrziu pentru o viaţă aşezată. Sper că această scrisoare n-o să vă nelinişteasca prea mult. O trimit cu diligenţa mîine dimineaţă. Dacă vă hotărîţi, vă rog să-mi trimiteţi răspunsul a doua zi tot cu diligenţa. În cazul cînd n-o să vă găsească acasă, sper că-mi veţi trimite răspunsul dvs. îndată ce veţi putea.

Nu ştiu ce să spun despre bunătatea unchiului Jos, nu voi putea să uit niciodată cît de mult se interesează personal de mine.

Vă rog să credeţi, dragă tată, în afecţiunea fiului dvs.,

CHARLES DARWIN

Iată obiecţiile pe care le făcuse dr. Robert plecării în călătorie, aşa cum le comunicase Charles unchiului Jos.

1. Dezonorant pentru situaţia mea de viitor preot.
2. Un plan necugetat.
3. Cei de pe *Beagle* trebuie să fi oferit postul de naturalist multora înaintea mea.
4. Şi dacă nimeni nu l-a primit, trebuie să fie vreo piedică serioasă în ce priveşte vasul sau expediţia.
5. Că după aceea niciodată n-o să mă mai pot hotărî să duc o viaţă stabilă.
6. Cazarea pe vas va fi foarte inconfortabilă.
7. Că dvs., adică dr. Darwin, veţi socoti această călătorie ca o nouă schimbare de profesiune pentru mine.
8. Că va fi o acţiune inutilă.

De asemenea, a fost anexată şi scrisoarea lui Josiah către dr. Robert cu indicaţia: „Citiţi-o şi pe aceasta din urmă", scrisă de mîna lui Charles.

Maer, 31 august 1831

Scumpul meu doctor,

Îmi dau seama de răspunderea pe care o am prin faptul că mi te-ai adresat mie în privinţa ofertei care i-a plăcut atît de mult lui Charles... Charles mi-a însemnat ceea ce crede el că ar fi principalele dvs. obiecţii, şi că cel mai bun lucru pe care pot să-l fac, e să arăt cum le văd eu pe fiecare.

1. Eu nu cred cîtuşi de puţin că situaţia n-ar fi onorabilă pentru un viitor cleric. Dimpotrivă, înclin să cred că oferta îl onorează. Iar studiul Istoriei Naturale, deşi sînt sigur că n-o să se încadreze în profesie, e cît se poate de potrivit pentru un preot.

2. Nu prea știu cum să fac față acestei obiecții, însă Charles va avea obiective precise de care să se ocupe și va putea să capete și să-și întărească aptitudinile căpătate punîndu-le în practică, prin urmare cred că nu s-ar întîmpla nimic dacă ar pleca, după cum nu s-ar întîmpla dacă ar sta încă doi ani acasă.

3. Așa ceva nu mi-a venit în minte. Dar citindu-i scrisorile și recitindu-i-le cu gîndul la această obiecție, nu-i găsesc nici un temei.

4. Nu-mi pot imagina că amiralitatea ar putea să trimită un vas inferior într-o misiune ca aceasta. În ce privește obiecțiunile față de expediție, ele vor fi diferite de la om la om, și cred că n-are nici o importanță pentru Charles dacă s-ar afla că alții au refuzat înaintea lui.

5. Dvs. sînteți un judecător mult mai bun al caracterului lui Charles decît aș putea să fiu eu. Dacă, comparînd felul în care-și va petrece următorii doi ani în călătorie, felului în care probabil că și-i va petrece dacă nu primește oferta, și dacă credeți că, plecînd, se va transforma într-un om schimbător și incapabil să se fixeze, — fără îndoială că obiecția dvs. are greutate. Dar oare oamenii mării nu sînt înclinați spre obiceiurile casnice și liniștite?

6. Nu pot avea nici o părere asupra acestui punct. Însă, odată ce va fi numit de amiralitate, va cere să fie cazat atît cît vasul permite.

7. Dacă aș vedea că Charles e absorbit acum de studii profesionale, cred că nici nu m-aș gîndi să-l sfătuiesc să și le întrerupă. Dar nu e cazul și socotesc că nici nu va fi. Goana lui după cunoștințe de acum e îndreptată în aceeași direcție pe care o va urma și în expediție.

8. Acțiunea va fi inutilă, poate, în ce privește profesiunea lui, dar judecîndu-l ca pe un om cu curiozitate neobișnuită, această acțiune îi va da prilejul să vadă oameni și lucruri cum puțini oameni au norocul să vadă. Vă rog să țineți seama că am avut foarte puțin timp să mă gîndesc la toate acestea și că, în definitiv, dvs. și Charles sînteți în drept să hotărîți.

Rămîn al dvs. devotat

JOSIAH WEDGWOOD

NOTA A TREIA

Note cu creionul, dintre 1837 şi 1838. „Iată întrebarea"

Notele următoare sînt scrise neciteţ, în grabă şi cu creionul pe bucăţele de hîrtie, de mîna lui Charles Darwin. Una din ele e scrisă pe o scrisoare cu adresa lui de pe cînd stătea în strada Great Marlborough, nr. 36. Prin urmare, aceste note trebuie să fi fost scrise fie în anul 1837, fie în 1838. Darwin s-a căsătorit cu Emma Wedgwood la 29 ianuarie 1839 şi nu se poate şti cum au scăpat de distrugeri aceste întrebări tinereşti. Vor fi căzut poate în mîinile Emmei ?

Lucrare terminată

Dacă *nu* mă căsătoresc să călătoresc ? Europa — Da : America ???

În cazul cînd călătoresc, călătoria trebuie să fie exclusiv geologică — Statele Unite — Mexic.

Toate depind de sănătate, de putere şi de măsura în care voi ajunge zoolog. Dacă nu călătoresc — să lucrez la transmiterea speciilor — microscop — cele mai simple forme de viaţă — geologie ? — Cele mai vechi formaţii ?? Unele experienţe — observaţii fiziologice asupra animalelor inferioare.

B) Voi locui în Londra — deoarece nu se poate în altă parte — într-o casă mică lîngă Regents Park — să ţin cai — să

Lucrare terminată

Dacă mă căsătoresc, mijloacele îmi vor fi limitate — Mă voi simţi obligat să lucrez pentru bani. Viaţa londoneză, nimic în afară de Societate, fără să mă pot duce la ţară, fără excursii, fără un domeniu zoologic mai larg : fără colectări şi fără cărţi.

— Cambridge profesorat, fie geolog, fie zoolog : — accept toate condiţiile de mai sus — Din punct de vedere zoologic n-aş putea să fac sistematizări atît de bune. Dar mai bine decît să hibernez la ţară — şi unde ? Mai bine chiar decît lîngă Londra într-o casă de ţară — N-aş putea să iau nepăsător o casă de ţară şi să nu fac nimic — Aş putea trăi în Londra ca un prizonier ?

fac excursii, în timpul verii să adun specimene dintr-un anumit domeniu al zoologiei: speculații de geograf: cunoștințe și lucrări generale de geologie — voi sistematiza și voi studia afinitățile.

Dacă aș fi destul de bogat, aș sta în Londra, într-o casă mare, frumoasă și aș face ca (B) — dar aș putea să lucrez în felul acesta, cu copii și sărac? — Nu — Atunci unde locuiești la țară, lîngă Londra; mai bine; dar piedici în ce privește știința și sărăcia.
Atunci mai bine Cambridge, dar ca peștele pe uscat, nefiind profesor și sărăcie. Atunci profesorat la Cambridge — și să faci tot ce-ți stă în putință — să-ți faci datoria în felul acesta și să lucrezi în timpul liber — Soarta mea va fi profesor la Cambridge sau om sărac; periferiile Londrei, o mică piață oarecare etc. — și voi lucra cît voi putea mai bine.

Îmi place mult să fac observații directe, încît n-aș putea să continui așa cum face Lyell, să corectez și să adaug informații noi la cele vechi, și nu văd ce linie poate urma un om care e legat de Londra. — La țară — experiență și observații pe animale inferioare, — mai mult spațiu

A doua hîrtie are titlul: *Iată întrebarea:*

Căsătorit

Copii — (dacă vrea dumnezeu) — tovarășă credincioasă (prietenă la bătrînețe) care se va interesa de celălalt, ființă pe care s-o iubești și cu care să te distrezi — oricum mai bine decît

Necăsătorit

Fără copii (fără a doua viață) nimeni care să aibă grijă de tine la bătrînețe. La ce folosește să lucrezi fără dragostea celor din jurul tău și a prietenilor dragi — cine sînt apro-

cu un cîine — Un cămin, şi cineva care să aibă grijă de casă — Atracţie pentru muzică şi conversaţie feminină uşoară. Toate acestea sînt bune pentru sănătatea omului. Obligat să vizitezi şi să primeşti vizita rudelor *dar grozavă pierdere de timp.*

Doamne, e insuportabil să te gîndeşti că o să-ţi petreci toată viaţa ca o albină lucrătoare, muncind, muncind, şi la urmă nimic. Nu, n-o să fac aşa.
Să-ţi închipui că stai toată ziua singur într-o casă londoneză afumată. — Închipuieşte-ţi numai o soţie frumoasă şi plăcută pe o sofa într-o cameră bine încălzită, cărţi şi muzică poate — compară această viziune cu locuinţa întunecoasă din strada Great Malborough.

— Căsătorie — Căsătorie — Căsătorie — Q E D*)

piaţi şi prieteni dragi pentru un bătrîn afară de rude ?

Liber să te duci unde-ţi place. — Să-ţi alegi societatea, *dar nu mult din ea.* Discuţii cu oameni inteligenţi la cluburi.

Nu eşti obligat să faci vizite rudelor şi să-ţi concentrezi atenţia la fleacuri să ai cheltuieli şi neliniştea pe care ţi-o fac copiii — poate şi certuri.

Pierdere de timp

Nu poţi să citeşti seara — obezitate şi lene — nelinişte şi răspundere mai puţini bani pentru cărţi etc. dacă-s mai mulţi copii obligat să le cîştigi existenţa — (apoi, e foarte dăunător pentru sănătatea cuiva să lucreze prea mult).

Poate că soţiei mele n-o să-i placă Londra, atunci sentinţa este exilul şi degradarea cu oameni nepăsători, proşti şi leneşi.

Pe partea cealaltă a filei de hîrtie, rezumatul :

S-a dovedit că e necesar să mă căsătoresc — Cînd ? Curînd sau tîrziu. Guvernatorul zice : curînd, pentru că altfel e rău dacă ai copii — caracterul e mai flexibil — sentimentele mai vii, şi dacă nu te căsătoreşti curînd, pierzi o bună parte din adevărata fericire.

Însă dacă m-aş căsători mîine : ar fi multe necazuri şi cheltuieli cu obţinerea şi mobilatul unei case, — cu lupta de a evita Societatea — vizitele de dimineaţă — stîngăcii — pierdere de timp în fiecare zi, (afară numai dacă soţia nu este un înger şi poate menţine harnic pe cineva) — Altfel cum aş putea să-mi îndeplinesc toate ocupaţiile dacă aş fi obligat să ies la plimbare în fiecare zi cu soţia. — Vai mie ! ! Niciodată nu voi şti franţuzeşte, — nu voi vedea con-

* Quod erat demonstrandum (ceea ce era de demonstrat). N. trad.

tinentul, — sau nu mă voi duce în America sau nu mă voi urca într-un balon, sau nu voi face o excursie de unul singur în Țara Galilor. — Un biet sclav, mai rău decît un negru — Și apoi groaznica sărăcie (afară numai dacă soția ta e mai bună decît un înger și are și bani) — Nu te necăji băiatule — Bucură-te — Nu se poate duce asemenea viață singuratică, la o vîrstă înaintată, șubredă, fără prieteni, nepăsător la toate și fără copii, privindu-ți obrazul care a și început a se zbîrci. N-are nici o importanță, încrede-te în soartă — privește foarte atent. — Sînt mulți sclavi fericiți.

NOTA A PATRA

Notele d-nei Darwin despre religie

După moartea d-nei Darwin, s-au găsit printre hîrtiile ei, două scrisori, amîndouă adresate soțului ei și adnotate de el. Prima, fără dată pe o foaie de hîrtie dintr-un carnet de modă veche, a fost scrisă curînd după căsătoria lor, așa după cum afirmă Charles Darwin în *Autobiografie*. A doua a fost scrisă înainte de 1861 sau chiar în acel an, cînd Charles și-a datat nota pe care a adăugat-o. Scrisul d-nei Darwin e ordonat și fără ștersături, ca și cum ar fi o copie după o ciornă. La sfîrșitul fiecărei scrisori sînt cîteva rînduri adăugate de Charles Darwin.

SCRISOAREA ÎNTÎI

Starea mea de spirit față de tine, pe care doresc s-o păstrez, e să cred că în timp ce tu lucrezi conștiincios și sincer, năzuind și încercînd să afli adevărul, nu poți greși, dar sînt cîteva motive care mă apasă și mă împiedică să-mi pot oferi totdeauna această liniște. Îndrăznesc să spun că tu te-ai gîndit adesea la ele înainte, voi scrie totuși ceea ce am în mintea mea, știind că omul cel mai scump mie va fi îngăduitor cu mine. Mintea ta și timpul tău sînt pline de cele mai interesante probleme și gînduri care te absorb mult, și anume urmărirea propriilor tale descoperiri — dar ceea ce e și mai greu pentru tine, e să eviți și să înlături

gînduri de altă natură, care te întrerup și care nu au nici o legătură cu ceea ce urmărești, sau să poți da toată atenția la amîndouă laturile problemei.

Mai este și alt motiv care ar avea un efect puternic asupra unei femei, dar nu știu dacă ar avea unul tot atît de puternic asupra unui bărbat. Mă gîndesc la Erasmus, despre a cărui înțelepciune ai o părere atît de bună și o afecțiune atît de mare și, care ți-a luat-o înainte [1]. — Dar e puțin probabil că ți-a făcut mai ușoară problema și că ți-a alungat frica înspăimîntătoare pe care ți-o dă la început sentimentul de îndoială, sentiment pe care eu nu-l consider ca irealizabil sau de domeniul superstiției. Mi se pare, de asemenea, că direcția pe care o urmărești te-a dus, poate, să vezi mai cu seamă greutățile unei singure laturi și că n-ai avut cînd să analizezi și să studiezi lanțul greutăților celeilalte laturi. Dar cred că nici tu nu-ți consideri părerea ca deplin formată. Obiceiul în cercetarea științifică de a nu crede nimic pînă nu e dovedit, nu poate să-ți influențeze prea mult mintea față de alte lucruri care nu pot fi dovedite în același fel și care, dacă sînt adevărate, sînt mai presus de puterea noastră de înțelegere. Aș spune că e tot atît de primejdios să renunț la revelație, care nu există de cealaltă parte, adică teama de a fi ingrat respingînd tot ce a fost făcut pentru binele tău și al întregii omeniri, teamă care ar trebui să te facă și mai atent, poate chiar fricos dacă nu ți-ai da toată silința să judeci cu sinceritate. Eu nu știu dacă asta e o argumentare din care să reiasă că o parte ar fi adevărată și cealaltă falsă, ceea ce am vrut să evit, dar nu cred că am reușit. Nu sînt de acord cu tine asupra celor ce ai spus altădată, și anume că, din fericire, nu există îndoieli asupra felului cum ar trebui să acționeze în această problemă cineva. Cred că rugăciunea e un exemplu care dovedește contrariul : într-un caz e o datorie pozitivă, dar poate că nu și în celălalt. Îndrăznesc însă să spun că ai vrut să vorbești despre acțiunile care-i privesc pe alții și atunci sînt aproape de aceeași părere cu tine, dacă nu chiar de tot. La toate acestea nu doresc nici un răspuns, — și e o mare satisfacție pentru mine să ți le scriu toate acestea :

---

[1] Erasmus era fratele mai mare al lui Charles. Emma Darwin vrea să spună că Erasmus o luase înaintea lui Charles în ce privește îndoiala și necredința. N.B.

cînd îţi vorbesc, nu pot să-ţi spun, exact ceea ce doresc să-ţi spun, deşi ştiu că vei avea răbdare cu soţia ta dragă. Să nu crezi că aici nu e şi o problemă de a mea, şi că ea nu are importanţă pentru mine. Orice te interesează pe tine, mă interesează şi pe mine, şi aş fi foarte nefericită dacă aş crede că nu sîntem unul al altuia pentru totdeauna. Mă tem că scumpul meu Nigger va crede că mi-am uitat făgăduiala de a nu-l plictisi. Dar sînt sigură că el mă iubeşte, şi nu pot să-i spun cît mă face de fericită şi cît îl iubesc şi-i mulţumesc pentru toată dragostea lui, care e tot mai mult, şi în fiecare zi, bucuria vieţii mele.

După ce o să mor, să afli că de multe ori am sărutat această scrisoare şi am plîns de-asupra ei [1].

CHARLES DARWIN

SCRISOAREA A DOUA

Nu pot să-ţi spun mila adîncă pe care am simţit-o pentru toată suferinţa ta din aceste din urmă săptămîni, cînd ai avut atît de multe neajunsuri. Şi nici recunoştinţa pe care am simţit-o pentru privirea afectuoasă şi voioasă pe care mi-o aruncai, cînd ştiu că te simţeai înspăimîntător de rău.

Inima mea e de multe ori prea plină ca să vorbesc sau să observ ceva. Sînt sigură că ştii cît te iubesc de mult ca să mă crezi că suferinţa ta mă îngrijorează aproape tot atît de adînc ca şi cum ar fi a mea, găsesc că singura uşurare a inimii mele e s-o consider ca trimisă de dumnezeu şi să încerc a crede că toată suferinţa şi boala au rostul lor, ajutîndu-ne să ne înălţăm gîndul şi să privim tot înainte, cu nădejde în viitor. Cînd văd răbdarea ta, mila ta adîncă pentru alţii, stăpînirea de sine şi, mai presus de toate recunoştinţa pentru cel mai mic lucru care-l facem spre a te ajuta, nu pot să nu doresc din toată inima ca aceste senti-

---

[1] Ultimele două rînduri sînt scrise sub formă de versuri. Ele se termină cu iniţialele C. D. Iată versurile:

When I am dead, know
that many times, I
have kissed and cryed
over this. C. D. (N. trad.).

mente rare să le oferim cerului pentru fericirea ta de fiecare zi. Dar găsesc că lucrul acesta e destul de greu în cazul meu personal. Adesea mă gîndesc la cuvintele „Ține-l doamne, în pace pe ce-l ce-şi îndreaptă gîndul spre tine“! Sentimentul şi nu raţiunea te îndreaptă spre rugăciune.

Cred că sînt prezumţioasă scriindu-ţi acest lucru ţie. Eu simt în inima mea, calităţile şi sentimentele tale minunate, şi tot ce aş nădăjdui e să le înalţi tot mai sus şi să le îndrepţi spre cineva care să le preţuiască mai mult decît orice pe lume. Voi păstra aceasta pentru mine pînă cînd mă voi simţi din nou voioasă şi cu inima uşoară în ce priveşte sănătatea ta. Dar lucrurile acestea mi-au trecut de atîtea ori prin minte în ultimul timp, încît am socotit că ar trebui să le scriu măcar în parte, ca să-mi uşurez sufletul.

Dumnezeu să te binecuvînteze.

C. D. 1861 [1]

Aceste scrisori sînt incluse în lucrarea *Emma Darwin*, vol. II, John Murray, 1915, p. 173—176. D-na Litchfield scrie despre mama ei :

În copilăria şi în tinereţea noastră, ea nu a fost numai o credincioasă sinceră : ea a fost totdeauna o credincioasă. Lucrul e evident în notele pe care le-a lăsat că a fost amărîtă la începutul căsătoriei ei, aflînd că tata nu-i împărtăşea credinţa. Ea i-a scris două scrisori asupra acestui subiect. Darwin vorbeşte în *Autobiografia* lui despre „frumoasa scrisoare pe care mi-a adresat-o, la scurt timp după căsătorie, pe care o păstrez cu grijă“.

NOTA A CINCEA

Despre boala lui Charles Darwin

Neliniştea pricinuită de starea sănătăţii sale apare în paginile *Autobiografiei*, deşi mulţi consilieri medicali ai lui Charles Darwin nu au ajuns niciodată la concluzii definitive în ce priveşte cauza crizelor lungi de boală. Nu s-a pus niciodată nici

[1] Scrisoarea nu-i iscălită de Emma Darwin. Soţul ei s-a mulţumit să puie pe scrisoare iniţialele sale şi anul. N. trad.

un diagnostic de tulburare organică cauzală. După moartea sa, biografii și doctorii deopotrivă au discutat semnificația bolii care e atît de vizibilă în scrierile sale personale ca și în ale Emmei, soția sa, dar n-a rămas nici o părere oficială în ce privește cauza simptomelor bolii. Greața, amețeala, insomnia și debilitatea de care suferea, urmează acum modelul familiar al bolilor altor persoane eminente din epoca victoriană, cu Instituția hidropatică Victoriană, sofaua și șalul ca semne caracteristice ale bolului. Cei patruzeci de ani de invaliditate ai lui Charles Darwin au fost o consecință neașteptată a vigorii sale din tinerețe, pentru că puterea și rezistența sa erau mult deasupra nivelului mijlociu, așa cum a înregistrat căpitanul Fitz-Roy în dările de seamă în legătură cu diferitele întîmplări din timpul călătoriei pe *Beagle*.

Totuși, neliniștea cu privire la sănătatea sa, l-a tulburat pe Charles Darwin chiar înainte de călătorie. Așa încît căsătoria cu o soție profund înțelegătoare n-a putut decît să-i mărească această tendință puternică. Atitudinea soției sale plină de grijă l-a ajutat să dea simptomului acea ușoară aură de glorie, atitudine care a fost continuată de cîțiva dintre copiii săi în vîrstă adultă.

Au fost scoase la iveală multe teorii ca să explice anii de suferință ai lui Darwin, începînd cu posibilitatea unei apendicite, ulcer duodenal, piorec sau urmări ale răului de mare din timpul călătoriei ; dar o afirmație recentă susține cauze psihice sau nervoase.

Nu sînt calificată să discut aceste diferite puncte de vedere, însă voi da informații și rezumate foarte scurte pentru cei ce poate ar dori să continue cercetările în aceste domenii.

1. ALVAREZ, WALTER C., M. D. *Nervousness Indigestion and Pain* și Paul B. Hoeber Inc. Medical Book Departament of Harper Bros., New York and London. Ed. a VII-a, 1947.
Dr. Alvarez examinează simptomele bolii lui Darwin și deduce din faptul că deoarece nici un medic nu a putut să descopere nici o cauză organică, tulburările lui erau funcționale și datorite unei particularități a sistemului nervos moștenite. El a căutat o dovadă de instabilitate psihologică printre strămoșii lui Darwin, și conchide că el a avut „o ereditate nervoasă slabă de ambele părți".

2. BARLOW, N. *Lancet*, i, 1954, p. 414 (Vezi de asemenea 3 (a) şi 4 (c) şi (d).

3. GOOD, dr. RANKINE (a) *Lancet*, i, 1954, p. 106. De asemenea (b) *„The Origin of the Origin"* *).

Biology and Human Affairs, octombrie 1954.

Dr. Good m-a lăsat să citesc manuscrisul dactilografiat intitulat „Psihologia revoluţionarului" înainte de a fi apărut într-o formă mai prescurtată în *Biology and Human Affairs.*

Dr. Good era de părere că boala lui Charles Darwin „era alcătuită din simptome de isterie, de depresiune, de obsesie şi de nelinişte, care, în cea mai mare parte coexistau..." El găseşte „dovada care arată precis" că aceste simptome erau „expresia denaturată a atacului, urei, mîniei, simţite într-un grad inconştient de Darwin împotriva tatălui său tiranic..." După părerea dr. Good, cei patruzeci de ani de boală au fost ca o pedeapsă pentru revolta sa.

4. HUBBLE. Dr. Douglas (a) *Lancet*, 1943, i, p. 126. (b) *Horizon* LXXX, 1946, p. 74. (c) *Lancet*, ii, 1953, p. 1351, (d) *Lancet*, i, 1954, p. 467.

În 1946 dr. Hubble scria : — „Boala lui Charles Darwin a apărut din pricina suprimării şi a nerecunoaşterii unei emoţii dureroase. O emoţie de felul acesta e totdeauna alcătuită din frică, vinovăţie sau ură... La Charles Darwin această emoţie a apărut datorită relaţiilor sale cu tatăl său". În ultimele două referinţe, dr. Hubble a adăugat la această temă, şi referinţele 4, (c) intitulate „The Life of the Shawl", provocînd o discuţie în revista Lancet sub acelaşi titlu.

5. KEMPF, E. J. *Psychopathology*, London, 1921, p. 208.

Dr. Kempf se foloseşte de istoria medicală a lui Charles Darwin pentru a arăta că dorinţele puternice afective apărute din cauza rezistenţei la constrîngerea părintească produc acea stare de nelinişte ; aceasta dovedeşte, după părerea sa „mecanismul luptei interioare prelungite pentru a exalta nevoile afective". Dr. Kempf accentuează asupra pierderii mamei lui Charles, care a murit cînd copilul avea opt ani. Kempf de asemenea stăruie asupra atitudinii autoritare a d-rului Robert Darwin faţă

[1] Originea Originii

de familia sa, notînd în același timp perspicacitatea sa neobișnuită în relațiile cu bolnavii. Kempf spune : — el practica principiul actual psihoanalitic de a induce un catharsis afectiv și vindecarea pacienților săi ca o metodă de a trata tristețea pricinuită de suprimarea neliniștei afective" *).

Se pare că ultimul cuvînt nu a fost încă spus în ce privește boala lui Charles Darwin. Un lucru este limpede ; el și-a dat seama cu profundă perspicacitate care a fost avantajul și desavantajul său personal cînd a scris, la sfîrșitul *Autobiografiei* : — „Chiar boala, deși mi-a anihilat mulți ani din viață, m-a ferit de distracțiile societății și de petreceri".

[1] Toți acești termeni și explicațiile date de Kempf, fac parte din vocabularul și psihoanaliza freudistă — curent reacționar, respins de medicina materialistă bazată pe concepția lui Pavlov. N. trad.

SUMAR

Redactor responsabil: ECATERINA STOENESCU
Tehnoredactor: ELENA NEGRU

Dat la cules 16.04.1962. Bun de tipar 07.08.1962. Apărut 1962. Tiraj 5.900 ex. legate. Hîrtie velină de 80 g/m² 16/610×860. Coli editoriale 15,41. Coli de tipar 15,75. Planșe tipo 1. A 0839/1962. C. Z. pentru bibliotecile mari 575 (Darwin, Ch.). C. Z. pentru bibliotecile mici 92 (Darwin, Ch.)

Intreprinderea poligrafică nr. 2, str. Brezoianu 23—25, București, R.P.R. Comanda nr. 1899

